

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

UŞŞÂKÎ KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZE YANSIMASI
“NECDET ARDIÇ” ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Serkan DENKÇİ

BURSA-2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

UŞŞÂKÎ KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZE YANSIMASI
“NECDET ARDIÇ” ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Serkan DENKÇİ

Danışman
Prof. Dr. Mustafa KARA

BURSA-2018

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

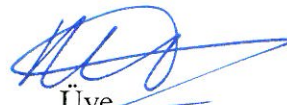
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim / Ana sanat Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı'nda
701423011 numaralı Serkan Denkçi'nin hazırladığı "Uşşâkî kültürünün günümüze
yansımaları "Necdet Ardıç" örneği" konuluVL..... (Yüksek Lisans
Tezi / Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 26/ 04/2018 günü .14:00 - ..15:00..saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
.....Başarılı..... (başarılı / başarısız) olduğuna
.....Oybirliği..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı
Prof. Dr. Mustafa KARA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Abdurrezzak TEK
Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Bedriye REİS
Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../ / 2018

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı: "Uşşâkî Kültürünün Günümüze Yansıması Necdet Ardıç Örneği"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin, 02.04.2018 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

02.04.2018

Adı Soyadı: Serkan DENKÇİ

Öğrenci No: 701423011

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

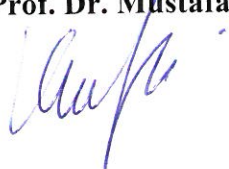
Programı: Tasavvuf

Statüsü: Y.Lisans Doktora

02.04.2018

Danışman

Prof. Dr. Mustafa KARA

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Uşşâkî kültürünün günümüze yansımaları
“Necdet Ardıç” örneği” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına
uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının
usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar
bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

02.04.2018

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Serkan Denkçi

Öğrenci No: 701423011

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Programı: Tasavvuf

Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Serkan Denkçi
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: Tasavvuf
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xiv + 262
Mezuniyet Tarihi	: .. / / 2018
Tez Danışman (lar)ı	: Mustafa Kara

UŞŞÂKÎ KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZE YANSIMASI NECDET ARDIÇ ÖRNEĞİ

Bu tezde, Halvetî tarikatının Ahmedîyye kolunun Uşşâkıyye şubesinin günümüz temsilcilerinden olan Necdet Ardıç konu edilmiştir. Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Necdet Ardıç'ın hayatı, ikinci bölümde eserleri, üçüncü bölümde ise tasavvuf anlayışı ele alınmıştır.

Tezin hazırlanması sürecinde Uşşâkî kültürünün önemli şahsiyetlerinin izi takip edilmiş, Ardıç'ın eserleri, kayıtlı sohbetleri incelenerek kendisiyle bireysel görüşmeler yapılmıştır. Böylelikle kendisi hakkında bir kanaate varılarak, sonuç bölümünde bir değerlendirme yapılmıştır.

1938 yılında Tekirdağ'da dünyaya gelen ve hâlihazırda hayatta olan Necdet Ardıç Efendi, uzun yıllar terzilik mesleği ile meşgul olması ve “Mânevî Baba”lık yönü dolayısıyla sevenleri tarafından “Terzi Baba” lakabı ile anılmaktadır. Eserleri ve görüşleri ele alındığında vahdet-i vücûd çizgisinde olduğu anlaşılan Necdet Ardıç, Osmanlı kültür mirasının taşıyıcıları Hazmi Tura ve Nusret Tura rehberliğinde tasavvufî eğitimini tamamlamış ve nihayetinde şeyhleri vasıtasıyla edindiği tasavvuf düşüncesinin sosyal ve kültürel kodlarını Cumhuriyet sonrası döneme taşıyan bir mânevî rehber olmuştur.

Sayısı yüz yirmiyi bulan tasavvufî ilgili eserleri, kırk yıldır gerçekleştirdiği sesli ve görüntülü olarak kaydedilmiş sohbetleri, Uşşâkî geleneğine bağlı kalarak bazı konularda yaptığı değerlendirme ve içtihatları, şairlik yönü, tasavvuf kültürüne ait arşiviyle dikkat çeken, ehl-i sünnet çizgisinde bir şahsiyettir.

Necdet Ardıç, çok önemli ve sahih bir geleneğin temsilcisi ve aktarıcısı olarak kültür hayatımıza önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca günümüzde ihmal edilen tasavvufun irfan boyutunu canlı tutmaya ve açıklamaya çalışan biri olarak da ciddi bir örneklik teşkil etmektedir.

Anahtar Sözcükler:

Uşşâkî, Âdemîyet, seyr, nefis, hâkîkat, tevhid, ülü'l-azm, idrak.

ABSTRACT

Name and Surname	: Serkan Denkçi
University	: Uludag University
Institution	: Social Sciences Institute
Field	: Department of Basic Islamic Sciences
Branch	: Mysticism
Degree Awarded	: Post Graduate Thesis
Page Number	: xiv+ 262
Degree Date	: ... / ... / 2018
Süpervisor (s)	: Mustafa Kara

THE CONTEMPORARY REFLECTION OF USHSHAKÎ CULTURE: THE CASE OF NECDET ARDIÇ

In this thesis, Necdet Ardiç, one of the present representatives of the Ushshakiyye branch of the Ahmediyya branch of the Halveti sufi order is examined. The thesis consists of three main parts. The first part deals with Necdet Ardiç's life, the second part his works and the third part his understanding of Sufism.

During the preparation of the thesis, the traces of the important figures of the Ushshakî culture were followed and Ardiç's works and recorded conversations were examined and individual interviews were held with him. In this way, a conclusion was reached and an evaluation was made about him in the conclusion part.

Born in 1938 in Tekirdağ, Necdet Ardiç Efendi is known with "Tailor Father" nickname by his followers because he was involved in the tailoring profession for many years and because of his "spiritual father" behaviours. Necdet Ardiç, who is understood to be in the line of unity of being (wahdat al-wujud) when his works and views are taken into consideration, completed his sufi education under the guidance of Hazmi Tura and Nusret Tura, the bearers of the Ottoman cultural heritage. And ultimately he became a spiritual guide, carrying the social and cultural codes of the sufi thought, which he received from his sheikhs, beyond the period after the proclamation of the Republic.

With his approximately one hundred and twenty works on mysticism, and his conversations recorded in audio and video for forty years, considerations and precedents he has done adhering to the tradition of Ushshakî, his poetic side and his archives of sufi culture, he is a follower of the Ahl al-Sunnah.

Necdet Ardiç, as a representative and conveyer of a very important and authentic tradition, makes an important contribution to our cultural life. Also, he sets an example as someone who is trying to keep alive and explain the dimension of knowledge of Islamic Sufism that is neglected today.

Keywords:

Ushshakî, humanity, spiritual journey, desire, truth, oneness, great prophets, cognizance

ÖNSÖZ

Tezimizde konu edilen kişi, tasavvuf kültürünün ve bir geleneğin taşıyıcısı olan Necdet Ardıç Efendi'dir. Günümüz sûfilerinden Necdet Ardıç Efendi, tasavvuf kültüründe seçkin bir yeri olan Halvetî tarikatının Ahmedîyye kolunun Uşşâkıyye şubesinin son dönem temsilcilerindendir. Sünnî İslam düşüncesinin bu tasavvuf okulu gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet sonrası dönemde pek çok mümtaz şahsiyeti yetiştirmiştir.

Osmanlı dersiâmlarından, Mesnevî şârihi ve Uşşâkî şeyhi Mehmet Hazmi Tura'dan, akrabası Nusret Tura vesilesi ile haberi olan Necdet Efendi, "Efendi Baba" ya biat edip tasavvuf dünyası ile erken yaşta tanışmıştır. Bu manevi ocakta önce Hazmi Tura, sonrasında Nusret Tura rehberliğinde yetişerek, önemli bir manevi geleneği ve kültürel damarı halen beslemeye ve canlı tutmaya devam etmektedir.

Tezimizde Necdet Ardıç'ın hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışından üç bölüm halinde bahsedilecektir. Uşşâkî mirasını katkılarıyla aktaran, İbnü'l-Arabî-Mevlânâ sentezini barındıran gönül dünyasına sahip Necdet Ardıç hakkındaki tespitlerimiz ortaya konmaya çalışılırken, kendisiyle ve sevenleriyle yaptığımız kişisel görüşmeler, tasavvuf literatürüne dair kitaplar, Necdet Ardıç'ın sohbetleri ve eserleri tezimize kaynak teşkil etmiştir.

Tezimiz, tek kişinin ürünü değildir. Bu çalışma vesilesi ile daha yakından tanıma bahtıyarlığına eriştiğimiz, tezin her aşamasında yardımını ve himmetini bizden esirgemeyen, muhterem Necdet Ardıç Efendi'ye ve eşi Nüket Ardıç Hanımefendi'ye şükranlarımı arz ederim. Tez döneminde tüm yoğunluğuna rağmen danışmanlığımızı yapmış, engin müsâmahe ve desteğine mazhar olduğumuz çok değerli hocamız Prof. Dr. Mustafa Kara'ya, tez konusunun belirlenmesi dahil daima yanımızda olup, bu çalışmada çok büyük emeği geçen pek kıymetli hocamız Prof. Dr. Abdürrezzak Tek'e, zaman ayırıp görüşleriyle yön verip yol gösteren değerli hocalarımız Prof. Dr. Abdullah Kartal, Prof. Dr. Salih Çift'e, değerli fikirlerinden müstefid olduğumuz araştırma görevlisi Serhat Gültaş'a, kendileriyle yaptığımız görüşmelerde samimiyetle ve güler yüzle yardımcı olan Necdet Ardıç'ın sevenlerine ve bilhassa Necdet Ardıç hakkındaki kitabından istifade ettiğimiz Şerif Kır Beyefendi'ye, yakın ilgileriyle katkı sağlayan, teşvik ve yardımlarını esirgemeyen değerli dostlarım Yusuf Yücel, Ramazan Yücel ve Muhammet Coşkun'a,

dualarını her zaman hissettiğim aile büyüklerime ve her aşamada destek olmaya çalışan sevgili eşime, en içten minnet ve şükranlarımı sunarım.

Hataları ve eksikleri kaçınılmaz olarak barındıran nâçizâne tezimizin, takip edecek başka çalışmalar için bir aşama ve katkısı olan herkes için sadaka-i câriye olmasını, her daim ilim ve irfan yolunda “Olma”yı yüce Allah’tan niyaz ederim.

Serkan DENKÇİ

Bursa-2018

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NECDET ARDIÇ'IN HAYATI

I. TASAVVUF ÖNCESİ HAYATI.....	13
A. ADI, LAKABI TERZİ BABA VE DİĞER LAKAPLARI.....	13
B. DOĞUMU, AİLESİ, EVLİLİĞİ VE ÇOCUKLARI.....	14
1. Doğumu Ve Ailesi	14
2. Evliliği ve Çocukları	14
a. Evliliği.....	14
b. Çocukları	17
C. EĞİTİM HAYATI VE HOCALARI.....	18
D. MESLEK HAYATI	20
II- TASAVVUFÎ HAYATI	23
A. TARİKATA İNTİSABI	23
B. ŞEYHLERİ.....	24
1.Mehmet Hazmi Tura Efendi.....	24
2. Mehmet Nusret Tura Efendi.....	29
a. Ailesi, Doğumu, Evliliği	29
b. Meslek Hayatı ve Vefâtı.....	30
c.Tasavvufî Hayatı	32

(1) Tarîkata intisabı	32
(2) Mustafa Hilmî-i Sâfi Efendi	33
(3) Tasavvuf anlayışı	34
d. Mehmet Nusret Tura'nın Eserleri	37
(1) Karagün dostuyum I: Hamdım – piştim – yanıyorum.....	37
(2) Karagün dostuyum II: Tasavvufta gönül ve aşk.....	37
(3) Karagün dostuyum III: Hikâyeler, vecizeler, atalar sözü	37
(4) Mektuplar	38
(5) Aşk yolu (Râh-ı Aşk)	39
(7) Gönül ve Aşk.....	40
(8) Mektuplarda yolculuk.....	41
(9) Erler demine	41
C. HALİFE OLUŞU, TERZİ BABA DÖNEMİ, TARİKAT SİLSİLESİ VE HALİFELERİ.....	42
1. Halife Oluşu	42
2. Terzi Baba Dönemi	43
3. Tarikat Silsilesi.....	46
4. Halifeleri	48
D. MESNEVİHANLIĞI VE FÜSUS ŞARİHLİĞİ.....	49
1. Mesnevihanlığı.....	49
2. Fusûs Şârihliği.....	50
E. NECDET ARDIÇ'IN GÖRÜŞTÜĞÜ SÛFÎLER.....	51
F. NECDET ARDIÇ'IN ŞAHSİYET VE KİŞİLİĞİ	57

İKİNCİ BÖLÜM

NECDET ARDIÇ'IN ESERLERİ

I- KİTAPLARI	61
A. ALTI PEYGAMBER SERİSİ.....	61
1. Hz. Âdem ve Sâfiyet	62
2. Hz. Nuh-Necâyullah	63
3. Hz. İbrahim-Halîlullah	63
4. Hz. Musa-Kelîmullah.....	64

5. Hz. İsa-Ruhullah	64
6. Hz. Muhammed Rasûlullah.....	65
B. BİR HİKÂYE BİRÇOK YORUM SERİSİ.....	65
1- Köle ve İncir Sepeti	67
2- Genç ve Kıymetli Elmas	67
3- Bir Ressam Hikayesi.....	68
4. Doğdular, Yaşadılar, Öldürdüler, Öldüler Hikayesi	68
5- “Herşey merkezinde mi?” Hikâyesi.....	69
6. Bakara Dosyası (Bakara-İnek Hikâyesi).....	70
C. DİVANLAR SERİSİ.....	70
1- Necdet Divanı	71
2- Hacc Divanı	71
3- Divan-3	72
4- Terzi Baba-İlâhiler-Derleme.....	73
D. İBRET LİK DOSYALAR SERİSİ.....	74
1- Kevkeb Yıldız Dosyası	74
2- Değmez Dosyası	75
3- Hayal Vadisi’nin Çıkmaz Sokakları	76
4- Mescid-i Dırar Kubbetü’l Kara.....	76
5- Solan Bahçe’nin Kuruyan Gülleri.....	77
6- Celâl-Cemâl-Celâl- Hayâlî Kamerin Hayal Vadisi	78
7- Cemo ve Farko.....	78
8- Bir Kardeşin Soruları ve Cevapları.....	79
E. KUR’ÂN-I KERÎM’DE YOLCULUK SERİSİ	79
1. Terzi Baba-1 Necdet Ardıç ve Necm Süresi	82
2. Terzi Baba İstişare Dosyaları	82
a. Terzi Baba Necdet Ardıç (2)	83
b. Terzi Baba İstişare Dosyaları 3-4-5-6-9.....	83
c. Bi-ismi Has-Selam (Terzi Baba-7).....	84
d. 19-53 (Terzi Baba-8).....	84
e. Şeker Risalesi	85
G. UMRE, KUDÜS VE BOSNA-HERSEK SEYAHATİ DOSYALARI.....	85

1. Umre Dosyaları	85
2. Kudüs Seyahati Dosyası.....	86
3. Bosna-Hersek Seyahati Dosyası	86
H. DİĞER KİTAPLARI	86
1- İrfan Mektebi-Hak Yolunun Seyr Defteri.....	86
2- Salat	87
3- Mübarek Geceler ve Bayramlar (Gece ve Kandil)	88
4- Vahiy ve Cebrail	89
5- Kelime-i Tevhid.....	90
6. İnci Tezgâhı.....	91
7- İnci Mercan Tezgâhı	91
8- Hz. Peygamber'i Rüyada Görmek	91
9- Bir Zuhuratın Düşündürdükleri	92
10- Kur'ân'da Tesbih ve Zikir	92
11- Ölüm Hakkında.....	93
12- Yehova Şahitleri	93
13- İman ve İkan	94
14- A'yan-ı Sabite Kaza ve Kader	95
16-Tasavvufi İzahlar	96
II- SOHBETLERİ VE ŞERH ETTİĞİ KİTAPLAR	96
A. SOHBETLERİ	96
B. ŞERH ETTİĞİ KİTAPLAR	99
III- HAZIRLADIĞI VE SADELEŞTİRDİĞİ ESERLER	99
A. TUHFETÜ'L-UŞŞÂKÎ.....	99
B. LÜBBÜ'L-LÜB	100
IV- DİĞER DİLLERE ÇEVİRİLEN KİTAPLARI	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECDET ARDIÇ'IN TASAVVUF ANLAYIŞI

I-SEYR, SEYRÜ SÜLÛK VE AŞAMALARI	105
A. SEYR VE ÇEŞİTLERİ	105
B. SEYRÜ SÜLÛKUN GAYESİ	110

C. UŞŞÂKÎ USULÜNDE YAPTIĞI YENİLİK VE İÇTİHATLAR	114
D. NEFS	117
1. Necdet Ardıç’a Göre Nefsin Kaynağı Ve İşlevi	119
2. Nefs Mertebeleri.....	121
a. Nefs-i Emmâre	122
b. Nefs-i Levvâme.....	123
c. Nefs-i Mülhime	124
e. Nefs-i Râziyye.....	125
f. Nefs-i Marziyye	126
g. Nefs-i Sâfiye.....	127
3. Beş Hazret Mertebesi	128
a. Tevhid-i Ef’âl	129
b. Tevhid-i Esmâ	130
c. Tevhid-i Sıfat.....	131
d. Tevhid-i Zât.....	133
e. İnsân-ı Kâmil.....	134
II- KAVRAMLAR	136
A. TESBİH VE ZİKİR.....	137
B. KELİME-İ TEVHİD	142
C-NAMAZ	149
D- EZAN.....	158
1. Tekbirler.....	159
2. Eşhedü En Lâ İlâhe İllâllah	160
3. Eşhedü Enne Muhammeden Resûlullah.....	161
4. Hayye Ale’s-Salâh	162
5. Hayye Ale’l-Felâh.....	162
6. Allahu Ekber	163
7. Lâ İlâhe İllâllah	163
E. KÂBE VE KIBLE	163
F. TENZİH-TEŞBİH-TEVHİD	169
1.Tenzih.....	171
2. Teşbih.....	172

3.Tevhid	173
G. HIZIR, LEDÜN İLMİ VE VELED-İ KALP	174
1. Geminin Delinmesi Olayı	178
2. Küçük Çocuğun Öldürülmesi.....	178
3. İki Yetim İçin Duvar Örülmesi	179
H. HALİFELİK.....	181
I. ÜLÜ'L-AZM	186
III. TERZİ BABA'NIN BAZI SUALLERE CEVAPLARI.....	199
SONUÇ.....	235
KAYNAKÇA	241
EKLER.....	249
EK-1	249
EK-2.....	250
EK-3.....	251
EK-4.....	252
EK-5.....	253
EK-6.....	254
EK-7.....	255
EK-8.....	256
EK-9.....	257
EK-11.....	259
EK-12.....	260
EK-13.....	261

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgiler	Uluslararası	Türkçe
Bakınız	V.	Bkz.:
Aynı eser/yer	Ibid.	a.e.
Adı geçen eser	op.cit	a.g.e.
Yazara ait son zikredilen yer	loc.cit	a.yer
Eserin bütününe atıf	passim	b.a.
Basım yeri yok	w.place	y.y.
Basım tarihi yok	w.date	t.y.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	et. al.	v.d.
Sayfa/sayfalar	p. / pp.	s. /s.s.
Editör/yayına hazırlayan	ed. by	ed.veya haz.
Çeviren	trans. by	çev.

GİRİŞ

Tasavvuf, insanlık tarihinde derin izler bırakmış ve bırakmaya devam eden en önemli sistem ve kurumlardan biridir. Genel olarak İbnü'l-Arabî öncesi ahlâkî dönüşümü sağlayan bir tavır ve yaşayış tarzı olan tasavvuf, İbnü'l-Arabî'den sonra ise nazariyatı olan, âleme ve varlığa dair çok önemli doktrinler öne süren bir sistem ve kurum haline gelmiştir. Günümüze gelinceye kadar da pek çok tarikat ve kollarıyla birlikte kendine has ritüelleri, kıyafetleri, yazılı ve sözlü edebiyatı, simgeleri vs. olan ve insana “İçe dön”, “Öze odaklan”, “Her şey dış değildir” diyen ve daha birçok konuda pek çok şey söyleyen, geleneği olan bir yapı olagelmıştır.

Kendine has eğitim ve öğretim metodolojisi olan tasavvuf, bilhassa milâdî XII. yüzyıldan sonra kurumsallaşarak İslam toplum hayatında daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Özellikle Gazâlî sonrası kendine İslâm ilimleri arasında meşru bir zemin kazanan tasavvuf, kurumsallaşmasıyla birlikte İslam coğrafyasında popüleritesini ve kabul edilebilirlik oranını arttırmıştır.

Tasavvufun kurumsallaşması tarikatların teşekkülüne dayanır. Tasavvufî kurallara göre teşkilatlanmış kurumlar anlamına gelen tarikatların ilk örneklerinin 3/9. asırlardan sonra görüldüğü kabul görmekle beraber, bu ilk örnekler henüz sistematik bir yapıları olmadığından ilk sûfilerin çevresinde oluşan sosyal gruplardır. Günümüze varan tarikatların büyük kısmı bugünkü isimleriyle, kendilerine has evrâd, ezkâr, âdâb, erkân gibi öğeleri ve zâviye, tekke, hankâh, âsitâne gibi yapılarıyla 6/12. yüzyıldan sonra teşekkül etmiştir. Bu tarikatlar zamanla birçok kola ve şubeye ayrılarak yayılmıştır.¹

Anadolu'ya Osmanlı'nın kuruluşundan evvel değişik bölgelerden pek çok sûfî gelmiş ve Selçuklu sarayında saygıyla karşılanmışlardır. Kuruluş yıllarındaki gayretleri ve hizmetleri sebebiyle tarikat mensuplarına arka çıkan Osmanlılar, İznik'te 1331'de kurulan ilk medresenin başına bir İbnü'l-Arabî şârihi olan Dâvûd-ı Kayserî'yi getirerek tasavvuf düşüncesini Osmanlı medrese kültürüne eklemişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti idarecileri, ilk zamanlardan itibaren sûfilerin toplumdaki pek çok etkinliğine genellikle tolerans göstermiş ve maddi olarak da ciddi nispette desteklemiştir.

¹ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa: Bursa Akademi Yayınevi, 2016, ss. 271-272.

İslam coğrafyasında ve Anadolu’da başlıca tarikatlar Halvetiyye, Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Rifâiyye, Şâzeliyye, Sa’diyye, Mevleviyye, Bayramiyye, Bedeviyye, Kübreviyye gibi tarikatlardır.²

Tezimizde, yaklaşık elli kola ayrılan Halvetî tarikatının Ahmedîyye kolunun Uşşâkıyye şubesinin son dönem temsilcilerinden Necdî Ardic Efendi konu edilmiştir. Tezimizde öncelikli olarak giriş kısmında Halvetîlik tarikatının Ahmedîyye kolunun Uşşâkıyye şubesi hakkında genel bilgi verilecektir. Sonrasında ise birinci bölümde Necdî Ardic’in hayatı, tasavvuf dünyasıyla tanışmasıyla birlikte gelişen tasavvufî hayatı açıklanacaktır. İkinci bölümde genel olarak eserlerinden bahsedilecektir. Son olarak üçüncü bölümde ise tasavvufî görüşleri ve tasavvuf anlayışından bahsedilecektir.

Tezimizin amacı yaklaşık 400 yıllık geçmişi olan Uşşâkîlik kültürünün günümüze yansımalarını ele alarak, bıraktığı izlerin tespitini yapmaktır. Ayrıca bu kültürün “Necdî Ardic” örneği üzerinden günümüz dinî hayatına katkılarını inceleyerek bir değerlendirme yapmaktır.

Tezimizin amacına uygun olarak faydalanılan yöntem, teknik ve materyaller şunlardır; belgeler ve fotoğraflar, mülakat ve röportaj, dedüksiyon metodu, karşılaştırma metodu, dökümantasyon metodu, örneklem metodu, kütüphaneler ve internet sisteminden ulaşılan pek çok tasavvufî eser ve bilhassa biyografik çalışmalardır.

Akademik çerçevede yapılan biyografik çalışmaların hemen hepsinin ortak özelliği, hakkında bilimsel çalışma yapılan kişinin vefat edip dünyasını değiştirmiş olmasıdır. Genel olarak hakkında çalışma yapılan kişinin hayatı, eserleri ve görüşleri esas alınarak yapılan bu çalışmalar, tezimize örneklik teşkil etmiştir. Ancak bahsi geçen çalışmalara konu olan şahıslar hayatta olmadıklarından, çalışmayı yapan araştırmacılar bazı kaynaklara ulaşılar dahi bazı konu ve kavramlara hatta tarihi bilgilere dair tahminlere dayalı yorum ve çıkarım yapmak zorunda kalmışlardır. Bu dezavantajdan uzak olarak tezimizde pek çok konu, kavram ve tarihsel bilgi hakkında tezimize konu olan kişinin dünyasını değiştirmeden kendisiyle birebir görüşmemiz ve belirsiz meseleler hakkında bizâtihi yaptığı açıklamalar sayesinde daha net ve kesine yakın bilgiler verilecektir.

² a.g.e., ss. 281-283.

Tezimizde Şu soruların cevapları verilmeye çalışılacaktır: Uşşâkîlik nedir? Uşşâkîliğin günümüze etkileri nelerdir? Bugünün Türkiye'sinde bu kültürü temsil eden kişiler kimlerdir? Necdet Ardıç'ın bu kültür ve kimlik üzerindeki katkıları nelerdir? Tasavvufa bakışı nasıldır? Bir mesnevihan ve Fusûsu'l-hikem Şârihi olarak onun ve takipçilerinin sayı ve harflerle ilişkisi nedir? Teknolojiden yıllardır nasıl istifade etmektedir? Kişisel arşivinde ne gibi belge ve kayıtlar bulunmaktadır? Hangi sûfilerle görüşmüştür? İrfan geleneğimizde ve Uşşâkî kültürü içinde Necdet Ardıç'ın farklı bir yeri olmasını sağlayan öne çıkan özellikleri nelerdir? Seyrû sülûk sisteminde ortaya koyduğu yeni içtihatlar var mıdır? Eğer varsa bunlar nelerdir? Necdet Ardıç'ın bazı tasavvufî konular, güncel konular ve tarihsel konular hakkındaki yorumları nelerdir? Necdet Ardıç'ın bazı tasavvufî kavramlara getirdiği yeni yorumlar nelerdir?

Necdet Ardıç, İbnü'l-Arabî'nin, Mevlânâ'nın ve daha birçok büyük sûfinin eserlerini günümüz insanına Şerh eden çağımızın önemli sûfilerindendir. Bir mesnevihan ve Fusûsu'l-hikem Şârihi olan Şeyhi Hazmi Tura Efendi'nin izinde ilerleyerek ve bizzat tecrübî olarak yaşıadığı tasavvufun irfanî boyutunu, yeni katkılarla zamanımız insanına belli bir sistem içinde açıklayarak Uşşâkî geleneğini yaşıatan biridir.

Bir toplumu değişik açılardan araştırmak ve anlamak için o toplumun dinini ele almak gerekir. İnsanlık varolduğundan beri her toplumda merkezî öneme sahip olan din, Osmanlı toplum hayatında da etkili olmuş ve pek çok alanda belirleyici unsur olmuştur. Tasavvuf, Osmanlılar'ın dinî ve sosyal hayatının değişik katmanlarına nüfuz etmiştir. Hatta Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş döneminde Türk dervişlerinin kolonizatörlük³ görevi dikkate değerdir. Böylelikle tasavvuf ve tarikatlar, tarihimizin, medeniyetimizin ve kültürümüzün önemli bir unsuru olmuştur.

Ömer b. Ekmeluddin Halveti Lahici'ye (ö. 800/1397) nispet edilen, sosyal işlevleri yönünden Türk toplumuna, özellikle aydın çevrelere tesir etmiş, İslam dünyasının en yaygın tarikatı olan Halvetiyye⁴ ise tasavvuf kültürünün en önemli parçalarından biridir. Halvetiyye'de nefsin kötülüklerden ve günahlardan arındırılması esastır. Bunun yolu da nefisle mücadele ve zikirdir. Genellikle tasavvufta önem verilen

³ Ömer Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", *Tasavvuf Kitabı*, haz. Cemil ifti, 2.b., İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008, ss. 150-151.

⁴ Hasan Küçük, *Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine ıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müspet Etkileri*, İstanbul: Türdav Basın Dağıtım, 1976, s. 98.

az yeme, az konuşma, az uyuma, inzivâ, zikir, fikir, şeyhe gönülden bağlı olma ilkelerine Halvetîlik'te hassasiyetle uyulur. Müşâhede mertebesine ulaşmak için mücâhede şarttır.

Aynı zamanda bir eğitim tarzı olan halvete çekilmek metodu da Halvetîlik'te mücâhede için esastır. Bu eğitim tarzının uygulandığı mekanlar olan halvethâneler ise çok önemli görevler ifa etmişlerdir.⁵ Aslında halvet, lügat itibarıyla; “Tenhaya çekilmek, yalnızlık”⁶ anlamındadır. Tasavvuf ıstılahındaki mânâsı ise; “Melek ve insan cinsinden kimsenin muttali olmadığı bir şekilde sırrın Hak’la söyleşmesidir.”⁷

Hız. Musa’nın Tûr dağında geçirdiği ve on emri aldığı süreç, Hız. Muhammed’in Nur dağında Hira mağarasında geçirdiği manevi yoğunlaşma hali bazı sûfiler tarafından oldukça önemsenmiş ve böylece tasavvuf tarihi içerisinde, manevi terbiye yolunda özellikle bu metodu önceleyen ve bu adla anılan müstakil bir tarikat ortaya çıkmıştır.

Bu tarikatın esasları şunlardır:

- 1- Zikri “Lâ ilâhe illallah” ile devam ettirmek,
- 2- Esmâ-i seb’a (yedi isim) zikri,
- 3- Kalbin tasfiye ve tezkiyesini sağlamak.

Halvetîlik, pek çok şube ve kollara ayrılmıştır. Tarikatın piri Ömer b. Ekmelüddîn Halvetî Lâhicî, ilk dönemden itibaren sûfilerce tatbik edilen halvete büyük önem vermesi ve halvet hayatını çok sevmesinden dolayı “Halvetî” nisbesiyle anılmış, daha sonra bu nisbe tarikata has isim olmuştur.⁸

Hazar denizinin güneybatısında bulunan Geylân bölgesinde yer alan Lâhicân’da dünyaya gelen Ömer el-Halvetî, Hârizm’de İbrahim Zâhid-i Geylanî’nin halifesi olan amcası Ahî Muhammed’in dizinin dibinde tasavvuf terbiyesini tamamladı. İrşad çalışmalarını Tebriz çevresinde devam ettirip bölgedeki idarecilerle olumlu ilişkiler kurması vesilesiyle tarikatın kısa zamanda tanınması ve yayılmasını temin etti. Türbesi,

⁵ Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetîlik Örneği-* Mustafa Nazmî Efendi’nin Hediyyetü’l-İhvân’ı, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2011, ss. 78-80.

⁶ Şemseddin Sâmî, Kamûs-ı Türkî, İstanbul: 1317 H., s. 587.

⁷ Seyyid Şerif-i Cürcani, *Tarîfat*, çev. A. Mecdi Tolun, yay. haz. Abdulrahman Acer, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014, s. 62.

⁸ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 11. b., İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s. 228; Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C. 15, s. 394.

Tebriiz civarında “Mir Ali” türbesi yakınındadır. Kendisinin dört halifesi ise, “Seyfuddin, Ebû Yezid, Zâhirüddin ve postnişîni olan Şeyh Âhî Mîrem el-Halvetî”dir.

Tarikatın Kafkasya ve Anadolu’da intişarına neden olansa, “Pîr-i sâni” lakabının sahibi Seyyid Yahya Şîrvânî’dir (ö. 868/1464). Halvetiyye, İran’da neşet etmiş bir tarikat olmasına karşın, Osmanlı döneminde İstanbul, Anadolu ve Balkanların en yaygın tarikatıdır. Halvetiliğin Anadolu’da yayılmasıysa, daha çok Seyyid Yahya Şîrvânî’nin halifeleri tarafından sağlanmıştır.⁹

Halvetiyye’nin otuzdan fazla şubesi vardır. Ancak genellikle bu şubeler şu dört ana kolda toplanır: Rûşeniyye, Cemâliyye, Ahmedîyye ve Şemsiyye.¹⁰ Rûşeniyye’nin kurucusu Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1487), Cemâliyye’nin kurucusu Cemâl-i Halvetî (ö.899/1494), Ahmedîyye’nin kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin (ö.910/1504) ve Şemsiyye’nin kurucusu Şemseddin Sivâsî’dir (ö. 1006/1597). Tarikat, bu dört ana kola ayrıldıktan sonra, bu kollardan da çok çeşitli alt kollar ve şubeler meydana gelmiştir.

Halvetî tarikatının kol ve şubelerine ait tekkeler çok farklı ve geniş bir coğrafyada hizmet vermiştir. Halvetî tekkeleri, 1925’te Türkiye’de tekke ve dergâhların kapatılmasıyla etkinliklerine resmen son vermişlerse de bazen gizli, bazen açıktan zikir ve âyinlerini icra etmeye devam etmişlerdir. Bu tarikatın birçok kolu bugün Türkiye, Suriye, Mısır, Balkanlar ve Kuzey Afrika ülkelerinde faaliyetlerini sürdürmektedir.¹¹

Onlarca dalı ile devâsâ bir çınar ağacını anımsatan ve ismi Halvetiyye olan bu irfan mektebinin bir şubesi de aslen Orta Asya dervîşi olan Buharalı Seyyid Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî tarafından 16. yüzyılın başlarında Batı Anadolu illerimizden Uşak’ta temelleri atılan tarîkat-ı âliyye-i Uşşâkiyye şubesidir.¹²

Uşşakiyye, “Yiğitbaşı” namıyla şöhet bulmuş, Gölmararası’ndan Ahmed Şemseddin (ö. 910/1504) tarafından tesis edilen Ahmedîyye kolunun bir alt şubesidir.¹³

⁹ Reşat Öngören, *Osmanlılar’da Tasavvuf*, 3. b., İstanbul: İz Yayıncılık, 2012, s. 27.; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, haz. Mehmet Serhan Tayşî, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1993, s. 350.

¹⁰ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 16. b., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013, s. 262.

¹¹ Uludağ, a.g.m., s. 395.

¹² Mahmut Erol Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar -II-: Halvetî Uşşâkîler*, İstanbul: Sufi Kitap, 2016, s. 7.

¹³ Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 263.

Ahmediyye'nin Uşşâkîlik'ten başka Ramazâniyye, Cerrâhiyye, Mısriyye, Raûfiyye, Cihângîriyye, Behûriyye, Muslihiyye gibi şubeleri de vardır.¹⁴

Bazı kaynaklarda Hüsâmeddin Uşşâkî'nin gençlik döneminde Kübreviyye'nin Nurbahşiyye koluna biat ettiği bilgisi geçer. Bu biat ya memleketi olan Buhara'da veya daha sonra uğradığı Herat ve Meşhed civarında ya da Anadolu'da olmuştur. Bundan dolayı Uşşâkıyye Nurbahşiyye ile Halvetiyye'nin bir karışımıdır.

Evvelâ İstanbul merkezli bir tasavvuf okulu olan Uşşâkıyye, İstanbul'da Cemâleddin Uşşâkî'ye (ö. 1165/1751) nisbetle Cemâliyye ve ardından Salâhî Uşşâkî'ye (ö. 1197/1783) nisbetle Salâhiyye şubeleriyle de temsil edilmiş, bir taraftan da halifeler vasıtasıyla daha çok Ege ve Rumeli'ye doğru intişar etmiştir. Nazilli, Edirne, Keşan, Gelibolu, Çanakkale, Gümölcine, Filibe, Belgrad, Peç, Budin, Tımsıvar, Kandiye Uşşâkî tekkelerinin olduğu yerlerdir. Evliyâ Çelebi, Kahire'de mahmil-i şerif alayına iştirak eden tarikat ehlinden bahsederken Uşşâkî dervişlerini de zikreder, Halep'te de bir Uşşâkî tekkesi olduğunu belirtir.

İstanbul'da Uşşâkîliğin faaliyet gösterdiği ana tekke Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi'dir. Kasımpaşa'da bulunan ve Pîr Hüsâmeddin Uşşâkî'nin türbesini barındıran bu tekke Uşşâkîliğin âsitânesi ve pîr makamıdır. XVI. yüzyılın son çeyreğinde Hüsâmeddin Uşşâkî tarafından tesis edilmiş, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar aralıksız faaliyetine devam etmiştir.

Uşşâkî Âsitânesi'nin haricinde Eğrikapı dışındaki Cemâleddin Uşşâkî, Fatih Haydar'daki Tâhir Ağa, Üsküdar'daki Halim Gülüm, Eyüp Defterdar'daki Balçık, Fatih Keçeciler'deki Mahmud Bedreddin, Fatih Haydar'daki Hocaşâde tekkeleri bulunmaktadır. Ayrıca Karagömrük Uşşâkî Zâviyesi, Yedikule'deki Hâlid Efendi, Aksaray'daki Mehmed Emin Efendi, Fatih Şehremini'deki Deniz Abdal, Kayserili Mustafa Efendi ve Fatih Nişanca'daki Havuzlu Uşşâkî tekkeleri İstanbul'da tarikata ait olan öteki tekkelerdir.

Hüseyin Vassaf'ın ifadesine göre bir zamanlar yalnız İstanbul'da on dokuz tane Uşşâkî Dergâhı vardı. Erzurumlu Yeşilzâde Mehmed Sâlih'in 1919 yılında hazırladığı Rehber-i Tekâyâ adlı esere göre ise İstanbul'da XX. yüzyıl başlarında beş tane Uşşâkî

¹⁴ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 7. b., İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2004, s. 400.

tekkesi vardı. Bunlar; Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi, Altıay mahallesinde Mustafâ Efendi Tekkesi, Yedikule Mîrahor'da Hâlid Efendi Tekkesi, Eğrikapı'da Savaklar Tekkesi ve Keçeciler'de Mahmûd Bedreddîn Tekkesi idi.

Tarikatın, üçüncü pîr sayılan Abdullah Selâhaddin Uşşâkî'den sonra bilhassa Rumeli'de ve Batı Anadolu'da intişar ederken bazen Mevlevî, Bektaşî, Gülşenî tarikatları ve Bayramî-Melâmîleri ile sıcak ilişkiler kurması, sonraki dönemlerde tarikatta zâhidlikten rindmeşrepliğe doğru gelişen bir tasavvuf anlayışının öne çıkmasına sebep olmuştur. Önceleri Bektaşî olduğu nakledilen Nazillili Hulûsi Baba ile başlayan bu meşrep, Ahmed Tâlib-i İrşâdî ile zamanımıza kadar ulaşmıştır. Bu meşrebe mensup olanlar çok farklı bir kavram kullanarak kendilerini “Nâzenîn-i Uşşâkî” şeklinde adlandırmışlardır.

Uşşâkîler, ilk dönemlerinde yalnızca kuûdî zikir yapsalar da daha sonra tarikatın zikir ve âyin usulleri Halvetiyye'nin diğer kollarına mutâbık olarak devrânî olmuştur. İstanbul Uşşâkî tekkelerinde durak, cumhur ilâhisi, usul ilâhisi, devran ilâhisi gibi İstanbul tavrı tekke mûsikisi icra edilirken, Anadolu'da bu tavır yerini mahallî formlara bırakmıştır. Nâzenîn-i Uşşâkî ve Melâmî Uşşâkîler'de ise devran yoktur.

Pîr Hüsameddin Uşşâkî'ye ait olduğu iddia edilen Evrâdü'l-kebir, Şerhu Virdi's-settâr isimli vird kitapları bir Uşşâkî sâlikinin günlük dua kitaplarıdır. Salâhî Uşşâkî, Uşşâkî âdâb ve erkânını, Tuhfetü'l-Uşşâkıyye adlı risâlede toplamış, eser son devir Uşşâkî şeyhlerinden Abdurrahman Sâmi Efendi tarafından genişletilerek tercüme edilmiştir.¹⁵

Uşak şehrinin mânevî ve ilmî topografyası incelendiğinde göze çarpan yer “Kabaklar” köyüdür. Bu köy, milâdî XV. yüzyılda bir ilim ve irfan merkezidir. İlk olarak “Uşşâkî” yani Uşaklı nisbesiyle tanınan sûfî olan Alaeddin-i Uşşâkî Hazretleri bu köyde gömülüdür. “Kabaklılı Alaeddin” namıyla tanınan ve şimdilik “Uşaklı” nisbesini kullanan ilk sûfî olduğu tespit edilen bu zat, o dönemde Anadolu'nun en yaygın tasavvuf mektebi olan Halvetîlik yoluna biatlıdır ve İbrahim Taceddin Kayseri'nin (ö. 883/1478) halifesidir. Bu zatın da silsilesi Muhammed Erzincanî (ö. 879/1474) ile Halvetîlik'in

¹⁵ Mahmut Erol Kılıç, “Uşşakıyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, C. 42, ss.232-233; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, yay. haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, C. IV, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2015, s.347; Ahmed Nezih Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul: Câmi, Tekke, Medrese, Mekteb, Türbe, Hamam, Kütüphâne, Matbaa, Mahalle ve Selâtin İmâretleri*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2003, s. 250.

ikinci piri sayılan seyyid Yahya Şîrvânî'ye (ö. 868/1463) çıkar. Şeyhinin gözetiminde geçen oldukça uzun bir sohbet, riyâzet ve mücahede eğitiminin ardından Alaeddin Efendi tarikat erkânını tamamlayarak insanların terbiyesiyle iştigal etmeye başlamıştır. Atâî'nin Zeyl-i Şakâik adlı eserinde bahsettiği gibi, hal ehli bir aziz olan bu zat¹⁶, 890 Hicrî 1484 Milâdî yılında vefat etmiş ve Kabaklar'daki türbesine defnolunmuştur.¹⁷

Uşşâkî kelimesinin Halvetî tarikatının bu şubesi için kullanılmasının nedeni, bu kolun kurucusu Pir Hasan Hüsâmeddin'in mânevî bir işaretle Buhara'dan Uşak şehrine gelip yerleştikten sonra burada uzun yıllar hayatını devam ettirmesidir. O, bu şehirde Ahmed Semerkandî hazretlerine biat edip, onun vefatından sonra da şeyhlik postuna oturmuştur. O zamanlar Manisa valisi olan Osmanlı Sultanı III. Murad'la tanıştıktan sonra ise ciddi bir üne kavuşmuştur.¹⁸

Hüsâmeddin Uşşâkî'nin tesis etmiş olduğu bu tarikat şubesi, uzleti mühim bulan karakterinden olsa gerek pek öne çıkan bir yapıda olmamıştır. Ahmet Hüsâmî Efendi'nin Silsiletü'l-evliya'sı, Tabibzâde Mehmet Şükrü Efendi'nin Silsilenâme-i Âliyye-i Sâdât-ı Sûfiyye'si ve Ahmed Muhyiddin Efendi'nin Tomar-ı Kebîr'indeki listelerin birleştirilmesinden Pir Hüsâmeddin-i Uşşâkî'nin toplam doksan dokuz halifesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar içerisinde Şeyh Meymûn el-Uşşâkî, Şeyh Musa el-Uşşâkî, Şeyh Seyfullah el-Uşşâkî, Şeyh Selçuk el-Uşşâkî ve Şeyha Selime Hatun el-Uşşâkî isimlerinin Uşaklı olduğu göze çarpmaktadır. Ancak tarikat, halifelerinden Saruhanlı Memican Efendi (ö. 1008/1600) mecrâsıyla devam etmiş, ikinci pîr Cemâleddin Uşşâkî ve üçüncü pîr Abdullah Salâhî Uşşâkî tarafından sistemleştirilmiştir. Kaynaklarda Cemâliyye ve Salâhiyye ile beraber Kilitbahir'de medfun Şeyh Ahmed Câhidî'ye (ö. 1070/1659) dayandırılan Câhidiyye de Uşşâkiyye'nin şubesi olarak kabul görmektedir.¹⁹

İnsanların Hak'a vuslatı için takip edilen yollar denize akan nehirler misali çok değişik ve çeşitlidir. Bu yollardan bir tanesi olan ve 16. yüzyıldan beri varlığını korumuş olan Uşşâkiyye'nin tesirleri günümüze kadar ulaşmıştır.²⁰

¹⁶ Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, nşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989, s. 62-63.

¹⁷ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar -II-: Halvetî Uşşakiler*, s. 13

¹⁸ Mustafa Özdamar, *Hüsâmeddin Uşşâkî ve Uşşâkiler*, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul: 2001, s. 10

¹⁹ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar-II-: Halvetî Uşşâkiler*, s. 33.

²⁰ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2. b., İstanbul: Sır Yay., 2008, s. 149.

Cumhuriyet sonrasında da silsilesi devam eden Uşşâkıyye'nin zamanımıza kadar gelen farklı silsilelerine, "Ömer Hulûsî ve Divan'ı" başlıklı doktora tezini hazırlayan Mehmet Şamil Baş, bu kıymetli ürününde ayrıntılı bir analizle yer ayırmıştır. Bu silsileleri ele aldığımızda, Ömer Hulûsî Güzelhisar-ı Aydınî'nin (ö. 1285/1868), tarikat bugünlere ulaşırken merkez şahıslardan biri olduğu tespit edilir.²¹

Ömer Hulûsî'den devam eden Uşşâkî silsilelerini şöyle sıralayabiliriz: Osmanzâde Hüseyin Vassaf silsilesi, "Hacı Necdî Ardıç" silsilesi, Hacı Eşref Sırrı Akın (Akhan) silsilesi, Sıddık Nâcî Eren silsilesi, İbrahim Mahfî Güz silsilesi, Pir Ganiyy-i Muhtefî silsilesi, el-Hac Mehmet Tevfik Efendi silsilesi, Hacı Sadık Yıldırım Efendi silsilesi.

Neticede zamanımıza kadar gelen Uşşâkî kolları Ömer Hulûsî'nin halifesi Hüseyin Hakkı Kasabavî (ö. 1297 /1880) ve Ahmet Talib-i İrşâdî (ö. 1277/1881), Fahreddin Himmetî (ö.1333/1915), Muhammed Emin-i Tevfikî (ö.1331/1913) yoluyla ana hatlarıyla Balıkesir, İstanbul, İzmir, Manisa ve Çorum şehirlerinde devam ederek zamanımıza kadar ulaşmıştır. Saptamalarımıza göre çağımızda varlığını devam ettiren ancak Ömer Hulûsî'ye dayanmayan bir Uşşâkî silsilesi bulunmamaktadır.

Ömer Hulûsî Divanı, daha önce bahis konusu edilen silsileler içerisindeki Uşşâkî şeyhleri tarafından çoğaltılmıştır. Bu isimler; Fahreddin Himmetî, Muhammed Emîn-i Tevfikî, Mustafa Sâfî Efendi'dir. Dolayısıyla bu silsileler içinde en güçlü kolun Hüseyin Vassaf'ın şeyhi Mustafa Sâfî Efendi'ye ulaşan silsilenin olduğunu söylemek doğru bir tespit olur.²²

Sâdık Vicdânî, Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye adlı eserinde Pir Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî'nin kurduğu Halvetiyyenin Uşşâkıyye şubesinde yetişen aşk ve muhabbet erbâbı büyük şeyhleri şu şekilde sıralamaktadır: "Şeyh Cemâl, Şeyh Salahaddîn, Şeyh Muhammed Bedreddin, Şeyh Ali Gâlib Vasfî, Şeyh Muhammed Zühedî, Şeyh Süleyman Rüşdî, Şeyh Ömer Hulûsî, Şeyh Şihâbüddin, Şeyh Fethî, Şeyh Muhammed Emin-i Tevfikî, Şeyh Hüseyin Hakkı."²³

²¹ Semih Ceyhan, "Halvetiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul: İsam Yayınları, 2015, s. 762.

²² Mehmet Şamil Baş, *Aydınlı Bir Uşşâkî Şeyhi: Ömer Hulusi ve Divan'ı*, İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2014, ss. 62-63.

²³ Sâdık Vicdânî, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye)*, yay. haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995, s. 242.

Necdet Ardiç Efendi'ye ulaşan silsile Hüseyin Vassaf'ın şeyhi Mustafa Hilmi Sâfi Efendi'ye dayanır. Hazmi Tura Efendi ve Nusret Tura Efendi'den sonra silsile, 53. sırada yer alan Necdet Ardiç Efendi'ye ulaşır.

Osmanlı kültür ve medeniyet tarihinde çok mühim tesirlere sahip olan ve Osmanlı döneminde en üst düzeyde kurumlaşan tasavvuf, âyin şekilleri ve rükünleri ile tarih içinde yerini almış ve çağımız insanına örneklik oluşturacak incelik, zerâfet ve nezâket ile Osmanlı kültürünün vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Tarihi, sosyal ve siyasal nedenlerle artık bir kurum olmaktan çıkıp yalnızca bir kültür halinde yaşayan tasavvuf olgusunu iyi anlayıp değerlendirmek kaçınılmaz bir durumdur. Mûsiki başta olmak üzere özellikle bütün güzel sanat dallarında ve bilim alanında isim bırakmış pek çok kişinin bir tasavvuf ekolüne bağlı olması da bu gerçeği gösteren bir işarettir. Tasavvuf kültürünün yapıtaşlarından biri olan daha çok şehir merkezli Uşşâkî ekolü de ciddi bir öneme sahiptir.²⁴

Tasavvufun sosyal müesseseleri tekkeler ve eğitim kurumu diyebileceğimiz tarikatlar, geçtiğimiz yüzyılın başında, 30 Kasım 1925 tarihli 677 sayılı kanun gereğince kapatılmış ve yasaklanmıştır.²⁵ Tekkelerin kapatıldığı bu yıllarda, İstanbul'da en fazla sayıda, Halvetî tekkesi olduğu bilinmektedir.²⁶ Daha önce bahsi geçtiği gibi bu tekkelerden beş tanesi Uşşâkî tekkesi idi. Bunlardan İstanbul Kasımpaşada'ki Uşşâkî Âsitânesi, Osmanlı döneminde bütünüyle terk edilen erken dönem Türk-İslam mezar mimarisindeki kümbetlerin çift katlı düzenini andırarak diğer tekkelerden farklı bir mimarî tarz ortaya koyar. Mumyalıklı kümbete sahip olan bu yapı aynı zamanda uzak bir geçmişi ve geniş bir coğrafya sahası bulunan büyük bir geleneğin sembolüdür.²⁷ Genelde tasavvuf kültürünün özelde Uşşâkî kültürünün yaşatıldığı bu müesseselerde pek çok mühim şahsiyet yetişmiştir.

Tespit edildiği kadarıyla Pîr Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî'nin üç oğlu, bir de kızı olmuştur. İlk oğlu Uşak'ta dünyaya geldiği varsayılan Uşşâkîzâde Seyyid Mustafa

²⁴ Ömer Tuğrul İnâncer, "Osmanlı Tarihinde Sûfluk Âyin ve Erkânları", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: Kaynaklar-doktrin-âyin ve erkan-tarikatlar-edebiyat-mimari-ikonografi-modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005, s. 168.

²⁵ Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, 4. b., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014, s. 151.

²⁶ Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 465.

²⁷ M. Baha Tanman, "Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C. 18, s. 517.

Efendi'dir (ö. 1037/1628) ki bir dönem İstanbul kadısı da olmuştur. Ortanca oğlu, Abdülaziz Efendi (ö. 1045/1636) ve küçük oğlu Abdürrahim Efendi'dir (ö. 1087/1678). Kızı ise Ferruh Sultan'dır. Hüsâmeddin Uşşâkî'nin nesli küçük oğlu Abdürrahim Efendi'den devam etmiştir. Bu soydan daha sonra Uşşâkîzâde Mehmed Fasîhî, Uşşâkîzâde Seyyid Abdülbâkî, Uşşâkîzâde Seyyid Abdullah Nesîb, Uşşâkîzâde Seyyid İbrahim Hasîb (Hadâik üzerine yazdığı zeyil ile ünlüdür), Uşşâkîzâde Sadreddin Sadri, Şeyhülislam Yahya Tevfik Efendi, Seyyid Vehbî, Uşşâkîzâde Abdullah Efendi gibi şöhretli kişiler yetişmiştir. Çocuklarını sadece bir derviş olarak değil aynı zamanda güçlü birer âlim olarak da yetiştiren Hz. Pîr'in soyundan devam eden "Uşşâkîzâdeler" ailesinin Osmanlı'da birçok şair, âlim, kadı ve üç tane şeyhülislam çıkarmış önemli bir aile olması dikkate alınması gereken bir durumdur.

Osmanlı toplum yapısında bazı ulemâ ve şeyh ailelerinin hem toplum nazarında saygın bir pozisyonları hem de birtakım durumlarda devlet katında ayrıcalıkları vardı. Bu da aslında tradisyona bağlı toplumlarda ilme ve ilim erbabına verilen kıymeti göstermektedir. Uşşâkîzâde ailesi de bunlardan biridir ve Osmanlı meşhurlarından takrîben yirmi beş kişinin bu aileden geldikleri saptanmıştır.

Medresede ders okutan bir âlim, tekkesinde bir ârif, evindeki küçük laboratuvarında iksîr-i âzam araştırmaları ile uğraşan bir simyacı, karışımını kendi bulduğu güzel kokuların itriyatçısı ve Fransızca okuyup konuşabilecek düzeyde zamanına vâkıf bir aydın olan Manisalı Şeyh Abdurrahman Sâmi Efendi (ö. 1934)²⁸ ile Sefinetü'l-Evliyâ isimli beş ciltlik eseri başta olmak üzere pek çok eseri ile tasavvuf tarihçiliğimizin mühim şahsiyetlerinden olan Hüseyin Vassâf Efendi (ö.1929) bu irfan mektebinin son dönemde yetiştirdiği önemli yüzleridir. Ayrıca Uşşâkîliğin Kasımpaşa'da bulunan âsitânesinin son döneminde zâkirbaşı olan Cemaleddin Efendi (ö. 1937), Türk mûsikisinin önemli şahsiyetleri Sadeddin Kaynak (ö. 1961), Kemal Batanay (ö. 1981) ve Sadi Hoşses'in (ö. 1994) hocalığını yapmıştır.²⁹

Necdet Ardıç Efendi, genç yaşta ilk olarak Mustafa Hilmi Sâfi Efendi'nin damadı ve halifesi Hazmi Tura'ya biat etmiştir. Hazmi Tura'nın haleflerinden biri olan Nusret Tura'nın günümüzde yaşayan halifesi olup "Terzi Baba" lakabı ile tanınır. Uzun geçmişi

²⁸ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar -II-: Halveti Uşşakiler*, s. 190.

²⁹ Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2015, s. 307.

ve tarihi birikimi olan Uşşâkî geleneğini ve kültürünü, usul ve erkânını yaşatan ve sevenlerine muhabbetle aktaran biri olarak da bu kültürün çok önemli bir temsilcisidir.

Necdet Ardıç Efendi, kendisini vahdet-i vücûd çizgisine oturtmaktadır. Aynı zamanda günümüz mesnevihanlarından³⁰ Konya’da vefat eden Pir Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî Hazretlerinin halifesi Memican Saruhânî Efendi’nin eserlerinde, bilhassa Metâlibu’s-sulûk adlı eserinde Hz. Mevlânâ’nın tesiri ve muhabbeti açıkça görülmektedir.³¹ Uşşâkıyye’de üçüncü pir sayılan Abdullah Salâhî Efendi de ise İbnü’l-Arabî Hazretlerinin tesiri ve muhabbeti net olarak gözlemlenmektedir. Sadece bahsi geçen şeyh efendiler değil, Uşşâkıyye şubesinin neredeyse bütün müntesipleri tasavvuf âleminin iki güneşi sayılabilecek Hz. Mevlânâ ve İbnü’l-Arabî Hazretlerinin anlayışlarını eserlerine ve sohbetlerine yansıtmışlardır. Hatta Abdullah Salâhî Efendi, yaklaşık iki yüz kadar tasavvufî eser yazmış, Üsküdar’daki Küplüce Tekkesi’nde İbnü’l-Arabî’nin çizgisini takip eden bir Sa’dî şeyhi olan Elif Efendi tarafından “Osmanlı’nın İbnü’l-Arabî’si olarak adlandırılmıştır.”³²

Vahdet-i vücûd anlayışına yakın duran bir irfan mektebinin günümüzdeki temsilcisi olan Necdet Ardıç Efendi, ârifân ve hikmet ehlinin Kûr’ân ve hadislerden sonra en çok rağbet ettikleri eserleri yıllardan beri te’vil ve şerh edip idraklere sunmaktadır. Tasavvuf kültürünün çok önemli eserleri olan Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin Fusûsu’l-hikem, Hazreti Mevlânâ’nın Mesnevî-i Şerîf, Abdülkerîm el-Cîlî’nin el-İnsânü’l-kâmil adlı eserlerini ve daha birçok tasavvufî eseri çağımız insanının anlayacağı şekilde açıklamak gibi zorlu bir görevi yerine getirmektedir.

³⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

³¹ Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar -II-: Halveti Uşşakiler*, a.g.e., ss. 50-51

³² a.g.e., s.111.

BİRİNCİ BÖLÜM

NECDET ARDIÇ'IN HAYATI

I. TASAVVUF ÖNCESİ HAYATI

A. ADI, LAKABI TERZİ BABA VE DİĞER LAKAPLARI

Necdet Ardıç, Tekirdağ'ın yerli ailelerinden, geçimini çiftçilikle sağlayarak mütevazı bir hayat süren Sadık Ardıç Efendi ve Melek (Melihâ) Hanım'ın³³ ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Sadık Efendi ile Melek Hanım, çocuklarına “Yiğitlik, kahramanlık ve efelik” anlamına gelen “Necdet” ismini verdi.³⁴

Necdet Ardıç Efendi, 45 sene çok yoğun bir şekilde, 10 sene ise daha az yoğunlukta toplam olarak 55 yıl bayan terziliği yapmıştır.³⁵ Bu yüzden de mesleği gereği terzi lakabını taşır. Terzi lakabı ile anılan Necdet Ardıç Efendi'nin “Baba” lakabı ise intisaplılarınca verilmiştir. Mânevî bir rehber olduktan sonra müridleri ona “Efendi Baba”, “Necdet Baba”, “Terzi Baba” şeklinde hitap etmiştir. Zamanla Terzi Baba lakabı, daha çok kullanılır olmuş ve yer etmiştir. Onun rehberliğinde mânevî yolculuk yapanlar, onu ve eşini, babaları ve anneleri gibi görüp, hürmet ve muhabbet beslediklerinden dolayı bu lakabı vermişlerdir. O, müridlerine “Evladım”, müridleri de kendisine “Babacığım” diye hitap etmektedir. Kendisi bir mânevî baba olarak, evlatlarıyla çok yakın bir şekilde alâkadar olmaktadır.³⁶

Necdet Ardıç Efendi'nin Tekirdağ'daki “Servet Terzisi” isimli terzihanesi, tasavvuf sohbeti yapmak ve tasavvuf yoluna girmek isteyenlerin sıkça uğradığı bir yerdi. Bu mekânda yıllarca hem bedenlere hem de ruhlara elbiseler dikildi. Bu elbiseler ise

³³ 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yaptığımız mülakatta Necdet Efendi, annesinin isminin resmi olarak “Melihâ” olduğunu, ancak komşuları ve akrabaları tarafından günlük hayatta annesine “Melek” dendiğini belirtmiştir.

³⁴ Hüsamettin Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (I): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, Tekirdağ: y.y., 2004, s. 20

³⁵ Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

³⁶ Hüsamettin Çelebi (Şerif Kır) ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

gelenlerin hem maddi hem de mânevî niteliklerine göre bazen dar, bazen de bol dikilirdi. Bu mânevî babanın diktiği mânevî elbiseleri giyebilenler ehl-i kemâl oldular.³⁷

Çevre illerden gelen müşterileri kendisine ünlü Fransız terzi Christian Dior’a atfen “Tekirdağ’ın Dior”u lâkabını takmışlardı.³⁸ Ayrıca Necdet Ardıç Efendi; Efendi Baba, Necdet Baba, Necât, Servet, Servet Bey, Nakışçı Baba, Neccâr, Hayyat Baba, Usta, Bab, Şekerci Dede, Yâsîn, Selâm, Ardıç gibi başka lakaplarla da sevenleri arasında anılmaktadır.³⁹

B. DOĞUMU, AİLESİ, EVLİLİĞİ VE ÇOCUKLARI

1. Doğumu Ve Ailesi

Necdet Ardıç Efendi, Tekirdağ’da Aydoğdu mahallesinde, Şabanoğlu bayırında 15 Aralık 1938 tarihinde, 2 katlı bir evde dünyaya geldi.

Ardıç, Tekirdağ’ın yerli ailelerinden, “Küçük Ahmed” ailesindendir. Ailenin dört çocuğundan en büyüğü Emin Efendi, sonra sırasıyla Rahmiye Hanım, Sadık Efendi ve en küçükleri ise Mehmet Efendi idi. Sadık Efendi’nin de Melek Hanım’la evliliğinden Ahmet, Necdet ve Cevdet isminde 3 erkek çocuğu dünyaya geldi.

Sadık Efendi, ailenin ortanca oğlu Necdet’in, zor ve ekonomik kazancı fazla olmayan çiftçiliği yapmasını istemiyordu. Oğlunu başka mesleklere yönlendirmek istemişse de buna ömrü yetmedi. Sadık Efendi, 2 Haziran 1957 tarihinde bağda çalıştığı esnada fenalaşarak hayatını kaybetti. Melek Hanım ise daha uzun bir ömür sürerek, 24 Eylül 1990 tarihinde hayata gözlerini yumdu.⁴⁰

2. Evliliği ve Çocukları

a. Evliliği

Necdet Ardıç Efendi, 1964 yılının Eylül ayında, 26 yaşında iken mürşidi Nusret Tura’nın işaretiyle, ailesinin yakından tanıdığı ve uzak akrabalık bağının da bulunduğu Nüket Hanım ile evlenmiştir.⁴¹ Nüket Hanım’ın dedesi (Mıstık Dede) ile Necdet Ardıç

³⁷ Çelebi, *Terzi Baba (1): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, s. 41; Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

³⁸ a.g.e, s. 24.

³⁹ Hüsameddin Çelebi (Şerif Kır), *Necdet Ardıç: Terzi Baba (2)*, Tekirdağ, y.y., 2015, s. 39.

⁴⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

⁴¹ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (1): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, s. 50.

Efendi'nin annesi Melek Hanım'ın akrabaları (Babaları ayrı, anne bir karın kardeşleri) vardı. Nüket Hanım'ın ailesi Tekirdağ'ın Malkara ilçesinde ikamet etmekteydi ve aslen Karaiğdemir köyündendi. Melek Hanım'da bahsi geçen köye yakın Mahramlı köyündendi. Çok sık olmasa da Nüket Hanım'ın ailesi, Necdet Ardıç'ın ailesiyle görüşmekteydi.

Melek Hanım'ın “Evladım, kalfaların evleniyor, sen ise hala evlenmiyorsun, hadi evlen artık!” ısrarı ve Necdet Ardıç Efendi'nin mürşidi Nusret Tura Efendi'nin “Oğlum alâyişe kapılma, senin işin kadınlarla, o yüzden tehlikeli bir işin var, bir an evvel evlen!” ikazıyla bu evlilik, o zamanın zor ekonomik şartlarında küçük bir nişan ve mütevazi bir düğünle gerçekleşti.⁴²

Nüket Hanım'ın dedesi ve babası bir fabrikada işçi olarak çalışmak üzere 1945 yılında İstanbul'a yerleşmişti. Nüket Hanım'ın annesi, Nüket Hanım'ın doğumundan 3-4 gün sonra İstanbul'da vefat etti. Bir süre sonra babasının başka bir kadınla evlenmesi üzerine, babaannesi ve dedesi, üvey anne elinde büyümesini diye onu yanlarına aldı. Bakırköy'de 1 Nisan 1949'da doğan Nüket Hanım, böylece burada büyüdü. Bakırköy Taş Mektep İlkokulu'ndan mezun olduktan sonra eğitim hayatına devam edemedi.

Nüket Hanım, Necdet Efendi ile evlendiğinde henüz 15 yaşındaydı. Necdet Efendi ile huzur ve muhabbet dolu uzunca bir hayatı beraberce geçirmektedir. Necdet Efendi'nin gönlünde müstesna bir yere sahip olan Nüket Hanım'a, Necdet Efendi'nin sevenleri, Pir Hasan Hüsâmettin Uşşâkî'nin eşi Helvacı Bacı Valide'nin misafirlere ve dervişlere kandil gecelerinde helva yapma geleneğini çok uzun seneler devam ettirdiği için, atfen “Helvacı Bacı” derler.⁴³ Ancak son yıllarda üç aylar, yaz aylarına yani kısa gecelere denk geldiği için daha nadir helva yapılmaktadır. Yıllarca helva yapımında kullanılan tencere ise Necdet Efendi tarafından saklanmaktadır.⁴⁴ Necdet Efendi, bu önemli geleneğin nasıl devam ettirildiği hakkında şunları belirtir:

“Bu helvayı zaman zaman kandil gecelerinde İstanbul'da Rahmiye Annem yapardı. Bize de oradan kalmadır. Çok özel bir terkibi yoktur. Helvacı Bacı validemizin hatırasını yaşatmak için yapılırdı. Daha sonra sıra bize gelince biz de bu geleneği

⁴² Necdet Ardıç Efendi ile 15 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

⁴³ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

⁴⁴ Necdet Ardıç Efendi ile 8 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

sürdürmeye gayret ettik ve aralıksız 25-30 sene kadar sürdürdük. Şimdilerde ise zaman zaman yine yapmaktayız.

Nüket Anne onu geliştirdi. Kendi terkibi ile kıvamını çok güzel tutturur. Farkı ise irmiğin kalın ırmik olması ve kavrulmasının biraz daha fazla olmasıdır. Çok güzel kavrulur, rengi biraz koyulaşır ve bulgur gibi tane tane değil de âdeta bir macun kıvamında, kuru değil biraz yumuşak olur. İrmğin kavrulma işi de bana düşmekte idi.

Kandilin veya sohbet gecesi gününün öğleden sonrası helva yapımına başlanır. Epey uzun bir kavurma ve karıştırma çalışması neticesinde nihayet biter. Helva tenceresi, büyük bir bez ile sarılır ve kendi içinde demlenmeye bırakılır. Bu arada helva yenecek sıcaklığa ve kıvama gelince zikirden veya sohbetten sonra kardeşlere çaylar ile birlikte ikram edilir. Yapılan ırmik helvasıdır. Ancak içine bir ölçü su yerine bir ölçü sütte konur yani suyun yarısı süt, yarısı da su olabilir.⁴⁵

Tezimiz vesilesiyle tanıma şerefine nail olduğumuz Nüket Hanım, gözlemlerimize ve dervişlerle yaptığımız görüşmelere göre Necdet Efendi'nin en yakın yol arkadaşıdır. İnsanlara faydalı olmak adına, iyi niyetle ve ihlasla gayretkeş bir şekilde usanmadan, severek yıllarca hizmet etmiştir. Evini, gönlünü misafirlere ve canlara sonuna kadar açarak maddi ve mânevî ikramlarda bulunan, gerçek bir anne şefkatiyle, tüm dervişlere ve misafirlere güleryüzle ve eşit bir şekilde davranan hoş sohbet biridir. Nüket Hanım, bazı sağlık sorunları olmasına rağmen pek çok zahmete katlanarak, Necdet Efendi'nin bütün seyahatlerinde yanında bulunmuş ve bulunmaya devam etmektedir.

Nüket Hanım için yazılan şiirler ve söylenenler değerlendirildiğinde, Nüket Hanım'ın Necdet Efendi'nin dervişleri tarafından Necdet Efendi kadar sevildiği ve değer verildiği görülmektedir. Bizzat Necdet Efendi, değerli eşine büyük bir sevgi ve muhabbet beslediğinden, bu durum ihvana da yansımıştır. Anne figürü, aynı zamanda bu yolda olan bayanlar için bir manevi rehber olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu yolda merkez şahsiyet Necdet Efendi'dir. Ancak bilhassa bu yolda bulunan bayanlar hakkındaki hususlarda ve diğer bazı konularda karar vermede Necdet Efendi ile beraber, Nüket Hanım da Necdet Efendi'nin izniyle hak ve selâhiyet sahibidir.

⁴⁵ Necdet Ardiç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

b. Çocukları

Necdet Baba ve Nüket Anne'nin izdivacından ilk olarak İzzet ve sonrasında Cemâl Cem adlı iki erkek evlat dünyaya geldi. 1965 yılında Tekirdağ'da dünyaya gelen İzzet Bey ilk, orta ve lise eğitimini Tekirdağ'da tamamlayıp Selçuk Üniversitesi Fizik Mühendisliği bölümünden 1988 yılında mezun oldu. Kıbrıs'ta askerlik görevini yedek subay olarak yaptıktan sonra İstanbul'da bir inşaat firmasında yedi yıl çalıştı. 1997 yılında uluslararası bir şirkette çalışmaya başladı. Halen aynı şirketin mutfak mobilyaları bölümünde, tedarik zinciri yöneticisi olarak çalışmaya devam etmektedir. Eşi Özlem Hanım'la evliliğinden Gülnur ve Can Emre adında iki çocuğu vardır.

1973 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Cemal Cem Bey ise Tekirdağ'da ilkokul ve ortaokulu okuduktan sonra lise birinci sınıftan ayrılarak eğitim hayatına devam etmedi. Babası onu, Tekirdağ'da bayan kuaförüne ihtiyaç olduğu için bir kuaför arkadaşın yanına çırak olarak verdi. Mesleğini geliştirmesi için İstanbul'a gönderdi. Muhtelif ustaların yanında çalışarak mesleğini geliştirdi. Askerlik süresince Balıkesir Ordu Evi'nde mesleğini uygulayarak askerliğini bitirdi. Askerlik dönüşü Tekirdağ'da kendi iş yerini açtı. Kısa sürede kendini çevresine mesleği ile sevdirdi ve kabul ettirdi. "Türkiye Kuaförler Milli Takımı"nda uzun seneler görev yaptı. Ulusal ve uluslararası yarışmalarda takım halinde ve bireysel olarak birçok birincilikler elde etti. Şu an uluslararası alanda tanınmış bir kozmetik firmasının Türkiye'deki tüm saç ve topuz eğitimlerini vermektedir. Halen Tekirdağ'da bayan kuaförlüğü yapmaktadır. Cemâl Cem Bey'in eşi Simge Hanım'la evliliğinden Cansın ve Ceylin adında iki kızı vardır.⁴⁶

"Cemal Cem Bey'in bayan kuaförü olmasına sizin ve çevrenizdekilerin bakışı nasıldır?" sorusuna Necdet Bey şöyle cevap vermektedir: "Bu hale bakışımız herhangi bir şekilde olumsuz değildir. Her ne kadar bazı kimseler pek uygun görmüyorlarsa da bu bir hayata bakış ve anlayış meselesidir. Hayatın tabii akışı, onu da beni de kadınlara hizmete yöneltti. Benim ve Cem oğlumun mesleği hanımlarla ilgili olduğundan oldukça hassastır. Aslında bu çok zor bir durum olup, herkesin yapabileceği bir iş değildir. Mesleklerimiz ağyara karşı bizim perdemizdir. Aynı zamanda da ömür boyu imtihanımızdır. Bu hayat kırdı, dağda dervişlik yapmaya benzemez. Halkın içinde halkiyyet makamından, Halk olarak Hak'la ilgilenmektir. Ben ömür boyu halkı değil

⁴⁶ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Hakk'ı örttüm. Ona hizmet ettim. Onu en güzel şekilde elbiselerle giydirmeye çalıştım. Benim işim onunla idi. Gayrı yoktur ki ayrı olsun.”⁴⁷

C. EĞİTİM HAYATI VE HOCALARI

Necdet Ardıç Efendi, 1945 yılında ilkokula başlamış ve ilkokul bittikten sonra aile bütçesine katkı sağlamak için çalışmak zorunda olduğundan herhangi bir örgün eğitim kurumunda eğitim hayatına devam edememiştir. Ancak kendisinin Kur’ân-ı Kerîm okuma ve Arapça öğrenme şevki, küçük yaşlarda bazı hocalarla tanışmasına vesile olmuştur.⁴⁸

İlkokul yıllarında dini hayata ilgi duymuş, beş vakit namazını kılmaya başlamıştır. Dinî eğitim ve öğretim almak için Tekirdağ’ın tanınmış imamlarından, ciddi bir medrese eğitimi almış olan merkez Çiftlikönü Camii imam-hatibi Ahmet Elitaş Hoca Efendi’den, kıraât ve dinî bilgi içerikli dersler almaya başlamıştır.

Necdet Efendi, çocukluğunun bu safhalarında ibadetlerine özen gösterir, namazını kılamadığı zamanlar nefesine ceza verirdi. Zira bir gün sabah namazına kalkamadığı için ardarda üç gün oruç tutarak nefisini terbiye etmeye çalışmıştı. Sabahları çok erken saatlerde kalkar, abdestini alır, Kur’ân-ı Kerîm ve ilgili ders kitaplarını eline alıp, evine yaklaşık iki kilometre uzaklıkta olan Çiftlikönü Camii’ne fecrin karanlığında yürüyerek giderdi. Burada sabah namazını cemaatle birlikte eda ettikten sonra Kur’ân-ı Kerîm okuyarak temel dini bilgileri öğrenir ve ardından günün ilk saatlerinde başlayan mesai için çarşıda bulunan terzihane dükkanına giderdi.

Aldığı dinî eğitimi kısmen ilerletince, Tekirdağ’ın o zamanlar meşhur kıraat imamlarından olan merhum Behçet Toy Hoca Efendi’den kıraat, hurûf ve tecvid dersleri almaya başladı. Bu dersleri askere gidinceye kadar sürdürdü. Kıraat ve hurûf derslerine devam ettiği dönemdeki birkaç anısı ise şöyledir:

“Özel bir tâlim gerektiren bu dersler için bir gece evde bir odaya kapanan Necdet Efendi, boğaz talimi için devamlı olarak eûzü besmeleyi tekrar ediyordu. Misafirlikten eve dönen annesi onun sesini duyar ve “Oğlum Kur’ân okuyacak, onu sessizce dinleyeyim” diye dış kapının önünde beklemeye başlar. Ancak hep aynı cümleyi tekrar

⁴⁷ Necdet Ardıç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

⁴⁸ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

ettiğini duyunca da bir müddet sonra dayanamayıp içeri girer ve oğluna; “Kur’ân okuyacaksın diye dışarıda bekliyordum, arkası yok mu bunun oğlum?” der.

Terzihane dükkanındaki çalışmaları ve dinî eğitim çalışmaları küçük yaştaki Necdet’in bedenine ağır gelmeye başladı. Nitekim o yaşlarda iken işinden evine gelip gece saat oniki civarında yatsı namazını eda ederken aşırı yorgunluktan secde hâlinde iken uyuyup kalmıştı. Eve gelen babası Sadık Efendi, onun bu halini görünce heyecanlı ve telaşlı bir biçimde “Acaba oğluma bir şey mi oldu?” endişesine kapılmış, yanına gelip seslendiğinde ondan cevap alınca, onun namaz esnasında yorgunluktan uyuya kaldığını anlayıp rahatlamıştır.

Hurûf ve tâlim dersleri aldığı dönemde genç Necdet’in yoğun iş temposundan dolayı yeterli zamanı yoktu. Sesli olarak da çalışılması gereken bu dersler için Necdet’i çok seven Orta Camii müezzini Ali Efendi, her akşam yatsı namazı kılındıktan sonra cami kapısını kilitleyip anahtarı caminin dışında özel bir yere bırakıyordu. Gece oniki civarında iş mesâisini bitiren Necdet, anahtarı bırakılan yerden alıp câmiyi açıyordu. Dersleri için gerekli mekân sorununu da çözerek ancak böyle çalışma imkânı bulabiliyordu. Bazen de gecenin geç saatinde camiyi açmak kendisine zor geliyor ve daha aşağıdaki Paşa Câmiî’nin dışındaki son cemaat bölümünde ders yapıyordu. Nitekim bir gece Paşa Câmiî’nden gelen sesleri duyan gece bekçisi, “Acaba camide bir olay mı var?” endişesiyle kontrol için sessizce camiye geldi. O anda tâlim yapan Necdet’in başında bir süre bekledikten sonra bir sorun olmadığını anlayınca oradan ayrıldı.”⁴⁹

Zamanının değerini çok iyi bilen Necdet, işinden artakalan zamanlarında Ahmet Elitaş’tan ayrıca Arapça dersleri de almaya başladı. Yine aynı dönemde Tekirdağ’da hafızlık çalışmalarına da başladı. Ancak zamanının yetersizliği sebebiyle bu çalışmaları yarım bırakmak zorunda kaldı.

Terzilik mesleğini çok yoğun bir şekilde yapan Necdet Ardıç Efendi, yıl boyunca kendisine sadece iki hafta istirahat vakti ayırırdı. Bu iki haftanın, bir haftasını ailesine ayırır, kalan bir haftasında da İstanbul’a giderdi. Hem mürşidi Nusret Tura Efendi ile görüşür hem de kıraat, hurûf ve tecvid tâlimi yapmak için arayışta olurdu. Hatta bir sene yaz istirahatinde İstanbul Nuruosmaniye Camii imam-hatibi, döneminin meşhur kıraat

⁴⁹ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (I): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, ss. 21-23; Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

hocası Hasan Akkuş’a kıraat dersleri almak için müracaat etti. Ancak Hasan Akkuş, Necdet Bey’in bu isteğini “Üç beş gün benden ders aldıktan sonra bırakıp gideceksin, başka yerlerde de Hasan Akkuş’ta okudum diye hava atacaksın!” diyerek onun bu isteğini geri çevirdi. Bu duruma çok üzülen Necdet Bey’i gören Bakırcılar Camii imamı da kendisine “Üzülme gel, bizim camide ben sana ders vereyim” dedi. Böylece Bakırcılar Camii’nde kısa da olsa kıraat dersi almış oldu.

Necdet Efendi’nin, aslında yeterli miktarda bilgisi olduğu halde kıraat, hurûf ve tecvid ile ilgili çalışmalar yapmak için İstanbul’da zâhir ehli hocalara gittiğini öğrenen Nusret Tura Efendi, bir gün evinde dervişlerine yaptığı gönül sohbetinden sonra tâlim için hocaya gitmek üzere olan Necdet Efendi’ye; “Deryada yıkandınız, gidin gölde kirlenin bakalım!” der. Bu sözü Necdet Efendi, zâhir ehli ile irfan ehli arasındaki fark olarak değerlendirir.⁵⁰

D. MESLEK HAYATI

Yaşı on ikiye gelip ilkokul dönemi bittiğinde genç Necdet’in isteği okumak ve yüksek tahsilli biri olmaktı. Ancak ailesi, maddi imkanları yeterli olmadığından onu okutamadı. Geçimini toprağa bağlı olarak sürdüren baba Sadık Efendi, çocuklarının kendi mesleğini devam ettirmelerini pek istemiyordu. Oğullarının başka bir meslek sahibi olmasının, onlar için daha iyi olacağı kanaatindeydi. Bunun üzerine amcası Mehmet Bey hem boşta kalmasın hem de başka bir meslek sahibi olsun diye o dönemde gözde bir meslek sayılan “Terziliği” öğrenmesi için yeğeni Necdet’i, Tekirdağ’da Hüseyin Kuymu (Kara Hüseyin) adında bir terzinin yanına çırak olarak verdi.

Necdet, mesleğini severek yapıyordu. Çok çalışkan ve kabiliyetli olduğundan terzilik mesleğini ve inceliklerini kısa sürede öğrendi. Terzilik mesleğinde ilk ustası olan Hüseyin Kuymu onda gördüğü kabiliyet, çalışkanlık ve güzel ahlâk için sık sık çevresine, “Bu çocuk bir cevher ve çok marifetli” demekten kendisini alamıyordu. Ustasının ve müşterilerin sevgi ve muhabbetini kazanmıştı. Çıraklık ve kalfalık dönemini üç yıl çalıştığı bu terzihane dükkânında tamamladı. Terzihane dükkânının bir köşesinde asılmış olan ve üzerinde şu mısraların yazılı olduğu tablo onu çok etkilemişti:

“Her seherde besmele ile açılır dükkanımız

⁵⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

Hazreti İdris aleyhisselâmdır pirimiz üstadımız.”

1953 yılına gelindiğinde Necdet’in yaşı on beş olmuştu. Mesleğini daha da ilerletip geliştirmek için ailesinin de iznini alarak İstanbul’a gitmeye karar verdi. İstanbul’a gittiğinde bedelsiz de olsa mesleğini geliştirmek için çalışabileceği bir terzihane dükkânı aradı. En nihayet Beyoğlu’nda usta erkek terzisi Bursalı Ekrem Temelöz’ün terzihane atölyesinde yer bulabildi. Çalışırken, Bebek semtinde ikâmet eden halası Rahmiye Hanım’ın evinde misafir olarak kaldı. Bir yıl burada çalıştıktan sonra Tekirdağ’a geri döndü. Aslında İstanbul’da biraz daha kalıp mesleğini daha da geliştirmek istiyordu. Ancak ailesi buna izin vermedi.

Tekirdağ’a döndüğünde Abdurrahim adında bir erkek terzisinin yanında bir süre çalıştı. Bu arada İstanbul’dan gelen usta terzi Mehmet Arabacı “Nur El” isminde bir bayan terzihanesi açmıştı. Genç Necdet, burada çalışmaya başladı. Bayan terziliğini iyice öğrendi. Ancak Mehmet Bey, ailevî sebeplerden dolayı terzihaneyi kapattı. İstanbul ve Tekirdağ’daki bu meslekî eğitimlerden sonra bir arkadaşıyla ortak olarak küçük bir bayan terzihanesini Tekirdağ’da açtı. Bu terzihaneyi açtığında daha askere gitmemişti ve onsekiz yaşındaydı. Erkek terziliğini de iyi bir şekilde bilmesine rağmen bayan terzisine Tekirdağ’da ciddi bir ihtiyaç olduğundan bayan terziliğini tercih etti.

Babası Sadık Efendi’nin 1957 yılında kırk yedi yaşında iken ani ölümü onu ve ailesini oldukça sarsmıştı. 1958 yılına gelindiğinde yaşı yirmi olan Necdet Ardıç Efendi, askerlik vazifesi için Ankara’ya gitti. Şimdiki adıyla Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Karargâh Bölüğü’nde 24 ay süren askerlik görevini yerine getirdi.

Ankara’daki askerlik döneminde teknik ve beceri açısından mesleğini daha da geliştirdi. Özellikle de Ankara’da bu dönemde tanıştığı, Paris Terzilik Akademisi mezunu terzi Bekir Ceyhan’la birlikte uzun süre çalışmalar yaptı. Hatta bu çalışmalar için ücret talep etmedi. Bazen terzihanede masa üstünde uyumayı dahi göze aldı.

Ankara’da kalıp mesleğini sürdürmesi için kendisine cazip teklifler sunulurken, onun hedefi ya İstanbul’da kalmak ya da modanın ve giyimin merkezi olan Paris’e gidip mesleğini burada sürdürerek dünya çapında bir terzi olmaktı. Bir süre Fransızca’yı öğrenme çalışmaları da yaptı. Ancak devam ettiremedi. Askerlik görevinin bitmesiyle birlikte geleceğiyle ilgili olarak da karar vermesi gerekiyordu. Mânevî duygularının daha ağır basmasıyla Hak yolunu tercih edip, terhisıyla birlikte Tekirdağ’a tekrar geri döndü.

Askerlik dönüşü ile birlikte tasavvuf çalışmalarının yanında Arapça, tefsir, hadis ve fıkıh derslerini de devam ettirdi.

Askerden sonra Tekirdağ'a döndüğünde daha önce ortak olarak terzihane açtıkları arkadaşı terziliğe devam etmek istemediğini belirtince kendisi bir dükkân açmaya karar verdi. Küçük bir dükkân tutup mesleğini ilk defa kendi başına yapmaya başladı. Sonrasında müşteri potansiyeli artınca daha büyük bir dükkân kiraladı. "Servet Terzisi" adındaki bu terzihanenin çalışan sayısı zamanla onbeşe kadar yükseldi. Bu dükkân bekleme salonu, elbise değiştirme odaları, özel prova odaları ve büro esnafılık sistemi özelliğiyle, döneminde farklılık yaratan bir mekandı. Zamanında çok iyi bir düzeyde mesleğini icra ettiğinden, kısa sürede tanındı. Daha önce belirtildiği üzere çevre illerden gelen müşterileri kendisine "Tekirdağ'ın Dior'u" lâkabını takmışlardı. Yıllar sonra konfeksiyon ürünlerin yaygınlaşması terziliği olumsuz etkiledi. Necdet Ardıç Efendi de bu büyük terzihanesini kapatıp evinin altında küçük bir dükkâna geçti. Sonrasında ise yıllarca yaptığı bu mesleği bıraktı. Elli beş yıl gibi uzun bir süre terzilik yapan Necdet Ardıç Efendi, bunun kırk beş yılını çok yoğun ve aktif, kalan on yılını ise daha az yoğunlukta geçirdi.

Bayan terziliğinin bayanlarla ilgili olması aynı zamanda Necdet Efendi için nefis terbiyesinde bir araç oldu. Bayan terzisi olmasının hikmetini, biri dağda diğeri şehirde dervişlik yapan iki kardeşin hikâyesine atıf yaparak; "Avama karşı kendimi mesleğimle perdeleyip gizledim ve nefis mücadelesine ömür boyu devam ettim. Derviş iki kardeşin örneğinde olduğu gibi dağ başında dervişlik kolay, şehirde olup halk arasında dervişlik yapmak ise zordur. Asıl olan dağ başında dervişlik yapmak değil, halk arasında yaşayıp mendilden sütü damlatmamaktır. İşte böylece mendilde taşınan süt (marifet ilmi) damlatılmadan ehil kişilere ikram edilmiş ve edilmeye devam edilmektedir."⁵¹ şeklinde açıklar.

Mesleğinin bayanlarla ilgili olmasının dini açıdan uygun olup olmadığı konusunda endişelenince bu konuyu şeyhi Nusret Tura'ya sordu. O da "Çok dikkatli ol, nefsin seni aldatmasın. Hemen evlen!" şeklinde cevap verdi.⁵² Bazen aynı zamanda

⁵¹ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

⁵² Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat; Çelebi, *Terzi Baba (1): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, s. 41.

dervîşî olan müşterilerine maksatlı olarak nefislerinin istediği her şeyi yemeyip biraz riyâzet yapsınlar diye elbiselerini dar dikerdi.

Aynı zamanda terzilik, tefekkür etmesine de fırsat sağlıyordu. Çünkü terzilikte en nihayetinde sadece biraz makine sesi vardı. Çoğu kez okumak istediği âyeti veya beyiti çalıştığı yerde bir köşeye koyardı. Bir yandan okuyup tefekkür eder, bir yandan da işine devam ederdi.⁵³

Terzilik, Necdet Ardıç Efendi'nin, takipçileri tarafından “Terzi Baba” namıyla tanınmasına ve sevilmesine vesile olmuştur. Ayrıca ilâhî hakikatleri gönüllere nakşetmek ve esmâ-i ilâhiyyeyi insanlara giydirmek gibi bâtinî bir yönü de vardır.⁵⁴

II- TASAVVUFÎ HAYATI

A. TARİKATA İNTİSABI

Necdet Ardıç Efendi, terzilik mesleği bilgi ve becerisini geliştirmek üzere anne ve babasının izniyle bir seneliğine İstanbul'a gittiğinde halası Rahmiye Hanım'ın evinde kaldı. Bu sıralar on beş yaşında olan Necdet Efendi, eniştesi M. Nusret Tura ve halası Rahmiye Hanım'ın zaman zaman “Huu, Efendi Baba'ya gidiyoruz!” hitaplarını duymakta ve böylece “Efendi Baba”yı tanıma merakı hâsıl olmaktaydı.

Aslında Necdet Ardıç'ın, o yaşlarda şeyh ve dervîş kelimeleri hakkında bilgisi vardı. Ancak “Efendi Baba” tâbirinin ne anlama geldiğini bilmiyordu. İstanbul'da misafir olduğu dönemde bunun niçin kullanıldığını anlamaya başladı. O dönemde şeyh veya mürşid makamında olan Hak yolcusu kimseler gizlenmek için “Efendi Baba” tâbirini kullanarak yollarına devam etmeye çalışıyorlardı. Çünkü dergâhlar kapandıktan sonra şeyh, mürşid, dervîş gibi terimlerin kullanılması yasaktı. Bunun sonucunda böyle bir çözüm bulunmuştu. Rahmiye Hanım'ın Necdet Efendi'ye anlattığına göre Efendi Baba'nın yani M. Hazmi Tura'nın aynı zamanda mesken olarak da kullandığı Fatih Keçeciler caddesinde olan Bedrettin Dergâhı'na bilhassa kandil gecelerinde gidilirdi.

⁵³ Necdet Ardıç Efendi ile 28 Kasım 2015 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

⁵⁴ Murat Çağaloğlu (Necdet Ardıç Efendi'nin dervîşi) ile 19 Şubat 2016 tarihinde İstanbul'da yapılan mülakat.

Dergâhta geceyi zikirlerle ve dualarla geçirirler, yakında olan “Hırka-i şerif” camiinde sabah namazlarını kılarak evlerine dönerlerdi.⁵⁵

M. Nusret Tura Bey’in tasavvufî yönü hakkında daha önce genç Necdet’in bilgisi yoktu. Ancak eniştesinin dini gereklilikleri ciddiyetle yerine getirdiğini, evde kaldığı sırada gözlemliyordu. M. Nusret Tura, namazını aksatmadan kıldığı için “Pehlivan” diye hitap ettiği Necdet’teki özellikleri ve muhabbeti farkedince, onu boşa bırakmamak ve kendisine faydalı olabilmek düşüncesiyle, mürşidi olan Fatih medresesi dersiâmlarından ve Süleymaniye Kütüphanesi’nin müdürü, Uşşâkî şeyhi Hazmi Tûra Efendi’ye gönderdi. Elinde eniştesinin verdiği tanıtım kağıdıyla giden ve kabul edilen Necdet Ardiç, bu şekilde tasavvufî hayata girmiş oldu.

Hazmi Tûra Uşşâkî Efendi’ye intisabından sonra mücadele, çile, fedâkarlık ve riyâzet gerektiren Uşşâkıyye yolu ile tasavvufî seyrine başladı. Fırsat buldukça İstanbul Fatih Keçeciler caddesindeki Bedrettin Dergâhı’nda ikâmet eden mürşidini ziyaret ediyor ve sohbetlerine katılıyordu. Bu ziyaretlerinden ve çalışmalarından çok memnun kalan mürşidi bir ziyaret esnasında Necdet Bey’e şu sözlerle taltifte bulunmuştur:

“Oğlum, iki şeyinden memnun kaldım. İlki bu yolun çalışmalarına devam etmen, ikincisi ise gördüğün (taç giyme ve İhlâs okuma gibi) zuhuratlarıdır.”⁵⁶

Âlim ve ârif bir zât olan Hazmi Tûra Uşşâkî Hazretleri, cumartesi günleri ikindi namazını müteakiben Beyazıt Câmiinde Mesnevi-i Şerîf okutuyordu. Necdet Bey imkân buldukça cumartesi günleri Tekirdağ’dan gelerek bu derslere katılıyordu.⁵⁷

B. ŞEYHLERİ

1.Mehmet Hazmi Tura Efendi

Malatya’nın Arapkir ilçesinde 1882’de dünyaya gelen Hazmi Tura’nın babası mahallenin imam-hatibi Abdullah Hamdi Efendi’dir. Memleketinde ilk tahsilini tamamladıktan sonra kıraat ilmini öğrenmek için Malatya ve Harput’a gitmiş, daha sonra tahsilini ilerletmek için 1902’de İstanbul’a gelmek istemişse de Sultan Abdülhamid

⁵⁵ Necdet Ardiç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

⁵⁶ Necdet Ardiç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

⁵⁷ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (I): Necdet Ardiç ve Necm Süresi*, ss. 23-24.

tarafından ilim talebelerinin İstanbul'a gelmesi yasaklandığı için Karahisar'a geri dönerek Erzurum'da bir sene kalmıştır.⁵⁸

Hazmî Efendi Erzurum'da bulunduğu sırada Kâdirî şeyhi Ali Rıza Efendi'ye (ö.1930) intisap etti. 1903 senesinde İstanbul'a gelip Beyâzıt Camii'nde Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'nin (ö.1954) derslerine devam etti. 1905 senesinde icâzet aldı. O zamanın usulü gereğince ruûs imtihanına girerek kazandı ve 1908 senesinde Beyâzıt Camii'nde tadrîse başladı. İki sene Dârü'l-hilâfeti'l-âliyye Medresesi'nin, müderrislik eğitiminde ilk adım sayılan ibtidâ-i hâric kısmı Farsça müderrisliği yaptı. Ayrıca Beyâzıt Camii'nde de öğrencilere Farsça dersi verdi. Farsça müderrisliğinden sonra fıkıh müderrisliğine ve müderrisliğin son kademesi olan ibtidâ-i dâhil medresesi Türk Edebiyatı müderrisliğine, bir sene sonra mantık ve âdâb-ı münâzara müderrisliğine ve terfî ederek Sahn Medresesi'ne nakl ile iki sene kadar ilm-i kelâm müderrisliğine tayin oldu. Mekteb-i Bahriyye'de akâid-i dîniyye muallimliği yaptığı gibi, 1912 senesinde açılan imtihanı kazanarak Murad Molla Kütüphanesi hâfızıkütüblüğüne tayin edildi. Aynı yıl Nûruosmâniye Câmii'nde Çarşamba günleri hadîs-i şerîf okutmakla mükellefti.

Erzurum'daki şeyhi Ali Rıza Efendi vefat edince, 1918 senesinde Kasımpaşa'da Hüsâmeddîn-i Uşşâkî Âsitânesi şeyhi Mustafa Sâfi Efendi'ye intisap ederek tasavvuf yoluna devam etti. Şeyhinin kızı Mürşide Hanım'la evlenerek damadı oldu. Kısa sürede mânevî seyrini tamamladı. Fatih Keçeciler'deki Uşşâkiyye'den Bedreddîn Dergâhı boş kalınca Meclis-i Meşayih komisyonu tarafından yapılan imtihanda ehliyetini ispat ederek Mustafa Sâfi Efendi'nin de izniyle burada postnişin oldu.

Hazmi Tura Efendi medreseler lağvedildikten sonraki yıllarda kütüphanecilik yaptı, 20 yıl boyunca Murat Molla Kütüphanesinde bulundu, 1937'de Süleymaniye Kütüphanesi müdürlüğüne tayin edildi ve 1947'de emekli olana kadar burada görevine devam etti. 1881-1960 yılları arasında yaşayan ve 79 yaşında Hac ibâdetini yerine getirdikten sonra dünyasını değiştiren Mehmet Hazmi Tura, 29 Haziran 1960'da vefat etti. Kabri, Kasımpaşa Feriköy Helvacı Bacı kabristanındadır.⁵⁹ Mehmet Hazmi Tura vefat ettiği an, dervîşi Necdet Ardiç yaşadığı hali şöyle nakleder:

⁵⁸ Tarık Velioğlu, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları*, 2. b., Hayy Kitap, İstanbul: 2009, s. 421.

⁵⁹ a.g.e., s. 422.

“Terzihane dükkanımda dikiş makinesinin başında çalışıyordum. Çalıştığım dikiş makinesinin yüzü duvara dönüktü. Duvarda birden Hazmi Tura Uşşâkî Hazretlerinin silueti belirdi. Bunun üzerine hemen dikiş makinesini durdurdum. Mürşidim bana sürekli “Haydi oğlum, gayret oğlum, lâ ilâhe illallah, haydi gayret!” şeklinde hitap edip âdeta bana bir mesaj veriyordu. Bu hal geçtikten sonra ütü masasının yanına gittim ve ilginç bir görüntüyle karşılaştım. O dönemde ütü için mangal kömürleri kullanılmaktaydı. Yere doğru baktığımda beyaz yer karolarının üzerinde siyah kömür parçalarıyla çok açık bir şekilde âdeta çizilerek yazılan ع (ayn), ي (ye) ve د (dal) harflerinin olduğunu gördüm. O anda bunların ne anlama geldiğini bilemedim. Ancak unutmamak için oradaki görüntüyü bir kâğıda yazdım.

Aradan kısa bir müddet geçince mürşidim Hazmi Tura Efendi’yi ziyaret için İstanbul Fatih’teki dergâh olarak da kullanılan evine gittim. Kapıyı çaldığımda hanımı Mürşide Anne kapıyı açtı. İçeriye girip beş on dakika oturduktan sonra, “Efendi Babam evde yok mu?” diye sordum. O da bana, “Babanız sizindir yavrum” dedi. O an için bundan bir şey anlamadım. Bir müddet sonra “Efendi Babam daha gelmedi mi?” diye sorduğumda, yine “Efendi Babanız artık sizindir oğlum!” cevabını aldım. En nihayet bu sözdeki maksat ve mânâyı anladım. Mürşidim vefat etmişti. Çok üzüldüm ve kısa bir tefekküre daldım. Bâtın âleme giderken son bir kez gayrete getirmek için terzihanede beni ziyarete geldiğini idrak ettim. Bir müddet sonra “Şimdi biz ne yapacağız Mürşide Anne?” diye sorduğumda, Mürşide Anne de “Efendi Babanız yerine Nusret Tura’yı bıraktı, emanetler artık onda. Ben emanetleri kendim götürdüm. Sizler de bundan böyle ona gideceksiniz” cevabını verdi.

Necdet Efendi, M. Nusret Tura’yı ziyarete gittiğinde terzihane dükkanında yaşadığı hali anlatınca, “Evladım! Terzihanende kömür tozlarından yerde oluşan عيد kelimesi bayram demektir. Ehlullahın vefatı onlar için bayramdır. Bu da sana mâlum olmuş” cevabını almıştı.”⁶⁰

Pîrdaşı Hüseyin Vassaf’ın M. Hazmi Tura hakkında düşünceleri şöyledir: “Gâyet zekî, muktedir, nazm-u nesirde behre-ver, âşık, ârif, fâzıl bir zâttır. Hakâyık-ı tevhîdde sâhib-i irfândır.”⁶¹

⁶⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 6 Eylül 2015 tarihinde Bursa’ya yapılan mülakat.

⁶¹ Vassâf, a.g.e., C. IV, s. 363.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden tasavvuf kültürünün önemli şubesi Uşşâkıyyenin son dönem meşâyihinden ve ulemâdan olan Fatih Keçeciler Şeyh Mahmud Bedrettin Dergâhı son postnişi Hazmi Efendi çok yönlü bir şeyh efendi idi. Dersiâm, mesnevîhan, fusûshan, Huzûr Dersleri muhatabı, kütüphaneci, şâir ve mütercim kimlikleriyle zengin bir kişiliğe sahipti. “Uşşâkî” mahlasını hiç kullanmadığından dolayı Melâmî bir neşveye de sahipti.

Makaleleri, şiirleri ve tercümelere bulunan M. Hazmi Tura'nın “Hüsâmeddîn-i Uşşâkî ve Tarîkat-ı Aliyye-i Uşşâkıyye” adlı kayıp kitabından Hüseyin Vassaf Sefîne-i Evliyâ'da bahsetmektedir. Ceride-i Sûfîyye'de; “Hüsâmeddîn El-Uşşâkî”, “Cemâleddîn El-Uşşâkî”, “Salâhaddîn El-Uşşâkî”, “Cihâd Ve Fezâil-i Cihâd”, “Hüseyin Vassâf'a Mektubu (Niyazî Mısırî'den Bir Gazelin Şerhiyle İlgili)” makaleleri 1918 ve 1919 yılındaki sayılarında yayımlandı. Mevlânâ adlı makalesi ise 1958 yılında Fetih isimli aylık edebî gazetede yayımlandı.

Yakın arkadaşı Hüseyin Vassaf'ın Sefîne-i Evliyâ adlı eserine takriz yazan M. Hazmi Tura, aruz vezniyle pek çok şiir yazdı. “Yetiş” başlıklı şiiri örnek olmak üzere aşağıdadır:

YETİŞ

Ey gonca-i bâğ-ı safâ, ey verd-i handânım yetiş

Bûyin senin derde devâ ey derde dermânım yetiş

Dolmuş gözüm gönlüm senin aşkınla ey nazlı güzel

Sensiz cihânı neylerim ey mûnis-i cânım yetiş

İçtim gözünden bir kadeh aşkın şarâbın mest olup

Ayılmazam tâ haşre dek ey çeşm-i mestânım yetiş

Ey tûti-i sükker-dehân nutkun verir bu cisme cân

Kurban yolunda baş u cân ey mâh-ı tâbânım yetiş

Nûr-ı cemâlin şem'ine pervâne veş yandı gönül

Aşkından ayırma beni ey şems-i tâbânım yetiş

Dil bülbülü feryâd eder ağlar durur şâm u seher

Bekler o cânândan haber ey cân-ı cânânım yetiş

Ey gonçe-i bâğ-ı emel ey hüsn ü ânı bî-bedel

Ey Hazmî'nin leylâsı gel sultân-ı hûbânım yetiş⁶²

Tercümeleri ise şu şekildedir:

1- Salâhaddin-i Uşşâkî'nin Miftâhü'l-Vücûd fî Tevcîhi Kelâmi's-Şeyhi'l-Ekber ve Zeylû'l-Kitâb bi Ahzeni'l-Hitâb Tercümesi.

2- İbn Sînâ'nın Ölüm Korkusundan Kurtuluş Risalesi Tercümesi

3- İbn Sînâ'nın Namaz Risalesi Tercümesi.

4- İbn Sînâ'nın Hüzün Risâlesi Tercümesi.

5- İbn Sînâ'nın Kan Alınacak Damarlar Risalesi Tercümesi.

6- İbn Sînâ'nın Tedbîrû'l-Müsâfirîn Risâlesi Tercümesi.⁶³

Necdet Ardıç Efendi, tasavvufî hayatında çok önemli bir yer tutan Tarîkat-ı Aliyye-i Uşşâkıyye'nin önemli şahsiyetlerinden biri olan, âlim, ârif ve fâzıl kişiliğiyle tanınan Hazmi Tura Uşşâkî'den birinci esmâyı tekmil etmişti. Onun vefatından sonra tasavvufî terbiyesine halifesi Nusret Tura ile devam etti.

⁶² Vezin: Müstefîlün / müstefîlün / müstefîlün / müstefîlün. Zekâi Altun tarafından Hüseyinî makamında bestelenmiştir.

⁶³ Fatma Sena Yönlüer, *Mehmet Hazmi Tura*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, ss.53-144; Vassâf, a.g.e., C. IV, ss. 324-364.

2. Mehmet Nusret Tura Efendi

a. Ailesi, Doğumu, Evliliği

M. Nusret Tura'nın babası İsmail Efendi, annesi ise Şahinde Hanım'dı. İsmail Efendi'nin ailesi Bulgaristan'ın Kızanlık bölgesinde toplumsal karışıklıklar meydana gelince Türkiye'ye göç etmeye karar verdi. Bir kafiyeyle birlikte yola çıktıklarında hava çok soğuk ve karlıydı. Bu küçük kafiye yolda kısa bir süre mola verdiklerinde kar ve tipi bastırınca acele bir şekilde bulundukları yerden ayrılmak zorunda kaldı. Ailesi bu telâşa içerisinde küçük İsmail'i kaybetti ve bir daha da bulamadı.

Küçük İsmail, soğuk ve karlı havada ne yapacağını bilmez, korku ve ümitsizlik içerisinde iken kafiyeyle Türkiye'ye giden başka bir aile, yolda görünce onu da yanına alarak hızla yola devam etti. Ancak sonrasında İsmail'in ailesi bulamadı. Böylece küçük İsmail o ailenin bir çocuğu oldu. Bu aile Türkiye'ye gelince önce bir müddet Tekirdağ'da iskân etti. Daha sonra da İstanbul'a gidip Kasımpaşa'ya yerleşti. Tekirdağ'da oturdukları sırada birçok aileyle tanıştı. Bunlardan biri de Aydoğdu Mahallesi Şabanoğlu bayırında oturan Necdet Ardıç'ın ailesinin de dahil olduğu "Küçük Ahmet" lâkabı ile tanınan aile idi.

Osmanlı donanmasında kolağası⁶⁴ olan İsmail Efendi Kasımpaşa'da Nalıncı yokuşunda Şahinde Hanım'la evlendi. Bu evlilikten 1903 senesinde Nusret isminde bir erkek çocuğu ve 1917 senesinde Fatma Nâfize isminde bir de kız çocuğu dünyaya geldi.

Nusret Efendi yirmibeş yaşına geldiğinde ailesi onu daha önce Tekirdağ'da tanıştıkları Küçük Ahmet Efendi'nin kızı Rahmiye Hanım'la evlendirdi. Bu izdivaçtan 1928 yılında Nuriye isimli bir kız çocuğu ve 1930 yılında da Recai isimli bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Nuriye Hanım 1950 senesinde gemilerde tayfa olarak çalışan öksüz büyümüş Ali Bey ile evlendi. Recai Bey ise 1962 senesinde Nimet Hanım ile evlendi. Nuriye hanımın Betül ve Gönül, Recai Beyin ise Armağan ve Murat isimlerinde çocukları oldu. Nuriye Hanım ve eşi Ali Bey bir trafik kazasında 1986 yılında vefat etti. Banka memurluğundan emekli olan Recai Bey ise 2001 yılında rahatsızlanarak vefat etti. Nusret Efendi'nin her iki çocuğu da yumuşak huylu, müşfik, insanlar tarafından sevilen kişiliklerdi. Her ikisi de babası ve annesine ölene kadar hizmet etti.

⁶⁴ Kolağası: Eskiden orduda yüzbaşı ile binbaşı arasındaki subay rütbesi ve bu rütbedeki subay. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C. II, 4.b., İstanbul: Kubbealtı Yayınevi, 2011, s. 1750.

Nûsret Efendi'nin kız kardeşi Fatma Nâfize Hanım, Kasımpaşa'da komşu bir aileden mühendis Muammer Bey ile evlendi. Nilüfer isminde bir kızı oldu. Muammer Efendi bir kalp krizi sonucunda 1977 yılında vefat etti. Fatma Nâfize Hanım ise 2000 yılında vefat etti.

b. Meslek Hayatı ve Vefâtı

Nusret Efendi çocukluk ve gençlik dönemlerinde eğitim hayatına aksatmadan devam etti. Ortaokulu İcadiye Ortaokulunda okudu. 18 yaşına geldiğinde yüksek tahsil yapmak istedi. Bunun için sınava girmek üzere babası ile birlikte denizcilik okuluna doğru yola çıktı. Ancak yolda giderken denize düşüp ıslandı. O durumda sınava girilemeyeceği için babasıyla eve döndü. Dönüş yolunda babası oğluna, “Oğlum her işte bir hikmet vardır, demek ki sana bu işte kısmet yok.” dedi. Eve geldiklerinde ise annesi, Şahinde Hanım “Hayırlısı ne ise öyle olsun” dedi ve Nusret Efendi'ye hamileyken iki rüya gördüğünü, rüyaların birinde gökyüzünde kelime-i tevhid yazılı nurdan bir bayrak ve denizci elbisesiyle bu bayrağı taşıyan bir er gördüğünü söyledi. Diğer rüyasında ise gece gökyüzüne doğru baktığında, yüksek iki minare arasında mahya gibi ışıklarla yazılmış Nusret isminin okunduğunu ve altında da bir denizci neferinin elinde tuttuğu tüfeği ile durmakta olduğunu anlattı.

Nusret Efendi'nin annesinin gördüğü rüyalar vâki oldu. Genç yaşta Devlet Deniz Yolları'nda kamarot olarak göreve başladı. Yıllarca gemilerle seferlere çıkarak geçimini sağladı. Çalışma usulü on üç gün gemiyle sefer, iki gün izin şeklindeydi. Bir ara gemilerde muhasebe kâtibi de oldu. Mesleğinin son zamanlarında Bebek iskelesi gişe memurluğunda çalıştıktan sonra emekli oldu.⁶⁵

Nusret Efendi evlendikten sonra İstanbul Kasımpaşa'da ikâmet etti. Eşi Rahmiye Hanım'ın guatr rahatsızlığı vardı. Doktorlar deniz havasını tavsiye ettiği için 1950 senesinde Nusret Efendi ailesi ile birlikte, İstanbul Boğazı'na kıyısı olan Bebek semtine yerleşti. Adres olarak Küçük Bebek semti, İbriktar Sokak No: 4 olan bu ev aynı zamanda dergâh olarak kullanılmaktaydı. Nusret Efendi 5 Ekim 1979 yılında bu evde vefât etti. Böylece hilâfet görevini bu dergâh evde 1979 yılına kadar sürdürdü. Vasiyeti gereği,

⁶⁵ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat; Özdamar, a.g.e., s. 224; Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (1): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, s. 32; Necdet Ardıç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Pendik, Soğanlık, Dolayoba, Yaylalar köyü kabristanlığına defnedildi. Rahmiye Hanım ise çok sevdiği eşinden ancak iki sene ayrı kaldı. 1981 yılında eşinin yanına gömüldü.

Nusret Tura'dan pek çok yönden istifade eden Necdet Ardıç, müridini şöyle tanımlamaktadır: “Nusret Babam, büyük ârif ve sonsuz derecede Hak muhabbetlisi zarif, kâmil bir zâttı. Onda Allah'ın Vedûd ismi tecelli etmekteydi. Onu ve Rahmiye annemi rahmetle yâd ederim.”⁶⁶ Necdet Ardıç, merhum şeyhi Nusret Tura'ya karşı duygularını, kabri başında yazdığı şiirle şöyle ifade etmektedir:

NUSRET BABAMIN KABRİ BAŞINDA

Ey yolu bu menzile düşen, gece gündüz âlemi gezen

Nice nice sırları sezen, burada Hazreti Nusret yatıyor

İbretle bakıp nazar eyle, dilinden birkaç dua söyle

Bir gün olursun böyle, burada Hazreti Nusret yatıyor

Düşün, içine yönel bir an, nasıl geçti bu kadar zaman

Nedir bugün elinde kalan, burada Hazreti Nusret yatıyor

Bir gün gelir olursun böyle, çok uzaktır sanma öyle

Her an gönülden Hakk'ı söyle, burada Hazreti Nusret yatıyor

Hayatta idi bir zamanlar, ne güzel yaşamıştı onlar

Mesken oldu Pendik Yaylalar, burada Hazreti Nusret yatıyor

Cânâna can, âşık mâşuk, derde deva, gönüle ışık

Ömür boyunca Hak'a âşık, burada Hazreti Nusret yatıyor

⁶⁶ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Nasrun mine'llâh âyetinden, çok şey kazandı gayretinden
Her an hayrandı hayretinden, burada Hazreti Nusret yatıyor

Dervişleri Hak'a yürüten, gönülde muhabbet estiren
Cemâlullah'ı hep gösteren, burada Hazreti Nusret yatıyor

Rahmiye Annem de yanında, hiç ayrılmadı hayatında
Beraberler kabristanda, burada Rahmiye Sultan yatıyor

Uşşâkî dediler yoluna, katıldı idim kervanına
Beni de aldı huzuruna, burada babam Hazreti Nusret yatıyor.⁶⁷

c. Tasavvufî Hayatı

(1) Tarîkata intisabı

Nusret Efendi 18 yaşında iken, anneannesi onu yanına alarak Kasımpaşa'daki Uşşâkî âsitânesine gitti. Şeyh Mustafa Sâfî Efendi'ye "Size bir Uşşâkî gülü getirdim" diyerek teslim etti. Tarîkata intisabı bu şekilde gerçekleşti.⁶⁸ 1926 yılında şeyhi Mustafa Sâfî Efendi vefât edince, zaten kendisinin terbiyesiyle ilgilenmekte olan Mustafa Sâfî Efendi'nin halîfesi ve damadı Mehmed Hazmi Tura Efendi ile seyrü sülûkuna devam etti. Nusret Efendi'nin bu durumu ifade eden bir beyti şöyledir:

Hazreti Hazmî'ye büktük boynumuz misli gedâ

Pîr Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'ye ettik ilticâ."⁶⁹

Hazmî Efendi 1934 yılında Soyadı Kanunu ile Tura soyadını almış ve Mehmet Hazmi Tura olarak kayıtlara geçmiştir.⁷⁰ Hazmi Tura'nın halifelerinden Nusret Efendi'de

⁶⁷ Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler- Divan-3: Hazmi Tura, Nusret Tura, Necdet Ardiç: Terzi Baba Divanı*, Tekirdağ: y.y., 2007, ss. 104-105.

⁶⁸ Ardiç, *Gönülden Esintiler- Divan-3: Hazmi Tura, Nusret Tura, Necdet Ardiç: Terzi Baba Divanı*, s. 35.

⁶⁹ M. Nusret Tura, *Karagün Dostuyum-I*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1963, s. 39.

⁷⁰ Yönlüer, a.g.t., s. 5.

kendisinden sonra şeyhine olan sevgi ve muhabbetinden dolayı aynı soyadını almış ve bunun bel evlatlığı değil, yol evlatlığına dayandığını belirtmiştir. Nusret Tura, “Tura” ismi konusunda şunları söyler: “Hazmi Babamız sinemizde yatıyor, toprakta değil. Efendi babamızın soyadı Tura’dır, fakirin de Tura’dır. Eski Türkçe’de “Tuğra” derler. Mânâda da sultanlar sultânının tuğrasıdır. Esasen tuğra, padişahların imzası demektir. Cenâb-ı Kibriyâ’nın gönlümüze vurduğu turağın pırıltılarını sözlerimizde, gözlerimizde görmek mümkündür.”⁷¹

(2) Mustafa Hilmî-i Sâfi Efendi

Mustafa Hilmî-i Sâfi Efendi hakkında en geniş bilgi, müridi Hüseyin Vassâf’ın Sefîne-i Evliyâ’sında bulunmaktadır. Mustafa Hilmî-i Sâfi Efendi hicrî 1274 (1858) senesinde, Burdur’da doğdu. Babasının adı Ali Efendi idi. Ailesi “Dervişağazâdeler” olarak tanınırdı. Mustafa Hilmî-i Sâfi Efendi, Uşşâkî tarikatından meşhûr mersiye-hân Sebilci Hüseyin Efendi’nin amcasıdır. İlk tahsilini Burdur’da Çınaraltı mektebinde yaptı. Hicrî 1296 (1879) tarihinde tahsil için, memleketi Burdur’dan İstanbul’a geldi. Fatih’te Tetimme-i Rabia Medresesi’nde tahsilini tamamlayarak hicrî 1300 (1883) senesinde Hoca Ahmed Şâkir Efendi’den icâzetnâme aldı. Hicrî 1304 (1887) senesinde açılan ruûs imtihanında başarılı olarak müderris oldu ve Fâtih Câmî-i Şerîfinde tadrîse başladı.

Mustafa Hilmî Efendi, tasavvufa ilgisi sebebiyle Anadolu ve Rumeli’de pek çok yeri gezdi. Hicrî 1300 (1883) senesinde Nazilli’ye giderek Uşşâkî şeyhi Şihâbeddin Efendi’ye intisâb etti. O da halifesi şeyh Fahreddîn Himmetî Efendi’ye onu emânet etti. 1324 senesi Ramazan’ının Kadir gecesinde (15 Kasım 1906), Fahreddîn Himmetî tarafından kendisine hilâfet verildi. 1327 (1909) senesinde İstanbul’da Taşkasap civarındaki Fındıkzâde Tekkesi, şeyh Ârif Efendi’nin vefâtından sonra boşalınca, Mustafa Hilmî Efendi buraya tayin edildi. Büyük bir yangın sonucu tekkenin yıkılması ile Mustafa Sâfi Efendi açıkta kaldı.

Şeyhülislam Musa Kazım Efendi’nin ataması ile hicrî 1334 (10 Haziran 1918) tarihinde, şeyh Muhammed İzzet Efendi’nin vefâtından sonra boş kalan Kasımpaşa’daki Uşşâkıyye âsitânesinin şeyhliğine tayin olundu. 16 Safer 1344/ 15 Eylül 1925 tarihli kanun gereğince tekke ve zâviyelerin kapatılması ile şeyhlik ve dervişlik kaldırılınca, Âsitâne-i Uşşâkıyye de mühürlendi. Âsitânenin son postnişi olan Mustafa Sâfi Efendi, harem

⁷¹ Nusret Tura, *Mektuplar*, haz. Mahmut Erol Kılıç, 2. b., İnsan Yayınları, İstanbul: 2006, ss. 11-12.

dairesindeki odasında uzlete çekildi. Sekiz ay sonra 22 Şevval 1344 tarihinde (5 Mayıs 1926) çarşamba günü, damadı Hazmi Efendi'ye gitmeye niyet etmişken rahatsızlandı. Üç gün hasta yattı. 25 şevvâl cumartesi gecesi vefat etti. Hz. Pîr'e yakın Kasımpaşa Feriköy Mezarlığına defnedildi.⁷² Daha evvel belirtildiği üzere Mustafa Sâfi Efendi'nin vefatından sonra Nusret Tura, onun yerine irşad vazifesini sürdüren Hazmi Tura'ya intisap etmiştir.

(3) Tasavvuf anlayışı

Nusret Tura Efendi, şeyhi Hazmi Tura'nın 1960 yılında Hak'a yürümesiyle aldığı mânevî emaneti 1979 yılına kadar hassasiyetle devam ettirmiştir. Zahiren bir gişe memuru olarak gözüken, sıradan bir şeyh görüntüsünden uzak bu gizli deryanın mânevî dünyası oldukça derinlikli ve etkileyicidir. Nusret Tura Efendi eserlerinde ve ses kaydı yapılmış sohbetlerinde anlaşıldığı üzere ilahî aşk merkezli bir hayat yaşayan, coşkulu ve muhabbetli bir zattır.

Necdet Ardıç Efendi, halası ve halasının eşi şeyhi Nusret Tura Efendi'yi ziyaret için İstanbul'a gittiğinde bazen evlerinde misafir kalırdı. O anlarda şahit olduklarını şöyle anlatmaktadır: “Nusret Babam gececiydi. Akşamları misafir olsa bile misafirlerle Rahmiye Annem ilgilenir, sohbetler devam ederdi. Nusret Babam ise günün uzunluğuna göre akşam saat dokuz ile on arasında yatar, gece oniki civarında kalkar, uykusu açılсын diye kendine bir kahve yapardı. Yatsı namazını kılarak tarikat dersini yapar, dua ve niyazda bulunur, yazılarını yazdıktan sonra yine yatardı. Daha sonra sabah namazı için kalkarak hazırlık yapar, alt kattaki misafir odasında kalan bize ve ev halkına evin içinden duyulacak kadar bir sesle ezan okurdu. Ben de duyar hemen kalkar, abdestimi alırdım. Sabah namazımızı beraberce kılar, vakti varsa küçük bir zikir yapardık. O günlerde, boğazın tepelerindeki aşıyan koruluğundan gelen bülbüllerin sesini dinlemek çok hoş olmaktaydı. Bu arada ev halkı da kalkmış olurdu. Sabah kahvaltısı yapılır, o günün durumuna göre hayat devam ederdi. Tabii ki bu hallerin her zaman olması mümkün değildi, ancak genel yaşantı böyle idi. Bu haller on beş yaşında yanlarında kaldığım sürede de belki vardı ama ben farkında değildim. Ancak evde değişik bir yaşantısının olduğunu da o günkü tespitlerimle anlamaya çalışıyordum ve namazlarıma devam ediyordum.”⁷³

⁷² Vassâf, a.g.e., C. IV, ss. 335-349; Yönlüer, a.g.t., ss. 27-31.

⁷³ Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Necdet Ardıç, M. Nusret Tura'nın heybet ve üns halini bir hatırasıyla şöyle açıklar: "Nusret Babamı ve Rahmiye Annemi ziyaret edeceğim süre günü birlik ise o günün sabahı erkenden kalkar, İstanbul'a gidecek ilk otobüse binerdim. Genelde ilk otobüs sabah saat beşteydi. Ben de otobüse yetişmek için en az saat üç buçukta kalkardım. Gene böyle bir gün kalkıp otobüse yetiştim ve bindim. O zamanlar otobüs garajı Topkapı'da idi. Orada otobüsten iner, belediye otobüsüne binerek Eminönü'ne giderdim. Orada da Bebek otobüsüne biner, Nusret Babamın evine giderdim. O günde öyle oldu. Küçük Bebek durağında otobüsten indim, yürüyerek eve doğru gitmeye başladım. Eve giden yol hafif bayır, genişçe bir yoldu. Bir ara yolun ilerisine gözüm ilişti. Nusret Babamın aşağı doğru geldiğini gördüm. Ancak değişik bir hal üzere olduğu anlaşılıyordu. Yaklaştıkça yaklaştı, üzerinde "Heybet ve üns" yaşantısı vardı. Ben de bunun farkına vardım. Âdeta dünya ile hiç ilgisi yok gibiydi. Yanından geçen benden haberi bile yoktu. Halini bozmamak için hiçbir şey demeden yavaşça yanından geçip eve doğru yoluma devam ettim. Benzeri hatıralarım çoktur."⁷⁴

Necdet Ardıç Efendi, Nusret Tura'nın nasıl bir halvet hali ve anlayışı yaşadığını hatırasıyla şu şekilde anlatır: "Nusret Babamın halvet ve riyâzetlerinin olup olmadığı hakkında pek mevzu olmazdı. Ancak kendisi bir bakıma halvette ve riyâzetle bir ömür boyu geçirmiştir. Gemilerde görev yaptığı süre içinde, küçük gemide kendine verilen küçük kamarasında, zaten hep halvetteydi. Ayrıca Bebek vapur iskelesi hareket memurluğuna tayini çıkınca gemilerin geliş-gidiş saatleri dışında iskeledeki küçük odasında hep halvette idi.

Zaman zaman kendisini orada ziyarete gittiğimde iskele gişesinin kapıları kapalı ise kapıların açılmasını bir kenarda beklerdim. Bir müddet sonra kapılar açılır ve deniz yolcuları gelirdi. Nusret Babam gişede yerine oturur, karşısında duran bilet basma cihazına bileti sokarak eliyle kolu kuvvetlice aşağıya doğru çeker, çıkan bir tok ses ile bilete numara ve tarih konmuş olurdu. Yolcu o günkü ücretini verir ve biletini alarak gemiye binerdi. Son yolcular da biletlerini aldıktan sonra, kaptana kalk işaretini yapıp gemiye yol verirdi. Bu işlemler bittikten sonra, Nusret Babam gene kapıları kapatırdı. Bir sonraki gemi saatine kadar gişenin arka tarafında olan özel odasına, vahdetine çekilirdi.

⁷⁴ Necdet Ardıç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Bu arada bir misafiri varsa odasında kabul ederek sohbet ederdi. Ziyaretlerimle ilgili hatıram çoktur. Ancak bunlardan hiç olmazsa birini belirtmem ibretlik hal olacaktır:

Bir ziyaretimde iskeleye gittiğimde gene kapılar kapalı idi. Bende herhalde gemi saatine epey var diye kendisini uyandırıp rahatsız etmemek için uygun bir yerde kapının kendisi tarafından açılmasını beklemeye başlamıştım. Bir süre bekledikten sonra gişenin arka kapısı açıldı. Beni görünce içeriye davet etti, ben de girdim. İçeride, vaktimin yettiği kadar oturduktan sonra Tekirdağ'a döneceğim için izin istedim. Bana izin verdikten sonra, daha sonra yemem için bir elma vermişti. Vedalaşıp Tekirdağ'a dönünce o gece o elmayı yiyip yattım. O gece gördüğüm zuhurat ile bir ders geçtiğimi, daha sonraki ziyaretimde kendisi bana bildirerek tarikat dersimi verdi. Böylece fakirin bir ilerideki mânevî iskeleye doğru hedefini ve yolculuğunu uzatmış idi. Allah (c.c.) Rahmiye Annemden ve Nusret Babamdan tekrar tekrar razı olsun inşaallah.

Zâhiren nasıl ki orada iskele âmiri ise ve iskeledeki her şey onun kontrol ve yol vermesi ile devam ediyorsa, bâtinî âlem için de hali aynıydı. Yani içi ve dışı ile gemilere ve yolculara yol vermekteydi. Kendisi, âdetâ bir iskeleydi. Karda, kışta, kıyamette, açık havada ve kapalı havada gemiler hep Nusret iskelesine yanaşırlardı. O da yolcu dervişlerine deryaya gitmek için numaralı bilet verir, o biletle kendi iskelesinden, beden gemilerini sağlıklı olarak ulûhiyet deryasına gönderirdi.”⁷⁵

Necdet Ardıç Efendi, şeyhi Nusret Tura Efendi ile birlikte yaptıkları seyahatler hakkında ilginç bir açıklama yaparak şunları söylemektedir: “Tatil günlerimizde Nusret Babamı ve Rahmiye Annemi alıp birlikte seyahate çıkardık. Marmara bölgesini dolaşıp İstanbul'a dönüp kendilerini evlerine bıraktık. Bu seyahatlerimizde hangi beldeye uğradıysak mutlaka oralardan sevenlerimiz ve takipçilerimiz olmuştur.”⁷⁶

Bereketli bir ömür süren ve 76 yaşında âlem-i bekâya göçen Nusret Tura, son dönemde yetişmiş çok kıymetli meşâyihten idi. M.Hazmi Tura'nın yanında yetişerek arkasında aşkla ve muhabbetle yazılmış eserler bıraktı. Birçok dervîşi, muhibbi ve dört halifesi olan Nusret Tura hayatının son döneminde, kendisindeki maddi ve manevî emanetleri Necdet Ardıç Bey'e vermek suretiyle yerine halife olarak bıraktığını açıkladı.

⁷⁵ Necdet Ardıç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

⁷⁶ Necdet Ardıç Efendi ile 28 Kasım 2015 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

Halîfelerinin isimleri şöyledir: Bakırköylü Ahmet Öçal, Arnavutköylü Hüseyin Angı, Kadıköylü Sabri Nebioğlu (ö. 1994), Tekirdağlı Necdet Ardiç.⁷⁷

d. Mehmet Nusret Tura'nın Eserleri

(1) Karagün dostuyum I: Hamdım – piştim – yanıyorum

M. Nusret Tura, bu eserinde mânevî seyrinin merhalelerini açıklayarak, coşkulu ve cezbeli bir dille ilahî aşkın gönül dünyasındaki akislerini anlatmaktadır. Âdeta hamlıktan olgunluğa seyrin nihayetinde, pişmiş ve gönlü yangın yeri biri olan Nusret Tura'nın aşka dair yazdığı bir manifestodur. Kitap, İstanbul'da Fakülteler Matbaası tarafından 1963 yılında basılmıştır.

(2) Karagün dostuyum II: Tasavvufta gönül ve aşk

M. Nusret Tura, gönlün ve aşkın tarife sığmayacağını itiraf etmekle beraber, Allah'tan yardım ve feyz isteyerek gönlün semasından ve aşkın hallerinden bahseder.

Gönüller Allah'ın baktığı bir aynadır, tecellî sahasıdır ve ilham kaynağıdır. Gönlün yedi kat içinden doğan bir nur vardır. Gönülden doğan o nura, nûr-ı Muhammedî derler. Gönül aynasına bu âlemde herşey akseder.⁷⁸ Kâinatın sebebi ise aşkın zuhûrudur ve izhârı azamettir. Aşk gönülde öyle bir ateştir ki Hak'tan başka her şeyi yakar. Aşk ve gönüle dair diğer düşüncelerini eserde etraflıca açıklar.⁷⁹ 163 sayfa olan kitap İstanbul'da Doğruluk Matbaası tarafından 1965 yılında basılmıştır.

(3) Karagün dostuyum III: Hikâyeler, vecizeler, atalar sözü

M. Nusret Tura, bu eserinde geçmişten günümüze kadar dilden dile söylenen vecizeleri, atasözlerini ve anlatılan bazı hikâyeleri tasavvufî yönden değerlendirir. İrfânî arka planlarını açıklayarak tarihten gelen kolektif şuuru ortaya koymaktadır. Razî, İbnü'l-Arabî, Timurleng, Hz. İsa ve daha birçok tarihi şahsiyetin sözlerinden ve başlarından geçen olaylardan bahsederek irfânî çıkarımlarda bulunur.

Kitaptan örnek bir hikâye ve yorumu şöyledir: Bir arslan bir ceylanı kovalar. Çünkü ceylân acayip hareketlerle onu tahrik etmiştir. Kaçması da varlık alâmetidir. İki varlık

⁷⁷ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (I): Necdet Ardiç ve Necm Süresi*, s. 29.

⁷⁸ Nusret Tura Uşşâkî, *Karagün Dostuyum II -Tasavvufta Gönül ve Aşk*, İstanbul: Doğruluk Matbaası, 1965, s. 8.

⁷⁹ Tura, *Karagün Dostuyum II-Tasavvufta Gönül ve Aşk*, s. 13.

imtizaç edemez. Arslan rakip istemez. Ceylan arslanın ayaklarının dibine yattı mı teslim olmuş ve varlığını terketmiş demektir. Arslanın maksadı da zaten ikiliği bire indirmektir. Ona bakmaz bile geçer gider.

Tevhid ilmine fikren, zihnen, naklen değil ancak izâfâtın iskâtı, vücûdiyetin ifnâsı, teayyünün terkiyle kademe kademe ulaşılır. Evliya ve asfiyâ bu mertebeye keşiflerle, vicdan ve müşahede ile ermiştir. İnsanlar âlihimmeth oldukları nisbette ilahî mahiyette zâtın hükmüne girer ve terakki ederek tatmin olurlar.⁸⁰ 136 sayfa olan kitap İstanbul'da Yeni Savaş Matbaası tarafından 1964 yılında basılmıştır.

(4) Mektuplar

M. Nusret Tura'nın, müridlerinden Sabri Nebioğlu'na gönderdiği mektuplarından oluşmaktadır. Sabri Bey gemi kaptanı olduğundan her zaman şeyhinin yanında bulunamamakta ve açık denizlerde şeyhinin hasretiyle yanmaktadır. Kendisi de bir denizci olan Nusret Bey, Sabri Bey'in sorularına cevap olarak yazdığı mektuplarında yer yer hem bazı beşerî ve meslekî tavsiyelerde bulunmakta hem de rüyalarını te'vil etmektedir.

Sabri Bey'in Nusret Tura'ya yazdığı mektuplar bu kitapta yer almamaktadır. Yetmiş bir mektup sadece Nusret Tura'nın cevaben yazdığı mektuplardır. Son üç mektup Sabri Bey'in şahsında bütün ihvana hitap etmektedir. Bu mektupları Sabri Bey, "Kime faydası olur bilmem ama istersen ben dünyamı değiştirdikten sonra bunları yayımlayabilirsin" diyerek Mahmut Erol Kılıç Bey'e teslim etmiştir. O da "Belki bir faydası olur" düşüncesiyle eski Türkçe'den yeni yazıya geçirerek İstanbul'da İnsan Yayınları tarafından 1995 yılında basılmasına vesile olmuştur. Ayrıca bu kitapta Nusret Tura'nın Necdet Ardıç'a yazdığı bir mektup da yer almaktadır. Varlık yokluk meselesinin ele alındığı ve bazı nasihatlerin yer aldığı bu mektup 61. mektuptur. Bu eser, seyrü sülûkta önemli işlevi bulunan rüyaların misal âleminden şehâdet âlemine olan yansımalarının ve dervişin manevî seyrindeki hallerinin yorumlanmasına çok güzel bir örneklik teşkil etmektedir.⁸¹

⁸⁰ Tura, *Karagün Dostuyum III, Vecizeler-Hikayeler-Atalar Sözü*, İstanbul: Yeni Savaş Matbaası, 1964, s. 89.

⁸¹ Tura, *Mektuplar*, s. 9.

(5) *Aşk yolu (Râh-ı Aşk)*

Bu kitap M. Nusret Tura'nın 1967 ve 1968 yıllarında Yeni İstanbul gazetesinin "Fikir Meydanı" köşesinde haftadan haftaya yazdıkları ile Milliyet gazetesinde "Takvimden Bir Yaprak" başlığıyla yazılar yazan Refî Cevâd Ulunay'ın kendi sütununda bir okuyucu mektubuymuş gibi yayımlamak zorunda kaldığı notlarından vücuda getirilmiştir.⁸²

Yazar, muhabbetli gönlüne gelen seher vakti tecellilerinin rehberliğinde; kandillerin batınî yönlerinden, zaman ve aşk arasındaki ilişkiden, idrakten, ebedî güzellikten, sevgiden, tasavvufun mânâsından, şükürden, bayramdan ve daha birçok konudan bahsetmektedir.

Bu kitabın oluşma hikâyesini Necdet Ardıç Efendi şöyle anlatmaktadır: "Nusret Babamın makaleleri Yeni İstanbul ve Milliyet gazetelerinde çıkardı. Gazeteleri satışa çıktığı zaman hemen alırdım. Makale sütunlarını gazetelerden keserek, büyük kareli deftere tarih sıraları ile yapıştırırdım. Makalelerin yazımı sona erinceye kadar deftere yapıştırırdım. Böylece zaman içinde bu defter çok kıymetli bir deftere dönüştü ve kütüphanemdeki müstesna yerini aldı.

Aradan epey zaman geçmişti. Sayın Mahmud Erol Kılıç Bey, Nusret Babamın kitaplarını İnsan Yayınları kuruluşu vasıtası ile yayına hazırlarken, kendisine bu defterden bahsetmiştim. Sağ olsunlar bu defter ile ilgilendiler ve bazı eksik makaleleri de bulup ilâve ederek "Râh-ı aşk/ Aşk yolu" ismi ile basımı yapıldı ve böylece meraklı kimselerin istifadelerine sunulmuş oldu. Bu vesile ile sebep oldukları için Sayın Mahmud Erol Kılıç Bey kardeşimize hizmetlerinden dolayı teşekkür ederiz."⁸³

Gerek bu kitabın gerekse Nusret Tura Efendi'nin diğer kitaplarının ve Necdet Ardıç Efendi'nin kitaplarının basılması aşamasında büyük emeği ve desteği olan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bilim Dalında öğretim üyesi olan Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç Bey'e özellikle minnettarlığını ifade eden Necdet Ardıç Efendi'nin aşk hakkındaki görüşlerine üçüncü bölümde yer verilecektir. Kitabın ilk baskısı İstanbul'da İnsan Yayınları tarafından 1995 yılında yapılmıştır.

⁸² Nusret Tura, *Aşk Yolu*, haz. Mahmut Erol Kılıç, 4. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2009, s. 7.

⁸³ Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

(6) O'nun güzel isimleri

Sûfiler ilâhî isimleri, âlemin varoluş sebebi olarak görürler. Onlara göre ismin menşei sıfat ve sıfatın menşei de zâttır. Kitap, Nusret Tura'nın ilâhî isimler üzerine âşıkane, ârifâne yorumlarından oluşmaktadır.⁸⁴ Bu kitabın da ilk baskısı İstanbul'da İnsan Yayınları tarafından 1995 yılında yapılmıştır.

Müellif, Allah'ın el-Hâlık isminden başlar ve es-Sübhân ismiyle sonlandırarak pek çok ilâhî ismi açıklar. Kitabın son sayfasında son nefesini Rabbinden şöyle almasını ister: “Senin güzel ve o sonsuz sıfatlarının toplamı demek olan ve zâtına mahsus bulunan Allah ismi şerifinin zikriyle al.”

(7) Gönül ve Aşk

Bu eser, Nusret Tura'nın daha önce bahsi geçen “Karagün Dostuyum” serisi kitaplarından “Tasavvuf'ta Gönül ve Aşk” ile “Vecîzeler” kitaplarının Mahmut Erol Kılıç Bey tarafından bir araya getirilip yeniden gözden geçirilmesiyle oluşmuştur. Aşk denizine girip gönüllerin yıkanması için bu kitabın tok karınla okunmaması gerektiğini belirten Nusret Tura Efendi, sinesindeki dumansız kor yığının bu kitabı yazdığını belirtir.⁸⁵ Eserde şarap, namaz, oruç, aşk, âşık, ateş, mest, insan kavramları gibi bazı kavramlar ele alınarak açıklanır. Ayrıca tanrı ve Allah lafızlarının farkları, “Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerinki tuzlu ve acı. İki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir serhad koyan odur.”⁸⁶ âyetinin batınî yorumu gibi pek çok farklı mesele ele alındığı gibi tasavvuf büyüklerinin vecizelerine de yer verilerek yorumlanır. Kitabın sonunda, iç âlemi aydınlanarak ilâhî birliği çok derinden hisseden bir âşık olan denizci Nusret Efendi tarafından vahdet denizinden çıkarılan on sekiz tane “İnci”ye yer verilir. Bazı âyet ve hadislerin yorumunun yapıldığı bu bölüm; “Ey sevgili okuyucularım, anladınızsa hep beraber inciye, zât denizinden çıktık.” ifadesiyle son bulur.⁸⁷ Kitap ilk olarak İstanbul'da İnsan Yayınları tarafından 1995 yılında basılmıştır.

⁸⁴ Nusret Tura, *O'nun Güzel İsimleri*, haz. Mahmut Erol Kılıç, 4. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2009, s. 8.

⁸⁵ Nusret Tura, *Gönül ve Aşk*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s. 174.

⁸⁶ Furkan, 25/53

⁸⁷ Tura, *Gönül ve Aşk*, ss. 316-332.

(8) Mektuplarda yolculuk

Bu eserin oluşum sürecini ve içeriğini M. Nusret Tura'nın halifesi Necdet Ardıç Efendi şöyle aktarmaktadır: “Nusret Babamın bana yazdığı yirmi mektup, yirmi dokuz sohbet, Gülşen-i Râz'dan beş bölüm, bir şiir, ayrıca Nusret Babamın bende kasete alınmış bir sohbeti vardı. Bunları toplayıp bir kitap haline dönüştürmeyi düşünerek çalışmaya başlamıştım.

Nusret Babamı her zaman görme imkânım olduğundan bana yazılan mektupları fazla değildir. Çünkü mektuba ihtiyacımız fazla olmuyordu. Ancak bu mektuplar, geçen zaman içinde en güzel hatıralarımdandır. Çünkü mektuplarda bana verdiği lakaplar da bulunmaktadır. Asılları kendi arşivimde mevcuttur. Bunların arşiv klasörleri içinde kalmasına gönlüm razı olmadı ve gün ışığına çıkmasını arzu ederek böyle bir çalışmaya başladım. Hatta o mektupların içinde on dokuzuncu olanında “Mektuplar” kitabında bahsedilen, Sabri Nebioğlu'nun da adı geçmektedir.⁸⁸ Bu eser Necdet Ardıç'ın kişisel arşivinden mektup ve notlarla ortaya çıkmış, bir dervişin yetişme sürecinin örneklerindendir. Kitap Tekirdağ'da 2013 yılında basılmıştır.

(9) Erler demine

Eser, Nusret Tura Efendi'nin “Kara Gün Dostuyum” kitabında geçen şiirleriyle birlikte sadece Necdet Ardıç Efendi'nin arşivinde bulunan diğer şiirlerini de ihtiva etmektedir. Eserin önsözünde Nusret Tura Efendi; “Benim nasıl yandığımı göreceksiniz, okuyacaksınız.” diyerek gönlünü bir yangın yeri olarak betimler. Ancak ona göre asıl mesele yanmak değil aynı zamanda yakmasını bilmektir.

Eserin birinci bölümünde Nusret Tura Efendi'nin “Karagün Dostuyum: Hamdım, Piştim, Yanıyorum” adlı eserinde yer alan şiirler, ikinci bölümde ise Necdet Ardıç Efendi'nin bizzat Nusret Efendi'den duyduğu ve kayda aldığı, daha önce yayımlanmamış şiirler ile Nusret Efendi'nin müridi Nazan Ergün'de bulunan Nusret Efendi'ye ait şiirler bulunmaktadır.

Kitabın adının “Erler Demine” olması ise önemli bir husustur. Bu meseleyi Necdet Efendi şöyle açıklar: “Şiirlerin 1963 baskısında sayfa on yedide yer alan meşhur “Erler demine destur alalım” isimli ilahiyi 1955'li yıllarda Nusret Babam mânevi seyrü sülûkunu

⁸⁸ M. Nusret Tura, *Mektuplarda Yolculuk*, haz. Necdet Ardıç, Tekirdağ: y.y., 2013, s. 6.

tekmil ettiği zaman yazmıştır. Biz de bu ilâhiyi o zamandan beri meclislerimizde bugün okunduğu makamda okuyorduk. Yani bu ilahinin güftesi Nusret Tura'ya bestesi ise evlatlarına aittir. Ancak nasıl bir iştir ki başkaları bu ilâhinin şah beytini değiştirip kendi namlarına kaydettirmişlerdir. Yaptığımız müracaatlarda ne yazık ki cevapsız kalmıştır. Aslı itibariyle:

“Ey yolcu biraz gel dinle beni

Kervan yürüyor sen kalma geri

Nusret denilen dünya gezeri

Hatmetti bugün seyr-u seferi” şeklinde olan şiirin son beyiti:

“Yusuf denilen dünya güzeli

Fethetti bugün gönlü seferi” şeklinde değiştirilerek okunmaktadır. Vicdan muhasebesi yaparak belki yanlıştan dönerler, yoksa âkıbet ne olur bilemem. Allah muhafaza etsin. Eseri notaya uygulayan kardeşlerimize de teşekkür ederiz.”⁸⁹ Kitap İstanbul'da H yayınları tarafından 2017 yılında basılmıştır.

C. HALİFE OLUşU, TERZİ BABA DÖNEMİ, TARİKAT SİLSİLESİ VE HALİFELERİ

1. Halife Oluşu

Seyrû sülûkunu tamamlayan Necdet Ardıç, mânevî emaneti yüklenecek duruma gelince mürşidi Nusret Tûra kendisine, “Oğlum, varlık nedenim senmişsin. Ben seni yetiştirebilmek için bu âleme gönderilmişim” demişti. Necdet Ardıç, Nusret Tura'nın bekâ âlemine göçmesinden sonra 1971 yılından beri mürşidinin izniyle vekâleten sürdürmekte olduğu irşad ve sohbet vazifesini 1979 yılından itibaren asaleten sürdürmeye başladı. Nusret Tura Efendi kendisinde bulunan manevi emanetleri daha sağlığında Necdet Ardıç'a şahitlerin de huzurunda bir merasim ile verdi. Daha sonra eşi Rahmiye Hanım, Necdet Ardıç'a Yâsîn yazılı halıyı (bu halı daha önce Necdet Ardıç tarafından Nusret Tura'ya hediye edilmişti) ve Hazmi Tura Efendi'den Nusret Tura'ya geçen fotoğraflar (Mustafa Hilmi Sâfi, Hazmi Tura ve Nusret Tura'nın günlük kıyafetler ve tarikat kıyafetleriyle çekilmiş fotoğrafları), kemer, tâc-ı şerîf, cüppe, beşyüzlük beyaz bir tesbih (Bu tesbih

⁸⁹ M.Nusret Tura, *Erler Demine*, haz. Necdet Ardıç, İstanbul: H Yayınları, 2017, s. XIV.

Necdet Ardıç tarafından otuz üçerlik tesbihler haline getirilerek İzmir'deki dervişlerine hediye olarak verilmiştir) iki belgeden ibaret (tarikat dersinde hangi nefis mertebesinin hangi zuhurat ile geçileceğini açıklayan zuhurat yorumlamalarında esas oluşturacak bir belge ile tarikat silsilesini yazan başka bir belge) emanetleri gelip teslim almasını, zira bunun Nusret Efendi'nin isteği olduğunu söyler. Bunun üzerine Necdet Ardıç da uygun bir zamanda gidip emanetleri alır.⁹⁰ Fotoğrafladığımız üzere Necdet Ardıç Efendi'de bu emanetler hâlâ durmaktadır.⁹¹ Necdet Ardıç Efendi'de bir hilâfet icâzetnâmesi bulunmamaktadır. Çünkü 1925 yılında 677 sayılı kanunla tekke ve zâviye faaliyetlerinin her türlü yasaklanınca tekke ve zâviyelerin kapatılması sonrasında tekke mensupları sıkı takibata uğradı. Âsitâne-i Uşşâkiyye'de son şeyh olan Mustafa Sâfi Efendi'den icâzetnâme alamayan Hazmi Tura Efendi, Nusret Tura Hazretlerine bir icâzetnâme veremedi. Günümüzde halen yürürlükte olan bu kanun gereğince Nusret Tura Hazretleri de Necdet Ardıç Efendi'ye icâzetnâme veremedi.⁹²

Necdet Ardıç Efendi, maddi ve manevi emanetleri almıştı, ancak başka halifeler de vardı. Daha öncesinde kendisindeki selâhiyet Nusret Efendi tarafından keşfedilip sohbet izni olduğundan, Nusret Efendi'nin Bebek'teki evinde diğer halifelerle herhangi ciddi bir sorun yaşamadan ihvana sohbet etmeye devam etti. Diğer halifelerden şu anda hayatta kimse kalmadı. Necdet Ardıç Efendi asıl emanet olan, kâmil insan yetiştirme olarak tarif edebileceğimiz mânevî emaneti halen devam ettirmektedir.⁹³

2. Terzi Baba Dönemi

Necdet Ardıç Efendi'ye göre bir mânevî yolda şeyhinin yerine görev tevdi edilen ve asâleten halife olanlar, şeyhinden öğrenip tanıdıkları ve emanet aldıkları bu yolu yorum, görüş ve içtihatlarıyla genişletmeli ve geliştirmeli, bir ya da birkaç adım ileriye götürebilmelidir. Aksi halde bu yol yerinde sayar ve zamanla yok olmaya yüz tutarak, kesik bir yol olurur.⁹⁴ Peki o halde Terzi Baba Dönemi denen bu dönemde Necdet Ardıç'ı farklı kılan özellikler nelerdir?

⁹⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 28 Kasım 2015 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

⁹¹ Bkz. Ekler Bölümü, Ek-2, Ek-4, Ek-5, Ek-10, Ek-11.

⁹² Necdet Ardıç Efendi ile 6 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

⁹³ Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

⁹⁴ Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Necdet Ardıç Efendi'nin bu yolda 1979 yılında başlayıp hâl-i hâzırda devam eden dönemini farklı ve önemli kılan anlayış ve görüşlerine tezin üçüncü bölümünde yer verilecektir. Ancak tespitlerimize göre özetle Terzi Baba dönemi diye tanımlanan bu dönemi farklı kılan unsurlar şunlardır:

Cemaleddin Uşşâkî Hazretlerinin etvar-ı seb'aya ilaveten Hz. Ali (k.v.) Efendimizin kendisine rüyada öğrettiği ve furûat-ı hamse adını vererek geliştirdiği; Fettah, Vahid, Ehad, Samed, Allah esmalarının eklendiği onikili sistemi⁹⁵ esas alan manevi çalışma metodu bu dönemde devam ettirilmektedir. Ancak Necdet Ardıç Efendi her tarikat dersinin sonunda rabb-i hâssı olan es-Selâm isminin çekilmesini dervişlerine tavsiye etmektedir.

Necdet Ardıç Efendi, temel eseri sayılabilecek İrfan Mektebi kitabında bu yolun esaslarını sistemli ve toplu bir şekilde ortaya koymuştur. On iki mertebenin (yedi nefis ve beş hazret mertebesi) idraki, hali, yaşantısı, kelimesi, sûresi, lakabı, seyri, âlemi, zikri, peygamberi gibi sistematize edilmiş kategorizasyon ifadeleri âdeta yolun yapı taşlarıdır. Bu sistemleştirme yolun ve yolun eğitim metotlarının dejenere olma riskini ortadan kaldırır. Böylece ileriki tarihlerde yola dışarıdan girme ihtimali olan yanlış usûllerin bu eğitim sürecine dahil olması engellenir.

Terzi Baba'nın devam edegelen bu dönemde yapmaya çalıştığı şey ve dikkat çektiği en önemli husus “Âdemiyyet” hakikatinin hayal ve vehimden bağımsız olarak anlaşılması ve anlatılmasıdır. Bu hakikatin anlaşılması ona göre işin besmelesidir, o yüzden de “Âdem ve Havva” kıssası anlaşılmadan ve bizzat yaşanılmadan mânevî yolculuğa çıkılamaz.⁹⁶

Necdet Ardıç Efendi, teknolojinin ve teknolojik araçların hayatımızda çok geniş yer tuttuğu günümüzde, çok aktif bir şekilde teknolojinin imkanlarından istifade etmektedir. İnternet aracılığıyla gerçekleştirdiği canlı sohbetlerde, sohbeti dinleyenler soru sorup cevabını alabileceği gibi, kendisi de takipçilerinin düşünme süreçlerini daha aktif hale getirme amacıyla bazı sorular sorarak cevapları değerlendirir. Görüşlerine, sohbetlerine, kitaplarına, terzibaba13.com, necdetardic.info, islamvetasavvuf.org gibi internet siteleri üzerinden dünyanın dört bir yanından ulaşılabilir. Elektronik posta veya telefonla kendisine

⁹⁵ Mahmut Erol Kılıç, “Cemâleddin Uşşâkî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993, C. 7., s. 315.

⁹⁶ Necdet Ardıç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

ulaşanlara merak ettiklerini birebir ilgiyle izah etmeye çalışan ve günlük çalışma sresi en az on iki saat olan bu gayret timsali zâtin sevenleriyle buluşmak üzere yaptığı seyahatlar ise oldukça fazladır. Kendisinin ifadesiyle şimdiye değin bu yollarda on tane araba paralamış ve en az bir milyon kilometre yol yapmıştır.⁹⁷

Necdet Ardıç Efendi, çokça eser yazarak ve ulusal televizyon kanallarında, kitap fuarlarındaki imza günlerinde, kitap tanıtım günlerinde, ilahiyat fakültelerinde yaptığı söyleşi ve sohbetlerle geniş kitlelere ulaşarak İslamın irfânî yönünü anlatmaya devam etmeye çalışmaktadır.

Uşşâkî yolunda, eskiden beri yapılagelen ancak tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra akamete uğrayarak belli mahfillerde sınırlı ve gizli olarak derviş kılık kıyafetleri giyip musiki eşliğinde toplu bir şekilde zikirler, devranlar yapmak gibi rusûm ehlinin ehemmiyet verdiği tarikat nişânelerindense mârifet ve hakikat sohbeti, Terzi Baba döneminde daha çok önemsenmiştir. O yüzden de 1982 yılından itibaren Tahiru'l Mevlevi'nin Mesnevî Şerhi bizzat Necdet Efendi tarafından okunarak o zamanın şartlarında ev sohbetlerinde açıklanmaya ve anlatılmaya çalışılmıştır. Sonrasında Abdülkerîm el-Cîlî Hazretlerinin İnsân-ı Kâmil'i Abdülkadir Akek tercümesinden, İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-hikem'i Ahmet Avni Konuk şerhinden, Gülşen-i Raz, Gavsıyye Risâlesi, Lübbü'l Lb, Reşahat, Lema'ât gibi tasavvuf alanında çok önemli kabul edilen eserler yine kendisi tarafından okunup âdetâ bir ders tarzında izah edilmeye çalışılmaktadır. Son olarak da Mesnevî-i Şerîf'in Ahmed Avni Konuk Şerhi, yaz mevsimi ayları hariç arşamba günleri internet üzerinden canlı olarak işlenmektedir.

Necdet Ardıç, dervişlerine dünya hayatlarında ilâhî esmalarla beraber sulh ve selamet içinde yaşamayı tevhidi hâkikatlerle idrak ettirmeye gayret eder. Vahdet-i vücûd sistemi içerisinde yer alan ve pek çok insan tarafından kavranması zor olan varlık mertebelerini dervişlerine sade ve anlaşılır bir şekilde izah etmektedir. Ayrıca dervişlerine, şeriat, tarikat, hakikat ve mârifet mertebelerine, nefis mertebelerine ve tevhid mertebelerine hakkıyla riayet etmeyi tembihleyip, öğreterek sağlam ve şuurlu bir şekilde yol aldırmaya çalışmaktadır.⁹⁸ Böylece ilâhî benlik bilincine ulaşmanın şifrelerini verip tefekküre dayalı aktif bir süreçle âdetâ mânevî öğretmenlik ve rehberlik yapmaktadır.

⁹⁷ Necdet Ardıç Efendi ile 6 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

⁹⁸ Necdet Ardıç Efendi ile 15 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

En nihayetinde bir ihlâsı koruma ve ulvî gönülleri inşa etme geleneğinin temsilcisi olarak hayatta hiçbir şeyin tesadüf olmadığını ve bu âlemdaki herşeyin ilâhî bir sistemin parçası olduğu vurgulayarak sayı ve harflere de özel bir önem atfeder. Görmesini ve çözümlemesini bilene olaylar, durumlar, isimler, rakamlar ve harfler çok şey anlatır. Mesela uçağa binen bir kişinin oturduğu koltuğun numarası ve yanına oturan kişinin ismi o yolculuğun yorumlanması adına bazı şeyler anlatabilir. Tabii ki bu yorumlamayı yapmanın da bazı kuralları vardır. Bazı rakam ve harflerin belli karşılıkları vardır. Bu durum bir neşe halidir ve herkes için geçerli değildir.⁹⁹

3. Tarikat Silsilesi

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra tekke ve tarîkatlara ait pek çok eşya ve belge zamanla kaybolmuştur. Hazmi Tura'dan Nusret Tura'ya kendine kadar olan Uşşâkî silsilesinin yazılı olduğu Osmanlıca bir belge kalmıştı. Nusret Tura'nın dervişi Sabri Bey Nusret Tura'nın izni ve onayıyla burada geçen isimleri latin harfleriyle daktilo etti. Ancak bu Osmanlıca belgeyi Nusret Tura Efendi kaybetti. Daktilo edilen nüshaya göre Necdet Ardıç Efendi'nin Halvetî tarikatının Ahmedîyye kolunun Uşşâkîyye şubesindeki silsilesi, aşağıda numaralı sırayla verilmiştir. Ayrıca silsilenin tablo hali ekler bölümünde verilecektir. Bu silsilede Necdet Ardıç 53. sırada yer almaktadır.

Şecere-i Âliyye-i Halvetiyye-i Uşşâkîyye

Fahri Âlem Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) (ö.11/632)

1. İmam Hz. Ali İbn-i Ebi Tâlib (ö.40/661)
2. Şeyh Hasan b. Yesâr-ı Basrî (ö. 110/728)
3. Şeyh Habîb-i A'cemî (ö.115/733)
4. Şeyh Ebu Süleyman Dâvûd b. Nâsir-i Tâî (ö.165/781)
5. Şeyh Ma'rûf Aliyy-i Kerhî (ö.200/815)
6. Şeyh Ebu'l-Hasan Serîyyü's-Sakatî (ö.257/870)
7. Şeyh Cüneyd-i Bağdadî (ö. 298/910)
8. Şeyh Ahmed Mimşâd-ı Dîneverî (ö. 299/912)

⁹⁹ Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

9. Şeyh Abdullah Muhammed-i Dineverî (ö. 370/980)
10. Şeyh Muhammed el-Bekrî (ö. 487/1094)
11. Şeyh Ömer Vecihüddin el-Kâdî el-Bekrî (ö. 503/1109)
12. Şeyh Ziyâeddîn Abdülkâdir-i Sühreverdî (ö. 563/1168)
13. Şeyh Ebû Reşîd Kudbeddîn-i Ebherî (ö. 577/1182)
14. Şeyh Rükneddîn Muhammed-i Nehhâsî Buhârî (ö. 608/1210)
15. Şeyh Şihâbeddîn Muhammed-i Tebrizî (ö. 638/1240)
16. Şeyh Muhammed Cemâleddîn-i Şirazî (ö. 672/1273)
17. Şeyh İbrahim Zâhid-i Geylânî (ö. 700/1301)
18. Şeyh Kerîmüddîn Ahi Muhammed b. Nûru'l-Halvetî (ö. 780/1379)
19. Şeyh Ebû Abdullâh Sirâceddîn Pîr Ömer el-Halvetî (ö. 800/1397)
20. Şeyh Ahi Emre Muhammed el-Halvetî (ö. 812/1409)
21. Şeyh Hacı İzzeddîn el-Halvetî (ö. 828/1425)
22. Şeyh Sadreddîn-i Hıyâvî (ö. 860/1455)
23. Şeyh Seyyid Celaleddîn Yahyâ eş-Şîrvânî (ö. 862/1457)
24. Şeyh Muhammed Pîr-i Erzincânî (ö. 879/1474)
25. Şeyh Tâceddîn İbrahim-i Kâmil (ö. 883/1478)
26. Şeyh Alâeddîn-i Uşşâkî (ö. 890/1485)
27. Şeyh Ahmed Şemseddîn Yiğitbaşı (Marmaravî) (ö. 910/1504)
28. Şeyh Hacı İzzeddîn-i Karamânî (Habib Ömer) (ö. 902/1497)
29. Şeyh İbrahim Ümmî Sinân (ö. 976/1568)
30. Şeyh Emîr Ahmed-i Semerkandî (ö.?)
31. Şeyh Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî (ö. 1001/1592)
32. Şeyh Memicân-ı Saruhanî (ö. 1008/1599)
33. Şeyh Ömer-i Karibî (Geliboluvî) (ö.?)

34. Şeyh Âlim Sinan (ö.?)
35. Şeyh Muhammed-i Keşânî (ö.?)
36. Şeyh Halil Gümülcinevî (ö.?)
37. Şeyh Abdülkerîm-i Gümülcinevî (ö.?)
38. Şeyh Sıdkî Osmân (ö.?)
39. Şeyh Muhammed Hamdî-i Bağdâdî (ö.?)
40. Şeyh Muhammed Cemâleddîn-i Uşşâkî (Edirnevî) (ö. 1164/1750)
41. Şeyh Abdullah Salâhaddîn-i Kesriyevî
42. Şeyh Muhammed Zühdî (ö. 1221/1807)
43. Şeyh Süleyman Rüşdî (ö. 1250/1834)
44. Şeyh Ali Gâlib el-Vasfî (ö. 1266/1850)
45. Şeyh Muhammed Tevfikî (ö. 1280/1864)
46. Şeyh Ömer-i Hulûsî (ö. 1285/1868)
47. Şeyh Hüseyin Hakkî (ö. 1297/1880)
48. Şeyh Muhammed Emîn-i Tevfikî (ö. 1331/1913)
49. Şeyh Muhammed Fahreddîn-i Himmetî (ö. 1333/1915)
50. Şeyh Mustafa Hilmi-i Sâfî (ö. 1344/1926)
51. Şeyh Hacı Mehmed Hazmi Tûra Uşşâkî (ö. 1960)
52. Şeyh Mehmed Nusret Tura Uşşâkî (ö. 1979)
53. Şeyh Hacı Necdet Ardıç Uşşâkî (Terzi Baba) (d. 1938) ¹⁰⁰

4. Halifeleri

Çok büyük fedakârlıklarla, disiplinli ve yakın bir takiple yetiştirilen Terzi Baba'nın halifelerinden bazıları dünyasını değiştirdi, bazıları ise yoldan ayrıldı. Şu an Terzi Baba'nın derslerini bitirmiş ve kendi beden mülklerine "Halife-i şahsiyye" olan 50

¹⁰⁰ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (1): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, ss. 281-283; Necdet Ardıç'a Nusret Tura'dan intikal eden belge.

civarında evlâdı ve 10 civarında da görev yapan “rehber halife” ünvanlı evlâtları vardır. Bunlar yurt içi ve yurt dışında muhtelif yerlerde ikâmet etmekte ve görev yapmaktadır. Halifelik, halife-i şahsiyye ve rehber halife gibi kavramlar üçüncü bölümde “Halifelik” başlığı altında açıklanacaktır.

Necdet Ardıç Efendi Nusret Tura’dan kendine kalan tarikat dersi geçme kağıdında yazan zuhurat bilgilerini genişletmiştir. Halifesi olanlara bu bilgileri içeren bir bilgilendirme kâğıdı ve silsilesinin yazdığı bir kâğıdı vererek bir nevi icâzet verme geleneğini sürdürmektedir.¹⁰¹

D. MESNEVİHANLIĞI VE FÜSUS ŞARİHLİĞİ

1. Mesnevihanlığı

Mustafa Sâfi Efendi ve Hazmi Tura Efendi’den gelen mesnevihanlık geleneğini Necdet Ardıç Efendi günümüzde halen devam ettirmektedir. Yıllar önce Tahiru’l Mevlevi’nin şerhinden dersler yaparak Mesnevi derslerini bitiren Necdet Efendi günümüzde ise yaz ayları hariç her hafta Çarşamba günleri Ahmed Avni Konuk’un Mesnevî şerhinden terzibaba13.com adlı internet sitesinden canlı yayın ile ders yapmaktadır. Bu derslerdeki yöntemi; şerh metnini okuyup gerekli açıklamaları yaparak âdetâ şerhi şerh etmektir. Bu derslerin görüntülü ve sesli kayıtları hem kendisinde hem de sevenlerinde mevcuttur. Şu an Ahmed Avni konuk şerhinin altıncı cildi işlenmektedir.

Hüseyin Vassaf, Mustafa Sâfi Efendi’nin Hânkâh-ı şerifte perşembe günleri zikr-i şeriften evvel Mesnevî-i Şerîf takrir ettiğini belirtir.¹⁰² Hazmi Tura Efendi’nin ise Kasımpaşa’da Câmî-i Kebîr’de Mesnevî-i Şerîf takrir ettiğini, Edirne, Bursa ve Selanik’te bulundukları müddetçede Mesnevî-i Şerîf tedrisine gayretkâr olduğunu belirtir.¹⁰³ Hazmi Tura Süleymaniye Camii’nde, Cuma namazından sonra Sultan Selim Camii’nde, cumartesi günleri Fatih Camii’nde Hünkâr mahfilinin altında¹⁰⁴, bir süre yine cumartesi günleri Beyazıt Camii’nde farklı zamanlarda bu dersleri yapmıştır. Bu irfânî ve ilmî ortama Mahir İz’den Kani Karaca’ya, Hafız Ali Üsküdarlı’dan Hafız Halil Necati Coşan’a kadar birçok isim iştirak ederdi. Necdet Efendi genç yaşlarında Tekirdağ’dan gelerek Beyazıt Camii’nde yapılan Mesnevî derslerine katılmaya gayret ederdi. Hazmi

¹⁰¹ Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

¹⁰² Vassâf, a.g.e., C. IV, s. 338.

¹⁰³ Vassâf, a.g.e., C. IV, s. 363.

¹⁰⁴ Yönlüer, a.g.t, ss. 12-15.

Efendi, Necdet Efendi'den farklı olarak bu dersleri Farsça aslından okuyup şerh ediyordu.¹⁰⁵

2. Fusûs Şârihliği

Necdet Ardiç Efendi uzun yıllar, İbnü'l-Arabî Hazretlerinin Fusûsu'l-hikem adlı eserini Mustafa Tahralı ve Selçuk Eraydın'ın yayına hazırladığı Ahmed Avni Konuk şerhinden şerh etmiştir. Bu şerh sohbetlerinin kayıtları görüntülü ve sesli olarak kendisinde ve terzibaba13.com, islamvetasavvuf.org adlı internet sitelerinde mevcuttur. Aslında Necdet Efendi, ilk mürşidi Hazmi Tura Efendi'nin Fatih Keçeciler'deki Mahmud Bedreddin Dergâhı'nda az kişiye yaptığı Fusûs derslerini¹⁰⁶ günümüzde hâlâ devam ettirmektedir. Bunun da hikâyesi şöyledir:

Hazmi Tûra'nın vefatıyla birlikte yerine bıraktığı halifesi Nusret Tura'nın etrafında bütün ihvan toplanmaya başladı. O sıralar genç bir derviş olan Necdet Bey ihvandan Çorbacı lakaplı Tekirdağlı merhum Güner Bey ile Nusret Tura'yı Bebek'teki evinde ziyarete gitti.

Ziyaretin amacı hem hayırlı olsun dileklerini iletmek hem de üzerinde Yâsîn yazan duvar halısını hediye etmektir. Bu hediyeyi görünce oldukça duygulanan Nusret Tura, Necdet Bey'e, "Allah sende İbnü'l-Arabî'yi tecelli ettirsin", Çorbacı Güner Bey'e de, "Sende de Mevlânâ'yı tecelli ettirsin" diye dua etti.¹⁰⁷ Merhum Nusret Tura ile Necdet Efendi arasındaki güzel bir duayı da içeren bu hatıra aslında Necdet Efendi'nin mânevî olarak nereden ve nasıl beslendiğini açıklamaktadır. Zira "Eserleri" bölümünde değinileceği gibi Necdet Efendi'nin çalışmalarının önemli bir bölümünü İbnü'l-Arabî'nin eserlerinin te'vili oluşturmaktadır.

Çağımızda Fusûsu'l-hikem gibi anlaşılması ve açıklanması zor bir eserin, ilkokul mezunu ve yıllarca terzilik yapmış biri tarafından ders konusu yapılması dikkate şayandır. Dersi dinleyenlerin anlayabileceği şekilde anlatabilme kabiliyeti ise ayrı bir meziyet olsa gerektir. Necdet Efendi'nin nevi şahsına münhasır bir şahsiyet olduğu sadece bu yönleriyle değil farklı açılardan da tezimizin diğer bölümlerinde anlatılacaktır.

¹⁰⁵ Necdet Ardiç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

¹⁰⁶ Necdet Ardiç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

¹⁰⁷ Necdet Ardiç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

Necdet Ardiç Efendi, irfânî derinliği yüksek pek çok tasavvuf kitabını şerh etmekte ve ilgilileri ile ders olarak işlemektedir. Bunlar arasında Abdülkerîm el-Cîlî'nin İnsân-ı Kâmil, Mahmut Şebüsterî'nin Gülşen-i Raz, Abdülkadir Geylânî'nin Gavsiye Risâlesi, Fahreddîn Irâkî'nin Lemaât, Fahrüddîn Ali bin Hüseyin'in Reşahat adlı eserleri bulunmaktadır. Ayrıca kendi eserlerini de sevenleriyle birlikte bizzat kendisi okuyarak açıklamaktadır. Necdet Ardiç Efendi Hz. Pir Hasan Hüsamettin Uşşâkî'nin türbesinin olduğu yapıda yıllarca sohbet etmişti. Ancak türbenin ve eklentisi olan yapıların hukuki haklarını elinde bulunduran dernek tarafından sohbetleri engellenince Hz. Pir'in huzurundaki sohbetler Pir Hasan Hüsamettin Uşşâkî Hazretlerinin türbesinin karşısındaki "Der Saadet" adlı dernek binasında bir süreliğine devam etti. 2015 yılında başlayan, yaz ayları hariç her ayın üçüncü haftası bu dernek binasında yapılan sohbeti 2016 Mayıs ayından itibaren sona erdirdi. Cevizlibağ'da bir apartman dairesinde bu sohbe devam etmektedir.

E. NECDET ARDIÇ'IN GÖRÜŞTÜĞÜ SÜFÎLER

Necdet Ardiç Efendi, hayatı boyunca pek çok sûfiyle görüşmüş, onlarla fikir alışverişinde bulunmuştur. Bu görüşmeleri de "Acaba tasavvuf yolunda olan başka kişilerden öğrenebileceğimiz bir şeyler var mıdır?" nazarıyla yapmıştır. Hatta bu görüşmeler daha önce seyahatleri bölümünde bahsedildiği gibi sadece yaşayan sufilerle olmamış, dünyasını değiştirmiş büyük sufilerin ruhaniyetleriyle de olmuştur.¹⁰⁸ Görüştüğü sûfiler şunlardır:

Necdet Ardiç Efendi İstanbul Kasımpaşa'da Hz. Pir'in dergâhında Nakşibendi Şeyhi merhum Nazım Kıbrısî (ö. 2014) ile görüştü. Bu görüşme çok kalabalık bir yemek ortamında olduğu için kendisiyle birebir sohbet fırsatı olmadı.

Halveti Uşşâkî Şeyhi merhum Ahmet Yüksel Özemre (ö. 2008) ile Ahmet Bey'in Üsküdar'daki evinde görüştü. Özemre, kalp ameliyatı olmuştu. O da Geçmiş olsun ziyareti için evine gitti. Necdet Ardiç bu görüşmede Ahmet Bey'e "Hz. Âdem'in hakikati nedir?" diye sormuş: "Âdem insanlığın prototipidir." cevabını almıştır.

Nusret Tura Efendi hayatta iken Bebek'teki evinde yapılan sohbetlere Rufâî şeyhi merhum Lütî Efendi çokça katılmıştır. Lütî Bey, Nusret Tura'nın neredeyse bütün

¹⁰⁸ Necdet Ardiç Efendi ile 28 Kasım 2015 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

sohbet toplantılarına, yanında dervîşi rahmetli Hüseyin Karabiber ile geliyordu. Nusret Tura'nın bekâ âlemine göçmesinden sonra da Necdet Ardıç'ın sohbetlerine uzun seneler gelmeye devam ettiler.

Lütfî Bey'in evinde sohbet olmazdı. Çünkü hanımı bu duruma karşı çıkıyordu. Kendi sohbetlerini genelde dervîşi Hüseyin Karabiber'in evinde yapıyordu. Ancak fazla dervîşi yoktu. Daha sonra Hüseyin Karabiber ile arasında ihtilâf çıkınca Hüseyin Karabiber ondan ayrıldı. Lütfî Bey'in hanımı rahmetli olduktan sonra, şeyhliği bıraktı ve kızının yanında yaşamaya başladı. Bir süre sonra da vefat etti. Necdet Efendi, Hüseyin Karabiber ile görüşmeye devam etti. Bir süre sonra o da vefat etti.

Balıkesir'de ikâmet eden Halveti Uşşâkî Şeyhi Sıddık Naci Eren Efendi (d. 1925) ile Balıkesir'de çok kısa bir süre görüşmüştü. Bu görüşmeyi Necdet Efendi şöyle anlatır: “Sıddık Naci Eren Efendi'yi evinde ziyarete gittik. Selamlaşma ve hal hatır sormadan sonra Sıddık Naci Eren, ağabeyine bayram ziyareti için gitmesi gerektiğini söyledi. Böylece yaklaşık on dakika süren görüşmemiz sona erdi.”¹⁰⁹

İsmail Hakkı Bursevi (ö. 1137/1725) Hazretlerinin hazîresinde medfun Edirneli Havlucu Ahmet Efendi (ö. 1995) ile Edirne'de görüştü. Bu zat ile görüşmelerinde pek sıcak bir sohbet olmamıştı. Necdet Efendi'nin arkadaşı Nail Bey, Havlucu Ahmed Efendi'yi tanıyordu. Beraberce ziyaret için Edirne'de bir camiye giderek bu zâtın kalabalık sohbet halkasına katılmışlardı. Necdet Efendi sohbeti bir süre dinledikten sonra imanın hakikatini sordu. O da “İman, itaat etmek, boyun eğmek, isyan etmemektir.” dedi. İmanın ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn gibi yönlerinden de bahsetti. Necdet Efendi “ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn nedir?” diye sordu. Havlucu Ahmet Bey'de, “İlme'l-yakînin uzaktan görülen bir geminin bacasından çıkan dumana, ayne'l-yakînin dumanın çıktığı bacaya, hakka'l-yakînin ise gemiye benzediğini ifade etti. Necdet Efendi “Peki Efendim, denizde fırtına çıksa veya başka bir şekilde duman çıksa o halde ne olacak?” diye sorunca bu kez bu zat oldukça kızıp hakaret içeren sözler söyleyerek camiden çıkmasını çok kaba bir şekilde söyledi.”¹¹⁰

Necdet Efendi, Melâmî şeyhi Mahmud Sadeddin Bilginer Bey ile Nusret Tura Efendi'nin sağlığında sık sık görüştü. Bu zatla ilişkisini şöyle anlatır: “Epey seneler

¹⁰⁹ Necdet Ardıç Efendi ile 28 Kasım 2015 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

¹¹⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

evveldi. İstanbul’da Nusret Babamın sohbetlerine gelen üçüncü devre melâmîlerinden Muhammed Nûrî’l-Arabî’den sonra gelen ilk kuşaklardan olan, “İnsan ve Allah” kitabının yazarı ismi hatırımda yanlış kalmamış ise, merhum “Sadeddin Bilginer” ismindeki zat ile görüşürdük. O zamanlar yaşı benden oldukça büyük olan o mübarek kişi, gerçek bir melâmî idi. Kendisini yakından tanırdım. Hatta Nusret Babamın âhiret yolculuğunun cenaze hizmetlerinde bile birlikte bulunmuş idik. Nusret Babamın naaşını beraber gaslettik. Ancak daha sonra pek görüşemedik. Mevlâ rahmet eylesin.”¹¹¹

İstanbul Büyükçekmece’de Muhammed Osman Sirâceddin Efendi (ö. 1997) isminde bir Nakşibendi şeyhi ile görüştü. Bu zat Saddam Hüseyin’in zulmünden kaçarak 1990 yılında Irak’tan Türkiye’ye gelmişti. Vefatına kadar Büyükçekmece’de sevenleri tarafından yapılan büyük bir dergâhta yaşadı. Vefatından sonra da buraya gömüldü. Irak’ta ve Türkiye’de çok sayıda müridi vardı. Şeyh Efendi, başka misafirlerin de olduğu Necdet Ardıç ile görüşmesinde sığınma talebini kabul ettiği için Türkiye Cumhuriyeti Devletine minnettarlığını ifade ederek birkaç ahlâkî tavsiyede bulundu. Sirâceddin Efendi’yi görüşme için beklerken bir halifesi bekleyenlere kısa bir sohbet vermişti. Bu sohbette fenâ ve beka mertebelerinden de bahsetti. Necdet Efendi, “Fenâ ve bekanın hali ve sınırları nelerdir?” sorusunu sordu. “Bilmiyorum ama kitaplarda anlatılıyor”, cevabını aldı.

Necdet Efendi daha önce ismen tanıdığı Uşşâkî meşayihinden Manisa Kula’da yaşayan Seyyid Musa Kâzım Efendi (nam-ı diğer Kâzım Çavuş) ile 1985 yılında görüştü. İzmir Ödemiş’te oturan asker arkadaşı Sencer Derya Bey, şeyh efendiyi tanıyordu ve bu görüşmeye vesile oldu. Necdet Efendi, bu görüşmeyi şöyle anlatmaktadır:

Mevlevî dervişi olan neyzen Sencer Derya (ö. 2012) kardeşimle her ikimize de uygun bir tarih tespit edip Musa Kâzım Efendi’nin Kula’daki evinde buluşmaya karar vermiştik. Kendisi de bu ziyaretimizi kabul etmişti. Adresi de aldıktan sonra kararlaştırdığımız gün gelince, gece İzmir otobüsüne bindim. İzmir’e yaklaşıldığında Manisa ayrımında inerek oradan Kula’ya giden minibüse binerek sabah saatlerinde Kula’ya ulaştım. Elimdeki adres ile Musa Kâzım Efendi’nin evini bulup kapılarını çaldım.

¹¹¹ Necdet Ardıç Efendi ile 27 Eylül 2017 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

Geniş bir kapıdan bahçeye giriliyordu. Ev, bahçenin iki tarafında olan binadan oluşuyordu. Beni içeri aldılar. Bir odaya girdik. Bu arada Sencer kardeşim de gelmişti. Beni tanıttı. Epey oturduk. Kahvaltı ikram ettiler. Kahvaltı bittikten sonra kasetten bazı ilâhiler dinlettiler. Güzel duygulu ilâhilerdi. Ben de kayıt alıcı teybi yanımda getirmiştim. O gün, geçen bütün konuşmaları, duaları, ilâhileri kayda almıştım. Halen arşivimde bulunmaktadır. Görüşmemizde vakit ilerliyordu. Yola gece çıkıp ertesi gün Tekirdağ'da olmam gerekiyordu. Bu arada Musa Kâzım Efendi beni tanımış ve o günlere kadar yaptığımız faaliyetleri öğrenmiş oldu. Bir ara bana dönüp, “Mademki oralarda bu işlerle meşgul oluyorsunuz, bundan sonra oralarda aynı zamanda bizim de temsilcimiz olunuz!” diye kelâmî hilâfet temsilciliği de vermiş idi. Bu hale Ödemişli neyzen kardeşim de şahit idi. Böylece bizim de aynı yolda biri İstanbul'dan diğeri Ege kolundan iki halifelğimiz olmuştu. Şu anda İstanbul merkez kolundan gelen sadece fakir vardır. Rabbimize şükrederiz.¹¹²

Necdet Ardiç Efendi, Tekirdağ'da merkeze yaklaşık beş kilometre uzaklıkta yazlık bir yer olan Barbaros-Kumbağ arasındaki denize yakın bir bölgede bulunan Serdar Mahallesi'nde 1968 yılında on üç arkadaşıyla birlikte geniş bir arazi aldı. Bu araziyi yakın arkadaşlarıyla birlikte gözden uzak zikirli fikirli bir yaşam yeri olması için almıştı. Arazi parsellenerek paylaşıldı. Herkes hissesine düşen parselde kendine bir ev yaptı. Yirmi beş yıl boyunca yaz aylarında ailesiyle kaldıktan sonra bu evi sattı. Burada bir yaz döneminde Esrar Baba ismi ile mâruf Ömer Faruk Kızılcımoğlu ile görüştü. Bu zât hakkında şunları söylemektedir:

1987 seneleri idi, komşumuz Erzurumlu elektrik malzemeleri satıcısı Fikri Bey'in Erzurum'dan tanıdığı, kendisini “Esrar Baba” diye tanıtan uzun saçlı bir misafiri gelmişti. Bir gün akşamüstü evimizin önünde bulunan sahilde dolaşıyorken bana dönerek, “Necdet Bey, hadi bakalım şu denizden bir balık çıkar da bir keramet göster!” diyerek bir teklifte bulundu. Buna karşılık ben de “Çıkarırız inşallah!” demiştim. Bu arada zaman zaman açıktan geçen yunus balıklarının, oyun yapmak için denizin dışına fırlayıp tekrar denize girdiğini de görüyorduk. Nihayet aradan kısa bir süre geçtikten sonra, ben kendisine bu isteğine karşılık 27 kıtalık “Olmaz” başlıklı şiir yazıp, al bakalım işte istediğin balıklar diye kendisine takdim etmiştim.

¹¹² Necdet Ardiç tarafından 25.08.2017 tarihinde terzibaba13@gmail adlı internet adresinden gönderilen e-posta.

Esrar Baba, 1990 senesinin hac ziyaretinde yanımızda idi. Bir gece günlük ibadetlerimiz sonunda, erkeklerin bulunduğu salonda yatmaya çalışırken, bu kişi ile biraz oturup sohbet etmeye çalışmışım. Bu sohbette gerçek halinin ne olduğunu tesbit etmeye çalışmak istemişim. Saat epey ilerlediği halde, kendinden irfâniyete dönük hiçbir söz çıkmıyordu. Nihayet gecenin ilerleyen bir saatinde bana dönerek, “Seni sevdim sana çok özel sırlar vereceğim” demişti. Ben de merakla “Acaba bunlar nedir?” diye düşünmeye ve birazda meraklanmaya başlamışım. Konuşmaya hatırımda kaldığına göre, şöyle başlamıştı:

Ben, bir zamanlar uyku konusunu merak ediyordum. Bunu bir âlime sordum, uykuya nasıl yatılması gerekir, hangi tarafa dönülmesi gerekir diye. O da cevap vererek “Ehl-i müslim sağına yatar, ehl-i gaflet soluna yatar, tam inkârcılar ise sırt üstü yatar” diyerek, aldığı cevabı da böylece bana büyük bir sır ve çok mühim bir mesele olarak aktardı. Ben de kendisine teşekkür ederek, yerime geçip istirahatıma çekilmiş oldum.

Saçları uzun olduğu için genelde takkesinin içinde tutardı. Bir gün Kâbe-i Muazzama’ya giderken, saçları omuzlarının üstünde başı açık olarak gidiyordu. Görevli polisler onun halini görünce, saçlarını toplaması için müdahale etti. O da tekrar saçlarını takkesinin içinde topladı.

Kendisi zaman zaman Erzurum’da, Erzurum Kalesi’ne giderdi. Oranın yakınlarında olan, zannediyorum, “Abdurrahman Gazi” adında bir yatacın bulunduğu yerde birkaç gün kaldığını söylerdi. Kendi ifadesine göre konfeksiyoncuymuş. Elbise alıp sattığını, yazları da böyle seyahatlere çıktığını söylerdi. Ancak gerçek bir seyrü sülûku yoktu. Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin bir torunu ile elektrikçi Fikri Bey’in bir tanışıklığı vardı. Komşumuz Fikri Bey’i bu vesile ile tanıyordu. Ancak bütün bunların neticesinde ortaya çıkan halin üç harflilerin tesirinde olduğu anlaşılıyordu. Gizemli bir kimseymiş gibi “Esrar Baba” ismini kendisine herhalde kendisi takmıştı. Zaten bir müddet sonra da bizim alakamız kesilmiş oldu. Daha sonra da vefat ettiğini duydum. Allah rahmet eylesin.¹¹³

İstanbul Samandıra’da bir Kur’ân kursunda, Nakşibendî şeyhi Cizreli Ömer Faruk Seyda ile görüştü. Bu zata “Efendim ezanda niçin tekbirlerin sayısı kelime-i tevhid

¹¹³ Necdet Ardıç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat

sayısından fazladır? Bu zamana kadar bu konuda bir açıklama duyduysanız bizimle paylaşır mısınız?” diye sormuş, “Bilmiyorum ancak araştırırım”, cevabını almıştı.

Edirne’ye giderken yol üzerinde bulunan Kuleli mahallesinde ziyaret ettikleri ancak ismini hatırlayamadığı bir şeyhle görüştü. Ona sabırdan bahsetmesini rica etti. Şeyh Efendi de eşinin vefat etmesiyle zor durumda kalan bir kadının çocuklarıyla beraber zorluklara katlanmasını örnek göstererek, cevap verdi. Bu görüşme, 1990’lı yıllarda olmuştu.¹¹⁴

İzmir’de “Zekiye Anne” diye bilinen bir şeyhe hanımın dervişleri ile görüşmüştü. Bu görüşmeden kısa süre evvel rahmetlik olmuş olan Zekiye Anne’nin hemen hemen bütün manevi evlâtları da Necdet Efendi’ye bağlanmışlardır.¹¹⁵

Hiz. Mevlânâ’nın 21. göbek torunlarından olan gazeteci ve yazar Refî Cevad Ulunay (ö. 1968) ile sık sık görüşmüştü. Cevad Bey, Nusret Tura Efendi’nin sohbetlerine bazen katılırdı.

Uzun süre yarenlik ettiği ve mektuplaştığı asker arkadaşı Sencer Bey bir Mevlevî dervişiydi. Neyzen olup aynı zamanda ney imal eden bu zat 2012 yılında vefat etti.

Necdet Efendi, ayrıca Lüleburgaz’da Nakşibendî şeyhi Ahmet Efendi (Necdet Efendi’de bu zat ile yaptığı sohbetin ses kayıtları mevcuttur), İzmir’de Uşşâkî şeyhi Eşref Akhan, Üsküdar’da bağlı olduğu tarikatı hatırlayamadığı Cemal Etil (Cemal Bey şiirlerinin yer aldığı bir defteri Necdet Efendi’ye hediye etmiştir ve bu defter Necdet Efendi’de bulunmaktadır), İstanbul Fatih’te Nakşibendî şeyhi Mehmed Zahid Kotku (ö.1980), Bandırma’da son dönem nakşi şeyhi Ali Öztaylan’ın (ö.2008) yakın dostu kâdîrî şeyhi Hacı Hüseyin Şahin Efendi (ö.2007) (Bayan terzisi olduğu için bu zâta da Terzi Baba denmekteydi)¹¹⁶ ile, İstanbul Habibler’de Halvetî-Şâbânî şeyhi Mehmed Emin Efendi ile görüştü. Genelde bu zevât ile görüşmeleri kısa süreli oldu.¹¹⁷

¹¹⁴ Necdet Ardiç Efendi ile 15 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

¹¹⁵ Necdet Ardiç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

¹¹⁶ Necdet Ardiç Efendi tarafından 30 Ekim 2017 tarihinde terzibaba13@gmail.com adlı internet adresinden gönderilen e-posta.

¹¹⁷ Necdet Ardiç Efendi ile 27 Eylül 2017 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

Necdet Ardıç Efendi, görüşmek ve halleşmek üzere yıllarca gerçek tevhid ehli aramıştır. Ancak görüştüğü başka çoğu şeyhin de şeriat mertebesi yaşantısında olan usul şeyhi olduğunu teessüfle belirtir.¹¹⁸

F. NECDET ARDIÇ'IN ŞAHSİYET VE KİŞİLİĞİ

Kendisiyle tanışma şerefine erdiğimiz Necdet Ardıç Efendi'nin en çok öne çıkan yönü nezaketidir. İki yılı aşkın süren süreçte gözlemlediğimiz ve daha yakından tanımaya çalıştığımız Necdet Efendi nezaketi, letâfeti, sabrı, güleryüzü, samimiyeti, cömertliği, şefkati, misafirperverliği, geçkin yaşına rağmen gayreti ve çalışmasıyla oldukça etkileyici bir zâttır.

Necdet Efendi'ye yakınlığı ile bilinen ve ihvan arasında Hüsameddin Çelebi lakabı ile tanınan cami imamı Şerif Kır Bey'in onun şahsiyet ve kişiliği hakkındaki açıklamaları şöyledir:

Boyu orta boyludan biraz uzunca olup, beyaz tenlidir. Orta uzunlukta aklaşmış sakalı, parıldayan yüzü ve bütün vücuduna akseden bir güzelliği vardır. Dikkatli bakan herkes ondaki bu istisnalığı hemen sezebilir. Daima parlayan ve kendisi gülmediği halde bile gülümseyen bir vechi vardır. Bütün hareket ve davranışları sertlikten ve kabalıktan uzak, yumuşak ve zariftir. İnsanlarla muamele ve ilişkilerinde hiç kimseyi sıkmayan biridir.

Konuşmaya başladığı zaman kelimeler teker teker dökülen inci taneleri gibidir. Söz söylediğinde açık, anlaşılır ve mânâ bütünlüğünü koruyan güzel bir üslûpla konuşur. Bazen konuşmaları arasında gülümseyip lâtife yaparak konuya dikkat çekip başka anlamlar kazandırır. Sükût ettiğinde ise, kendisinde bir tefekkür hissedilir. Yüksek sesle konuşmaz, kötü söz söylemez, kimsenin sözünü kesmez, kınayan ve hata arayan bir özelliği de yoktur.

Necdet Efendi'yi görüp tanıdığınızda özü sözüne ne kadar mutabık birisi diye düşünürsünüz. Onu hep yol gösterici, uyarıcı, sakındırıcı ve sevindirici özellikleriyle tanırırsınız. Onun bu çağrıları mânâ âleminde kopup gelen sadık bir sestir. Aynı zamanda şefkatli bir baba, iyi bir aile reisi, örnek bir eş ve arkadaş, kendi işlerini kendisi görüp başkalarına yük olmadan hayatını sürdüren birisidir. Asalet ile cömertliğin, letâfet ile

¹¹⁸ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

nezaketin, tevazu ile edebin, kısaca güzel ahlâkın örneklerinden birisidir. Ona doğru yaklaştıkça heyecanınızın arttığını, kendi kabınıza sığmadığınızı, taşıdığınızı hissedersiniz. O, yüksek idrakleri bize yansıtan bir aynadır.¹¹⁹

Necdet Ardıç Efendi'yi yakından tanıyan Nur Nihan Hanım ise şu değerlendirme de bulunur: “Terzi Babam hem çok gizli hem de bir o kadar aşikârdır. Hayatının her yönünde denge vardır. En önemli yönü, ilmin amelle birlikte gittiğini göstermesidir. Terzi Babam hakikaten son derece mütevazidir. Konuşmaya başladığında ise heybeti hissedilendir. Onu dinlerken hiç olduğunuzu, sohbet bittiğinde içinizde ne kadar gam, keder, dünyaya ait şeyler varsa çıkıp gittiğini görürsünüz. İlmiyle her derde deva olduğunu ve sizi anladığını bildiğiniz mânevî hekimdir.”¹²⁰

Necdet Efendi için seveni ve takipçisi Zeynep Hanım ise şunları belirtir: “İlim sıfatının tecellisini Efendi Babamızda seyrediyoruz. Bizler çıkan eserlerini sayarken yoruluyoruz. İlim ile geçmiş bir ömür yatıyor eserlerinde, bizlere de gönül sarnıcından sunuyor.”¹²¹

Necdet Efendi'ye Peygamberimizin (s.a.v.) ve Pir Hasan Hüsamettin Uşşâkî Hazretlerinin (k.s.) manevi işaretiyle biat eden bir diğer dervîşi Kütahyalı Halit Bey ise şunları belirtir: “Necdet Efendi benim dördüncü şeyhimdir. Yirmi iki sene başka kollarda devam ettim. Bu yolda ise mertebelere göre dengeli yaşamayı öğrendim. O, karşısına geleni önce dinler, sorularını alır ve kişiye değer verir. Gelen Hak'tır, nutuk Hak'tır ve Hak'ın emanetidir düsturuyla hareket eder. En önemli özelliği ise Kur'ân-ı Kerîm'i ef'âl, esmâ, sıfat ve zât mertebelerinden vaaz etmesidir. Ayrıca bir başka önemli özelliği ise ilme'l- yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn mertebelerinden talebelerini irşad etmesidir.”¹²²

Terzi Baba'nın Konya'da ikamet eden dervîşi Enver Bey'in görüşleri ise şöyledir: “Terzi Babam yaptığı her işi Allah için yapmaya gayret eder. Kimseyi kırmamaya, incitmemeye özen gösterir. Yardım etmeyi çok sever. Çalışmaktan yorulmaz, şikayetçi

¹¹⁹ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (I): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, ss. 39-43.

¹²⁰ Nur Nihan Hanım (Necdet Ardıç'ın dervîşi) tarafından serkandenkci@gmail.com internet adresine 25.03.2016 tarihli gönderilen e-posta.

¹²¹ Zerrin Hanım (Necdet Ardıç'ın dervîşi) tarafından serkandenkci@gmail.com internet adresine 21.03.2016 tarihli gönderilen e-posta.

¹²² Halit Bey (Necdet Ardıç'ın dervîşi) ile 15 Eylül 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

olmaz. Doğrusu Terzi Babamın her yönden güzellikleri vardır. Kızması da sevmesi de Allah içindir. Onun güzelliklerini birkaç yönden sınırlandırmak doğru olmaz.

Terzi Babam kişinin kendi işine bakmasını, kendisini kaynak haline getirmesini, taklit ehli değil tahkik ehli olmasını sağlamaya çalışır. Bu yüzden bir konuda sadece başkalarının söyledikleri ile sınırlı kalmayı yeterli görmez. “Sen bu konuda ne diyorsun?” diyerek kişileri geliştirmeye gayret eder. Bir hususta murakabe etmeyi, gönüle danışmayı önerir. Gönüle danışmayı ise tevhid inancı temelinde âyetler ve hadis-i şerifler ışığında yapmayı telkin ve tavsiye eder. Tenzihi de teşbihi de tevhid sınırları içinde anlamayı bu yolda öğrendik.”¹²³

¹²³ Enver Bey (Necdet Ardıç'ın dervişi) tarafından serkandenkci@gmail.com internet adresine 24.03.2016 tarihli gönderilen e-posta.

İKİNCİ BÖLÜM

NECDET ARDIÇ'IN ESERLERİ

Necdet Ardiç Efendi'nin eserleri tasavvuf alanıyla ilgilidir. Kitapları “gönülden esintiler” başlığı altında numaralandırılmıştır. Kitaplarının kaynakçasını; “Kûr’ân ve hadis, Hakk’ın hibe yoluyla verdiği vehbî ilim, çalışarak kazanılan kesbî ilim, Mesnevî-i Şerîf, Fusûsu’l-hikem gibi muhtelif eserlerden ve sohbetlerimizden müşahade ile toplanan naklî ilim.”¹²⁴ şeklinde açıklar.

Necdet Ardiç Efendi, bir gönül insanı olarak keşfe, mücadeleyle birlikte gelen ilhamî bilgiye, manevi tecrübeyle bizzat yaşayarak öğrenmeye önem vermektedir. Bunları önceleyen biri olarak eserlerinde irfanî bilgilere ufuk açmaktadır. Kur’an-ı Kerim’in, hadislerin ve Mesnevî, Fusûs’ul-hikem vb. gibi tasavvuf kitaplarının hala canlı olduğunu, lafızlarının âdeta kımıl kımıl hareketli oluşlarını sürekli olarak tecrübe ettiğini belirtmektedir.¹²⁵ Ona göre büyük sûfilerin sohbetlerinde olduğu gibi kitaplarında da lafız, mânâ, ruh ve nur bir arada bulunmaktadır. Eğer kişi öncelikle gönlünde bir manevi temizlik yapıp, mâsivâ ve mâlâyânî şeylerden arınıp gönlünde bir saha açarsa, o zaman irfanî hakikatler gönülde yer bulur. Mânevî tohumlar, gönül toprağında yerleşerek zamanla filizlenir ve yeşerir.¹²⁶

Necdet Ardiç Efendi, eserlerini yazarken yoğun bir tempoda sürdürdüğü iş hayatını aksatmamış, yanından kâğıt ve kalemini hiç ayırmamıştır. Halen de yazmaya, araştırmaya ve okumaya devam etmektedir. Kitapları ciddi bir yekûn tutmakta ve şu an 123 adet kitabı, 90 adet “Mektuplar ve zuhuratlar dosyası” bulunmaktadır. Yazım çalışmaları devam etmektedir. Kitaplarının yazılış ve basım sırası aynı zamanda kendisinin manevî seyrinin ve hayatının izdüşümüdür.¹²⁷

¹²⁴ Necdet Ardiç, *Hiz. Âdem ve Safiyet*, İstanbul: H Yayınları, 2015, s. 125.

¹²⁵ Necdet Ardiç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

¹²⁶ Necdet Ardiç Efendi ile 15 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

¹²⁷ Necdet Ardiç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

“Hz. Âdem” ismini taşıyan kitabı “İnsanın Serüveni Hazreti Âdem ve Safiyet” adıyla, “İrfan Mektebi Hak Yolunun Seyr Defteri” kitabı aynı isimle, “Mübarek Geceler ve Bayramlar” kitabı ise “Gece ve Kandil-İslam’da Mübarek Geceler, Bayramlar ve Hakikatleri” ismiyle, Nusret Tura Efendi’nin bütün şiirlerinin yer aldığı kitap “Erler Demine” ismiyle H yayınlarından basılarak raflardaki yerini almıştır. Necdet Ardıç’ın eserlerini gruplandırarak incelemeye çalışalım.

I- KİTAPLARI

Necdet Ardıç’ın kendi yazdığı kitaplarını, sayıca oldukça fazla olup takriben yüz yirmiyi bulduğu için içerik açısından değerlendirip belli bir sınıflandırmaya tâbi tuttuk. Altı peygamber, bir hikâye-birçok yorum, divanlar, ibretlik dosyalar, Terzi Baba kitapları, Kur’ân-ı Kerîm’de yolculuk serileri; Umre ve Bosna Hersek seyahati dosyaları şeklinde kategorize ettik. Bu kategorizasyon dışında kalan diğer kitaplarını da “Diğer kitapları” başlığı altında ele alıp, özetle açıkladık.

A. ALTI PEYGAMBER SERİSİ

Necdet Ardıç Efendi bazı peygamberlerin hakikatlerinin kişinin mânevî yolculuğunda birer durak ve kilometre taşı olduğunu, bunların geçilmesi gereken birer mertebe olduğunu vurgular. Bilhassa ülü’l-azm peygamberler üzerinde durarak, onların hayatlarını, kendilerine ait mertebelerini ve getirdiklerini açıklayarak, bu yolculuğun tedrici bir ilerleme ve yükseliş olduğunu, Âdem aleyhisselam ve Nûh aleyhisselam hariç her bir ülü’l-azm peygamberin bir tevhid mertebesine tekabül ettiği üzerinde durur.¹²⁸ Peygamberler serisi olarak adlandırdığı altı büyük peygamber hakkındaki kitaplarının hepsinde şu önsöz yer almaktadır:

Ülü’l-azm peygamberlerin hayat hikâyesi, tecrübe ettiği mertebenin, çağının özelliklerini ve geçiş aşamalarını, yaşamlarından örneklerle bize açıklar. Konu ettiğimiz, ülü’l-azm peygamberler altı tanedir ki bunlar; Hz. Âdem (a.s.), Hz. Nûh (a.s.), Hz. İbrâhim (a.s.), Hz. Mûsâ (a.s.), Hz. İsâ (a.s.) ve Hz. Muhammed’dir (s.a.v.). Bu peygamberlerin hayat hikâyeleri hakkında kısmen de olsa bilgi sahibi olmakta çok önemli faydalar vardır. Bunların tümü, bulundukları düzey açısından insanlığın tarihinde çığır açmış âdeta kilometre taşlarıdır. Düşünce dünyamızın biçimlenmesinde ve büyümesinde öncülük

¹²⁸ Necdet Ardıç, *Hz. Âdem ve Safiyet*, s. VII.

etmişlerdir. Ayrıca, Cenâb-ı Allah’a doğru olan seyrimizdeki menzillere ulaşabilmemiz için mola verilen kervansarayları oluşturmuşlardır.

Necdet Ardıç Efendi’nin altı peygamber serisi kitapları şunlardır:

- 1) Hz. Âdem Safiyyullah
- 2) Hz. Nûh Neciyyullah
- 3) Hz. İbrâhîm Halîlullah
- 4) Hz. Mûsâ Kelîmullah
- 5) Hz. İsâ Rûhullah
- 6) Hz. Muhammed

Şimdi bu kitapları sırasıyla inceleyelim.

1. Hz. Âdem ve Sâfiyet

İlk defa 2006 yılında Tekirdağ’da, H yayınları tarafından ise 2015 yılında İstanbul’da yeniden basılan ve Hz. Âdem temelinde, Âdem-Havvâ-İblis konularının enfüs-âfâk, iç-dış ilişkisi çerçevesinde açıklandığı eser, Necdet Ardıç Efendi’nin çok önem verdiği bir eseridir. Çünkü Necdet Efendi’ye göre beşer olmaktan insan olmaya geçebilmek, insanın âdemî hakikatleri idrak etmesine bağlıdır. Bunun için de kişinin âdemî hakikatleri hayal cennetinden beden arzına indirmesi lazımdır.¹²⁹ Hakikat-i Muhammedî programı içerisinde insanlık bilinç ve sahnesinin başlamasında ilk faaliyet gösteren mahal “Âdem” ismi ile anılır. Hz. Muhammed’in varlığında mevcut olan hakikat, ilk defa “Âdem” ismiyle ortaya çıkmıştır.¹³⁰

Necdet Efendi eserinde, insanda kaç türlü benlik olduğundan hareketle âdem isminin özelliklerinden, nokta zuhur mahalli olan insanın Kur’ân’daki isimlerinden, Âdem’in (a.s.) ve Havva annemizin lâtif olan ilk cennet hayatından, Havva annemizden ve hakikatinden, Âdem’e (a.s.) öğretilen isimlerden, Âdem’e ve Havva’ya üflenen ruhtan ve ruh-ı sultânîden, Âdem’in (a.s.) meleklerden üstün olmasından, İblis’ten ve hakikatinden etraflıca bahseder. Ayrıca Âdem (a.s.) kıssası üzerinde mekân, şahıs ve nesne tahlilleri yaparak bunların batınî yorumları üzerinde durur ve Âdem (a.s.) kıssasının sadece geçmişte

¹²⁹ a.g.e., s.26

¹³⁰ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Hz. Musa Kelimullah*, Tekirdağ: y.y., 2013., s. 15.

yaşanan bir hikâye değil, her birimizin başlı başına hayat hikâyesi olduğuna vurguyla, kıssadaki konuları örnek alarak, ahiret yolculuğumuzun neresinde olduğumuzu anlayacağımızı belirtir.¹³¹

2. Hz. Nuh-Necîyullah

Necdet Ardıç Efendi, 2009 yılında Tekirdağ'da basılan eserinde Nuh (a.s.) kıssasını, “Hakikat-i Muhammedî kanalından, Kûr’ân kaynağından gönlümüze indirmeye, almaya, idrak etmeye çalışalım”¹³²diyerek, pek çok konuda olduğu gibi mevzûyu iki yönlü olarak âfakî ve enfûsî yani nefsimizdeki ve dışımızdaki oluşumları itibariyle incelemeye ve izah etmeye çalışmaktadır.

Kitapta Nuhiyyet mertebesi, Nuh ve necat kelimelerinin sayısal değerleri, Nuh’un seçilmişliği, Nuh sûresinin Hûd ve Yunus sûreleri ile bağlantıları, gerçek necatın ne olduğu gibi meseleler ele alınır.

Necdet Ardıç Efendi, Nuh kıssasının bize vermek istediği mesajın ve Nuhiyyet mertebesinde yapılması gerekenin; kişinin beşerî-nefsî benliğinin zulmeti ve karanlığından kurtulmasıyla gerçekleşen bir arınma ile ilâhî nûrun aydınlığına kavuşmak olduğunu belirtir.¹³³

3. Hz. İbrahim-Halîlullah

Kitap, 2011 yılında Tekirdağ'da basılmıştır. Tek tanrılı dinlerde, merkez şahsiyetlerden biri olan Hz. İbrâhîm’in (a.s.) hayatı, seyri ve yaşadıkları değerlendirilir. İnsanlık tarihinin geçirdiği hayat evrelerini bir sâlikin de kendi bünyesinde geçirmesi gerektiği, diğer kitaplarda ve sohbetlerde olduğu gibi özellikle vurgulanır. “Ne var âlemde o var âdemde” hükmü ile her birimizde beş hazret mertebelerinden tevhid-i ef’âl mertebesine tekabül eden İbrâhîmiyyet mertebesinin mevcut olduğu, ancak onu ortaya çıkarabilmek için bir çaba ve çalışmaya ihtiyaç olduğu belirtilir.¹³⁴

İbrâhîm’in (a.s.) şahsında, “İbrâhîmiyyet mertebesinin” hakikatleri anlatılır. Bu hakikatlerden biri olan, “Hz. İbrâhîm’in (a.s.) bireysel varlığında tek görünse dahi aslında

¹³¹ Ardıç, *Hz. Âdem ve Safiyet*, s. 124.

¹³² Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Hz. Nuh- Neciyullah*, Tekirdağ: y.y.,2009, s. 30.

¹³³ a.g.e., s.41.

¹³⁴ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Hz. İbrahim-Halilullah*, Tekirdağ: y.y., 2011, ss. 12-13.

bir ümmet olduğu gerçeği” açıklanır.¹³⁵ Eserde en dikkat çekici noktalardan birisi de şirk kavramına getirilen yorumdur. Burada ilâhî esmaların giyilmesi ve giydirilmesi meselesi açıklanarak, bâtinen şirkin ne olduğu tarif edilir.

Hiz. İbrahim’in (a.s.) oğlu Hiz. İsmail (a.s.) ile birlikte Kâbe’yi inşa etmesi, Hiz. İsmail’in kurban edilmesi emri meseleleri, veled-i kalb bağlamında değerlendirilerek çok dikkat çekici yorumlar getirilir.¹³⁶

En nihayetinde bu eser, Hiz. İbrahim’in (a.s.) hatırasına binaen tahiyyatta okuduğumuz salâvatlarımız ile ve Necdet Ardiç’a ait güzel bir şiir neticelendirilir:

“İbrâhîm-i anla sözünden

Nasıl da yalvardı özünden

Tevhîd’e bak onun gözünden

Kâbe’ni yeniden kurmaya geldim.”¹³⁷

4. Hiz. Musa-Kelîmullah

2013 yılında Tekirdağ’da basılan kitabta Hiz. Musa’nın hayatı ve yaşadıkları farklı yönleriyle izah edilir. Necdet Ardiç Efendi, bu kapsamlı eserde tenzih, teşbih ve tevhid mertebeleri açısından tevhid-i esmâ mertebesine karşılık gelen Museviyyet mertebesini ele alarak, dikkat çekici bâtinî yorumlar yapar.¹³⁸

Hiz. Musa-Hızır yolculuğu, Hiz. Musa-Firavun mücadelesi, İsrailoğullarının altından buzağıya tapması, tevhid-i esmâ eserin içeriğini oluşturan ana meselelerdir.

5. Hiz. İsa-Ruhullah

2013 yılında Tekirdağ’da basılan ve sekiz bölümden oluşan kitapta merkeze alınan İseviyyet mertebesi ve İsa’nın (a.s.) hakîkatî konuları tevhid-i sıfat bağlamında değerlendirilir. İncillerden bazı pasajlardan ve Kur’ân âyetlerinden bazı örneklerle, Hiz. İsa’nın ve Hiz. Meryem’in doğuşu, Hiz. İsa’nın mucizeleri, havariler, İncillerin yazılma süreci, Maide sofrası gibi meseleler işlenir.

¹³⁵ a.g.e., s. 177.

¹³⁶ a.g.e., s.157.

¹³⁷ a.g.e., ss.176-184.

¹³⁸ a.g.e., ss.61-63.

6. Hz. Muhammed Rasûlullah

Altı peygamber serisi kitaplarının sonuncusu olan kitap, 2013 yılında Tekirdağ'da basılmıştır. Kitabı Muhammedî olduğu iddiasında olan bir müslümanın mutlaka incelemesi gerekir.

Necdet Efendi, öncelikle Muhammed aleyhisselamın şehâdet alemindeki ismi olan “Ahmed”i ve diğer isimlerine kaynak ve kök teşkil eden hamd kavramını açıklayarak, Muhammediyyet mertebesini açıklar. Bu isimler ve harfler arasındaki bir manevi korelasyon ve etkileşimden bahsederek çok farklı yorumlar yapar.

Ayrıca, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) diğer seçilmişlik unsurlarından ve vahyin kanallarından, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tevhid-i zat mertebesini getirişini, insân-ı kâmil olanın yalnızca Hz. Muhammed (a.s.) olduğunu, insân-ı kâmil-kâmil insan ayırımını, âlem-i şehâdetde ism-i a'zam nedir? sorusunun cevabını, Hz. Muhammed'in âlem rüyasının tabiri olduğunu, hikmet-i ferdiyye kavramını tatmin edici bir şekilde, etraflıca açıklar.¹³⁹

B. BİR HİKÂYE BİRÇOK YORUM SERİSİ

Necdet Ardıç Efendi, bazen bir örnek olay veya hikâyeyi tüm takipçilerine elektronik posta yoluyla gönderir ve belli bir süre içerisinde yorumlamalarını ister. Bu yorumlamaları kendisine aynı yolla; isim-soyisim, kişinin yaşadığı şehir, biat tarihi, bulunduğu mertebe ve zikrettiği esmayı da bildirmesi kaydıyla göndermelerini rica eder. Böylelikle sevenlerinin genel ve özel olarak manevi düzeylerini ölçtüğü gibi aynı zamanda onların tefekkür ufuklarının genişlemesine katkı sağlamaktadır.¹⁴⁰ Bahsi geçen hikâyeler şunlardır:

- 1- Köle ve incir sepeti
- 2- Genç ve kıymetli elmas
- 3- Bir ressam hikayesi
- 4- Doğdular, yaşadılar, öldürdüler, öldüler hikayesi
- 5- Merkez Efendi'nin “Herşey merkezinde vecizesi”.
- 6- Bakara Dosyası- Bakara (İnek) Hikayesi

¹³⁹ bkz. Necdet Ardıç, *Peygamber (6): Hz. Muhammed-Rasûlullah*, Tekirdağ: y.y., 2013.

¹⁴⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 15 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Hikâyelerin yorumları ve Necdet Ardıç Efendi'nin bunlara verdiği cevaplar kendisinde kayıtlı olarak bulunmaktadır. Yıllar zarfında biriken bu zengin arşiv ve belgelerin varlığı, hepsinin kayıt altında olması, bir dervişin seyrü sülûk sürecinde geçirdiği safhaların tespiti ve bunun tarihi örnekliği açısından farklı ve önemli bir durum arz etmektedir.

Necdet Ardıç Efendi bu hikâyelerin yorumlanması için mâkul bir süre vermektedir. Bu sürenin başlangıcı bilhassa Muharrem ayına denk getirilmektedir. Ayrıca Muharrem ayı boyunca ve ona 10 gün daha ilave edilerek toplamda 40 günlük oruç tavsiye edilir. Bu riyâzet döneminde hayvansal gıdaların yenmemesi de önemli bir prensiptir. Böylece bir mânevî temizlenmeyle hikâyeye değerlendirmelerinin yapılmasını amaçlamaktadır. Çünkü halk arasında şifahî olarak söylenegelen ve yazılı olarak da bulunan bu hikâyeler aslında pek çok hikmeti ve ibreti barındırır. Bu hikâyelerin iyice tahlil edilmesi durumunda, tasavvufî açıdan birçok sonuca ulaşılabilir.¹⁴¹

Eserlerinde, kendisine elektronik posta veya başka yollarla soru soran ve cevap verdiği kişilerin isim ve soyisimlerini açıkça belirtmez. Sadece isim ve soyisimlerinin baş harflerini belirtir. Böylece eserlerde geçen bazı özel haller ve durumların kime ait olduğu, mahremiyetin korunması prensibince gizli kalır.

Necdet Efendi'ye göre bütün âyet-i kerîmelerde olduğu gibi Kur'ân kıssalarının ve diğer hikâyelerin de şariat, tarîkat, hakîkat ve mârifet mertebelerinden izahları vardır. Kur'ân meâllerinde olan zâhirî ifadeler şariat mertebesinden olup genele hitap etmektedir. Bu kıssaların duygular yoluyla biraz daha açık olarak anlaşılması tarikat mertebesi anlayışıdır. Kur'ân'da geçen hikâyelerde ve diğer hikâyelerde yer alan varlıkların kendilerine ait esmâ ve sıfatlarının hakîkatlerini idrak ederek o yönde anlaşılmaları hakîkat mertebesine, bütün bunları asıllarını bozmamak suretiyle, tüm mertebeleri itibariyle idrak etmek ise mârifet mertebesine tekabül eder. Ancak bunları anlayabilmek için çok iyi bir irfâniyet eğitiminin alınması gerekir.¹⁴² Bir hikâyeye birçok yorum serisi kitaplarını açıklayalım:

¹⁴¹ Necdet Ardıç Efendi ile 15 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

¹⁴² Necdet Ardıç, *Bir Hikâyeye Birçok Yorum: Bakara Dosyası- Bakara İnek Hikâyesi*, Tekirdağ: y.y., 2011, s. 287.

1- Köle ve İncir Sepeti

Necdet Ardıç Efendi, bir dervişinden gelen elektronik posta üzerine 2009 yılında yazmaya başladığı kitabını Tekirdağ'da 2010 yılında tamamlamıştır. Kitapta Abdullah bin Dinar'ın başından geçen bir hadise değerlendirilir. Hikâyede Abdullah bin Dinar, nefsinin kölesi olmakla bir köleyi âzat etmek arasında tercih yapmak zorunda kalır. Dervişlerine “Siz olsaydınız hangisini tercih ederdiniz?” sorusunu sorar.

Kitap incelendiğinde Necdet Efendi'nin, takipçilerinden gelen yorumların herbirine birebir cevap verdiğini ve kitabın sonunda hikâye hakkında genel bir değerlendirme yaptığını görmekteyiz. Hikaye kendisi tarafından tenzih-teşbih ve tevhidin, vahdet ve kesretle ilişkisi bağlamında değerlendirilmektedir.

2- Genç ve Kıymetli Elmas

Kitap, 2010 yılında Tekirdağ'da basılmıştır. Hikâyeye göre Gazneli Mahmud'un sarayında çok değer verdiği akıllı ve edepli bir genç vardır. Ancak vezirleri bu genci kıskanıp, hakkında dedikodu yapmaya başlarlar. Hükümdar onları ve genci bir gün huzurunda toplar. Elleri de birer çekiç verip büyük bir elması kırmalarını ister. Vezirler değişik gerekçelerle elması kırmazlar. Sıra gence gelir. Tam burada Necdet Efendi dervişlerine şu soruları sorar: “Genç elması kırdı mı yoksa kırmadı mı? Eğer genç elması kırdı ise bu fiil gence mi aittir yoksa sultana mı aittir? Genç elması kırmadı ise gencin ve daha evvel kırmayanların düşünceleri kendilerine mi aittir yoksa sultana mı aittir?”¹⁴³ Bu soruları gerekçeleri ile cevaplamalarını rica eder. Necdet Ardıç Efendi dervişlerinin yorumlarına kitabında yer verdikten sonra gencin ne yaptığını açıklar.

Hikâyenin sonunda genç, sultanın emrine asi olmamak adına elmasa çekiçle vurur ve çekiçle elmasın kırılmayacağını bildiği halde çekiçle yavaşça vurduktan sonra elmasın özü olan pırlantayı da elmastan çıkarır. Kitabın sonunda bu hikâyede geçen bütün kahramanları ve hatta elmas, çekiç gibi nesneleri şariat, tarikat, hakikat ve mârifet açısından değerlendirir. Ayrıca elması kırma ve kırmama düşünce ve fiillerinin kime ait olduğunu itikadî mezhepler açısından ve a'yan-ı sâbite bağlamında değerlendirir. Kitabın sonunda bir elmas hikâyesinden daha bahsedilerek Necdet Ardıç Efendi tarafından kısa bir yorum yapılmaktadır.

¹⁴³ Necdet Ardıç, *Bir Hikâye Birçok Yorum- Genç ve Kıymetli Elmas*, Tekirdağ: y.y., 2010, s. 18.

3- Bir Ressam Hikayesi

Kitap, Tekirdağ'da 2012 yılında basılmıştır. Bu hikâye diğerlerine göre daha kısadır. Bir gün bir kişi ressam arkadaşını evinde ziyarete gider. Vardığında, evin duvarlarında ve her yerindeki resimlerin sadece hayvan suretlerinde olduğunu görür. Arkadaşına “Yapılacak başka resim yok mu? Neden hep hayvan resimleri yapıyorsun?” dediğinde, arkadaşının verdiği cevap oldukça düşündürücüdür: “Evet var, fakat bu resimleri yukarıdaki çiziyor, ben ise içlerini dolduruyorum.”¹⁴⁴

Necdet Efendi, bazı sorularla beraber dervişlerini tefekkür yolculuğuna çıkarır. Hikayeyi kaza, kader ve nefis mertebeleri bağlamında dervişlerinden değerlendirmelerini ister. Verilen cevaplara yer verdikten sonra hikâyeyi a'yan-ı sâbite, nefis mertebeleri ve kaza-kader açısından yorumlar. İnsanın irade hürriyeti meselesini ele alır. “Yukarıdaki çiziyor” sözünün mutlak kadere, “içlerini boyuyorum” sözünün ise muallak kadere işaret ettiğini belirtir. Ona göre ressamın sürekli hayvan resmi çizmesi onun nefis-i emmâre mertebesinde olduğunu gösterir. Kitabın sonunda ayrıca Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden bir ressam hikâyesine de yer verir.

4. Doğdular, Yaşadılar, Öldürdüler, Öldüler Hikayesi

Kitap, Tekirdağ'da 2013 yılında basılmıştır. Kitaba konu olan hikâye şöyledir: Vaktiyle memleketin birinde yaşayan bir padişah yaşlanınca kendinin ve ceddinin hatıralarının ve savaşlarının kendilerinden sonraki nesillere ulaşması amacıyla tarihçi ve yazarları toplayarak hatıra ve savaşları yazmalarını istemiş. İlk olarak ciltlerce kitap yazılmış. Padişah beğenmiş ama kısaltılmasını istemiş. Cilt sayısı azaltıla azaltıla hatıra ve savaşlar bir kitap haline getirilmiş. Padişah daha da kısaltın demiş. En sonunda padişaha bir sayfa takdim etmişler. Padişah bu sayfada yazan dört kelimelik cümleyi beğenerek “Şimdi oldu.” demiş. Bir süre sonra da vefat etmiş. Kendisine sunulan sayfada şöyle yazıyormuş: “Doğdular, yaşadılar, öldürdüler, öldüler.”

Necdet Efendi, “Eğer siz olsaydınız kendi hayat anlayışınız içinde bu cümleyi nasıl düzenlerdiniz?” sorusunu sorarak cevapların gerekçeleri ile verilmesini rica eder. Böylece sevenleri ve takipçileri arasında ciddi bir tefekkür çalışması yaptırarak onlara manevi fayda sağlamış olur. Kitapta cevaplara yer verdikten sonra hikâyeyi zahirî ve bâtinî açıdan

¹⁴⁴ Necdet Ardic, *Bir Hikâye Birçok Yorum- Bir Ressam Hikâyesi*, Tekirdağ: y.y., 2012, ss. 2-3.

yorumlar. Ona göre padişah kemâlât sahibidir. Padişahın “Doğdular, yaşadılar, öldürdüler, öldüler” ifadesini duyduktan sonra “Şimdi oldu” demesi halkı ve Hakk’ı bir görmesinden kaynaklanır. Bu cümle bir celâl tecellisidir. “Doğdular, öldüler” kelimelerinin hakikatleri Hakk’a aittir. Çünkü doğum ve ölüm Hakk’a aittir. Bu ikisi arasındaki “Yaşadılar, öldürdüler” süreci halka aittir.

Hikâyedeki padişah arifleri, tarihçi ve yazarlar ise dervişleri temsil eder. Yazılan ciltlerce kitabın en nihayet bir cümleye sığdırılması dervişlerin geçirdiği evrelerdir. Sonunda dervişler yüksek tevhîdî bilgilere ulaşırlar.

5- “Herşey merkezinde mi?” Hikâyesi

Merkez Efendi’nin “Herşey merkezinde” sözünün Necdet Efendi’nin dervişleri tarafından değerlendirilip, cevaplarının Necdet Ardıç Efendi’ye elektronik postayla gönderilmesiyle oluşan kitap, 2014 yılında Tekirdağ’da basılmıştır. Dervişler bu sözden ne anladığını, mertebeleri itibariyle yorumlamış ve böylece irfanî düzey açısından genel olarak hangi düzeyde oldukları Necdet Ardıç Efendi tarafından tespit edilmiştir. Necdet Efendi’nin buradaki amacı araştırma ve düşünmeye sevk ederek sevenlerini ezber kalıplardan kurtarıp yeni “Musa bin Muslihiddin” ler yetiştirmektir.

“Eğer siz olsaydınız Sümbül Efendi’nin dervişlerine sorduğu “Âlemi siz yaratmış olsaydınız nasıl yaratırdınız?” sorusunu kendi hayat anlayışınız içinde nasıl cevaplardınız?” Siz de Merkez Efendi gibi “Herşeyi merkezinde bırakırdım!” şeklinde mi cevaplardınız? yoksa kendi geliştireceğiniz bazı yeni kelimelerle mi ifade etmeye çalışırdınız?” ana sorusunu soran Necdet Efendi, yön gösterici olması açısından bu menkıbenin değerlendirmesini, şu sorular çerçevesinde gerekçeleri ile birlikte yapmalarını dervişlerinden rica eder:

1- Yukarıdaki cevap gerçekten hiçbir şey ayırmaksızın bütün “Ef’âl âlemi içinde” her yönden geçerli midir?

2- Zelzele, toprak kayması, fırtına, yağmur, yıldırım çarpması, yangın, açlık, savaşlar, ırk ayrımcılığı, yoksulluk vb. bütün bunlar merkezinde midir?

3- Yine, yukarıdaki cevap gerçekten hiçbir şey ayırmaksızın bütün enfüsî beden âlemi içinde de her yönden geçerli midir?

4- Karşımıza çıkan her türlü artı ve iyi hadiseye merkezindedir, diyebilir miyiz? Karşımıza çıkan her türlü eksi ve kötü hadiseye merkezindedir, diyebilir miyiz?

5- Merkez ne demektir?

6- “Merkezinde bıraktım!” sözü sizce hangi mertebenin sözü olabilir?¹⁴⁵

Kitapta pek çok dervişinin gönderdiği cevaplara tek tek yer veren Necdî Efendi, kitabın sonunda soruları kendi yorumlarıyla cevaplar. Özet olarak şeriat, tarikat ve marifet mertebelerinde çoklu merkezlerin, hakikat mertebesinde ise tek merkezin olduğunu belirterek, 16 Mart 2014 tarihli kaza ve kader konulu İstanbul’da yaptığı sohbetin metnini de ilave ederek kitabı sonlandırır.

6. Bakara Dosyası (Bakara-İnek Hikâyesi)

Kitap, 2011 yılında Tekirdağ’da basılmıştır. Necdî Ardıç Efendi kitabına konu olan kıssayı Kur’ân- Kerîm’den seçmiştir. Bakara sûresinin 66. ve 72. âyetleri arasında bahsedilen “Hz. Mûsa’nın kavminin sarı bir ineği ilahî emirle kesmesi ve kesilen bu ineğin bir parçasının öldürülen birine vurulmasıyla o kişinin dirilip katilleri açıklaması” hadisesi kitapta ele alınır.¹⁴⁶

Terzi Baba, eserinde kendisine gelen cevaplara yer vermekle beraber kıssada geçen olay ve şahısları tek tek değerlendirir. Tevhid-i esmâ mertebesini ve ilâhî isimlerin tecellilerini esas alarak yaptığı kendi yorumlarına kitabın sonunda yer verir. Bu hadiseyi hakîkatiyle anlamak isteyen bir kişinin en az isimlerin birliği (tevhîd-i esmâ) mertebesi idrakine ulaşması gerektiğini belirtir. Dost, kardeş ve evlatlarına daha geniş idrak ve anlayış nasip olması temennisiyle eserini hitama erdirir.¹⁴⁷

C. DİVANLAR SERİSİ

Bu seride Necdî Ardıç, Hazmi Tura ve Nusret Tura’nın şiirlerinin toplandığı kitaplar yer almaktadır. Bu kitaplar şunlardır:

1- Necdî Divanı

2- Hacc Divanı

¹⁴⁵ Necdî Ardıç, *Bir Hikâye Birçok Yorum- Herşey Merkezinde’mi Hikayesi*, Tekirdağ: y.y., 2014, s. 5.

¹⁴⁶ Ardıç, *Bir Hikâye Birçok Yorum-: Bakara Dosyası- Bakara İnek Hikayesi*, s. 6

¹⁴⁷ a.g.e., ss. 288-321.

3- Divan-3

4- Terzi Baba- İlahiler- Derleme.

Bu kitaplardan sırayla bahsedelim:

1- Necdet Divanı

26 bölümden oluşan kitap, Necdet Ardıç'ın ilk kitabıdır ve 1988 yılında Tekirdağ'da basılmıştır. 26. bölümde kitapta geçen bazı kelimeler için lügatçe bulunmaktadır. Necdet Ardıç Efendi iddialı bir şair olmadığını yaklaşık 30 seneye varan bir mânevî seyir neticesinde kâğıda dökülen harf, şekil ve mânâları okuyanların da gönüllerine aktarmayı arzu ettiğini kitabın ilk sayfalarında özellikle belirtir.¹⁴⁸

Necdet Ardıç Efendi, önsözde ilk şeyhi Hazmi Tura Efendi ve sonrasında biat ettiği Nusret Tura Efendi'nin kısa hayat bilgilerini verdikten sonra, onlara bir hürmet ve vefa ifadesi olarak öncelikle Hazmi Tura Efendi'nin “Yetiş” başlıklı şiirine ve sonrasında da Nusret Tura Efendi'nin “Ey Âdem Oğlu” başlıklı şiirine, devamında ise kendisinin Mekke ve Medine’de kaleme aldığı “Esmâ’ü'l-hüsnâ’dan gezinti” adlı şiirine yer verir. Pek çok şiirinin yer aldığı bu eseri “Yunus Emre’nin Kabrinde” başlıklı şiirinden sonra yer alan “Lügatçe” bölümüyle son bulur.

2- Hacc Divanı

Kitap, 1990 senesinde Tekirdağ'da basılmıştır. Necdet Ardıç Efendi'nin 1990 senesinde üçüncü kez haccetmek vesilesiyle bulunduğu, Medine ve Mekke’deki duygusal yaşantılarının bir manzumesidir.¹⁴⁹

Kitap, 4 bölümden oluşur. Birinci bölümde, önsözle birlikte haccın zâhirî ve bâtinî açıklamaları yapılır.¹⁵⁰

İkinci bölümde, hac yolculuğuna başlangıcın ve Medîne-i Münevvere’de Resûlullah’ın kabri şerifi ve civarındaki belde ziyaretlerinin konu edildiği şiirler yer almaktadır. Ayrıca Medîne-i Münevvere’den ayrılırken yaşanan hüznün bazı şiirlere yansımaktadır.¹⁵¹

¹⁴⁸ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler (1)- Necdet Divanı-1*, Tekirdağ: y.y., 1988, s. 8.

¹⁴⁹ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler (2): Hacc Divanı*, Tekirdağ: y.y., 1990, s. 6.

¹⁵⁰ a.g.e., ss. 5-6.

¹⁵¹ a.g.e., ss. 15-66.

Üçüncü bölümde, Mekke-i Mükerrreme'nin, Kâbe'nin, Hira mağarasının ziyaretinden gönle düşenler şiirlere yansımış, aynı zamanda “Sine Çak Anlar Bizi, Ehl-i İrfan Arıyorum, Bilmediler Cümle Gafilân, Uyan Çok Geç Olmadan” başlıklı şiirlerinde Kabe'nin hakikatini anlayacak ehil insanların sayısının az olduğu vurgusu yapılır.¹⁵²

Dördüncü bölümde ise haccın rükünleri, hakikatleri ve Türkiye'ye dönüş yolculuğu yine sade bir anlatıya sahip şiirlerle ifade edilir.¹⁵³

3- Divan-3

2007 yılında Tekirdağ'da basılan kitap, Necdet Ardıç Efendi'nin üçlü bir divan oluşturma fikrinden hareketle ortaya çıkmıştır. “Bu divanın aslında diğer bir özelliği yolumuzda üç neslin sırası ile yaşantılarını ortaya getirip birer fikir vermesidir.”¹⁵⁴ diyen Necdet Ardıç Efendi'nin bu kitabı üç bölümden oluşur.

Birinci bölümde Hazmi Tura Efendi'nin hayatı ve şiirlerine yer verilir. Zeki Konbul'dan ve farklı kişilerden toplanan şiirler ile Hüseyin Vassaf'ın Sefinetü'l-evliyâ isimli eserinde Hazmi Efendi'ye ait olan şiirler bir araya getirilmiş, böylece birinci bölüm oluşmuştur.¹⁵⁵

İkinci bölümde Nusret Tura Efendi'nin hayatı ve şiirlerine yer verilir. Necdet Efendi'de, bizzat Nusret Efendi'den dinleyip yazarak elde ettiği ve o günlerden kalan yayımlanmamış, Nusret Efendi'nin bazı şiirleri bulunmaktaydı. Nazan Ergun isimli Nusret Tura'nın bir seveninden alınan bazı şiirlerin de toplanmasıyla bu bölüm oluşmuştur. Bu bölüm bazı ilave bilgi ve şiirlerle daha önce bahsedildiği üzere “Erler Demine” ismiyle ayrı bir kitap olarak basılmıştır.¹⁵⁶

Üçüncü bölümde ise Necdet Ardıç Efendi'nin bazı şiirlerine yer verilir. Kitapta ayrıca Hazmi Tura'nın, Nusret Tura'nın ve Mustafa Hilmi Sâfi Efendi'nin fotoğrafları da yer alır.¹⁵⁷

¹⁵² a.g.e., ss. 69-103.

¹⁵³ a.g.e., ss. 106-133.

¹⁵⁴ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler Divan-3: Hazmi Tura, Nusret Tura, Necdet Ardıç: Terzi Baba Divanı*, Tekirdağ: y.y., 2007, s. 6.

¹⁵⁵ a.g.e., ss. 8-26.

¹⁵⁶ a.g.e., ss. 40-79.

¹⁵⁷ a.g.e., ss. 81-188.

4- Terzi Baba-İlâhiler-Derleme

Kitap, Tekirdağ'da basılmıştır. Ancak yayım tarihi belirtilmemektedir. Necdet Ardiç Efendi, özellikle Nusret Tura'ya biat ettikten sonra, huzurunda bulunduğu cemiyetlerde, neler okunursa orada okuyanlardan hemen tekrar etmelerini rica edip, bir şiir defterine kayıt etmeye gayret ederdi. Ayrıca okunan ilâhilerin melodi yapılarını da kulağında ve gönlünde tutmaya çalışırdı. Uzun seneler her bulunduğu mecliste, söylenen değerli ilâhi sözlerini yazar ve nağmelerini de hatırında tutmaya çalışır, daha sonra yakın arkadaşlarıyla paylaşırdı. Böylece bir şiir ve ilâhi defteri ortaya çıkmış oldu.

İçinde tasavvufî ilâhi sözleri bulunan bu kitabın oluşması, yaklaşık yirmi sene kadar sürmüştür. Necdet Efendi için “Geçmiş zaman olur ki, hayali cihan değer” ifadesi bu ilâhi defteri söz konusu olduğunda aynen geçerlidir.

Nusret Tura'nın meclisine birçok yolun (Kadirî, Melâmî, Uşşâkî, Mevlevî) müntesibi gelir ve hep beraber ilâhiler okunurdu. Kısa da olsa zikirler yapılır, daha sonra da sohbe geçilirdi. Necdet Efendi'nin de iştirak ettiği bu toplantılarda Nusret Tura'nın dâvûdî, eşi Rahmiye Hanım'ın latif, Lütfü Bey'in ince, Hüseyin Bey'in hazin, Nazan Hanım'ın nazlı, Sabri Bey'in yumuşak sesleri ve birçok kimsenin katılımıyla söylenen ilâhilerin bir teyple ses kaydı alınırdı. Bu ses kayıtları Necdet Efendi'de mevcuttur.¹⁵⁸

Eserde dikkat çeken bir husus ise halk arasında da bilinen, güftesi ve bestesi “Tahsine Hanım”a ait olduğu kabul edilen, “Erler Demine Destur Alalım” adlı ilâhinin güftesinin Nusret Tura Efendi'ye ait olduğunun ifade edilmesidir. Nusret Tura tarikat derslerini ikmal edince bu şiiri yazmıştır. Bu şiir yıllar önce Nusret Tura'nın evinde yapılan toplantılarda dervişler tarafından, bugün toplumda herkes tarafından seslendirildiği makam ve ritimde söylenir, kısa süreli bir toplu zikirden sonra Nusret Tura sohbe başlardı.¹⁵⁹

Eserde Erzurumlu İsmail Hakkı, Niyâzî-i Mısrî, Nesîmî, Yunus Emre, Aziz Mahmud Hüdâyî, Şah Hulûsi, Hazmi Tura, Nusret Tura, Necdet Ardiç'ın ilahi olarak söylenen şiirlerinden, yemek ilahisine kadar pek çok örnek vardır. Ayrıca Necdet Ardiç Efendi'nin tuttuğu defterin orijinal sayfaları ve Nusret Tura Efendi'nin yer aldığı bazı fotoğraflar da bu eserde yer alır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: Terzi Baba İlâhiler -Derleme*, Tekirdağ: y.y., t.y., s.3; Necdet Ardiç Efendi ile 23 Eylül 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

¹⁵⁹ a.g.e., s. 10; Necdet Ardiç Efendi ile 23 Eylül 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

¹⁶⁰ a.g.e., ss. 48-62.

D. İBRETİLİK DOSYALAR SERİSİ

Bu kitap serisinde ise Necdet Ardiç Efendi'ye mânen çok yakın olmuş ancak sonraki süreçte “Yol kazası” denecek biçimde hayal ve vehmin tesirinde kalıp nefsin oyunlarına aldanarak, sahil bir geleneğe sahip olan bu tasavvufî yolun usulüne uygun olmayarak kibirle yoldan ayrılanlar konu edilir.¹⁶¹Tasavvufî eğitim çerçevesinde yol almaya çalışanlara ibret ve örnek olacak bu yaşanmış olaylar isim vermeden hatta bazı remizlerle anlatılmaktadır. Ders çıkarılabilecek bu kitaplar şunlardır:

- 1- Kevkeb Yıldız Dosyası
- 2- Değmez Dosyası
- 3- Hayal Vadisinin Çıkmaz Sokakları
- 4- Mescid-i Dırrar Kubbetü'l Kara
- 5- Solan Bahçenin Kuruyan Gülleri
- 6- Celal-Cemal-Celal
- 7-Cemo ve Farko
- 8-Bir Kardeşin Soruları ve Cevapları

Bu kitapları incelemeye çalışalım:

1- Kevkeb Yıldız Dosyası

Tekirdağ'da 2008 yılında basılan ve iki bölümden oluşan kitap, şu dörtlükle başlar:

Dalmaya çalış bahr-ı zâtına

Çıkıver her dem erenler katına

Erersin elbet mânayı batına

Erenler yanın da edep yâ huu.¹⁶²

Necdet Ardiç Efendi, bu eseri yazmasındaki amacının kimseyi üzmemek olmadığını, yaşanmış bir tecrübenin bazı isim değışikleriyle örnek olmak üzere aktarılacağını kitabın önsözünde belirtmektedir. Herhangi bir olumsuzluğa sebebiyet vermemek için olayın

¹⁶¹ Necdet Ardiç Efendi ile 23 Eylül 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

¹⁶² Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: Kevkeb-Yıldız Kevakib- Yıldızlar-Kayan Yıldızlar*, Tekirdağ: y.y., 2008, s. 2.

geçtiği yerlerin ve olayın tarafı olan kişilerin gerçek isimleri gizlenerek anlatım gerçekleşir. Efsanevî şehir Cabulka'da yaşayan Nakışçı Baba ve Nakışçı Anne ile efsanevî şehir Cabulsa'da yaşayan Kevkeb (yıldız) ve yolcu remizleri kullanılarak olay anlatılır.¹⁶³

Kitabın birinci bölümünde kevkeb yıldızının biatından tâc-ı şerîf giyme töreni gecesine kadar yaşananlar, ikinci bölümde ise bu törenden sonra yaşananlar anlatılmaktadır.

Cabulsa şehrinde yaşayan kayan yıldız ve yolcunun ibretlik hikayeleri anlatıldıktan sonra eser şu dörtlülle tamamlanır:

“İlmin yok idi fakat öğrettiler
Seni nice zaman bakıp göttüler
Bir yere getirip adam ettiler
Öğretenler yanında edep ya huu.”¹⁶⁴

2- Değmez Dosyası

Kitap, Tekirdağ'da 2009 yılında basılmıştır. Necdet Ardiç Efendi'nin internette yer alan sohbetlerini dinleyip etkilenen bir kişi tanışmak istediğini belirten bir elektronik posta yollar. Bu şekilde tanıştıktan sonra Necdet Ardiç Efendi'ye biat eden bu kişi, tarikat dersi de alır. Sonrasında pek çok e-posta gönderip sorular soran ve halini anlatan bu kişiye Necdet Efendi dar vaktine rağmen titizlikle cevaplar verip, manevi yolculuğunda yardımcı olmaya çalışır. Ancak zamanla talebe hocasına farklı tavırlarla davranmaya başlar ve nihayetinde nezaketsiz bir şekilde yoldan ayrılır.¹⁶⁵

Derviş-mürşid ilişkisine dair çok çarpıcı bir örnek olan bu eserde Necdet Efendi, kendisine biat edip belli bir süre manevi çalışma yaptıktan sonra kendisine görev verilen takipçisinin, tanışmalarından yoldan ayrılışına kadar övgü ve hakaretler de içeren maillerine açık yüreklilikle yer verir. Biatın hakikatinden ve isminin sadece ilk iki harfi zikredilen şahsın af dilemesine rağmen niçin yola tekrar kabul edilmediğinden eserde

¹⁶³ a.g.e., ss. 3-4.

¹⁶⁴ a.g.e., s. 156.

¹⁶⁵ Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: İbretlik “Değmez” Dosyası*, Tekirdağ: y.y., 2009, s. 2.

etrafıca bahsedilir.¹⁶⁶ Necdet Efendi, bu kişiyle harcanan zamana hayıflanarak bir serzeniş ifadesi olarak bu esere “Değmez” adını vermiştir.¹⁶⁷

3- Hayal Vadisi’nin Çıkmaz Sokakları

Kitap, 2011 yılında Tekirdağ’da basılmıştır. Necdet Ardıç Efendi’nin, kendisine oldukça yakın bir seveninde farketdiği bazı yanlış hal ve tavırların düzeltilmesi için yazılmış, uyarı mahiyetinde seyrü sülûk yolunda bulunanlara da örnek teşkil edebilecek bir kitaptır.

Necdet Ardıç Efendi’ye gelen bir e-postaya cevaben oluşmuş bir kitaptır. Rüya, zuhurat veya vâridâta dervişin kendince yaptığı yorumların her zaman kişiyi hakîkate ulaştıramayacağı, harfsiz ve lafsız gelen bu bilgilerin kaynağının çok iyi tespit edilmesi gerektiği zira bu sahanın çok tehlikeli ve kaygan olduğu kitabın önsözünde bir tavsiye olarak belirtilir.¹⁶⁸

Necdet Efendi, bâtın ve hayal âleminin nasıl tehlikeli sokak ve çıkmazları olduğu hakkında fikirleri olması bakımından bu yollarda olanlara faydalı olacağı düşüncesiyle bu kitabı yazdığını özellikle belirtir. Zâhir âleminin tehlikeleri olduğu gibi bâtın âleminin de kendi içinde kendi şartlarında kelime oyunları ile daha büyük tehlikeleri olacağına vurgu yaparak, Cenâb-ı Hakk’ın bu yolda olan herkesi bu gibi tehlikelerden korumasını niyaz eder.¹⁶⁹

Kitapta, gönderilen e-postada geçen ifadeler tek tek tahlil edilerek, bu ifadelerin melekî veya rahmânî olup olmadığı vahiy, ilham ve firâset bağlamında sorgulanır. Rüyaların hangi tevhid mertebesinde olduğunun tespit edilmesinin önemi vurgulanır. Kitabın sonunda maddeler halinde hayal ve vehmin tesirinden kurtulmak için bazı tavsiyelere yer verilir.

4- Mescid-i Dırrar Kubbetü’l Kara

Kitap, Tekirdağ’da 2013 yılında basılmıştır. Necdet Ardıç Efendi’ye 2012 yılında gelen bir e-posta üzerine kitabın yazılma süreci başlamıştır. Necdet Efendi’nin yolun tehlikelerine dair ikazlarına uymayan görevli bir dervişin halleri anlatılır.

¹⁶⁶ a.g.e., ss. 47-58.

¹⁶⁷ a.g.e., s. 42.

¹⁶⁸ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Hayal Vadisinin Çıkmaz Sokakları*, Tekirdağ: y.y., 2011, s. 7.

¹⁶⁹ a.g.e., s. 3.

Terzi Baba, bahsi geçen kişinin sohbet yerine verdiği zarardan dolayı, münafıkların asr-ı saâdet dönemindeki fitne merkezine atfen, “Mescid-i Dırâr” demiştir. Ayrıca bu kişi insanların güvenini kazanmak maksadıyla e-posta adresi olarak Hz. Muhammed’in türbesine atıfla “Kubbetü’l-Hadra” ismini kullanmaktaydı. Hayal ve vehmin kontrolü ve tasarrufunda olup hem kendinin hem de başkalarının gönül dünyasını manipüle eden bu kişi şeriata mugayir yanlış uygulamalara da imza atmaktaydı. O yüzden Terzi Baba, “Kubbetü’l-Hadra” tanımlamasını, “Kubbetü’l-Kara” olarak değiştirdi.

Kitabın sonunda, dervişlerden bazısının yola girdikten bir müddet sonra kendini bir varlık ve değer olarak görmesine ve hiç farkında olmadan hayale düşüp ayaklarının kayma tehlikesine dikkat çekilir. Bu durumun çaresinin; kişinin hangi mertebeye gelirse gelsin tevazudan ve şerîati’l-Muhammediyye yolundan kesinlikle ayrılmaması olduğu vurgulanır.¹⁷⁰

5- Solan Bahçe’nin Kuruyan Gülleri

Kitap, Tekirdağ’da 2015 yılında basılmıştır. Kitapta, Necdet Efendi’nin bir şehirde sadece kitaplarını okuma yetkisi verdiği kişilerin hadlerini aştıkları ibretlik halleri anlatılır. Usûl ve edebe mugayir hallerinden, tehditkâr ve nezaketsiz tavırlardan dolayı uyarılan ve yanlışlarından dönmeleri için belli bir süre verilmesine rağmen halleri değişmeyen bu kişilerden verilen görevin geri alınışı ve bunun neticesinde bu kişilerin yoldan ayrılmaları anlatılır.¹⁷¹

Eserde, tevhide ve zuhûrat yorumuna dair bilgiler de vardır. Olayın geçtiği şehirdeki diğer dervişlerin de zuhûratlarına ve kendi yorumlamalarına etraflıca yer vermiş, böylece benzer zuhûratların nasıl yorumlanacağı hususunda yardımcı olma amacını gözetmiştir.¹⁷²

Necdet Efendi kitapta, sesli kaydı olan sohbetlerinin kitap haline getirilmesinde hem hizmeti hem de çok zararı olan bir takipçisinden de bahseder. Yolu terkedenlere daha başından her türlü hakkını helal ettiğini belirten Necdet Efendi, yoldan ayrılanlara ömürlerinin kalan kısmında selamet ve iyilik niyaz eder. “Gelene git, gidene gel” denmeyeceğini belirterek herkese yol açıklığı diler. Eserinin sonunda; “Burada bir şeye

¹⁷⁰ bkz. Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: Yolun Tehlikeleri-İbretlik Bir Hikâye Daha-Mescid-i Dırâr-Kubbetü’l Kara*, Tekirdağ: y.y., 2013.

¹⁷¹ Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: Solan Bahçe’nin Kuruyan Gülleri*, Tekirdağ: y.y., 2015, ss. 2-4.

¹⁷² a.g.e., ss. 120-148.

dikkat çekmek istiyorum. Solan ve gülleri kuruyan bahçe aslında onlara açtığımız bize ait bizim gönlümüzdeki bahçedir. Ama olsun onların her türlü zâhir ve bâtın bahçeleri mamur olsun” diyerek Şeyhi Nusret Efendi’nin “Oğlum darılan darılsın yolumuz bozulmasın” düsturuna uyduğunu belirtir. Gayretkeş bir şekilde, pek çok tarikat yapılanmasında rastlanmayan mürid ile özel ilgi ve alâkanın somut örneğini sunan Terzi Baba, hüznünü ifade ederek kitabını güzel bir duayla sonlandırır.¹⁷³

6- Celâl-Cemâl-Celâl- Hayâlî Kameran Hayal Vadisi

Kitap, Tekirdağ’da 2015 yılında basılmıştır. Kitapta Necdet Ardıç Efendi, bizzat sohbet yetkisi de verdiği bir görevli dervişinin, manevi yolculuğunda geçirdiği tehlikeli durumlarda takınması gerektiği davranışlar ve izlemesi gereken yol noktasında uyarılmasına rağmen hangi safhalardan geçerek nasıl yoldan çıktığını etraflıca anlatmaktadır. “Hayal vadisinin çıkmaz sokakları” adlı eserinde bahsi geçen görevli kişiyi uyaran Necdet Ardıç Efendi, bu uyarıları dikkate almayıp derviş çukurunu dolduran kişi hakkındaki ibretlik mâlumatı kitapta anlatarak, tüm zamanlarda yaşanabilecek bu durumu dikkatlere sunar. Böylece bu yolun yolcularına büyük bir hizmet sunmaktadır. İz sürücüye uymayanların nasıl karanlıklarda kaybolup, yolda ziyan olduklarının bâriz bir örnekliği bu eserde çok güzel bir şekilde açıklanmaktadır. Kendisine rehber vekalet yani halifelik görevi verilip “Celâl, Cemâl, İkrâm” olacak halini uyarılara rağmen “Celâl, Cemâl, Celâl”e döndüren¹⁷⁴ bir kişinin şaşkın hallere nasıl girebileceğinin ve nefesine aldanarak Celâle doğru nasıl gittiğinin anlatıldığı kitap Hacivat ve Karagöz’den sitemkâr bir çift söz ile sonlandırılır:

“Yıktın perdeyi eyledin viran

Gidip ev sahibine haber vereyim heman.”¹⁷⁵

7- Cemo ve Farko

Tekirdağ’da 2016 yılında basılan kitabın yazılmasına Necdet Efendi’nin gördüğü bir zuhûrat vesile olur. Zuhûratta kendini latîf bir âlemde bir şehrin çarşısında gezer halde bulur. Burada bir sahafta kuş dili ile yazılan “Cemo ve Farko” adında kalın bir kitaba gözü

¹⁷³ a.g.e., s. 148.

¹⁷⁴ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Celâl, Cemâl, Celâl*, Tekirdağ: y.y., 2015, ss. 4-8; Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa’da yapılan mülâkat.

¹⁷⁵ a.g.e., s. 213.

ilişir. Sahaftan bu kitabı satın almak ister. Ancak sahaf bu kitabın satılık olmadığını sadece ibret-i âlem için çevireceklere hediye edileceğini söyler. Bu göreve talip olduğunu belirtince kitabın bir kopyası kendisine verilir. Bir çeşit “Bâtın teknolojisiyle” tevhid kütüphanesinde kendisi için ayrılan özel bir masa ve sandelyede gönül kuşunun yardımıyla başkalarının da okuması amacıyla çeviriyi tamamlar. Terzi Baba, böylece gece uykusunda gördüğü rüyayı, aydınlık gündüz rüyasına yani dünya hayatına aktarmıştır.¹⁷⁶

Müstear adların kullanıldığı ve “Celâl, Cemâl, Celâl” ve “Hayal Vadisinin Çıkmaz Sokakları” adlı eserlere göndermelerin çokça olduğu, bir zuhûrata binaen yazılan bu hikâyede “Cem” ehli ile “Fark” ehlinin halleri okuyucuya anlatılır. Hikâyenin ana kahramanları Cemo, Farko ve Farko’nun Cemo ile tanışmasına vesile olan arkadaşı Meco’dur. Farko’nun manevi yolculuğunda düştüğü yanlışlar, tasavvuf ehline seyrinde yol gösterici olabilir. Kesret, fark ve inkâr hallerinin hikâye biçiminde oldukça renkli bir kurgu ile anlatıldığı kitap oldukça merak uyandırıcı ve ilginç bir tasavvufî hikâyeyi barındırır.

8- Bir Kardeşin Soruları ve Cevapları

Dosya, Necdet Efendi’ye internet yolu ile ulaşan Hatay’da kendince küçük bir gruba mürşitlik yapan bir kişinin sorduğu sorulara cevapları içermektedir. Karşılıklı gönderilen e-postaların yer aldığı dosyada ibretlik dosyalar serisinde olduğu gibi nefsin oyunlarının ve şeytanın hilelerinin insanları nasıl hayal ve zanda bırakıp kendini mürşid sanmasına yol açıp yanlışla düşürdüğünün, belli bir sistem dahilinde yapılan irfânî yorumlarla ispatlanması söz konusudur. Ancak e-posta yolu ile yapılan bu soru-cevaplı sohbetler, Necdet Efendi’ye muhatabın ricası gereğince ifşa edilmeyerek, sırlanmıştır.

E. KUR’ÂN-I KERÎM’DE YOLCULUK SERİSİ

Bu serideki kitapları ise şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Er- Rahman
- 2- Bakara Dosyası
- 3- Fatıha Sûresi
- 4- Bakara Sûresi
- 5- Necm Sûresi

¹⁷⁶ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Cemo ve Farko*, Tekirdağ: y.y., 2016, ss. 2-4.

- 6- İsrâ Sûresi
- 7- Âl-i İmrân Sûresi
- 8- Nisâ Sûresi
- 9- Mâide Sûresi
- 10- A'râf Sûresi
- 11- İbrahim Sûresi
- 12- Yâsîn Sûresi
- 13- İnsan sûresi
- 14- Tekvîr sûresi
- 15- Fecr Sûresi
- 16- Beled-Tîn Sûreleri
- 17- Kasas sûresi
- 18- Tâ-hâ Sûresi
- 19- Sûre-i Feth
- 20- Yusuf Sûresi
- 21- Karınca (Neml) Sûresi
- 22- Meryem Sûresi
- 23- Kehf Sûresi
- 24- Mülk sûresi
- 25- Fussilet Sûresi
- 26- Tûr Sûresi
- 27- Namaz Sûreleri (İnfitar, Duhâ, İnşirâh, Tîn, Alâk, Kadr, Beyyine, Zilzâl, Âdiyât, Kâria, Tekâsür sûreleri.)

Yukarıda listesi verilen Kur'ân-ı Kerîm'de yolculuk serisi kitaplarının tümü işârî tefsir olarak değerlendirilebilir. Zira sûfîlerin işârî tefsir yorumlarına benzer batınî yorumlara kitaplarda çokça rastlanmaktadır. Bu yorumlarda âyetlerin zâhirî hükümleri göz

ardı edilmeden, bâtinî anlamlarına yer verilerek zâhir-bâtın dengesi korunmaya çalışılmıştır.

Necdet Ardıç Efendi, “Kur’ân’da yolculuk” serisi kitaplarında ki zâhir-bâtın dengesini Er-Rahman isimli kitabında şöyle açıklamaktadır: “Bilindiği gibi dinimizin bir zâhir (dış), bir de bâtin (iç) yönü vardır. Genelde tatbik ettiğimiz dini faaliyetler zâhir manaları itibariyle kullanılmaktadır. Bu yüzden de sınırlı bir sahaya sığdırılmaktadırlar. Oysa İslâm, “Mertebe-i Muhammediyye” ile kemâle ermiş ve bütün mükemmelliği ile hayat sahnesinde yerini almıştır. Ne yazık ki sadece madde mertebesinde tatbik edilmeye çalışılan İslâm dini dar bir çerçeve içerisinde sıkışıp kalmaktadır.

İslâm’a ve Hz. Rasûlullah (s.a.v) Efendimize yapacağımız en büyük güzellik ve yardım, o muazzam sistemi, kendine yaraşır en geniş şekilde anlamaya çalışarak, fiilî yaptırımların ötesinde, fikrî ve idraki genişleme ve gelişmeyi sağlayarak tatbik etmeye çalışmamız olacaktır.”¹⁷⁷

Necdet Ardıç Efendi’nin bu serideki kitapları yazarken Kur’ân-ı Kerîm meâlleri dışında zâhirî olarak en çok istifade ettiği kaynak merhum Elmalılı Hamdi Yazır’ın “Hak Dini Kur’an Dili” adlı tefsiri olmuştur.¹⁷⁸

Necdet Ardıç Efendi’ye göre kişi Hak yolculuğunda hangi anlayış mertebesinde ise okuduğu Kûr’ân-ı Kerîm âyetlerini ancak o anlayışı kadar idrak edebilir. Diğer âyetleri ise sadece okur geçer, elbette sevap kazanır, ancak irfaniyyetini kazanamaz.¹⁷⁹

Kur’ân’da yolculuk serisindeki bütün kitaplar incelendiğinde âyetlerin işârî ve irfânî yorumlarının, âyetlerin mertebeleri tespit edilerek ve bu mertebelere riayet edilerek yapıldığı görülmektedir. Bahsi geçen eserlerin hepsinin birer birer açıklanması ve tahlil edilmesi tezimizin sınırlarını aşacağından sadece eserler hakkında genel çerçeve sunulmuştur. Belki bu serideki kitaplar ayrıntılı olarak incelenip, Necdet Ardıç Efendi’nin tasavvufî tefsir yönü ele alınarak başka bir çalışmanın konusu olabilir.

¹⁷⁷ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: İrfan Sofrası- Er-Rahman*, Tekirdağ: y.y., t.y., s. 3.

¹⁷⁸ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Kur’ân-ı Kerîm’de Yolculuk- Yusuf Sûresi*, Tekirdağ: y.y., t.y., s. 4.

¹⁷⁹ a.g.e, s. 5.

F. TERZİ BABA KİTAPLARI SERİSİ

1. Terzi Baba-1 Necdet Ardıç ve Necm Süresi

Tezimizde oldukça istifade ettiğimiz kitap, Necdet Ardıç Efendi'nin yârânı olan Çelebi Hüsamettin lakaplı (Bu lakap bizzat Necdet Ardıç tarafından konulmuştur) Şerif Kır tarafından derlenip yazılmış ve 2004 yılında Tekirdağ'da basılmıştır. Kitabın yazımı sürecine Necdet Ardıç Efendi'nin birçok seveni iştirak etmiş ve pek çok kişinin katılımıyla kitap ortaya çıkmıştır. Kitap, isminden de anlaşılacağı üzere bir biyografik çalışmadır.

Kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ana hatlarıyla Necdet Ardıç Efendi'nin hayatı, eserleri, şeyhleri, halvet ve seyahat notlarından bahsedilerek bazı şiirlerine yer verilir. Terzi Baba'nın sevenlerinin bazı zuhuratlarına ve tecellilere yer verilmeyle birlikte halvet ve Halvetilik kavramları açıklanır. Ayrıca Hazmi Tura Efendi'nin ve Nusret Tura Efendi'nin de hayatları kısaca anlatılarak şiirlerinden bazı örnekler verilir.

İkinci bölümde ise Kur'an-ı Kerim'de 53. sûre olan Necm sûresi ele alınır. Necdet Ardıç Efendi, kendisine ulaşan silsile-i şerifte 53. sıradadır. Terzi Baba'nın "Sûremizin de elli üçüncü sûre olan Necm sûresi olduğu böylece belirlenmiş oldu."¹⁸⁰ ifadesi; Necm sûresinin kendisi için özel bir anlamı olduğu, çok çeşitli yönlerden izahlar yapılarak, bazı işaretlerden yola çıkılarak açıklanır.

2. Terzi Baba İstişare Dosyaları

Dosya ve kitap serisinde Necdet Ardıç Efendi'ye mektup, e-posta gibi yollarla gönderilen sorulara, rüya ve zuhuratlara Necdet Efendi'nin istişare mahiyetinde verdiği cevaplar yer almaktadır. Şerif Kır tarafından hazırlanan bu kitaplarda ayrıca ihvana sorulan bazı sorulara verilen cevaplara da yer verilmiştir. İhvanın cevaplamasını istediği sorular şunlardır: "Sizlerin Efendi Baba'mı tanıdıktan sonra,

- 1- Hayatınızdaki değişiklikleri
- 2- Hayata bakışınızı
- 3- Kendinizdeki idrâkî gelişimleri
- 4- Zaman içinde halinizde, üzerinizde yaşadığınız varsa, olağanüstü özel hallerinizi
- 5- Son idrak yaşantılarınızı

¹⁸⁰ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (1): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, s. 383.

6- Şu anda Efendi Baba'mı hangi vasıfta gördüğünüzü ve hakkında ne düşündüğünüz?

Sâlikler cevaplarını Necdet Efendi'nin e-posta adresine göndermiş ve toplanan cevaplar birer dosya ve kitaba dönüşmüştür.¹⁸¹

İstişare dosyaları dokuz tanedir. Yedinci istişare dosyası olan “Bi-ismi Has-Selam” ayrı bir önem arz etmektedir. Dosyalarda mektup ve e-posta gönderen yârânın isimlerinin ve soyisimlerinin sadece baş harfleri verilerek mahremiyet muhafaza edilmiştir.

Necdet Efendi ayrıca “Mektuplar ve Zuhuratlar” ismini verdiği sayısı yetmiş bulan dosyada kendisinin zuhurat yorumlarına yer vermektedir. Bu dosyalar ise özel arşivinde bulunup yayımlanmamıştır. Tüm dosyalar ele alındığında, sâliklerin kendilerine gelen ilâhî feyizle iç bünyelerinde meydana değişiklikleri ve halleri âdetâ birer hediye olarak mânevî rehberlerine sunduklarını ve rehberin de bunları değerlendirdiğini görmekteyiz. Bu durum bir çeşit eğitim metodu olarak değerlendirilebilir. İstişare dosyaları ise şöyledir:

a. Terzi Baba Necdet Ardıç (2)

Necdet Ardıç Efendi hakkında sevenlerinin görüş ve düşüncelerine yer verilen kitabı derleyen ve hazırlayan yine Şerif Kır Beyefendi'dir. 2015 yılında Tekirdağ'da yayımlanan bu kitabın hazırlık süreci 10 yıl sürmüştür. Diğer istişare dosyalarından farklı olarak bu kitapta Necdet Ardıç Efendi'nin doğum tarihi, arabasının plakasının harf ve rakamları, bazı lakap ve isimleri hakkında sevenlerinin değerlendirmelerine yer verilir. Ayrıca sevenlerinin Necdet Efendi'ye ve eşi Nüket Hanım'a yazdığı şiirlere de yer verilir.¹⁸²

b. Terzi Baba İstişare Dosyaları 3-4-5-6-9

Dosyalarda, değişik tarihlerde Necdet Efendi'ye gönderilen e-postalarda yer alan sorulara ve zuhuratlara Necdet Efendi'nin verdiği cevaplar, yaptığı ilginç yorumlar yer almaktadır.

¹⁸¹ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Terzi Baba İstişare Dosyası-3*, Tekirdağ: y.y., t.y., ss. 1-2.

¹⁸² Hüsamettin Çelebi (Şerif Kır), *Gönülden Esintiler: Terzi Baba-Necdet Ardıç-2*, Tekirdağ: y.y., 2015, s. 3.

c. Bi-ismi Has-Selam (Terzi Baba-7)

Kitap, 2014 yılında Tekirdağ'da basılmıştır. “Terzi Baba 3-4-5-6” istişare dosyalarının içeriklerinden daha farklı olarak, bizzat Necdet Ardıç'ın çok özel yönlerini ortaya koyması açısından önemli bir yere sahiptir. Necdet Efendi'ye göre her insanın bir rabb-ı hassı vardır. Ancak bazı veliler dışında çoğu insan bundan habersizdir ve rabb-ı hassını bilmez. Necdet Efendi ise rabb-ı hassı olan ilâhî esmayı bilmesine rağmen yıllarca açıklamamış ve ilâhî bir tasdik beklemiştir.¹⁸³ Eserde “es-Selâm” isminin kendi rabb-ı hassı olduğunu belirtir. Necdet Ardıç Efendi, meselenin çok vecheli incelemesini ortaya koyarak, bunun kuru bir iddia olmadığı konusunda okuyucuyu ikna eder.

Selâm kelimesinin anlamı, Arapça olan bu kelimeye kök teşkil eden harflerden türemiş diğer kelimeler, bu kelimenin harflerinin sembolik değerleri ve ebced değerlerinin taşıdığı manalar incelenip, açıklanır. Ayrıca selamlaşmak, musafaha, tahiyyat ve namazda selam, Kâ'be-i Muazzama'daki selâm kapısı, ism-i â'zam, dâri's-selâm, yedinci cennetin ismi, salavat gibi konular da ele alınarak zâhiri ve bâtınî açıdan açıklamalar yapılır.

Asıl olarak “es-Selâm” isminin niçin ve nasıl kendisinin rabb-ı hassı olduğu meselesi kitabın can alıcı meselesidir. Terzi Baba, bu isimle ilgili gördüğü zuhuratı, kendisine hediye edilen bir levhayı, Kabe'deki Selam kapısının kendisi açısından önemini ifade eden örneklerle bu ismin kendisinin rabb-ı hassı olduğunu açıklar.¹⁸⁴

d. 19-53 (Terzi Baba-8)

Necdet Efendi'nin sâlikî Murat Cağaloğlu tarafından hazırlanan kitap 2016 yılında Tekirdağ'da basılmıştır. 19 ve 53 rakamlarının ve hakikatlerinin Necdet Efendi'nin hayatına, tecellîlerle nasıl yön verdiği ve belirleyici olduğu pek çok örnekle açıklanır. Necdet Efendi, hakikat-i Muhammediyye üzere Hak'tan yani mânâ âleminde kendisine verilen 53 şifre sayısının zuhur mahalli olarak ele alınır. 19 rakamının Kur'ân'ı ve insan-ı kâmilî temsil ettiği savunularak bu rakamın Necdet Efendi için anahtar sayı olan 53 ile ilişkisi kitabı hazırlayan şahsın tecrübe ettiği mânevî doğuş ve ilhamlarla yorumlanır.¹⁸⁵

¹⁸³ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Terzi Baba-7: Bi-ismi Has-Selam*, Tekirdağ: y.y., 2014, s. 6.

¹⁸⁴ a.g.e., ss. 9-89.

¹⁸⁵ Necdet Ardıç, *Terzi Baba-Necdet Ardıç (8)- (19-53)*, haz. Murat Cağaloğlu, Tekirdağ: y.y., 2016, ss. 2-6.

e. Şeker Risalesi

2015 yılında hazırlanan dosya halindeki eserin hikâyesi Terzi Baba'nın sâliklerinden birine bir bankadan “Cebindeki güç 19-53” yazılı cep telefonu mesajı gelmesiyle başlar. Diğer bir lakabı da “Şekerci Dede” olan Terzi Baba hakkında sevenlerinin yorumlarına yer verilir.

G. UMRE, KUDÜS VE BOSNA-HERSEK SEYAHATI DOSYALARI

1. Umre Dosyaları

Terzi Baba 2009, 2010, 2012, 2013, 2015, 2016 yıllarında yaptığı umre ziyaretlerinde yaşadıklarını, gönlüne düşenleri, bazı hal ve keşiflerini bu kitaplarda toplamıştır. Necdet Efendi yalnızca kendi görüşlerine değil, kendisiyle umreye gelenlerin hissettiklerini paylaşmalarına imkân sağlamış ve onların görüşlerine de yer verilmiştir. Bu kitapların listesi şu şekildedir:

- 1- Terzi Baba Umre (2009)
- 2- Terzi Baba Umre dosyası (2010)
- 3- 2012 Umre dosyası
- 4- 2013 Umre dosyası
- 5- 2015 Umre dosyası
- 6- 2016 Umre dosyası
- 7- Hac, umre ve hakikatleri.

Necdet Efendi, umre ve diğer bütün seyahatlerini zâhirî ve bâtinî bir yolculuk olarak görür. Eserlerde yolculukların başından sonuna kadar yaşananlar, uçaktaki koltuk numarasından, kalınan otelllerin adına, otel odalarının oda numarasından, gidilen beldelerin isimlerine kadar herşey ilâhî bir bütünlük kapsamında, bâtinî açıdan değerlendirilir. Sevr mağarasının, Küba Mescidinin, Cum'a Mescidinin, Kabe'de ve Mescid-i Nebevi'de bulunan bazı mevkilerin hakikatlerinden etraflıca bahsedilir. Yukarıdaki sıralı listede yedinci kitap olan, Necdet Efendi'nin kitaplarının genel listesinde ise 104. sırada olan “Hacc, Umre ve Hakikatleri” isimli kitapta ise haccın ve umrenin hakikatlerine dair çok daha tafsilatlı bilgiler ve yorumlar yer almaktadır. Tezimizin üçüncü bölümünde, Kâbe ve kible ile ilgili yorumlar, ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

Mekke ve Medine’de gelen vâridât, şiir biçiminde yazıya dökülerek Terzi Baba’nın pek çok şiiri bu kitaplarda yerini almıştır.

2. Kudüs Seyahati Dosyası

Necdet Ardıç Efendi, 2017 yılında miraç kandiline tekabül eden 20-24 Nisan tarihleri arasında Kudüs’e dervişlerinden oluşan on sekiz kişilik bir grupla seyahat gerçekleştirmiştir. Mescid-i Aksâ, Hıttâ Kapısı, Kubbetüssahrâ, muallâk taşı, ağlama duvarı, Hz. İsa’nın çile yolu ve Kutsal Kabir Kilisesi, Zeytin dağı, Lut gölü ve Eriha şehri, Halîlürrahman ve Beytülâhm şehirleri, Doğuş Kilisesi gibi pek çok yer ziyaret edilmiştir. Kabz ve sıkıntının hâkim olduğu, Museviyet ve İseviyetin simgesel yeri olan Kudüs’te¹⁸⁶ yapılan ziyaretlere ait fotoğraflarında yer aldığı eser 2017 yılında dosya halinde hazırlanmış, kitap olarak basılmamıştır. Tüm ziyaret edilen yerlere dair bâtinî yorumları eserde bulmak mümkündür.

3. Bosna-Hersek Seyahati Dosyası

Necdet Ardıç Efendi’nin Bosna-Hersek seyahati 2015 yılında gerçekleşmiştir. Bu seyahatinde toplam 33 kişi ile Mostar, Blagay Tekkesi (Alperenler Tekkesi), Poçitel Köyü, Konyitz Köprüsü, vezirler şehri Travnik, Saraybosna, halihazırda eğitim veren Kurşunlu Medresesi, Ahmiç Köyü, Aliya İzzetbegoviç’in anıt mezarının bulunduğu şehitlik gibi yerleri ziyaret etmiştir. Yöresel yemeklerden de tattığı seyahatinden bazı fotoğraflara da dosya halindeki bu eserde yer vermiştir.

H. DİĞER KİTAPLARI

Necdet Ardıç Efendi’nin yazdığı kitaplardan gruplandırılan, birbirine içerik açısından yakın olan ve belli bir anlam bütünlüğünde değerlendirilerek kategorilendirilen kitapları dışında yazdığı kitapları şunlardır:

1- İrfan Mektebi-Hak Yolunun Seyr Defteri

Terzi Baba’nın mânevî eğitim sistemini özetle anlatan kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yedi nefis mertebesi, ikinci bölümde ise beş hazret mertebesi ve seyirden bahsedilir. Kitap, ilk olarak Tekirdağ’da 1992 yılında basılmıştır. 2015 yılında

¹⁸⁶ Necdet Ardıç, *Kudüs Seyahati Dosyası*, Tekirdağ: y.y. 2017, s. 23.

ise İstanbul’da H yayınları tarafından, daha önceki baskısı esas alınarak yeniden basılmıştır. Eser belki de Terzi Baba’nın talep eden seyrü sülûk yolcusuna arz ettiği en önemli kitabıdır.

Onikili seyr-i sülûk sisteminin şariat, tarikat, hakikat ve marifet boyutlarıyla ilişkisiyle birlikte, tenzih-teşbih ve tevhid açısından da değerlendirildiği eserde enfüsî ve âfâkî çalışmaların nasıl yapılacağı açıklanır. Her nefis mertebesinin ilgili bölümünde o mertebenin zikri, idraki, hali, yaşantısı, rengi açıklanmaktadır. Hazret mertebelerinde ise bunlara ek olarak makamı, âlemi, lakabı, kelimesi, seyri, peygamberi de açıklanır. Kitabın başında “Meğer”, sonunda ise “Çözdüm Sırrını” isimli şiirleri yer alır.

2- Salat

İngilizce ve İspanyolca’ya çevrilen kitap, Tekirdağ’da 1995 yılında basılmıştır. Necdet Ardiç Efendi, kitapta namazın nasıl kılınacağından daha ziyade namazın pek bahsedilmeyen mânevî ve iç yönünü, vahdet yönü ile ilgili kısımlarını ele alır. Çünkü ona göre İslâm’da namaz, sadece fiziksel bazı hareketleri yapmaktan ibaret bir oluşum değildir. Bâtını ile birlikte yani içi ve özü ile birlikte, çok mühim bir ibadet şeklidir. Namazın hakikatinin anlaşılması çok önemlidir. İnşa ettiğimiz namazların, neyi ifade ettiğini anlamadan ve ruhuna vâkıf olmadan, sadece vakti gelince tekrar ettiğimiz oluşumlar olması, bizleri hayal ve zandan başka hiçbir yere götüremez. Namazlarımızın sadece bedensel değil, ruhsal yönlerinin de bulunduğunu unutmamalı ve her iki yönünün de hakkını vermeye çalışmalıyız.¹⁸⁷

Kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ise 3 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım namazdaki “Sözler”, ikinci kısım namazdaki “Hareketler”, üçüncü kısım ise “Beş vaktin zamanlamaları, mertebeleri ve diğer namazlar” başlıklarından oluşmaktadır.

Kitabın birinci bölümündeki “Sözler” kısmında niyet, tekbirler, eûzü besmele, Fâtiha Sûresi, zammı sûre, kunut duası, semiallahu limen hamideh, rabbenâ leke’l- hamd, salavatlar, rabbenâ âtinâ duası, selâm, Allahümme ente’s-selâmu ve minke’s-selâm, alâ resûlûna salavat, sübhanellahi ve’l-hamdülillahi, âyete’l-kürsî, tesbihler, dua, hamd gibi kavramların hakikatlarından bahsedilir.

“Hareketler” kısmında ise namazdaki kıyam, rükü, secde gibi hareketler dört yönden ele alınarak hakikatleri izah edilir.

¹⁸⁷ Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: Salat*, Tekirdağ: y.y., 1995., ss. 6-8.

“Beş vaktin zamanlamaları, mertebeleri ve diğer namazlar” başlığını taşıyan kısımda ise beş vaktin kesinleşmesi, elli vaktin ifadesi nedir?, mi’rac dönüşü Hz. Muhammed’i niçin Musa (a.s.) karşıladı?, namazın mertebeleri, ef’al mertebesinin namazı, esma mertebesinin namazı, sıfat mertebesinin namazı, iki – üç – dört rek’atlı namazların özelliği, vakitlerin özellikleri, vakitlerin oluşması, sabah namazı, öğle namazı, ikindi namazı, akşam namazı, akşam namazının iki özelliği, yatsı namazı, vitr namazı, kunut duaları, vitriyyet, ferdiyyet, yirmi yedi derece namaz, yirmi sekiz derece namaz, cum’a namazı, bayram namazı, cenaze namazı, teheccüd namazı, mi’rac namazı gibi konulardan bahsedilir.

İkinci bölüm ise “Ezan-ı Muhammedî, Ezan-ı şerifin oluşması” başlığından oluşmaktadır. Burada ise sabah ezanındaki “Namaz uykudan hayırlıdır” ilavesi, ezanda geçen ifadeler, ezan duası konularından bahsedilir. Ardıç’ın namazla ilgili çizdiği şekil:

  			SALÂT - NAMAZ SİRLARI 5 Necdet'ten dirte bu sını. Hak'tan ayrılmak, odu. Bu dünyanın gerçek tadı. O'lmadan ölmekmiş meşer!
A = Ma Z = Ha S = Dal } Muhammed			
ZAT			4 Acı gönlünü Hak'tan yana. Neler ulaşır bak sana. En güzel şey Allâh'a HÂBİB olmaksızın meşer!
SIFAT — ESMA — EF'AL — 			
TEVHİD — VÂHİDET — MUHAMMEDİYET — ADEMİYET — HÂBİBULLAH —			
 İSMİYET — İSMİ — SÜBULLAH	 MUSEVİYET TENİZ — İBRÂHİMULLAH	 İBRAHİMİYET TEVHİD — HÂBİBULLAH	3 Her yönüyle hep kendinde, Görünür varlık cennetinde, En güzel oluş herhalde, İBRÂHİM olmaksızın meşer!
 MADENİYAT	 HAYVANAT	 NEBATAT	
 = SECDE	 DAL = RUKU	 ELİF = KIYAM	1 Düşündümün, hoc kardeşim, Bu alemde nedir isim? Dünya ya sebebi gelirim, ADEM olmaksızın meşer!

3- Mübarek Geceler ve Bayramlar (Gece ve Kandil)

Kitap ilk olarak 1998 yılında Tekirdağ’da basılmıştır. 2016 yılında ise H yayınları tarafından daha önceki baskısı esas alınarak İstanbul’da yeniden basılmıştır. Necdet Ardıç Efendi, İslâm dininde kutsal kabul edilen günlerin ve gecelerin bâtinî açıklamalarını yaparak çok farklı bir eser ortaya koymuştur. Kanaatimizce, günümüze kadar gelen tasavvufî eserlerde pek rastlanmayan, kandil gecelerinin ve dinî bayramların bâtinî yorumlamalarına dair çok farklı bilgi ve anlayışlar, eserde karşımıza çıkmaktadır.

Necdet Efendi'nin "Nedir Bu" şiiriyle başlamakta olan kitap, önsözden sonra yer alan altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde üç aylar, hayal ve vehim, Cum'a günü, ikinci doğum konularından ve Regaip kandilinin hakikatinden bahsedilir.¹⁸⁸

İkinci bölümde ise Mevlid Kandili'nin ve Hz. Muhammed'in doğumundan önce yaşanan mucizevi olayların hakikatinden bahsedilir. Ayrıca hakikat-i Muhammedî kavramı açıklanır.¹⁸⁹

Üçüncü bölümde ise kıblenin değişmesinden, Kur'ân'ın nüzûl mertebelerinden, iki farklı beratın olduğundan bahsedilir. "Berat'ını al" şiiri ise Berat'ın hakikatini şiirsel bir dille açıklamaktadır.¹⁹⁰

Dördüncü bölüm, İsrâ ve Mir'ac bahsidir. İki kısımdan oluşan bu bölümün birinci kısmında, Mescid-i Aksâ, Kudüs-i Şerif, Beyti'l-Makdis'in hakikatlerinden, üç Mi'rac'tan, Mi'rac'ta beş yükselişten bahsedilir. İkinci kısımda ise sıfır, on, onsekiz, ondokuz sayılarının hakikatlerinden, bazı peygamberlerin Mi'raclarından bahsedilir ve ru'yetullah meselesi ayrıca ele alınır.¹⁹¹

Beşinci bölümde ise Kadir Gecesi ele alınır. Diğer milletlerin neden Kadir Gecesi'ne sahip olmadığından, Mi'rac gecesi ile Kadir gecesi arasındaki farktan, meleklerin bu gecede inmesinden, ruhun inmesinden, "Selam"dan bahsedilir. Bunlarla birlikte Nusret Tura'nın "Kadir Gecesi Münacaatı" isimli şiirine ve Necdet Efendi'nin "Kadrini kıymetini bil" başlıklı şiirine yer verilir.¹⁹²

Altıncı bölümde ise Ramazan ve Kurban Bayramlarının hakikatlerinden bahsedilerek, Necdet Efendi'nin "Kaybettim Kendimi, İhtişamı Resûlullahı Gör, Karşımda Muhteşem Ka'be" gibi bazı şiirlerine yer verilir.¹⁹³

4- Vahiy ve Cebrail

2012 yılında Tekirdağ'da basılan kitap, Necdet Efendi'nin önemle üzerinde durduğu kitaplarından.¹⁹⁴ "Benzersin" başlıklı bir şiirle başlayan kitapta¹⁹⁵ vahiy ve

¹⁸⁸ Necdet Ardiç, *Gece ve Kandil*, İstanbul: H Yayınları, 2016., ss. 3-14.

¹⁸⁹ a.g.e., ss. 15-24.

¹⁹⁰ a.g.e., ss. 27-43.

¹⁹¹ a.g.e., ss. 45-91.

¹⁹² a.g.e., ss. 95-116.

¹⁹³ a.g.e., ss. 119-144.

¹⁹⁴ Necdet Ardiç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

¹⁹⁵ Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: Vâhiy ve Cebrâil*, Tekirdağ: y.y., 2012, ss. I-II.

Cebrail kavramları farklı yönleri ve özellikleriyle açıklanmaya çalışılır. İlk vahiy, ilham, atom, yaratma kelimesi, Kur'ân'da vahyedildiği bildirilen melek, arı, havariler, Hz. Musa'nın annesi gibi unsurlara gönderilen vahyin mahiyeti, Allah'ın insanla konuşma yolları, Hz. Muhammed'in ümm ve ümmî olması gibi pek çok mesele eserde ele alınır.

5- Kelime-i Tevhid

Necdet Efendi'ye göre, insanlığa ilk öğretilen ilâhî kelâm, zât mertebesi, İslam'ın ilk şartı, Allah'ın kendi kendini, kendiyile, âlemlere ifade ettiği, muazzam kelime kelime-i tevhidin anlaşılması çok temel bir meseledir.¹⁹⁶ O yüzden 2001 yılındaki umre ziyaretinde bu meseleye yoğunlaşıp, kutsal topraklarda gelen ilhamları bir araya getirmiş ve böylece kitap oluşmuştur. Eserinde kelime-i tevhidi pek çok yönden izah eder.

2001 yılında Tekirdağ'da basılan kitap, sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak kelime-i tevhidin ve kelime-i risâletin doğuşu ve oluşumu, varlık mertebeleri, kelime-i tevhidin zuhur mahalli olan Kâbe'den bahsedilmektedir.

İkinci bölümde on dokuz sayısının özelliği, tevhid katmanları ve insan-ı kâmil kavramından bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümde kelime-i risâlet, kelime-i tevhidin mertebe-i Muhammediyyeye indirilmesi, kelime-i tevhidin Hz. Ali Efendimize ve ashâb-ı kirâma telkin edilmesi gibi konulardan bahsedilir.

Dördüncü bölümde hicret, Mescid-i Nebevî, Sevr mağarası, Hz. Aişe sütunu, Hz. Muhammed'in namaz kıldırıldığı mihrap ve kabri, Cibril kapısı, ağlayan hurma kütüğü gibi bazı mekân ve nesnelerden bâtınlarıyla birlikte bahsedilir.

Beşinci bölümde Bedir savaşı, Uhud savaşı ve Hendek savaşlarının hakikatleri açıklanır.

Altıncı bölümde Kur'ân-ı Kerîm'de bazı sûrelerde yer alan ef'âlî, esmâî ve sıfâtî tevhid âyetlerinden bahsedilir.

Yedinci bölümde huruf-ı mukattaa konusu açıklanır.

¹⁹⁶ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Kelime-i Tevhid*, Tekirdağ: y.y., 2001, ss. 8-9.

Sekizinci yani son bölümde ise ef'âlî, esmâî ve sıfâtî tevhid hadislerinden bahsedilerek, Kâbe-i Muazzama'nın bâtın krokisi, "Nedir Dediler" şiiri, tek din İslâm'ın sembollerine ve bu sembollerin anlamlarına yer verilir.

6. İnci Tezgâhı

Kitapta, Necdet Ardıç Efendi'nin 1969 yılında başlayıp, kırk iki yıl boyunca Nusret Efendi'den ve karşılaştığı başka sûfilerden duyduklarını, okuduğu kitaplardan tasavvuf yolu büyüklerinin vecizelerini, gönlüne gelenleri yazarak aldığı notlara yer verilmiştir. Bu notlar bir seveni tarafından kitap haline getirilmiştir. Tekirdağ'da 2011 yılında basılan kitaba Necdet Efendi "Gönül kuşunun" tavsiyesiyle "İnci Tezgâhı" adını vermiştir. Böylece mânevî yolun yolcusunun istifade edeceği, düstur edinebileceği ilkeler ve sözler hizmete sunulmuştur. Nükte olarak nitelenen cümleler Necdet Ardıç Efendi'ye aittir. Diğer söz ve vecizelerin kime ait olduğu da eser içerisinde belirtilmiştir.

7- İnci Mercan Tezgâhı

Tekirdağ'da 2016 yılında yazımı biten eser kitap olarak basılmamış olup dosya halindedir. "İnci Tezgâhı" kitabının devamı ve ikincisi sayılır. Necdet Efendi'nin not aldığı yeni vâridâtlar, bazı kitaplarında yer alan küçük bölümler, daha önce ele alınmamış bazı tasavvufî meseleler, Necdet Efendi'nin vecizeleri ve önemli sûfilerin bazı sözleri eserin içeriğini oluşturur.

8- Hz. Peygamber'i Rüyaada Görmek

Tekirdağ'da 2008 yılında yazımı biten eser kitap olarak basılmamış olup dosya halindedir. Necdet Ardıç Efendi'nin bir seveni tarafından e-posta yoluyla gönderilen bir sorusuna binaen yazılmıştır. O soru ise şudur: "Rüyaada Peygamberimizi (s.a.v.) görmek şüphesiz gerçekte görmek gibidir. Ancak, biz Peygamberimizin fizikî yapısını tanımadığımız için rüyada gördüğümüzün gerçekten Resûlullah Efendimiz olduğunu nereden bileceğiz?"¹⁹⁷

Necdet Ardıç Efendi, eserde rüyanın tanımı ve çeşitleri gibi pek çok izahattan sonra özetle; ashâb-ı kirâm dışında kimsenin Hz. Muhammed'i fiziki olarak göremeyeceğini,

¹⁹⁷ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Hz. Peygamber Efendimizi Rüyaada Görmek*, Tekirdağ: y.y., 2008, s. 4.

görenlerin de bulundukları hale ve mertebeye göre gördüklerini, meleklerin onun suretine girebileceğini belirtir.

Eserin sonunda Nusret Tura Efendi'nin Hz. Resûlullah'ın bâtınına ve hakîkatine göre yazılan güzel bir şiirine de yer verilerek Efendimize olan muhabbet ve irfâniyyetin nasıl olması gerektiğini açık olarak ifade edilir.¹⁹⁸

9- Bir Zuhuratın Düşündürdükleri

Eserin yazımı, 2009 yılında Tekirdağ'da bitmiştir. Ancak kitap olarak basılmamış olup dosya halindedir. Necdet Ardıç Efendi önsözde, eseri bir zuhurat neticesinde, bazı tevhîdî hakikatları tenzih, teşbih ve tevhid açısından açıklamak amacıyla yazdığını ifade etmektedir. Tutucu ve dar bir anlayışla eserin içindekileri anlamamanın pek kolay olmayacağını, en azından inkârcı olmayıp, hayatın daha değişik yaşamlarının da olabileceği anlayışı ile yaklaşım sağlandığında eserin daha faydalı olacağını zannettiğini, gerçek tevhîd ehli içinse zâten sorun olmadığını belirtmektedir.¹⁹⁹

Terzi Baba eserde, 13 Kasım 2009 yılında bizzat gördüğü bir zuhuratın değerlendirmesini yapmaktadır. Öncelikle zuhuratın görüldüğü tarihten hareketle, sayısal değerler üzerinden değerlendirme yapılarak, altı tür Allah anlayışından bahsedilmektedir. Aslında bireyler tarafından yapılan bütün değerlendirmelerin, bu anlayışlardan biriyle yapılmakta olduğu açıklanmaktadır.²⁰⁰ Bahsi geçen zuhurat değerlendirilirken ehlullahın ru'yetullah meselesine nasıl baktığı da ele alınır.²⁰¹ Tartışmalı bir mesele olan ru'yet konusunda olumlu cevap veren Terzi Baba, ayrıca kendisine bir seveninin gönderdiği iki zuhuratı da yorumlar. Sonrasında kurb-ı nevâfil ve kurb-ı ferâiz meselelerini açıklayarak esere son verir.²⁰²

10- Kur'ân'da Tesbih ve Zikir

Eser, 2010 yılında Tekirdağ'da yazılmıştır. Kitap olarak basılmamış olup dosya halindedir. Necdet Ardıç Efendi önsözde, Kur'ân'da ve hadislerde geçen tesbih ve zikir ile ilgili bölümleri toplayıp biraraya getirmek ve bu konuda daha önce yapılan çalışmalara az da olsa katkı yapmak niyetiyle yola çıktığını belirtir. Ona göre tesbih ve zikir, sayısal bir

¹⁹⁸ a.g.e., s. 66.

¹⁹⁹ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Bir Zuhuratın Düşündürdükleri*, Tekirdağ: y.y., 2010, s. 5.

²⁰⁰ a.g.e., ss. 5-6.

²⁰¹ a.g.e., ss. 33-35.

²⁰² a.g.e., ss. 52-60.

faaliyetle duygusal olarak değerlendirildiğinde elde sadece sevap kalır. Ancak tesbih ve zikir, gerçek anlamda uygulanabilirse ilâhî mânâlara ulaşmak için bir araç olabilir.

Eser, Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde geçen tesbih ve zikir ile ilgili bölümlere yer verilerek sonlandırılır. Necdet Ardıç Efendi’nin çok farklı anlamlar yüklediği bu iki kavram, tezimizin üçüncü bölümünde etraflıca ele alınacaktır.

11- Ölüm Hakkında

2012 yılında Tekirdağ’da yazılan ve kitap olarak basılmayarak dosya halinde olan eserin ilk sayfalarında ölümün bir elbise değişikliği ve bir tadış olduğu belirtilir. Ölümle ilgili âyet ve hadislere yer verilerek ölümün güzelliği açıklanır.

“(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bunun Rabblerinden (gelen) bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir.”²⁰³ âyeti, Mescid-i Aksâ’nın ölümü bağlamında çok dikkat çekici şekilde açıklanır.²⁰⁴

Eserin son kısmında ise Hz. Peygamber’in, Hulefâ-yı Râşidîn’in ve Hz. Hasan’ın vefatlarının nasıl olduğu ve son nefeslerindeki tavsiyelerinden bahsedilir.

12- Yehova Şahitleri

1997 yılında Tekirdağ’da yazılan eser kitap olarak basılmamıştır, dosya halindedir. Necdet Ardıç Efendi 1996 yılında, Tekirdağ’da ikamet eden ve kendilerini Yehova Şahitleri diye tanıtan bazı kimselerin görüşme tekliflerini kabul eder. Böylece yaklaşık altı ay süren görüşmelerdeki soru ve cevaplar eserin içeriğini oluşturur. Eserin başında ve sonunda Yehova Şahitleri ile ilgili genel tanıtım bilgilerine yer verilir. Büyük kısmında ise Ahmet Bey isminde bir Yehova Şahidi mensubunun Kitâb-ı Mukaddes’ten bazı alıntılarla sorduğu sorulara Terzi Baba’nın verdiği cevaplar yer alır. Bu sorulardan bazıları şunlardır:

²⁰³ El-Bakara, 2/144

²⁰⁴ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Ölüm Hakkında- Kıyam Et*, Tekirdağ: y.y., 2012, s. 22.

- İsa, tanrı bilgisinin anahtarıdır. Bizce, durum ne olursa olsun sonuç olarak İsa hakkında bilgiye sahip olmamak demek tanrı bilgisine sahip olmamak anlamına gelir. Bunu nasıl açıklarsınız?

- Mukaddes Kitap'ta belirtildiği gibi İsa öldürülüyor ise ben buna niçin inanacağım veya Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği gibi öldürülüyorsa da ona niçin inanacağım?

- Yeryüzüne gelmeden önce İsa'nın gökte yaşadığını nasıl bilelim?

- Hz. İsa kimdir ve bir insan olmadan önce ne yaptı?

- Kendimizi tanımamız için ne yapmalıyız?

- Peki siz, insanların yeryüzünde tanrı ile bütünleştiği zaman ebedi bir yaşamı olacağını söylüyorsunuz, bu durumda dirilme ne olacak?

Hz. Âdem'in günahı ve bunun nesilden nesile geçişi, teslis inancı, yahudilerin Hz. İsa'yı kabullenemeyişi, mutluluk ve mutlu bir gelecek, sonsuz yaşam, cennet yeryüzünde mi olacak, melek ve insan arasındaki üstünlük konusu, Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'i müjdeleme meselesi gibi meseleler hakkında karşılıklı görüşlere de eserde yer verilir.

Terzi Baba'da Ahmet Bey'e bazı sorular sorar:

-Size göre hikmet nedir?

-Fiilleri kişi bizâtihi kendisi mi yapıyor yoksa ona Hak mı yaptırıyor?

-Size göre ebedi yaşam dünyada olacaksa, bu yaşamın içinde Hz. İsa da olacak mı?

-Kıyametten bahseden ifadeler sizde var mıdır?

Eserin sonunda Hikmet Tanyu'nun, "Yehova Şahitleri" adındaki kitabından alıntılarla bilgi verilerek kitap sonlandırılır.²⁰⁵

13- İman ve İkan

2016 yılında Tekirdağ'da basılan kitap, aslında 1996 yılında basılan "İslam, İman, İhsan, İkan" adlı kitabın genişletilmiş halidir. Bilhassa iman ve îkan kavramları daha önceki baskıya nazaran daha geniş bir şekilde izah edilir.

²⁰⁵ bkz. Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Yehova Şahitleri ile Mülakat*, Tekirdağ: y.y., 1997.

Kitap genel itibariyle Hz. Zeyd b. Hârîse'nin "Hakkan mü'min olarak sabahlaması ve imanının hakikatına dair sevgili peygamberimize verdiği cevap" etrafında, iman ve îkan kavramları merkeze alınarak şekillenir. İmanın mertebeleri, iman hayat boyu devamlılığı, gayba iman, gaybı ile iman, ârifin imanı açıklandığı gibi ayrıca iman kemal hali olan yakîn kavramı açıklanarak, ilm-i ledün ve ilm-i yakîn arasındaki fark ortaya konur.²⁰⁶

14- A'yân-ı Sabite Kaza ve Kader

Necdet Ardıç Efendi'nin 2015 yılında Tekirdağ'da yazımını bitirdiği, kitap olarak basılmayan dosya halindeki eseri, a'yân-ı sâbite bağlamında kader ve kaza kavramlarının açıklanması esasına dayanır. Eserin ilk sayfalarında akıl, nefis ve irade kavramları ele alınır ve sonrasında bazı kelâmî mezheplerin kader ve kaza konusundaki görüşleri de tahlile tâbi tutularak bireyin benliği meselesi yani "İnsan var mı yok mu?" konusu açıklanır. Sonrasında a'yân-ı sâbite kavramı, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-hikem ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî adlı eserlerinden pek çok alıntıyla açıklanmaya çalışılır.

Eserde "İlim mâlûma tâbidir" meselesinden, rabb-ı has, mutlak kader, mübrem ve muallak kaza kavramlarına, muallak kaderin bu dünyada neleri düzenlediği sorusunun cevabından, "A'yân-ı sâbite cenneti"ne kadar zengin bir içerik bulunmaktadır.²⁰⁷

15- On üç (13) ve Hakikat-i İlâhiyye

2007 yılında Tekirdağ'da basılan kitap, Necdet Efendi'nin sayılar ve ilâhî düzen arasındaki bağıntıyı açıkladığı bir eserdir.

Necdet Efendi, araştırmalarını bir sistem içerisinde düzenlediğinde "On üç" ün ne derece önemli bir rakam ve sistem olduğunu fark etmiş, böylece "Hakikat-i Muhammediyye ve Ahmediyye"nin bütün âlemlerin zuhur kaynağı olduğu sonucuna varmıştır. Tüm âlemlerin "On üç"le nasıl bir uyum ve ahenk içerisinde olduğunu, saf ve temiz gönüllere ilâhî muhabbet ve sevgi ile aktarmayı bir görev bildiğini kitabın önsözünde okuyanlara bildirmektedir.

"On üç" ün hakikatini anlayabilmek için öncelikle "Elif" in hakikatinin anlaşılması gerektiğini vurgular.²⁰⁸ O yüzden öncelikle izaha burdan başlar ve devamında "On üç"

²⁰⁶ bkz. Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: İman ve İkan*, Tekirdağ, y.y., 2016.

²⁰⁷ bkz. Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: A'yân-ı Sâbite-Kaza ve Kader*, Tekirdağ: y.y., 2015.

²⁰⁸ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: 13 ve Hakikat-i İlâhiyye*, Tekirdağ: y.y., 2007, s. 148.

rakamının uğursuz kabul edilmesi, insan ve “On üç” ün bazı bağlantıları, ülü’l-azm peygamberler ve “On üç” le bağlantıları açıklanarak âlemlerin “On üç” e bağımlı olduğu açık olarak ispatlanmaya çalışılır.

Necdet Efendi’ye göre ülü’l-azm peygamberlerin mertebelerinin rakamsal karşılıkları şöyledir:

“10= İseviyyet

11= Muhammediyyet

12= Hakikat-i Muhammedî-İnsân-ı Kâmil

13=Ahadiyyet Hakikati olan Ahadiyyetü’l-Ahmediyye’dır. Ayrıca bir de (14) Nûr-ı Muhammedî mertebesi vardır.²⁰⁹

16-Tasavvufî İzahlar

Dosya halindeki eser, Necdet Ardıç Efendi’nin bir seveni tarafından, tüm kitapları taranarak hazırlanmıştır. 196 adet konu ve kavram ayrı başlıklar halinde Necdet Ardıç Efendi’nin muhtelif kitaplarından ve çeşitli zamanlarda yaptığı sohbetlerden yapılan alıntılarla özetlenir. Böylelikle belli başlı konu ve kavramlar kısa kısa izah edilir.

II- SOHBETLERİ VE ŞERH ETTİĞİ KİTAPLAR

A. SOHBETLERİ

Necdet Ardıç Efendi mânevî eğitimde sohbe büyük önem vermektedir. Hatta kendisiyle yaptığımız mülakatta “Nazar nazara yapılan sohbetin çok daha bereketli olduğundan ve kişiye yol aldırıldığından” bahsetmiştir.²¹⁰ Zamanının çok büyük bölümü sohbet meclislerinde geçmiştir. Ona göre sohbet ile elde edilen irfâniyet râğbet edilen değerlerin en şerefli, kazanılan cevherlerin en kıymetlisidir.

Seyrû sülûku ilerledikçe konuşma ve insanları etkileme kabiliyeti gelişen Necdet Efendi, mürşidi Nusret Tura’nın 1979 yılında vefatıyla birlikte mânevî emaneti ve sorumluluğu üstlendiğinde 41 yaşındaydı. Mürşidinin dergâh olarak da kullanılan Bebek’teki evinde yapılan sohbet ve irşad faaliyetlerini kaldığı yerden devam ettirdi.

²⁰⁹ a.yer.

²¹⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

Bebek'teki tarihi evde iki yıl boyunca devam eden sohbetler, Nusret Tura'nın eşi Rahmiye Hanım'ın vefatından sonra evin satılması dolayısıyla sona erdi. İhvanın dağılmasına ve sohbetlerin sona ermesine gönlü razı olmayan hanım dervişlerden Mesrure Hanım, Fındıkzade'deki evini sohbetlerin devam ettirilmesi için teklif etti. Bu teklifi olumlu bulan Necdet Efendi, İstanbul ve çevresindeki müntesipleri için Fındıkzade'deki bu evde çok uzun yıllar sohbet, zikir ve irşad faaliyetlerinde bulundu. Her ayın belirli günlerinde Tekirdağ'dan İstanbul'a gelip kendisini burada özlemle bekleyen ihvanına sohbet etti. Evini Allah rızası için sohbet meclisine dönüştüren Mesrure Hanım ise arkadaşı Ayten Hanım ve kızı Nuriye Hanım ile birlikte sohbet dinlemeye gelenlere her türlü hizmet ve yardımı şevk ile sürdürdü.

İstanbul'daki sohbetleri devam ederken yaşamını sürdürdüğü Tekirdağ'da kendisine gönülden bağlanıp izinden yürüyen müntesipleri için haftanın belirli bir gününde, dergâh usûlüyle hazırlanmış olan ve adına “İrfan Mektebi” denilen evinin özel bölmesini, sohbet gayesiyle hizmete sundu.

İstanbul'da sohbetlerin yapıldığı evin sahibesi Mesrure Hanım'ın hastalığı ve yaşlılığı dolayısıyla burada son bulan sohbetleri, bu defa Kasımpaşa'daki Pir Hasan Hüsameddin Uşşâki Hazretlerinin kabrinin de içinde bulunduğu, Uşşâki dergâhında yapılmaya başlandı. İki yıl tarihi mekânın mânevî atmosferinde gerçekleşen sohbetleri, dergâhın yasal sorumluluğunu üstlenen vakıf yönetimi ile çıkan ihtilâf sonucu sona erdi.

Mesrure Hanım'ın oğlu Sefer Bey, İstanbul'daki sohbetlerin ve hayırlı hizmetin devam ettirilmesi için evini açtı. Sefer Bey'in rahmetli olmasından sonra, sevenlerinden Gülrûh ve Tanzer Uçak çifti Erenköy'deki evlerini sohbetlerin devamı için açtı.²¹¹ Bazı sağlık sebeplerinden dolayı buradaki sohbetler de sona erince bu görevi Beykoz Kavacık'tan Osman Sarı Bey yüklendi. Osman Bey'in Hakk'ın rahmetine kavuşmasına rağmen halen eşi ve çocukları bu görevi ifa etmektedir. Buradaki sohbetler yaz aylarının bitip okulların açılmasıyla başlayıp, Ramazan başlangıcına kadarki dönemde her ayın ilk pazar günü olmak üzere devam etmektedir.

Ayrıca Necdet Ardic Efendi, İstanbul Kasımpaşa'da Hz. Pir Hasan Hüsameddin Uşşâki'nin türbesinin karşısında bulunan “Der Saâdet” ismiyle mâruf derneğin binasında,

²¹¹ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (I): Necdet Ardic ve Necm Süresi*, ss.44-50; Necdet Ardic Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

2014 yılı Kasım ayından itibaren, Ramazan ayının gelişiyle bitmek üzere 15 günde bir kez olmak üzere kendi eseri olan “İrfan Mektebi” kitabını şerh etmekteydi. Ancak bu sohbet, 2016 yılı Kasım ayından beri Tekirdağ ve İstanbul’da başka mekanlardan devam ettirilmektedir. Yine her yıl Ekim veya Kasım ayından başlayıp Ramazan ayının başlangıcına kadar ki zaman diliminde Necdet Ardıç Efendi her haftanın Çarşamba günleri akşamı Ahmed Avni Konuk’un Mesnevî şerhi, Tekirdağ’da bulunan ve Necdet Ardıç Efendi’nin daha önceleri hem ev hem terzihane hem de sohbet yeri olarak kullandığı mekândan, okunup şerh edilmektedir. Şu an Ahmed Avni Konuk’un Mesnevî şerhinin altıncı cildi okunmaktadır. Yapılan tüm sohbetler terzibaba13.com sitesinden canlı yayın olarak, Türkiye’nin ve dünyanın dört bir yanından takip edilebilmektedir. Yapılan Mesnevî sohbetlerinde, sohbeti takip edenlerden dileyenler, bilgi@terzibaba13.com adresine sorularını gönderip canlı yayında sordukları sorulara cevap alabilmektedirler. Böylelikle diğer tasavvufî grupların çoğunda var olagelen “Şeyhe soru sorulmaz, şeyhin yüzüne bakılmaz, şeyhle fazla konuşulmaz” anlayışının burada geçerli olmadığı gözlenmektedir. Uzun yıllardan beri değişik zaman ve mekanlarda yapılan tüm sohbetler sürekli olarak görüntülü ve sesli olarak kayıt altına alınmakta, arşivlenmekte ve ihvan arasında paylaşılarak muhabbetle dinlenmektedir. Bununla birlikte vakit buldukça kendisine telefon veya elektronik posta yoluyla ulaşan kişilere cevap vermeye çalışmaktadır.

Terzi Baba İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2015 yılında bir kez, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2016 yılında iki kez öğrencilere ve öğretim görevlilerine dönük konferanslar vermiştir. İstanbul, İzmir, Bursa, Kütahya, Konya, Lyon gibi şehirlere ve Balıkesir’in Bandırma ilçesine muhtelif zamanlarda, eşi Nüket Hanım’la beraber giderek sevenlerini ziyaret etmekte ve bir müddet kalarak sohbet irad etmektedir.

Ayrıca, Ma’rûf-i Kerhî, Yahyâ b. Muâz, Şah Şûca’ Kirmânî, Hamdun Kassâr, İmâm-ı Rabbânî ve oğlu Hâce Muhammed Ma’sûm, Ya’kûb-ı Çerhî, Ubeydullah Ahrâr, Mâlik b. Dînâr, Süfyân es-Sevrî, Kasım b. Muhammed, Abdullah Dehlevî, Abdullah b. Mübârek, Dâvûd et-Tâî, İbrâhim b.Edhem ve son dönem sûfilerinden Abdülaziz Bekkine gibi tasavvuf büyüklerine atfedilen bazı sözler Necdet Ardıç tarafından sohbetlerde açıklanarak, bu sözlerin şerh edildiği sohbetler “Hikmetli Sözler” adı altında video paylaşım sitelerinde bulunabilecek şekilde internet ortamında paylaşılmaktadır. İnternet ortamında “terzibaba13.com” ve “islamvetasavvuf.org” adlı sitelerde, video paylaşım sitelerinde ve sosyal medya-haberleşme sitelerinde “İrfan Sohbetleri”, “Terzi Baba” adında

gruplar kurulmuştur. Bu gruplara üye olup takip edenlere eski ve güncel sohbetler, e-kitaplar, sesli ve görüntülü kayıtlar, resimler ve fotoğraflar ve daha birçok malzeme iletilmektedir. Necdet Ardiç Efendi'nin soru-cevap şeklinde birçok konu ve meseleye dair açıklamaları, muhtelif kavram, konu, meseleye dair sohbetleri dijital ortamda, internet ortamında bulunabilmektedir.

B. ŞERH ETTİĞİ KİTAPLAR

Necdet Ardiç Efendi, tasavvuf dünyasının önemli kitapları olarak kabul edilen belli başlı eserleri muhtelif yer ve zamanlarda tercümelerinden veya şerhlerinden bizzat okuyarak, sevenlerine açıklamaktadır. Böylelikle sevenlerinin irfânî düzeylerini arttırma çabasıyla, daha hızlı yol almalarına ön ayak olmaktadır. İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-hikem ve Mir'âtü'l-İrfân, Abdulkerîm el-Cîlî'nin el-İnsânü'l-kâmil, Mahmud Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz, Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinin hem Tâhirü'l-Mevlevî hem de Ahmed Avni Konuk şerhleri, Fahrreddîn-i Irâkî'nin Lemaât, Abdulkadir-i Geylânî'nin Risâle-i Gavsîyye, Ali b. Hüseyin el-Kâşîfî es-Sâfi'nin Reşahât, Necdet Ardiç Efendi'nin kendi kutlu nefesiyle seslendirip takipçilerine okuyup açıkladığı eserlerdir.

Bu büyük eserlerin merkeze alındığı sohbetler görüntülü veya sesli kayda alınmıştır. Bunlardan; İbnü'l-Arabî'nin Mir'âtü'l-İrfân, Abdulkadir-i Geylânî'nin Risâle-i Gavsîyye, Ali b. Hüseyin el-Kâşîfî es-Sâfi'nin Reşahât, Mahmud Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz, Abdulkerîm el-Cîlî'nin el-İnsânü'l-kâmil kitaplarının tamamı, sohbetleri yapılmakla birlikte, bu sohbetler düzenlenerek kitap haline getirilmiş ve basılarak ihvana ve talep edenlere takdim edilmiştir. Abdulkerîm el-Cîlî'nin el-İnsânü'l-kâmil adlı eserinin şerhi üç kitap olarak basılmıştır. Birinci kitap, eserin Abdülkadir Akçiçek çevirisi esas alınarak giriş bölümünün şerhinden oluşmaktadır. İkinci kitap mukaddime bölümü, üçüncü kitapta ise zât, sıfat ve isim mertebe/bölmeleri şerh edilmektedir.

III- HAZIRLADIĞI VE SADELEŞTİRDİĞİ ESERLER

A. TUHFETÜ'L-UŞŞÂKÎ

Necdet Ardiç Efendi, kitabın önsözünde, Abdullah Salâhî Uşşâkî'nin yazıp, Osmanlı Türkçesine Abdurrahman Sâmî Efendi tarafından bazı ilavelerle çevrilen eseri, muhterem ve merhum şeyhi Nusret Tura Efendi'nin isteğiyle günümüz insanının

anlayacağı bir dilde uyarladığını ve bu çalışmayı şeyhinin vefatından sonra 1998 yılında bitirebildiğini belirtmektedir.

Nusret Tura, Osmanlı Türkçesi ile matbu kitabı dervişi ve halifesi Necdet Efendi'ye verip sadeleştirmesini isteyerek zamâne dervişlerinin yolun âdâbını öğrenmelerini, böylece yolun esaslarına bağlı kalınmasını amaçlamıştır. Necdet Efendi, kitabın dünya ve ahiret işlerinin birbirine karıştığı günümüzde gerçek gönül ehli kimselerin takip etmeleri lazım gelen yolu gösterdiğini belirterek, bu çalışmanın kendisi için çok yorucu olduğundan bahseder. Çünkü, eserin muhterem yazarının ifade etmek istediği mânâları, asıllarına en uygun ifadelerle vermeye çalışmasına rağmen, elimizdeki sözcüklerle gerçek anlamı ifade etmenin çok zor olduğunu söyler. Ona göre kitap mânâ âleminde, başka bir dünyadan bahsetmekte, halbuki bugün kullandığımız kelimeler bugünün dünyasını anlatmaktadır. Durum böyle olunca günümüz Türkçesi'nde kullanılan sözcüklerle, mânâyı en uygun şekilde ifade etmeye çalıştığını belirtir. Bazı kelimelerin bugünkü karşılıklarını lügatlarda dahi bulamadığını, cümlenin akışı içerisinde kelimeyi değerlendirmeye çalıştığını anlatır.

Aynı zamanda bazı tasavvufî terimleri bilmenin kitabı anlamada kolaylık sağlayacağını ifade ederek sözlerimiz ve fiillerimizle gerçekleri çok iyi anlamak ve yaşamak zorunda olduğumuzu, dolayısıyla her birey ve grubun kendi gerçek yerini bilip, idrak ederek sorunların aşılabileceğini ve birlikteliğe ulaşabileceğini zira toplumun acil olan ihtiyacının birbirimizi sevmek ve anlamak olduğunu belirtir.²¹²

Aslına sadık kalınarak sadeleştirilen Halvetî-Uşşâkî yolunun âdâb kitabı olarak kabul edilen eser, iki ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır.

B. LÜBBÜ'L-LÜB

Kitap, aslen Muhyiddin-i Arabî Hazretlerinin “*Fütuhât-ı Mekkiyye*” isimli kitabından alınan bazı bölümlerin, İsmail Hakkı Bursevi Hazretleri tarafından açıklamasından meydana gelmektedir. Necdet Ardıç Efendi, bu eseri 1990'lı yıllarda Osmanlıca aslından günümüz insanının okuyacağı hale getirmek istemiştir. Çünkü esasen daha önce de birçok çevirisi yapılan çok değerli bu küçük eserin, tasavvuf yolunun meraklılarına yol gösteren bir kılavuz olabileceğini belirtir.²¹³

²¹² Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Âşıklar Yolunun Âdâbı*, Tekirdağ: y.y., 1998, s. 6.

²¹³ a.g.e., s. 3.

Terzi Baba, ârif, etvâr-ı seb’a, hazarât-ı hamse, gayb-i mutlak, âlem-i ceberût, âlem-i melekût, mutlak şuhûd, insân-ı kâmil, üç sefer ve tekvin bahislerinin olduğu bu “Öz” kitabın içeriğini, kendi yorumlarını da katarak daha da zenginleştirmiştir.

IV- TERZİ BABA İNTERNET DOSYALARI: MEKTUPLAR VE ZUHURATLAR SERİSİ

Şimdilik sayısı 90 olan bu dosyaların içeriğini Terzi Baba’ya sevenlerinden ve muhtelif kişilerden e-posta veya mektup yoluyla gönderilen sorulara, zuhuratlara, Terzi Baba’nın verdiği cevaplar oluşturur. Ayrıca Terzi Baba’nın kendisinin gördüğü bazı rüyalara yine kendisi tarafından yapılan yorumları da içerir.

1958 yılından beri yaklaşık 50 yıllık bir süre zarfında biriktirilen ve kayıt altına alınan bu dosyalar; bir dervişin seyrü sülûk sürecinde, rehberiyle ilişkisine dair çok geniş bir mâlumat sunar. Zuhuratlara verilen cevaplar, yapılan yorumlar oldukça dikkat çekicidir ve istişare mahiyetindedir. Nusret Tura hazretleri de sevenleriyle mektuplaşarak onların seyrini yakın markajla takip etmiştir. Şeyhinin bu uygulamasını önemseyen Terzi Baba, teknolojik imkanları da sıkça kullanarak bu konuda hacmi giderek artan oldukça ciddi bir ürün ortaya koymaktadır.

IV- DİĞER DİLLERE ÇEVİRİLEN KİTAPLARI

Necdet Ardiç Efendi’nin ülkemiz dışında da sevenleri ve takipçileri vardır. Fransa, İspanya, Amerika, Kanada, Kolombiya bu ülkelerden bazılarıdır. Hatta Fransa’nın Lyon şehrinde Necdet Ardiç Efendi’nin sevenlerinin belli aralıklarla bir araya geldiği bir dergâh dahi bulunmaktadır. Ayrıca Necdet Ardiç Efendi’nin kitaplarının, sesli ve görüntülü sohbetlerinin bulunduğu “www.terzibaba13.com” ve “www.islamvetasavvuf” adlı internet siteleri dünyanın pek çok yerinden tasavvufla ilgili insanlar tarafından takip edildiği için de bazı önemli kitaplarının değişik dillere çevrilmesi konusunda bir ihtiyaç hasıl olmuştur. Yukarıdaki bölümlerde bahsi geçen ve kısaca açıklanan kitaplardan bir kısmı İngilizce, İspanyolca ve Fransızca’ya çevrilmiştir. Başka dillere çevrilen Necdet Ardiç’in kitaplarının listesi ve çevrildikleri diller şu şekildedir:

1- “Salât” kitabı 2004 yılında “The Secrets Of Salat” ismiyle İngilizce’ye, “Salat” ismiyle İspanyolca’ya çevrilmiştir. Türkçe’den İngilizce’ye çeviren Cüneyt Oskal, düzenleyen Giovanna Lopez Ruiz’tir. İngilizce’den İspanyolca’ya çeviren yine Giovanna Lopez Ruiz’tir. Baş kısımlarında küçük bir sözlük bulunduran çeviriler dosya halindedir, kitap olarak basılmamıştır.

2- “İslâm’da Mübarek Geceler, Bayramlar ve Hakikatleri” kitabı 2000 yılında Türkçe’den Fransızca’ya “Les nuits Sacrées” adıyla Kâmil Ökmekler-Abdülvahit Gerenet tarafından çevrilmiştir. 2017 yılında ise Enrique Suarez ve Claudia Rodriguez tarafından Fransızca’dan İspanyolca’ya çevrilmiştir. Çeviriler dosya halindedir, kitap olarak basılmamıştır.

3- “İslâm, İmân, İhsân, İkân” isimli kitap 2015 yılında Koç Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde görev yapmakta olan Doç. Dr. Cem Demiroğlu tarafından Türkçe’den İngilizce’ye “Breezes From The Heart- Islam Iman Ihsan Ikan” adıyla çevrilmiştir. Çeviri dosya halindedir, kitap olarak basılmamıştır.

4- “İrfan Mektebi” kitabı 1990 yılında Türkçe’den Fransızca’ya, Kâmil Ökmekler-Abdülvahit Gerenet tarafından “L’atelier De La Gnose (Irfan): Itinéraire Du Chemin De La Vérite Divine (Haqq)” adıyla çevrilmiştir. 2007 yılında ise Claudia Rodriguez tarafından Fransızca’dan İspanyolca’ya “El Taller De La Busqueda (Irfan): Itinerario del Camino De La Verdad Divina (Haqq)” adıyla çevrilmiştir. Bu çeviri, 2014 yılında yine Claudia Rodriguez tarafından güncellenerek kitap olarak basılmıştır. Kitap ayrıca 2015 yılında Cüneyt Oskal tarafından İngilizce’ye çevrilmiştir. Bu çeviri ise dosya halindedir.

5- “Vahy ve Cebrâîl” kitabının çevirisine 2012 yılında başlanmıştır. Şu anda çeviri ve kitap sonuna eklenmek üzere sözlük çalışmasına Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Marie Helene Sauner Leroy tarafından devam edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECDET ARDIÇ'IN TASAVVUF ANLAYIŞI

Necdet Ardiç Efendi, modern zamanlarda niceliğin egemenliği altında ezilen, hissizleştirilen, robotlaştırılan çağımız insanına kim olduğunu, nereden geldiğini, nereye ve kime ait olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca muhataplarına ilâhî benlik bilincini kavratıp, ödev şuurunu hatırlatmaya ve öğretmeye çalışan bir ârif olarak tasavvuf çalışmalarını sürdürmektedir. Oluşturduğu geniş kitap külliyyatı ve bir hayli yekûn tutan sesli ve görüntülü sohbetleriyle özelde Uşşâkîlik ve Halvetîlik kültürüne, genelde ise tasavvuf alanına ciddi katkıları olan biridir.

Günümüzde İslam, rûhî tarafı noksan bırakılarak ceza hukukuna indirgenmekte ve tartışmalı bazı kelâmî meselelerle gündeme getirilmektedir. Necdet Efendi, İslam'ın hayat verici, üretken ve medeniyet kuran ruhunu pek çok sûfinin yaptığı gibi tasavvufî gelenekten hareketle yeniden kazandırmaya çalışmaktadır.

Merasimlere, soğuk, donuk ve statik bir dindarlığa sıkıştırılmış günümüz müslümanlarına ve dervişlerine bu ruhu bir âlim ve ârif olarak üflemeye çalışan bu zâtın söyledikleri belki yıllar sonra daha iyi anlaşılacaktır.²¹⁴ Bununla birlikte tezimizde Necdet Ardiç Efendi'nin tasavvufî anlayışı ve görüşleri, kısıtlı bir çerçevede de olsa açıklanmaya çalışılarak tasavvuf araştırmalarına katkı sağlanmasına gayret edilecektir.

Ülkemizde ve dünyanın birçok yerinde mistik ve ezoterik yapılar, duygudan uzak, forma odaklanan ve ritüellere boğulan dinlerin mensupları ve değişik kesimler tarafından daha çok ilgi görmüştür. Bilhassa son yıllarda batıda ve batı üzerinden ülkemizde, tasavvufa olan ilgi daha da çok artmaktadır. Böyle bir dönemde sağlam bir silsileye bağlı, sahih bir gelenekten gelen, belli sâbiteleri ve prensipleri olan, İslam'ın bir alanındaki yorum

²¹⁴ Necdet Ardiç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat; Şerif Kır (Necdet Efendi'nin dervişi) ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

biçimini sadece bir bilgilenme süreci olarak değil aynı zamanda bir “Olma” hali olarak gören zatların önemi daha da çok ortaya çıkmaktadır.

Böyle biri olarak Necdet Ardıç Efendi, anlattıkları ve yazdıklarıyla aslında çok önemli bir görevi yerine getirmektedir. Günümüz Türkiye’sindeki tarikat yapılanmalarının çoğu, tasavvufun marifet ve hakikat boyutlarından uzak, şariat ve tarikat boyutlarında tasavvufu temsil eder durumdadır. Bilhassa Şeyhü’l-Ekber İbnü’l-Arabî, Hz. Mevlânâ, Yunus Emre gibi hakikat ve irfanın tüm dünyada sembolü olmuş Anadolu’nun ruhunu mayalayan büyüklerin yaşadığı topraklarda bu duruma gelinmesi üzücü bir durumdur. Hele hele belli kisve ve ayinlerle, idraksiz ve irfansız yol aldırmaya çalışan tasavvufi grupların kâhir ekseriyeti oluşturduğunu görmek pek daha üzücüdür.

Necdet Efendi, farklı sûfî tipolojilerinin boy gösterdiği günümüzde, irfan ve hakikat merkezli bir tasavvuf anlayışıyla, tasavvuf dünyasına renk katmaktadır. Sevenlerine ve tasavvuf yolunun yolcularına, örneklik teşkil eden bu perspektifin, anlaşılabilmesi ve tanıtılması tarafımızca çok önemlidir. Bu çalışma vesilesi ile görüşlerine az çok vâkıf olmaya çalıştığımız bu zat, geçmişte çok canlı olan bir irfan damarını ihya edip, âdeta dervişlerine idrak sıçramaları yaşatan bir mânevî arkeologtur.

Belli bir zaman ve hacim sınırı olan tezimizde, çok geniş bir sohbet ve kitap külliyatı olan Necdet Ardıç Efendi’nin bütün görüşlerini serdetmemiz tabii ki imkansızdır. Ancak kendisiyle yaptığımız mülakatları, kayıtlı sohbetlerini, eserlerini, sevenleri ve takipçileri ile yaptığımız görüşmeleri göz önüne alarak öne çıkan görüşlerini, farklı yorumladığı kavramları ve bazı içtihatlarını içeren tasavvuf anlayışını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken de eksik ve yanlışlarımız takdir edilir ki mutlaka olacaktır. Ayrıca tüm bu değerlendirmeler sonucunda oluşan tezin daha da geliştirilebilir olacağı da unutulmamalıdır.

Üçüncü ana bölüm, üç alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci olarak, Necdet Ardıç Efendi’nin seyre yüklediği anlam ve seyrü sülûk çeşitleri, seyrin gayesi, Halvetî-Uşşâkî yolunun seyrü sülûk usûlünde yaptığı içtihatlar, nefis, nefsin kaynağı ve işlevi, nefis mertebeleri, beş hazret mertebeleri, nefsin özellikleri ve etkileri, nefsin terbiyesi konuları ele alınacaktır.

İkinci olarak ise Necdet Ardiç'in anlam dünyasına bağlı olarak farklı bir şekilde yorumladığı bazı kavramlar, bilhassa Terzi Baba'nın sisteminde yeni anlam yüklenen kavramlar açıklacak.

Üçüncü ve son olarak ise Terzi Baba'ya yönelttiğimiz bazı tasavvufi ve güncel konuları içeren otuz üç soruya verdiği cevaplara yer verilerek bu bölüm sonlandırılacaktır.

I-SEYR, SEYRÜ SÜLÛK VE AŞAMALARI

A. SEYR VE ÇEŞİTLERİ

Seyr, lügatte gezmek görmek anlamına gelir. Sülûk ise yola girmek, yol tutmak anlamına gelir. Tasavvuf ehlinde, bir mürşide intisab eden kişinin, tarikat usulüne uyarak yaptığı mânevî yolculuğa seyrü sülûk denir.²¹⁵

Seyrü sülûk, aynı zamanda tasavvuftaki ahlâkî eğitim sürecinin adıdır. Bir başka ifadeyle bu kavram, tarikata giren kimsenin mânevî makamları tamamlayıncaya kadar geçirdiği safhalara verilen addır. Seyr ve sülûk birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Seyr için sülûkun lüzumu, namaz için abdestin lüzumu gibi sayılmıştır. Seyrü sülûk için iki temel yol vardır. Biri nefsi tezkiye, diğeri ise ruhu tasfiyedir. Nefsi tezkiye yolu, silsilesi Hz. Ali'ye dayanan, riyâzet, mücahede, cehrî zikrin esas alındığı tarikatlarda tercih edilir.²¹⁶

Nefsi terbiye ederek sâlikî sülûke devam ettirme metodu, aynı zamanda cehrî zikri esas alan mürşidlerin uyguladığı bir sistemdir. Sâlikleri cehrî zikir esasına göre terbiye edip yetiştirmeye çalışan mürşid, nefis terbiyesi ile sâlikini maksadına ulaştırmak pozisyonundadır.²¹⁷ Cehrî zikir yapan tarikat tiplerinden biri olan Halvetî-Uşşâkıyyenin şeyhi Necdet Efendi de bağlılarına nefis terbiyesi ile seyir yaptırmaya çalışmaktadır.

Necdet Ardiç Efendi'ye göre aslında, insanoğlu dünyaya gönderildiği ilk günden itibaren aslına dönme özlemi içerisindeydir. Çünkü insanlar bu âleme, sıla-i rahimleri olan “Uluhiyet” âleminde gelmiştir.²¹⁸

²¹⁵ Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2004, ss. 272-284.

²¹⁶ Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Mes'eleleri*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1997, ss. 76-81.

²¹⁷ Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, İstanbul: Petek Yayınları, 1984, s. 49.

²¹⁸ 26 Haziran 2016 tarihli “TvNet” ulusal televizyon kanalında gösterilen, Necdet Ardiç'in görüntülü sohbetlerini içeren “Hikmetin İzinde” adlı sahur programı.

Ona göre; ilâhî kamışlıktan kesilmiş olan insanların her biri, bir “Ney” e dönüşüp, “Vatanım, vatanım!” diye inlemeye başladı. Cenâb-ı Allah, insanların kendi hakikatlerini öğrenmesi için peygamberler ve kutsal kitaplar gönderdi. Bu peygamberlerin en mühimleri Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrâhîm, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed’dir. Onlar, vazifelerini hakkaniyetle îfâ ederek insanoğluna, aslî vatanları olan sıla-i rahime kavuşma yollarını gösterdiler. Bu yolculuğa, âdemiyet hakikatinden başlayarak her bir peygamber mertebesi ile devam eden sâlik, belli duraklara uğrayarak sahih bir yoldan Hz. Muhammed’in (s.a.v.) “Habiblik” mertebesine ulaşmaya başladı. O yüzden de Terzi Baba’ya göre âdemiyet hakikatlerinden bahsetmek ve anlamak çok merkezî bir öneme sahiptir.²¹⁹

Tasavvufî eserlerde genelde seyr yani mânevî yükseliş; seyr-i illallah, seyr-i fillah, seyr-i maallah, seyr-i anillah şeklinde derecelendirilir.²²⁰ Terzi Baba ise her insan için geçerli olan fitrî altı çeşit seyirden bahseder:

-Birinci seyir: İnsanlık âleminin seyridir. Bu seyirde, her dönemin ve mertebenin kendine has hangi zıtlıkları varsa hepsi yaşanır. Mesela, Hz. İbrâhîm’in (a.s) karşıtı olarak Nemrut, Hz. Musa’nın (a.s) karşıtı olarak ise Firavun vardır. Bu seyir, diğer zıtlıklarla devam eder. Kıyâmet koptuğunda ise bütün mertebeleri ile birlikte sona erecektir.

-İkinci seyir: Bir kimsenin hayatı boyunca kendi seyrini yapmasıdır. Bunun için, iyi ve disiplinli bir çalışma ile yaklaşık olarak onbeş-yirmi sene gerekir. Burada, tasavvufî seyir olarak anlaşılan seyrü sülûk kastedilir.

-Üçüncü seyir: Herkes için geçerli olan, bir senelik yani on iki aylık seyirdir. Recep, Şaban ve Ramazan aylarından oluşan mübarek üç aylar ile iki bayram arasındaki iki ayın toplamıyla oluşan beş ay, beş hazret mertebesidir. Geriye kalan yedi ay ise nefis mertebeleridir. Bu seyir, muharrem ayının birinde başlar, kurban bayramının dördüncü günü yani zilhiccenin on üçüncü günü biter. Bütün özellikleri ile her sene devam eden tam bir seyirdir.

-Dördüncü seyir: Günlük, gece-gündüz seyridir. Gece fenâfillâh, gündüz bekabillâhtır.

²¹⁹ 28 Haziran 2016 tarihli “TvNet” ulusal televizyon kanalında gösterilen, Necdet Ardic’in görüntülü sohbetlerini içeren “Hikmetin İzinde” adlı sahur programı.

²²⁰ Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Mes’eleleri*, s. 80.

-Beşinci seyir: Nefes seyridir. Nefes alırken “Hay” ismi ile hayat buluruz, nefes verirken “Mümît” ismi ile hayatımız sona erer. Bu hal devamlılık üzere olduğundan kendimizi hep diri zannederiz. Bu seyir, “Ölmeden evvel ölme” hakikatini aklımızda tutmamızı sağlar.

-Altıncı seyir: Anlık seyirdir. Çok kısa süreli olarak, bizde de âlemle birlikte “Kevn ve fesat” yani olmak ve bozulmak hali tecelli eder. Bu süreç, çok kısa aralıklarla sürdüğünden bunun farkında olamayız. Örneğin, elektrik akımı kesik kesik gelmekle birlikte, onu devamlı akım gibi görürüz. Çünkü akım kesildiği zaman o kısa anda bir önceki akımın aydınlığı mevcut olduğundan beynimiz kesik akımın olduğu devreyi algılayamaz. Böylece hayatımızı hep devam eden bir yaşantı gibi zannetmekteyiz. Hakîkatte ise her an ölüp dirilmekteyiz.²²¹

Terzi Baba, bağlı bulunduğu geleneğin bir gereği olarak, kişinin mânevî seyrinde kendini tanıyabilmesi için yapması gereken çalışmaları iki kısma ayırır:

Birinci kısım, “Etvâr-ı seb’a” yani yedi turdur. Adından da anlaşılacağı üzere bu kısım yedi merhaleden oluşur.

Bunlar da sırasıyla:

- 1- Nefs-i emmâre
- 2- Nefs-i levvâme
- 3- Nefs-i mülhime
- 4- Nefs-i mutmainne
- 5- Nefs-i râziyye
- 6- Nefs-i marziyye
- 7- Nefs-i sâfiye diye adlandırılır.

Bu kısımda kişi, “Enfûsî” yani içe dönük çalışmalar yaparak kendini tanımaya başlar.²²²

²²¹ Necdet Ardiç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

²²² Ardiç, *İrfan Mektebi*, s. 13.

İkinci kısım, “Hazarât-ı hamse” yani beş hazret mertebesidir. Hazarât-ı hamse, İbnü'l-Arabî tarafından varlık mertebeleri bağlamında; gayb-ı mutlak, âlem-i ceberrut, âlem-i melekût, şühûd-u mutlak ve insân-ı kâmil olarak sınıflandırılır. Vücûd yani varlık, her bir mertebede, farklı isimler altında kendini izhar eder.²²³

Vücûd kavramı, zihinde meydana gelen kavramların hepsinden önce gelir. Çünkü bu kavram ortaya çıkmadan, diğer kavramların ortaya çıkmasına imkân yoktur.²²⁴ İbnü'l-Arabî, anlaşılması zor olan vücûd kavramını, ışık sembolizmi ile açıklar. Işığı vücûd, karanlığı ise ademle özdeşleştirir. Işıkla karanlık bir arada bulunmadığı gibi, varlıkla yokluk da bir arada bulunamaz.²²⁵

Vücûd veya mutlak vücûddan kasıt, Cenab-ı Hakk'ın vücududur. Yaratılmışların hepsi onun vücûduyla kâim, onda zahirdir. Bu vücûd birdir. Yaratıkların veya mertebelerin çoğalmasıyla onun da çoğalması gerekmez. O, birdir, kısım ve parçalara ayrılmaz.²²⁶ Beş hazret mertebesinde, kategorize ederek, belli merhalelerle vücûdu tarif etme durumu söz konusudur.

Bu merhaleler de sırasıyla:

1- Ef'al âlemi

2- Esmâ âlemi

3- Sıfat âlemi

4- Zât âlemi

5- İnsan-ı kâmil diye adlandırılır.

Terzi Baba'ya göre, kişi bu kısımda “Âfâkî” yani dışa dönük çalışmalar yaparak dış âlemi tanımış olur. Bu merhaleler, gayretle ve Allah'ın atıyyatı ile geçilir ve nihayet kemâle erilir. Allah kendine çekmeyi dilediği kullarını bu yollardan geçirerek huzuruna çıkartır. Bunların aşılabilmesi için yapılan virdler, akşam namazından başlar ve yirmi dört saatte bir tekrarlanır.

²²³ Mahmud Erol Kılıç, *İbn Arabî Düşüncesine Giriş: Şeyh-i Ekber*, 5.b., İstanbul: Sufi Kitap, 2015, s. 88.

²²⁴ Ferit Kam, *Vahdet-i Vücûd*, çev. Ethem Cebecioğlu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994, s. 69.

²²⁵ Tahir Uluç, *İbn Arabî'de Sembolizm*, 4.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2015, s. 255.

²²⁶ İsmail Fenni Ertuğrul, *Vahdet-i Vücûd ve İbn-i Arabî*, haz. Mustafa Kara, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2008, s. 208.

Ayrıca seyrü sülûk yöntemine göre nefsânî tarikatlardan²²⁷ sayılan Halvetîliğin Uşşâkîlik şubesinin şeyhlerinden olan Necdî Ardıç Efendi, beş hazret mertebelerini ilâhî seyrile şöyle ilişkilendirir:

Tevhid-i ef'al seyri: Seyri ilallah (Allah'a seyr),

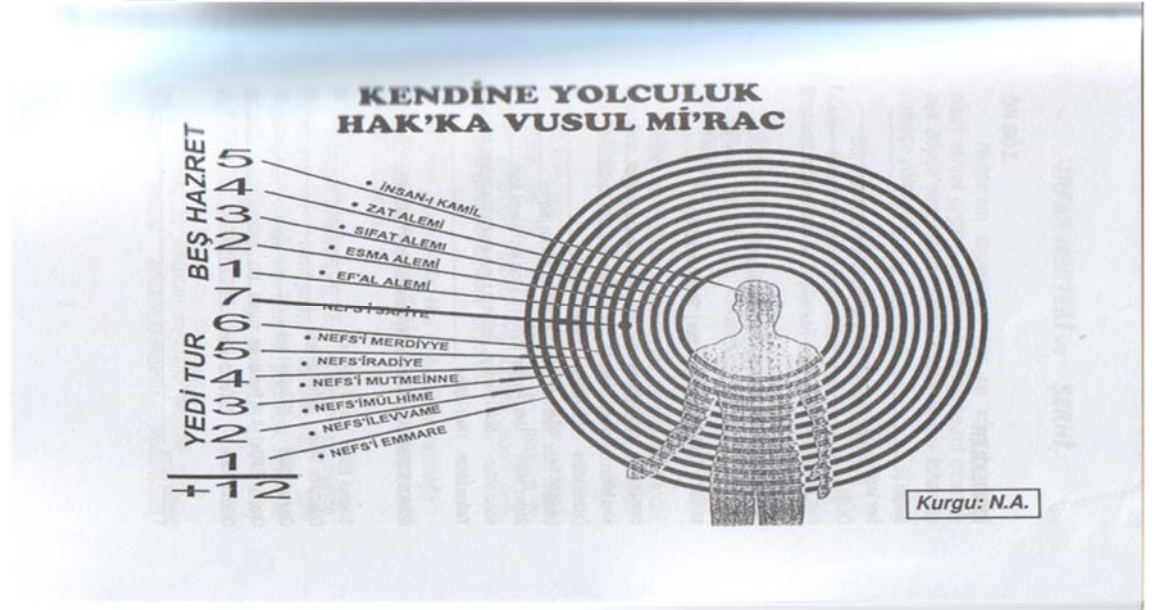
Tevhid-i esmâ seyri: Seyri ilallah (Allah'a seyr),

Tevhid-i sıfat seyri: Seyri fillâh (Allah'da seyr)

Tevhid-i zât seyri: Seyri maallah (Allah'la beraber seyr)

İnsan-ı kâmil seyri: Seyri anillâh (Allah'dan seyr) şeklinde de seyirden bahseder.²²⁸

Necdî Ardıç Efendi mânevî yolculuğu kendi çizdiği bir şema ile şöyle şekillendirir:

229

Özet olarak Necdî Ardıç Efendi bu mânevî yolculuğu ve mertebelerini şöyle açıklar:

²²⁷ Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Mes'eleleri*, s. 234.

²²⁸ Ardıç, *İrfan Mektebi*, ss. 83-136.

²²⁹ a.g.e., s. VII.

Mertebelerin zirvesi gayb-ı mutlak, tabanı ise şehâdet âlemidir. Şehâdet âleminden geriye doğru mânevî bir yükselişle başlangıç noktasına dönen insan, bu mertebeleri ve bunların birbirlerine nispetle durumlarını müşahade eder ve hissederek bilir. Bu his, cisimler âleminde algılanan her bir şeyin misâl ve hayâl mertebesinde mevcûd olan lâtif bir varlığın sûreti olduğu hissidir. Ayrıca misâl ve hayâl, nûr âleminin; nûrlar rûh âleminin, ruhlar da a'yân-ı sabitenin suretleridir. A'yân-ı sabite ise ilâhî ilmin sûretleridir.

Böylece Allah yolcusu sâlik, bütün ilâhî isimlerin eser ve hükümleri ile kendinde zuhur etmesiyle hakîkatıyla Hak, sûret ve zahiriyle de halk olur. Kendisinde Hakk'ın bütün mertebelerinin ahkâmı cem edildiğinden o, ilâhî sûretler üzere bütün halka “Rahmân” olmuş olur. Zira insân-ı kâmil, zâhiri ve bâtını ile halka rahmettir.

On iki mertebeyi bitirmekle sâlikin işi tamamen bitmiş olmaz. Çünkü bu seyrin aslında ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakke'l-yakîn, olarak üç seyri vardır. Birinci seyr, ef'al (madde) âleminde, ikinci seyr esmâ (nûr) âleminde, üçüncü seyr ise sıfat (rûh) âleminde olur. Genelde yapılan seyrü sülûklar, ef'al âlemindeki seyrü sülûklardır.

Ayrıca dört halde tecelli mertebeleri de vardır. Bunlar da tecelli-i zat, tecelli-i sıfat, tecelli-i esmâ ve tecelli-i ef'âl'dir. Böylece gerçek ders sayısı, 12+12+12+4=40 kırk olmuş olur.

Birinci seyr ile sâlik genel mânâda bu hallerin ilmini almış olur, bu ise birey olarak kendisine yeterli olur. Ancak daha ilerisini isterse idrâk, irfaniyet ve sabırla yoluna devam etmesi ve her yöndeki tecrübelerini arttırması gerekmektedir. Ancak o zaman gerçek kemâle ulaşma yolu açılmış olur. İlk seyrini bitirmiş olanların az da olsa bazılarında görülen ufak tefek olumsuz hallerin zuhuru bu yüzdendir. Kişilerin bu özel hallerine bakarak, gerçek irfaniyeti kötölemek ve suçlamak çok yanlış olur. Misallendirmek gerekirse ilk seyrir orta, ikinci seyrir lise, üçüncü seyrir üniversite, tecelliler ise ihtisaslaşmaktır diyebiliriz.²³⁰

B. SEYRÜ SÜLÛKUN GAYESİ

Tasavvuf, bir ilim olarak Allah, âlem ve insan hakkında küllî bilgiler sunar. Diğer disiplinlerden farklı olarak, usûl, bilgi kaynağı ve hedefte farklılık gösterdiğinden sunduğu

²³⁰ a.g.e, ss. 130-131.

bilgiler de farklıdır. Tasavvuf dünyasının dertli ve gayretli sûfilere, gayelerini değişik eserlerle ifade etmişlerdir.²³¹

Tasavvuf ve seyir, bir derûnî arınmanın gerçekleşmesini, kalbi kirlüten illetlerin zikir, sohbet ve tefekkür gibi yollarla temizlenmesini, bu şekilde insanın öz benliğinin ıstıfa bulup Allah katında süzme bal gibi sırf tevhidden ve saf hakîkatten ibaret kalarak makbul olmasını gaye edinir.²³²

Tasavvufî seyrinde elzem olan sâlikin mürşide biat edip teslim olması, aynı zamanda egodan kurtuluş sürecidir. Jung terminolojisine göre bu teslimiyet, kişiliğe bağlanmış koşullanmadan, kendilik yerine egoya odaklanmaktan kurtuluş sürecidir. Çünkü sûfî olmak, mânevî bir sezgi, içgörü ve olgunlaşma sürecidir. Sûfî yolculuk, kişinin o ana kadar hiçbir şeyi anlamadığını, yalnızca hayretin olduğunu farkettiği yerde başlar.²³³

Sâlik, seyrü sülûkun bidâyetinde, karanlığın kuşattığı evde bulunan bir adama benzer. Bu adam, kendisine bahşedilen bir kandilin ziyâsıyla aydınlanmak ister. Sonra evinin kapısı ve penceresi açılır ve kamerin ziyâsı içeri nüfuz eder. Bu defa ayın ziyâsıyla aydınlanarak mesrur olur ve boş bir tarlaya çıkar. Artık, ayın ziyâsı sayesinde kandilin ziyâsına gerek duymaz. Böyle sevinmişken, gün aydınlanır ve en üst derecesine ulaşmaya kadar ziyâ ve aydınlığını artırır. Bu örnekte karanlık ev, karanlıkları nedeniyle bilgisiz kalmış nefsin timsalidir. Evdeki kandil ziyâsı, aklın aydınlığı ve ziyâsıdır. Bu akıl, tıpkı ayın doğmasındaki gibi, şariat ilimleriyle ve sünnet ilminin nurlarıyla ziyâde olur. Sonra marifetin özünün nuru sayesinde artışını sürdürür. Bu durumda ziyâ, sabah vaktinin doğması ve etrafın aydınlanması gibidir.²³⁴

Terzi Baba'ya göre tasavvuf disiplininde amaç kişiye kendini tanıtmak ve kazandırmaktır. Seyrin asıl maksadı, kişinin bireysel benliğinden geçip ilâhî benliğini idrak etmesi, kendini bulması, men (kim-kimlik) sırrını idrak etmesidir. Bunun dışında bir amaç olmaması, kişinin hedefinin sadece bu olması çok önemlidir. Zira yapılan zikirler, virdler hepsi güzeldir ve kişiye sevap kazandırır. Ancak kişiye kendini buldurmayan ve

²³¹ Necdet Ardıç Efendi ile 11 Kasım 2016 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

²³² Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi*, çev. Hüseyin Rahmi Yananlı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1992, s. 361.

²³³ J. Marvin Spiegelman, Pir Vilayet İlayet Han, Tasnım Fernandez, *Jung Psikolojisi ve Tasavvuf*, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 1997, ss. 26-27.

²³⁴ Hakîm Tirmizî, *Kalbin Anlamı: Allah'ın Nuruna Kavuşmak İçin Kalbimizin İç Güçlerini Nasıl Kullanmalıyız*, çev. Ekrem Demirli, 4. b., İstanbul: Hayy Kitap, 2017, ss. 101-102.

kazandırmayan bu çalışmalar sevap olmanın ötesine geçemediği, kişide irfansız ve idraksiz bir yaşama sebep olduğu için kişiye zamanla âdeta perde olur. Çünkü bu şartlanmışlık ve yerinde sayma, derviş olmaya çalışanda bir tatminsizlik ve donukluk oluşturur.²³⁵

Necdet Ardıç Efendi'nin tasavvufî seyri anlatan, vefat ettiğinde tabutunun bir kenarına asılmasını vasiyet ettiği ve ilâhî formunda bestelenerek ses sanatçısı Doğaç Kürşat Eroğlu tarafından seslendirilen “Meğer” başlıklı şiiri bu konuyu özetlemektedir:

“MEĞER

Düşündün mü hiç kardeşim

Bu âlemde nedir işin

Dünyaya sebebi gelişin

Âdem olmakmış meğer

İlim öğrenmekten gaye

Ulaşmak içinmiş yare

İlmin sonunda paye

Ârif olmakmış meğer

Her yönüyle hep kemalde

Görünür varlık cemalde

En güzel oluş herhalde

İnsan olmakmış meğer

Aç gönlünü Hak'tan yana

Neler ulaşır bak sana

En güzel şey

Allah'a habib olmakmış meğer

Necdet'ten dinle bu sözü

Hak'tan ayırma hiç özü

²³⁵ Necdet Ardıç Efendi'nin 11 Kasım 2016 tarihinde Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrencilerle yaptığı söyleşi.

Bu dünyanın gerçek tadı
Ölmeden ölmekmiş meğer.”²³⁶

Terzi Baba’ya göre, kişinin bu âleme gelişinin amacı, bir aslına çıkış yolculuğu yaparak kendini “İnsân-ı kâmil” mertebesinde hakkânî nitelikleriyle bulmasıdır. Bu şekilde ilâhî seyir bitirilir ve maksat elde edilir. Sonuç olarak “Ben bir gizli hazine idim bilinmekliğimi sevdim ve bu âlemleri meydana getirdim”²³⁷ kutsî hadisi ile belirtilen husus gerçekleşir, insan-ı kâmil gözünden herşey, her mertebede seyredilmiş olur.²³⁸

Yine ona göre, nefs-i emmâre şuuruna gelemeyen kimse, Allah’tan (c.c.) en uzak noktadadır. Bu bilinçten noksan olan kişi, her nefesinde Hak’tan daha çok ırak kalır. Eğer bir kimse meraklı ve sorgulayıcı olursa “Rabbine dön”²³⁹ emrini, inceden duyar ve araştırmaya başlar. Bu noktada, bir aşıklar kervanına denk gelirse, katılma şevki hisseder. Kervana kabul edilirse, kabiliyeti oranında seyrini devam ettirir. Bu kişi hakîki insan olmaya adaydır. Azmiyle doğru orantılı olarak önce kendine, sonra da hakîki rabbine kavuşur.²⁴⁰

Kur’ân-ı Kerîm, peygamber kıssaları ile bir mânevî yolculuğun nasıl olacağını çok net bir şekilde gösterir. Bir ârifin gözetiminde, on ile yirmi sene arası zamanda (İstisnaları olabilir), seyrü sülûk hitâma erer.

Ona göre gafletten tövbe ederek, âdemiyyet mertebesinde “Ve nefahtü”²⁴¹ sırrı ile bilinçlenmeye başlayan kişi, nefsin temizlenmesine odaklanarak, özünü tanımaya başlar. Allah’a teslim olmanın tek çare olduğunu anlar. Külliyyen teslim olur ve varlığını Hak’a teslim eder. Bunun ödülü ise Cibril hadisinde geçen ihsandır.²⁴² Bu, benlik perdesinin aralanmaya başladığı, zâtî müşahedeye dair tecrübelerin yaşandığı bir durumdur. Böylece sâlik aşamalı olarak ilerler. Mertebe-i ibrâhimiyette dostluk elbisesini giyer ve tevhide ulaşır. Mertebe-i museviyette Eymen vadisinde tenzihle tanışır. Mertebe-i iseviyette Rûhulkudüs’ten destek alarak teşbihi kavrar. Mertebe-i Muhammediyyette ise seyri zirveye çıkar ve mi’racını tamamlar.

²³⁶ a.g.e., s. 31.

²³⁷ Aclûnî, “Keşfü’l-hafâ”, 132.

²³⁸ Ardıç, *İrfan Mektebi*, s. 6.

²³⁹ Fecr, 89/28.

²⁴⁰ Ardıç, *İrfan Mektebi*, s. 7.

²⁴¹ Hicr, 15/29.

²⁴² Buhari, “İman”, 1.

Neticede yolcu, büyük âyet olan nefsin ve rabbini müşahade ederek, bu âlemde rü'yetullah'a ulaşır. Aslında mânevî bir yolculuk olan seyrü sülûku içeren İslam, Allah'ın yolunu ilk aşamasından başlatıp zirveye yani zâtına kadar ulaştıran sistemin ismidir.²⁴³

C. UŞŞÂKÎ USULÜNDE YAPTIĞI YENİLİK VE İÇTİHATLAR

Halvetî Uşşâkî geleneğinin zaten var olagelen bir eğitim metodu vardır. “Etvar-ı seb’a ve hazarat-ı hamse” den oluşan on ikili sistem daha önceden bilinmektedir.²⁴⁴ Yalnız Necdet Ardıç Efendi, mânevî yolcunun seyrinde yapması gereken virdinde bazı ufak değişiklikler yapmıştır. Mesela “Terzi Baba dönemi” denen süreçte kendisinin küçük bir metod değişikliği ile ictihatı denebilecek örnek şudur: Dervişin her nefis mertebesiyle ve beş hazret mertebesiyle ilgili otuz üçer kez çekmesi gereken bir ya da birkaç âyet-i kerîme vardır.

Ayrıca Terzi Baba döneminde, her nefis mertebesinin zikri, idraki, hali, yaşantısı, rengi, belirli ahlaki özellikleri ve sıfatları açıklanır. Hazret mertebelerinde ise bunlara ek olarak ilgili mertebenin makamı, âlemi, peygamberi, lakabı, kelimesi, seyri kısımları da açıklanır. Mertebelerin çerçevesi belirlenip, yoldaki kişinin bulunduğu konumunu belirlemesinde belli kriterler ve standartlar ortaya konarak, irfânî eğitim sisteminin işleyişi açıklanmaktadır. Böylelikle ileriki yıllarda, bu eğitim sisteminin dejenere olması engellenmiş olmaktadır.²⁴⁵

Necdet Ardıç Efendi, yıllardan beri uygulanmakta olan Uşşâkî zikir usulünde küçük bazı yenilikler getirmiş ve eklemeler yapmıştır. Terzi Baba tarafından bu yolda yapılan yeni uygulamalardan biri, “İrfan mektebi” adını verdiği tarikat dersleri tatbikatında mertebelerin daha önce bahsi geçtiği gibi “Hali ve idraki” konularını ilave etmesidir. Bunlar kişiye bulunduğu yerin durumunu bildirmekte ve o mertebedeki şuurlanması ve yaşantısının hakikatini bildirmektedir. Nefs mertebelerinde ve hazret mertebelerinde günlük virdini çeken sâlik idraki ve hali adı altında Kur’ân-ı Kerîm’den bazı ayetleri otuz üçer kez tekrar eder. Mesela zikri “Yâ Hak” olan ve nefsi-i mutmainne mertebesinde olan sâlik beş yüz kez “Yâ Hak” dedikten sonrası otuz üç kez bu mertebenin idraki olarak:

²⁴³ Ardıç, *İman ve İkan*, s. 156.

²⁴⁴ Ceyhan, “Halvetiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, ss. 702-703.

²⁴⁵ Necdet Ardıç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

246”²⁴⁶ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً” âyetlerini 28. âyetteki “رَاضِيَةً” kısmına kadar okur.

Meâli: “Ey nefs-i mutmainneye eren kişi, Rabbine dön” şeklindedir.

Hemen akabinde yine otuz üç kez bu mertebenin hali olarak:

”إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ خَبِيرًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ”²⁴⁷ âyetini söyler.

Meâli: “Ben varlığımı semâvât ve arzı var edene döndürdüm. Ben müşriklerden değilim.” şeklindedir.

Bu âyetlerin belli mertebelerde ve belli sayıda söylenmesinin sebebini Necdî Ardıç Efendi, “Saliklerin sadece belli sayıda belli esmaları çekmeleri mânevî ilerlemeyi kâmil anlamda sağlamaz. Eğer idrak ve hal olmazsa amaç gerçekleşmemiş olur”²⁴⁸ diyerek açıklamaktadır. Hatta daha da tafsilatlı olarak şöyle buyurmaktadır: Nefs-i mutmainne merbesinde olup, bu yaşantıya ulaşan ve idrak eden kişi: “Ben mutlak varlığımı semâvât ve arzı var edene döndürdüm. Ben müşriklerden değilim.” idraki ile bu halin gereğini elinden geldiği kadar yerine getirmeye çalışmalıdır. Terzi Baba bu mertebe ve diğer mertebelerin yaşantısı ile birlikte ahlak ve sıfatlarını da açıklayarak seyrü sülûk yolunda olanlara ayrıntılı şekilde belli bir çerçeve ve sistematik bir yapı sunarak büyük kolaylık sağlamaktadır.²⁴⁹

Beş hazret mertebesini yani tüm varlığı beş mertebede müşahade etme, birleme olarak tanımladığı tevhid mertebelerini açıklarken ise makamı, zikri, âlemi, peygamberi, lakabı, kelimesi, seyri gibi başlıklarla ayrıntılı mâlumat verir. Ayrıca yine hali, idraki ve yaşantısı bilgilerini de sunan Necdî Ardıç Efendi kâmil insan merbesinden geriye dönüş makamları olan “Tecelli-i zat, tecelli-i sıfat, tecelli-i esmâ ve tecelli-i ef’al”i de açıklar.²⁵⁰

Ona göre sâlik, önce “Rububiyyet” mertebesine ulaşmalı, ancak nihaî gayenin “Ulûhiyyet” mertebesine ulaşmak olduğunu da idrak etmelidir.²⁵¹

²⁴⁶ Fecr, 89/27-28.

²⁴⁷ En’âm, 6/79.

²⁴⁸ Necdî Ardıç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

²⁴⁹ Necdî Ardıç Efendi ile 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

²⁵⁰ Ardıç, *İrfan Mektebi*, s. 129.

²⁵¹ Ardıç, *İrfan Mektebi*, a.g.e., ss. 11-12.

Necdet Ardıç Efendi, harflerin ve sayıların başbuğu ve kaynağı olan “Elif” harfinin üstünde gizli bir bâtinî nokta olduğunu savunur. Elif harfinin yedi nefis ve beş hazret mertebesi olarak on iki zâhir noktadan oluştuğunu, ancak bir de gizli olarak on üçüncü gaybî bir noktasının olduğundan bahseder. Zaten Elif harfinin büyük ebced sayı değerinin on üç olduğunu, bu on üçüncü noktanın da gizli ve latîf olan ahadiyyet noktasına işaret ettiğini söyler. “Böylece ahadiyyet mertebesinin zuhurunun on üç (12+1=13) asla bağlı olduğu, bunun kemâlinin ancak hakikat-i Muhammedî kemâlâtı ile tedris edilip kavranabileceği bildirilmiş olmaktadır” diyerek ve “Bu sayısal değerleri görünce, gerçekten mânâ âleminin bağlantılarının ne müthiş bir uyum sistemi içerisinde olduğu net olarak görülmektedir.”²⁵² anlatımıyla, aslında âlemde herşeyin belli bir sistem ve program dahilinde zuhur ettiğine vurgu yapmaktadır.

Bunun bir sır olduğunu ve herkese açılmadığından bahseder. Kişi, rabb-i hassı olan esmânın kendisine bildirilmesi sonucunda, bu sırra vâkıf olmaktadır. Terzi Baba, kendisinin rabb-i hassı olan isminin ise “es-Selâm” olduğunu, “Bi-ismi has es-Selâm” adlı eserinde açıklamıştır.

Terzi Baba, takipçilerine mutlaka hûşû ve tefekkürle ve de çok hızlı bir şekilde olmadan esmaları çekmelerini özellikle tavsiye etmektedir. Gündelik hayatın yoğunluğunun, ailevi sebeplerin ve ciddi mazeretlerin, günlük tarikat dersinin yapılmasına mâni olabileceğini, ancak elden geldiğince bu ödevin yapılması gerektiğini belirtmektedir.²⁵³ Uşşâkî zikir usûlünde ilk zamanlar kuûdî zikir varken sonra ki dönemlerde kıyâmî zikir de (devran) tercih edilir hale gelmiştir. Terzi Baba ise hem mekân sıkıntısından dolayı hem de sohbe daha fazla önem verdiği için son yıllarda toplu halde yapılan zikri çok tercih etmemektedir.

Terzi Baba’nın yaptığı bir içtihat şudur ki; sâlik hangi nefis veya hazret mertebesinde olursa olsun, verilen esmaları belli sayıda çektikten sonra tarikat dersini ikmal edip, dersin sevabını belli kişilere hediye etmeden önce bi lâ adet, bir miktar Allah Teâlâ’nın “es-Selâm” ismini çeker. Bu isim ise daha önce bahsi geçtiği gibi Necdet Ardıç Efendi’nin rabb-i hassı olan ismidir.²⁵⁴

²⁵² Ardıç, *Kelime-i Tevhid*, s. 44.

²⁵³ Necdet Ardıç Efendi ile 28 Kasım 2015 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

²⁵⁴ Necdet Ardıç Efendi ile 28 Kasım 2015 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

Ayrıca Necdet Efendi, Halvetî Uşşâkî yolunda, tarikat viridine başlamadan önce yıllardan beri uygulanmakta olan destur isteme bölümüne “Destur yâ Hz. Allah (c.c.), destur yâ Hz. Rasûlullah (c.c.), destur yâ Hz. Ali (k.v.), destur yâ Hz. Pir Hasan Hüsameddin Uşşâkî (k.s.), destur yâ ricâlü’l-gayb (k.s.) şeklinde sıralanan bölüme destur ya Hz. Ali (k.v.)’den sonra “Destur yâ Gavsü’l-âzam Hz. Abdülkadir-i Geylânî cümlesini” eklemiştir. Bunun sebebini soranlara ise “Büyükler hepimizin büyükleri, o yüzden bunda bir sakınca yok” der. Ayrıca 1990 yılında eşi Nüket Hanım ile beraber gittikleri hac vazifesi esnasında üstüste yaşadığı zor durumlar karşısında “Yetiş yâ Gavsü’l-âzam!” diye nida ettiğinde kendisine maddi ve mânevî yardımların geldiğini belirtir. Ona göre Abdülkadir-i Geylânî Hazretleri, Allah’ın “Kudret” isminin tecellisi olan bir veli zattır. Aslında Gavsü’l-âzam’dan himmet istendiğinde bir şahıstan değil, Allah’ın El-Kadir isminden yardım talep edilmektedir.²⁵⁵

D. NEFS

Nefs, sözlük anlamı itibariyle bir şeyin kendi varlığı anlamına gelir²⁵⁶. Kur’ânî bir terim olarak nefis, beden ve ruhu kapsayan bir biçimde insanın bütün varlığı²⁵⁷, zatı, ruhu ve kimliği²⁵⁸, içsel yaşantısının tümü²⁵⁹ anlamını taşır. Sûfilerin nefis kelimesini kullanmaktaki amacı, kulun kötü vasıfları ile yerilen huy ve fiilleridir.²⁶⁰

Sûfilerin tariflerinden hareketle nefsin birbirine zıt iki yönü olduğunu söylemek imkân dahilindedir. Çünkü sûfî tariflere göre nefsin, karanlık ve buharlı bir yapıya sahip olmakla beraber aynı zamanda nûrânî bir yapıdan kaynaklanan latîf bir karakteri de vardır. Nefs, nûrânî yapısıyla kalple beden arasında aracı olarak kişiye yaşama, algılama ve hareket etme imkânı verir. Çünkü nefis, ne ruha ne de bedene aittir. Zulmânî yapısı gereği ise hakîkatin duru gerçeğine bağlanmaz ve devamlı gerçeklerden kaçır. Bu sebeple sûfiler,

²⁵⁵ Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

²⁵⁶ Abdürezzak Kâşânî, *Letâifu’l-a’lâm Fî İşarâtı Ehli’i-ilham: Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, s. 557.

²⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/135.

²⁵⁸ El-Bakara, 2/54.

²⁵⁹ El-Bakara, 2/284.

²⁶⁰ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair: Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, 3.b., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991, s. 222.

hevâ ve nefsin şehvî duygularını kontrol altına almak amacıyla sert bir mücahede ve eğitimden söz ederler.²⁶¹

Nefsi tedavi etmek veya eğitmek, bir defaya mahsus bir mesele değildir. Süreklilik arzeden bir durumdur. Nefs, huysuz hayvan gibidir, o ancak gemlemekle kontrol altına alınabilir.²⁶² Mücahedesine ve ibadetine sıkı bir şekilde bağlı olan mürid, makamdan makama yükselir ve sonuçta tevhid ve marifete ulaşır.²⁶³

İnsanın nefsdan başka, ruh ve kalp şeklinde boyutları da vardır. İnsanın kontrol merkezi olarak tanımlanabilecek olan kalp, nefs ile ruh arasındaki uyumu ve dengeyi sağlama çabasıdır. İnsanın bu dünyaya dönük vechesi olan nefs, kötü huyların merkezidir. Dolayısıyla nefs, terbiye edilerek kontrol altına alınmalıdır. Kişi, nefsinin temizleyerek yücelir ve arınır. Bir bakıma bu yolculuk, beşerlikten insan olmaya, insandan da insan-ı kâmil olmaya doğru bir gelişim göstermektedir.²⁶⁴ Ancak bu gelişim süreci zorlu ve uyanık olunması gereken bir süreçtir. Çünkü hevâ, nefsin satrancıdır. Hak menzillerinden her birini ele geçirmeye çalışan nefs, cahil kişiyi tecrübesizliği ve ahmaklığı nedeniyle kandırabilir.²⁶⁵ Eğer nefsin fitnesine engel olunursa mutlak varlık bütün ihtişamıyla görülebilir. Mâsivâ ile olan bağlar koparılsa, o zaman hakikat keşfedilebilir.²⁶⁶

Muhasebe ve davranış kontrolüyle beraber kişi, kendi duygusal ve zihinsel tutum ve davranışlarına hâkim olur. Bu, kişinin kendini tanıması ve bilmesi demektir. Zaten gerçek bir eğitim kişinin kendini tanımasıyla başlar. Eğitimin aslî amacı, kişinin kendini tanıması ve bir rehber eşliğinde kendini bulmasıdır.²⁶⁷ “Nefsin bilinmesi” tabirinden maksat, aslında vücûdun bilinmesidir. Bu gerçeği ancak ârifler bilir ve anlar.²⁶⁸

Nefsin kendini bilmesi, aklın doğasına ait olduğu kadar, mütehayyile gücüne de dair bir şeydir. Mütehayyile nefsin bilme gücüdür. Üretici olan ve ontolojik gerçekleri

²⁶¹ Süleyman Uludağ, “Mücâhede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2006, C. 31, s. 440; İbrahim Işıtan, *Sûfî Psikolojisi ve Süleî’ye Göre Sûfî Benlik Dönüşümü*, Ankara: Divan Kitap, 2014, ss. 68-69.

²⁶² Muhammed Emin el-Erbilî, *Kalblerin Nur’u Tasavvuf*, çev. Abdülcélil Candan, Konya: İhya Kitabevi, t.y., s. 121.

²⁶³ Muhammed Akil, *Felsefî Tasavvuf*, çev. Mustafa Kılıçlı, İstanbul: Birey Yayıncılık, 1998, s. 24.

²⁶⁴ Ali Ayten, Sevede Düzgüner, *Tasavvuf Psikolojisine Giriş: Bireysel Arınma ve Güzel Ahlak*, İstanbul: Sufi Kitap, 2017, s. 51.

²⁶⁵ Salih Çift, *Hakîm Tirmizi ve Tasavvuf Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2008, s. 220.

²⁶⁶ İbnü’l-Arif, *Gönül Meclisleri*, haz. Necmettin Bardakçı, Bursa: Sır Yayıncılık, 2005, s. 66.

²⁶⁷ Esma Sayın, *Tasavvuf Terapisi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2014, s. 79.

²⁶⁸ İbnü’l-Arabî, *Ahadiyyet Risâlesi*, çev. Hüseyin Şemsi Ergüneş, haz. Ercan Alkan, İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2012, s. 83.

kavrama noktasında bir güç olan mütehayyilenin faal olabilmesi için nefsin ve dolaylı olarak aklın eğitilmesi gerekir.²⁶⁹ Bir mânevî eğitici olarak Necdet Efendi, öncelikli olarak nefsin kaynağı ve fonksiyonlarının iyi anlaşılması gerektiğini savunur.

1. Necdet Ardıç’a Göre Nefsin Kaynağı Ve İşlevi

Terzi Baba, pek çok tarikat yapılanmalarında nefsin daha çok emmarelik yönü üzerinde durulduğunu ve nefsin yanlış ve eksik anlaşılmasından dolayı, nefis eğitiminin de eksik olduğunu söyler.²⁷⁰ Bu konuda “Vahiy ve Cebrail” kitabında geniş bilgi vererek, konuyu etraflıca izah eder.

Ona göre, nefsin mânâsı ve hakîkati oldukça derinliklidir. Şeriat ve tarikat kitaplarında, nefsin emmarelik yani kötülüğü emredici vechesi; hakikat ve marifet kitaplarında ise nefsin hakikat vechesi anlatılmaktadır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bütün mertebelerin kılavuzu olduğu üzere, nefis mertebelerinin de kılavuzudur. Bu durum, “Allah önce benim aklımı ve nefsimi yarattı”²⁷¹ hadis-i şerifinde belirtilmiştir. Yalnızca bu hadis-i şerif bile nefsin ne denli önemli bir hakikat olduğunu izah etmeye yeterlidir. Âyetlerin ve hadislerin analizi sonucunda, nefsin çok kıymetli bir varlık olduğu tespit edilebilir.

Kûr’ân-ı Kerîm’de Yusuf Sûresi elli üçüncü âyetinde meâlen: “Nefs daima kötülüğü emredicidir.” nazarından bakarak nefsi sadece bu açıdan özdeşleştirmekle ona en büyük zulüm yapılmış olur. Nefislerimizin bu niteliği doğasında vardır. Fakat bu özellik nefsin kısmî bir alanıdır. Nefsin bu kısmı eğitilmezse, onun her tarafını kaplar. Disiplinlinli, iyi bir eğitim sonucunda emmarelikten kurtulur ve mi’raca doğru kanat çıkar. Sonuçta nefis terbiye olunca, “Nefs” olur.

Nefes-i rahmânî, tüm âlemlere intişar edince ortaya çıkan her varlığın aldığı ad “Nefs” oldu. O yüzden hadis-i şerifte “Kim ki nefsine ârif oldu ancak o rabbine ârif oldu.”²⁷² diye belirtilir. Burada ârif olunan yani bilinen, nefsin sadece emmarelik tarafı değil, bütün mertebeleriyle birlikte hakîkati açısından bilinen nefstir.

²⁶⁹ S. Muhammed Nakib el-Attas, *İslam Metafiziğine Prolegomena*, çev. İlker Kömbe, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, ss. 145-147.

²⁷⁰ 23 Haziran 2016 tarihli “TvNet” ulusal televizyon kanalında gösterilen, Necdet Ardıç’ın görüntülü sohbetlerini içeren “Hikmetin İzinde” adlı sahur programı.

²⁷¹ Bu hadis, temel hadis kaynaklarında tespit edilemedi.

²⁷² Bu hadis, temel hadis kaynaklarında tespit edilemedi.

Kûr'ân-ı Kerîm'de Bakara Sûresi 54. âyetinde meâlen: “Muhakkak sizler nefislerinize zulmettiniz.” buyrulur. Burada kastedilen, “Nefsinizi gerçek anlamda tanıyıp bu minvalde davranmadığınız için nefsinize zulüm etmiş oldunuz” dur. Aynı âyette meâlen: “Nefislerinizi öldürünüz,” emrinden kastedilen ölüm ise “Nefs-i emmârenin zevklenme ve tatlanma duygularınızı öldürün” dür. Çünkü bu tip duygular gaflete, gaflet de Hak'tan uzaklığa sevk eder.

Tâhâ sûresi 41. âyetinde meâlen: “Ve seni kendi nefsim için seçtim” anlatımında Cenâb-ı Allah, Mûsâ (a.s.) için ifade ettiği bu ilâhi sözünde, nefsinin zuhur mahalli konumlarından biri olan müseviyyet mertebesinde haber verir. Tevbe Sûresi 128. âyetinde meâlen: “Andolsun ki, size içinizden, nefsinizden aziz bir rasûl geldi” ifadesinde ise genel anlamda sizden biri yani sizin benzeriniz bir rasûl geldi, özel anlamda ise kendi özünüzden yani nefsinizden bir aziz rasûl geldi, anlamı çıkar. Bize gelen “Aziz rasûl”, “İlâhî ilhamlar”dır. Gözden kaçırmayalım ki nefsimiz zuhur yeri olarak çok ulu bir görevi ifa eder.

Âl-i İmrân Sûresi 185. âyetinde ise meâlen: “Her nefis ölümü tadacaktır” söylemiyle, ölümün yokluk içermediği, fakat nefsin tadacağı birşey olduğu net bir şekilde ifade edilmektedir. Bu durumda, emmâre mertebesinde ölen bir nefis ile başka mertebelerde ölen nefislerin ölümü tadışları farklı olacaktır. Sonuçta ölümü, beden değil nefis tadar.

Cenâb-ı Allah'ın altı zâtî sıfatından biri de “Kıyâm bi nefsihî” dir. Allahu Teâlâ'nın nefsi vardır. Hz. Muhammed, konuşmasına bazen; “Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki!”²⁷³ ifadesi ile başlardı. Her insanın nefsi olduğu gibi Hz. Muhammed'in de (s.a.v.) bir nefsi vardır. Bir de her varlıkta mevcut olan “Nefs-i küllî” vardır. Tüm bunlar gözönüne alındığında nefsin ve nefis kavramının önemi ortaya çıkmaktadır.

İnsanın yapısında ve oluşumunda dört temel hakikat vardır:

1. Akıl
2. Ruh
3. (Nefs) Nûr

²⁷³ Buhari, “İman”, 8.

4. Beden.

Nefs, ruh ile bedenın izdivacından; yarı lâtif, yarı kesif bir varlık şeklinde oluşmuştur. İki ayrı özellikten teşekkül ettiğı için iki ayrı vechesi vardır. Bir vechesi toprağı diğer vechesi de semâya yani gerçeğı olan ruha dönüktür. Her iki âlemin nitelikleri de nefsin özünde vardır. Kişi, sahih bir yol aracılığı ile göreceğı iyi bir eğitimle, toprağı dönük tabiatından halâs olur ve tamamıyla ruhaniyetine varır. Kişi, nefs terbiyesini tecrübe etmezse, toprağı bağı kaldığından dolayı tabiat mapusânesinde hapis kalır ve gideceğı yer cehennemdir. “İnsan, iki durumdan uzak değildir: Ya tenini can eyler gider ya canını ten eyler gider.”²⁷⁴ sözü bu konuyu özetlemektedir.

Bu âlemde, insan için iki kabir (zindan) vardır. İlki kişinin toprak bedeni, diğeri de bedeni de içine alacak olan çukurdur. Bu noktada, iki kabirden de kurtulup, selâmete ermek için Hz. Yunus’un (a.s.) duası²⁷⁵ gerekir. Dolayısıyla nefsi, duygu ve hislerin membaı şeklinde de tanımlamak mümkündür.²⁷⁶

Necdet Ardıç Efendi’nin, nefs konusunda başka tespitleri de vardır. Ona göre, Cenâb-ı Allah, insanın ve insanlığın hakîkatı olan bu âlemleri, gizli hazinedeyken ademden (izâfî yokluk) zuhura çıkarmayı istedi. Zât-ı mutlak, amâiyetten ahadiyete, oradan vahidiyete nüzul ederek, ilm-i ilâhîde tüm âlemlerin plânlaması teşekkül ettirildi. Bu, insanın membaı, “Vâhidiyet nefsi” oldu. Rahmâniyet mertebesinde üflenen rahmânî nefes, zamanı geldiğinde arzda “Âdem” ismi ile tanımlanan halifesini ortaya çıkardı. Kur’ân’da insan bahis konusu yapılırken “294 kez nefis”, dokuz kez halîfe, otuz dokuz kez beşer, yirmi beş kez Âdem, üç kez ins, elli dokuz kez insan, 249 kez ise nas kelimeleri geçmektedir.²⁷⁷

2. Nefs Mertebeleri

Sûfilere göre esmâ zikri telkini Hz. Peygamber döneminde başlamıştır. Hz. Ali’ye ve önde gelen sahâbîlere kelime-i tevhid zikri bizzat Hz. Peygamber tarafından telkin edilmiş, bu zikir silsile şeklinde Cüneyd-i Bağdâdî’ye kadar gelmiştir. Onunla beraber esmâ zikri üçe çıkmıştır (Lâ ilahe illallah, Allah, Hû). Cüneyd-i Bağdâdî ile İbrâhim Zâhid-i Geylânî arasındaki sûfiler bu üç ismin zikrine devam etmişlerdir. İbrâhim Zâhid-

²⁷⁴ Anonim.

²⁷⁵ Enbiya, 21/87

²⁷⁶ Ardıç, *Vahiy ve Cebail*, s. 111-119.

²⁷⁷ Necdet Ardıç Efendi ile 15 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

i Geylânî, üç isme dört isim daha ilave ederek esmâ sayısını yediye çıkarmıştır (Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kahhâr). Bu yedi isme tekabül eden nefsin yedi sıfatı vardır.²⁷⁸

Sûfilerin bir kısmı ve özellikle Uşşâkîler, kişinin kendini tanıyabilmesi için yapılması gereken çalışmaların iki kısım olduğunu kabul eder. Birinci kısım yedi tavır anlamına gelen etvar-ı seb'a,²⁷⁹ ikinci kısım ise beş hazret mertebesidir.²⁸⁰ Necdet Ardıç Efendi, Hak'a varmak isteyen bir kişinin yedi deniz (yedi nefis mertebesi), beş okyanusu (beş hazret mertebesi) aşması gerektiğini vurgular.²⁸¹

Necdet Ardıç Efendi, nefis mertebelerini bazı açılardan farklı bir şekilde tanımlar. Bir mertebenin zikri, idraki hali, yaşantısı, ahlakı, rengini açıkladığı gibi şariat-tarikat-hakikat-marifet mertebelerinden hangisine tekabül ettiğini de ortaya koyar. Bu çerçevede yedi nefis mertebesini Necdet Ardıç özelinde incelemeye çalışalım:

a. Nefs-i Emmâre

Nefs-i emmârenin zikri: “Lâ ilâhe illâllah”tır.

İdrâki: Bu mertebenin bilinci ile yol almaya azmetmektir. A'raf sûresi 23. âyetinde “İkisi şöyle dedi: “Rabbimiz, biz nefslerimize zulmettik, şâyet sen bize mağfiret ve rahmet etmezsen, biz mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz.” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Yusuf sûresinin 53. âyetinde “Ve ben, nefsimi ibra edemem (temize çıkaramam). Muhakkak ki nefis, mutlaka suî olanı (şerri, kötülüğü) emreder. Rabbinin Rahîm esmâsıyla tecelli ettiği (nefsler) hariç. Muhakkak ki Rabhim, mağfiret edendir (günahları sevaba çevirendir). Rahîm'dir (rahmet nurunu gönderen ve merhamet edendir).” bu hale işaret edilir.

Yaşantısı: Hak'tan gafilidir, kötülüğe meyyaldır, isyan ve fenalığın menşeidir. Kötü ahlâk sahibidir, tabiatı zûlmanî ve süflîdir.

²⁷⁸ Ahmet Ögke, *Ahmet Şemseddîn-i Marmaravî-Yiğitbaşı Veli-Hayatı Eserleri Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001, ss. 167-173.

²⁷⁹ Ramazan Muslu, *Tasavvuf El Kitabı*, ed. Kadri Özköse, 3. b., Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s. 336.; Fatma Şengül, *Uşşâkîlerde Etvâr-ı Seb'a*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, ss. 9-12.

²⁸⁰ Kılıç, “Cemâleddin Uşşâkî”, s. 315.

²⁸¹ Ardıç, *İrfan Mektebi*, s. 4.

Nefs-i emmârenin öne çıkan ahlâkî özellikleri ve nitelikleri şöyledir: Hırs, tama, şehvet, gadap, kendini beğenme, emretme hırsı ve zulüm etme arzusudur.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Lâ ilâhe ilâllah” kelime-i tevhididir. Mürşidinin sâlike yaptığı bu telkinle zikre başlanır. Sâlik nûrunu, sırrını ve halini müşahade edinceye kadar gayretini devam ettirir.

Rengi: Mavimtrak ve gridir.

Mürşidin himmeti irşada vesile olur. Şeriat mertebesidir. Dünyadan geçip rabbine avdet etmeye çalışan kimse öncelikle nefs-i emmâre bilincine ulaşmalıdır.²⁸²

b. Nefs-i Levvâme

Zikri: “Yâ Allah”tır.

İdrâki: Bu mertebenin bilinci ile yol almaya azmetmektir. Enbiya sûresinin 87. âyetinde “Ve Zennûn (Yunus a.s.), gadaba gelerek (öfkelenerek) gitmişti. Böylece ona muktedir olamayacağımızı (hükmedemeyeceğimizi) zannetti. Sonra karanlıklar içinde (şöyle) nida etti: “Senden başka ilâh yoktur. Sen sübhansın (herşeyden münezzehsin). Muhakkak ki ben, zalimlerden oldum.” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Kıyâme sûresi ikinci âyetinde “Ve andolsun kendini kınayıp duran nefse.” bu hale işaret edilir.

Yaşantısı: Nefs-i levvâmenin biri emmâreye, diğeri de mülhimeye bakan iki vechesi vardır. Ehl-i hayvandır. Davul önünde oynar, kürsi dibinde ağlar. Kendini beğenmiş olup, şer kaynağıdır, ham sofudur.

Nefs-i levvâmenin öne çıkan ahlâkî özellikleri ve nitelikleri şöyledir: Cehalet, hamlık, kırgınlık, gıybet, levm, çok yemek ve daima cinsel arzuların peşinde koşmaktır. Havf ve recâ ikilemiyle yaşar.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Yâ Allah” ism-i celâlidir. Mürşidinin sâlike yapmış olduğu bu telkinle zikre başlanır. Sâlik, nûrunu, sırrını ve halini müşahade edinceye kadar gayretini devam ettirir.

Rengi: Kızıldır.

²⁸² a.g.e., ss. 17-20.

Mürşidin himmeti irşada vesile olur. Şeriat mertebesidir. Bu durumda olan kimse, eski yaptıklarından pişmanlık duyarak kendini levm etmesi ile aklî mahiyette kıyam etmektedir. Böylece nefsinin hükmünde olan akl-ı cüz'ünden, akl-ı külle doğru yola çıkması, o mertebenin gerçek kıyâmetidir. Bu şekilde genel kıyâmet gelmeden, kendi bireysel kıyâmetini koparmış ve önceden hesabını, kitabını da görmüş olur. ²⁸³

c. Nefs-i Mülhime

Zikri: “Yâ Hû” dur.

İdrâki: Bu mertebenin bilinci ile yol almaya azmetmektir. Tahrir sûresinin sekizinci âyetinde “Ey âmenû olanlar (Allah’a ulaşmayı dileyenler)! Allah’a Nasuh Tövbesi ile tövbe edin! Umulur ki rabbiniz, sizin günahlarınızı örter ve sizi altından nehirler akan cennetlere koyar. O gün Allah, nebîleri ve O’nunla beraber olanları mahzun etmez. Onların nurları, önlerinde ve sağlarında koşar. Rabbimiz, bizim nurumuzu tamamla ve bize mağfiret et (günahlarımızı sevaba çevir). Muhakkak ki sen, herşeye kadirsin. derler.” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. A’lâ Sûresi on dördüncü âyetinde “Nefsini tezkiye eden kimse felâha (kurtuluşa) ermiştir.” bu hale işaret vardır.

Yaşantısı: Nefs-i mülhimenin iki vechesi vardır. Biri nefs-i levvâmeye diğeri, nefs-i mutmainneye bakar.

Görünüğü (zâhiri) zühd ve takva iledir, iç âlemi (batını) günah, haddini aşmak Hak’tan ayrılmak yolundadır. Kendini beğenme, riya, medih edilme zevkidir. Kendini düşünen olup ham sofudur.

Nefs-i mülhimenin öne çıkan ahlâkî özellikleri ve nitelikleri şöyledir: Ahlakı, şeytânîdir. Kibir, kendini beğenme, riya, mekr huyudur. Hali, hile ve fitnedir. İnsanların ahlakı, fiilidir.

Nefs-i mülhime, hayra ve şerre kabiliyetli, ilham ve evham mertebesidir.

Rengi: Yeşildir.

²⁸³ a.g.e., ss. 25-29.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Hû” ismidir. Mürşidin himmeti irşada vesile olur. Tarikat mertebesinin başlangıcıdır. Kabz ve bast hali farklı zamanlarda hayat bulur.²⁸⁴

d. Nefs-i Mutmainne

Zikri: “Yâ Hak” tır.

İdraki: Bu mertebenin bilinci ile yol almaya azmetmektir. Fecr Sûresi 27-28. âyetlerinde “Ey mutmain olan nefis! Rabbine dön (Allah’tan) razı olarak ve Allah’ın rızasını kazanmış olarak!” bu hale işaret vardır.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. En’âm sûresi 79. âyetinde “Muhakkak ki ben, hanif olarak yüzümü, yeri ve semaları yaratan Allah’ın zatına döndürdüm. Ve ben, müşriklerden değilim.” bu hale işaret vardır.

Yaşantısı: Nefs-i mutmainnenin iki vechesi vardır, biri nefis-i mülhimeye, diğeri nefis-i radiyyeye bakar.

Bu mertebenin öne çıkan ahlâkî özellikleri ve nitelikleri şöyledir: Melekî ahlâklıdır. Hali, tevâzû ve ihlâs üzeredir. Kanaat, sehavet, şecaat, iffet fiilleriyle iş görür. Taat ve itaatten zevk alır. İyiliği terketmekten ve kötülüğe avdet etmekten çekinir.

Rengi: Beyazdır.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: Hak ismidir. Mürşidin himmeti irşada vesile olur.

Tarikat mertebesini iyi idrak etme yeridir. Zaman zaman kabz, zaman zaman da bast hali devam eder. İlk huzur bulunan, belirli denge sağlanan bir mertebedir. Ancak her mertebenin kendi içinde kendine ait ayrı ayrı “Mutmainnelik” hali vardır. Necdet Ardıç Efendi’ye göre bu mertebenin daha iyi anlaşılabilmesi için Hz. İbrahim’in hayatının iyi bilinmesi gerekir.²⁸⁵

e. Nefs-i Râziyye

Zikri: “Ya Hayy” dır.

²⁸⁴ a.g.e., ss. 33-42.

²⁸⁵ a.g.e., ss. 45-55.

İdraki: Bu mertebenin bilinci ile yol almaya azmetmektir. Fecr Sûresi 27-28. âyetlerinde bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Bakara sûresinin 153. âyetinde “Ey îmân edenler! Sabır ve namazla istiane (özel yardım) isteyin. Muhakkak ki Allah, sabredenlerle beraberdir.” bu konuya işaret vardır.

Yaşantısı: Nefs-i râziyyenin iki vechesi vardır. Biri mutmainneye, diğeri marziyyeye bakar. Başına gelen her duruma rıza göstermeye gayret eder. Çok büyük oranda cehd gösterir. Tevekkül hali oldukça fazladır. Hak’ın rızasını elde edememekten çekinir. Bu mertebede olan sâlikler birimsel benliklerinden soyutlanmaya çalışırlar. Başlarına gelen şeylerden şikâyetçi olmamaya azmederler. Diğer insanlara mümkün olan en ince tavır ile hoş görü ile muamele etmeye ve herkesi kendilerinden üstün görmeye çalışırlar. Bu anlayış idraki içinde olan sâlike Rabb’i “Ey huzur bulmuş mutmainne nefis, razı olmuş olarak bana dön,”²⁸⁶ emrini verince; o da “Emret Yâ Rabbi, dilediğin şekilde muamele et. Kahrında hoş, lütfunda hoş” der ve bu arada “Hoştur bana senden gelen ya hil’ati yahud kefen ya gonca gül yahud diken” sözlerini terennüm etmeye başlar.

Nefs-i râziyyenin öne çıkan ahlâkî özellikleri ve nitelikleri şöyledir: Ahlakı hoşgörüdür. Tevekkül, sabır, teslim, rıza halidir. Tezekkür, tefekkür, korku, fiilidir. Keramet sevgisi, melekût keşfi ise zevkidir.

Rengi: Sarıdır.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: Hay ismidir. Mürşidin himmeti irşada vesile olur. Tarikat mertebesinin devamıdır.²⁸⁷

f. Nefs-i Marziyye

Zikri: “Ya Kayyum” dur.

İdraki: Bu mertebenin bilinci ile yol almaya azmetmektir. Fecr sûresi 27-30. âyetlerinde “Ey mutmain olan nefis! Rabbine dön (Allah’tan) razı olarak ve Allah’ın rızasını kazanmış olarak! O zaman, (nefsini tezkiye ettiğin ve ruhunu Allah’a ulaştırdığın zaman bana kul olursun) kullarımın arasına gir. Ve cennetime gir.” bu hale işaret edilir.

²⁸⁶ Fecr, 89/27-28.

²⁸⁷ a.g.e., ss. 59-61.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Bakara sûresi 152.âyetinde “Öyle ise beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim. Ve bana şükredin ve beni inkâr etmeyin.” bu konuya işaret vardır.

Yaşantısı: Nefs-i marziyyenin iki vechesi vardır. Biri râziyyeye diğeri sâfiyyeye bakar. Sâlik daha henüz beşerî varlığından tam sıyrılamamış olmakla birlikte bu halin sonuna gelmiş sayılır, eski hallerine dönmemeye çalışır.

Rengi: Siyahtır.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Kayyum” ismidir. Mürşidin himmeti irşada vesile olur. Tarikat mertebesinin devamıdır.

Bu mertebe de zikir, zâkir, mezkûr birlenme yolundadır. Kayyum ismi ağırlıklı olan bu zikir, baştan beri verilen isimlerle birlikte çekilmeye devam edilir. Bunların feyz ve nûrlarıyla sâlik, Kayyum isminin gereği olan, kendi varlığı ile kaim olma yoluna girer. Bu halin kemâlinde beşerî benlik ve vehmi varlığının büyük bir kısmından daha kurtulmuş olur. Hak’ın rızasını kazanmak; kişinin kendi vehmi varlığından kurtularak, varlığının gerçek sahibi olan ilâhî varlığa teslim etmesiyle olur.²⁸⁸

g. Nefs-i Sâfiye

Sonradan arız olanları terk etmek, kendi özel hâli ile saf kalan nefis anlamındadır.

Zikri: “Yâ Kahhar” dır.

İdrâki: Bu mertebenin bilinci ile yol almaya azmetmektir. Mü’min sûresinin on altıncı âyetinde “O gün onlar kabirlerinden meydana fırlarlar. Kendilerinin hiçbir şeyi Allah’a karşı gizli kalmaz. Bugün mülk kimindir? diye sorulur, cevaben: Tek ve kahhar olan Allah’ındır (denir).” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Bakara Sûresi 132. âyetinde “Ve, İbrâhîm (a.s) onu (Allah’a teslim olmayı) kendi oğullarına vasiyet etti. Ve Yâkub (a.s) da: “Ey oğullarım! Muhakkak ki Allah, bu dîni sizin için seçti. Artık siz, Allah’a teslim olmadan ölmeyin.” diye (vasiyet etti).” bu hale işaret vardır.

Yaşantısı: Nefs-i sâfiyenin öne çıkan niteliği, beşerî varlığından tamamen soyunmuş olmasıdır. Ahlakı yokluktur, hiçliktir, yorumsuzluktur. Özelliği renksizlik,

²⁸⁸ a.g.e., ss. 67-68.

kayıtsızlıktır, dünyadan uzaklaşmadır. Kendini gerçek hüviyeti ile bir başka mânâda, bir başka âlemde bulur. Geçici dünya şartlarından kurtulup ebedi âleme intibak etme başlangıcıdır. Kişi dilerse seyrini burada bırakabilir, fakat daha ilerisini isterse çalışmalarını sürdürmesi gerekir.

Rengi: Renksizliktir.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Kahhar” ismidir, Mürşidin himmeti irşada vesile olur.

Tarikat mertebesinin nihayetidir. Hakikat mertebesi yaşamına intikal etmeye aday olmaktır. Heybet ve üns tecellisinin başlangıcıdır.

Seyrine nefis-i emmâreden başlayıp devam eden sâlik, nihayet nefis-i sâfiye mertebesine ulaştığında kendisinde çok büyük değişiklikler olduğunu müşahade eder. Evvelce var zannettiği birimsel varlığının, aslında hiçbir zaman var olmadığını, bunun bir şartlanma ve hayal mahsulü olduğunu anlar. İşte bu idrak içerisinde. “Bugün mülk, yani beden mülkü kimindir? sorusuna kendi öz müşahadesi ile, “Vahid yani bir ve Kahhar olan Allah’ındır”, gerçek hükmünü duyarak cevap verir. Kendi nefislerinden ölenler, Hakk’ın varlığı ile dirilirler ki işte bu gerçek yaşamdır. Ondan sonra artık o kimseler ölmezler.

Bazı tasavvuf okulları nefis-i sâfiyede seyrü sülûku bitirirler ve bu aralara daha başka mertebeler de ilâve ederler. Her okulun sistemi kendine göredir.²⁸⁹

3. Beş Hazret Mertebesi

Yedi nefis mertebesinin yedi ilâhî esmâ ile eğitiminden sonra beş esmâ eklenerek toplam on iki esmâ ile seyrü sülûkun tamamlanması usulünü ikinci pir lakabı ile meşhur Seyyid Yahya Şirvânî’nin, Halvetîliğe getirdiği bir yenilik olduğunu söyleyenler²⁹⁰ olduğu gibi daha önce bahsi geçtiği üzere Cemaleddin Uşşâkî’nin bu yöntemi tarikata kazandırdığını söyleyenler de vardır.

Halvetiyye kollarını tesis eden mürşitler, kendi içtihatlarına göre esmâ sayısını azaltıp çoğaltmışlardır. Cerrâhiyyenin piri Nüreddin Cerrâhî esmâ sayısını yirmi sekize kadar çıkarmıştır. Sûfîler, Hakk’ın çeşitli isimlerinin tecellîlerinin üzerlerinde zuhur

²⁸⁹ a.g.e., ss. 73-75.

²⁹⁰ Seyyid Yahya Şirvânî, *Şifâü’l Esrar Sufî Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, İstanbul: Sufi Kitap, 2011, s. 28.

etmesini, o esmâlarla ahlaklanmayı ve çeşitli tecelliyat ile nefsi ve âlemi idrak edip Hakk’a ulaşmayı amaçlamışlardır.²⁹¹ Necdet Ardıç, şeyhlerinden tevarüs ettiği üzere on ikili sistemi esas alıp seyir yaptırmaktadır.

Nefis mertebeleri seyri, sadece enfüsî yani kendi nefsimizdeki tahakkukunu görüp yaşamaya çalışmaktır. Bundan sonra gelen hazerât-ı hamse yani beş hazret mertebesi ile de âfâkî seyir yani dış âlemdeki seyir tecrübe edilmiş olunur. Bu seyri de tamamlayanlar, ancak gerçek mânâda tevhide yani varlıktaki mutlak birliğe ulaşabilirler. Necdet Ardıç’a göre sıratullah da denen beş mertebeyi; makamı, zikri, âlemi, peygamberi, lakabı, kelimesi, seyri, idraki, hali, yaşantısı, ahlakı, sûresi gibi yönleriyle açıklamaya çalışacağız.

a. Tevhid-i Ef’âl

Fiillerin birliği anlamındadır.

Makamı: Tevhid-i ef’al.

Zikri: “Yâ Fettah.”

Âlemi: Âlem-i şehâdet (madde-müşahede âlemi).

Peygamberi: Hz. İbrahim.

Lâkabı: Halilûllah.

Kelimesi: Lâ fâile illallah (Faili mutlak Allah’tır).

Seyri: Seyri ilallah (Allah’a seyir).

İdraki: Bu mertebenin bilinci ile ilerlemeye azmetmesidir. Fussilet sûresi 53. âyetinde “Âyetlerimizi afakta (ruhumuzun baş gözüyle) ve enfüste (nefsimizin kalp gözüyle) onlara göstereceğiz. O’nun hak olduğu onlara tebeyyün etsin (açıkça belli olsun) diye. Rabbinin herşeye şahit olması kâfi değil mi?” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Kasas Sûresi 88. âyetinde “Ve Allah ile beraber başka bir İlâh’a dua etme (ibadet etme). O’ndan başka

²⁹¹ Ögke, a.g.e., ss. 167-173.

İlâh yoktur. O'nun Zat'ı hariç herşey helâk olucudur. Hüküm O'nundur. Ve O'na döndürüleceksiniz.” bu hale işaret vardır.

Yaşantısı: Nefis mertebelerini bitirip, tevhid-i ef'âle varan kişinin sıfatı öncelikle kendi varlığında tevhidi oluşturmasıdır. Nefs-i sâfiyede beşerî varlığından tamamen soyunmuş olarak hiçlik, yokluk, renksizlik halinde iken burada hakikati yönünden tekrar kendi özel ve hakkânî kimliğine ulaşmasıdır. Eski birimsel varlığının başka bir idrak ve varlıkla değişmesidir.

Bu seyir tamam olunca kişi çalışmasını dış âleme çevirir ve orada tevhid idrakini oluşturmaya başlar.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Fettah” ismidir. İşaretini ehli bilir. Mürşidin himmeti irşada vesile olur. Hakikat mertebesinin başlangıcıdır.

Kûr'ân-ı Kerîm'de, bu hakikati ilk defa idrak edip yaşayan kimsenin İbrahim (a.s.) olduğu bildirilmiştir. “Yakında onlara ufuklarda ve kendi nefislerinde olan âyetlerimizi göstereceğiz tâ ki onlar için onun Hak olduğu ortaya çıksın.”²⁹² Kelâm-ı ilâhîsi bunu çok güzel anlatmaktadır.

Burası dostluk yani hullet mertebesidir. Hz. İbrâhim'in halîl olması bu yüzdendir. Kendinin ve bütün varlıktaki fiillerin Hak'ın fiilleri olduğunu, dolayısıyla kendi vasıtasıyla Hak'ın icraatta bulunduğunu idrak etmesidir. Bu mertebenin kemâli fenâ-i ef'âldir. Bu mertebe de kesin olarak bilinmelidir ki; âfakta ve enfüste hiçbir şeyin faaliyeti yoktur, bütün faaliyetler Hak'a mahsustur.²⁹³

b. Tevhid-i Esmâ

İsimlerin birliği, anlamındadır.

Makamı: Tenzih.

Zikri: “Yâ Vahid.”

Âlemi: Âlem-i melekût (âlem-i ervah-âlem-i hayal).

Peygamberi: Hz. Musa (a.s.).

Lâkabı: Kelîmullah.

²⁹² Fussilet, 41/53.

²⁹³ Ardıc, *İrfan Mektebi*, ss .85-88.

Kelimesi: Lâ mevcûde illâllah (mevcud olan ancak Allah'dır.)

Seyri: Seyri ilâllah (Allah'a seyir).

İdraki: Bu mertebenin şuuru ile ileriye doğru gitmeye gayret etmesidir. Bakara sûresi 115. âyetinde “Ve doğu da Allah'ındır batı da. Artık hangi tarafa dönerseniz dönün, Allah'ın Vechi (Zat'ı) işte oradadır. Muhakkak ki Allah Vâsi'dir (rahmeti ve lutfu geniştir, herşeyi ilmi ile kuşatandır).” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Rahmân Sûresi 26-27. âyetlerinde “Bütün kişiler (insanlar ve cinler) fanidir (yok olucudur). Ve celâl ve ikram sahibi Rabbinin Vechi (Zatı) bâki kalacaktır.” bu hale işaret vardır.

Yaşantısı: Tevhid-i esmâya varan kişinin sıfatı tevhid mertebelerini daha ince bir sezîş ile idrak etmeye başlamasıdır. Kişi, Tevhid-i ef'alde, fiilleri birlemişti, bu defa fiilleri meydana getiren isimleri birlemesi gerektiğini anlamaya başlamasıdır.

Her fiilin Allah'ın güzel isimlerinden (esmâül hüsnâ) birinin zuhur yeri olduğunu kavrar.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Vahid” ismidir, işaretini ehli bilir. Mürşidin himmeti irşada vesile olur. Hakikat mertebesinin devamıdır.

Kişide varlığın ve fiillerin kaynağının esmâ âlemi olduğu bilinci yerleşince bu yaşam kişiyi tenzihi bir yaşama doğru götürür. Gerçek tenzihi (noksan sıfatlardan arındırma) bu mertebeye ulaşan kimseler yapabilir. Taklidî tenzihten tahkîki tenzihe ancak bu mertebenin ilmi ve anlayışı ile geçmek mümkündür. Gerçek bir tenzih anlayışına ermenin tek şartı ise evvelâ kişinin kendi gerçek varlığını tahlil ederek düşünce ve anlayışındaki noksanlıkları gidererek gerçek bir ilah anlayışı ile tenzihi hakikatleri idrak ederek tenzih etmektir. Mertebe-i müseviyyetin tahsil yeri ve mertebesi, Eymen vadisinin hakîkati de burasıdır.²⁹⁴

c. Tevhid-i Sıfat

Sıfatların birliği anlamınadır.

Makamı: Teşbih (benzetme)- fenâ fillâh (Allahta fani olmak).

Zikri: “Yâ Ahad.”

²⁹⁴ a.g.e., ss. 93-96.

Âlemi: Âlem-i ceberût (Hakikat-i Muhammedî)

Peygamberi: Hz. İsa (a.s.).

Lâkabı: Rûhullah.

Kelimesi: Lâ mevsûfe illâllah (sıfatlanmış olan ancak Allah'tır).

Seyri: Seyri fillâh (Allah'ta seyir)

İdrâki: Bu mertebenin şuuru ile ileriye doğru gitmeye gayret etmesidir. Âli İmran süresi 185. âyetinde “Her canlı ölümü tadacaktır. Kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size eksiksiz olarak verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı zevkten başka bir şey değildir.” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin hali ile hallenmektir. Bakara Sûresi 53. âyetinde “Ve umulur ki siz hidayete erersiniz diye Musa’ya (a.s) kitap ve Furkan vermiştik.” bu hale işaret vardır.

Yaşantısı: Bu mertebede kişi daha evvelce bu varlığın esmaü’l-hüsнадan kaynaklandığını idrak etmişti. Bu defa isimlerin dahi kökenlerinin Allah’ın sıfatlarına (sıfat-ı subutiye) yani hayat, ilim, irade, kudret, kelam, semî, basara dayandığını ve herşeyin aslında bu sıfatlardan kaynaklandığını anlamaya başlar.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: Ahad ismidir. Burada zikredilen “Ahad” Ahadiyyet mertebesi değil, Ahad ismidir. İşaretini ehli bilir. Mürşidinin himmeti, irşadıdır. Hakikat mertebesinin devamıdır.

Bu mertebeye ulaşınca kadar epey yükselme kaydeden sâlik, burada bir mertebe daha yükselir ve tenzihten teşbîhe ulaşır. Daha evvelce Hak’ın varlığını, isimler düzeyinde bâtında müşahede etmiş iken; bu defa zahirde sıfat mertebesinde müşahede etmeye başlar. Her varlıkta Hak’ın bir sıfatını görüp, her şeyi ona göre değerlendirir. Bu mertebeye ulaşan kimselerin izâfî babaları kalmaz, çünkü Allah’da fânî ve yok olmuşlardır (Fenâ fillâh). Bunların babaları, “Rûhulkudüs”tür.

“Fenâ Fillâh” mertebesine ulaşan kişinin karşılaşacağı epey zorluklar vardır ki; bunun en önemlisi kayıtsızlığa düşmesidir. Hiçbir şeyle kayıt altına girmek istemez. Çünkü Hak’ta fani olmuştur. Burada kalmak oldukça zordur. Eğer farkında olmadan tekrar eski birimsel nefesine düşerse, inkârcı zındık olur, çok tehlikeli bir haldir. Kurtuluşu “Ahad”

ismiyle birlikte “La mevsufe illlelah” zikrini fırsat buldukça çekmeli, rehavete ve gevşekliğe düşmemelidir. Kendi sıfatlarının ve âlemdeki bütün sıfatların Allah’ın sıfatları olduğunu idrak edip böylece bu mertebede yaşamını sürdürmelidir. Bu hakikati ilk idrâk eden kişi Hz. İsâ’dır.²⁹⁵

d. Tevhid-i Zât

Zatların birliği anlamınadır.

Makamı: Tenzihî ve teşbihî tevhiddir. Beka billâh (Hak’ta bâki olma) demektir.

Zikri: “Yâ Samed.”

Âlemi: Zât âlemi (Âlem-i lâhût)

Peygamberi: Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)

Lakabı: Habîbullah

Kelimesi: Lâ ma’bûde illâllah-lâ ilâhe illâllah.

Seyri-i: Seyri maallah (Allah’la beraber seyir).

Sûresi: İhlâs sûresi.

İdraki: Bu mertebenin şuuru ile ileriye doğru gitmeye gayret etmesidir. Âl-i İmrân sûresi 18. âyetinde “Allah, şu hakîkatı: Kendinden başka hiçbir tanrı olmadığını, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle, âyetleriyle) açıkladı. Melekler (bunu ikrar etdi, hakîkî) ilim sahipleri (nebiler, âlimler) de (böylece inandı). Ondan başka hiçbir tanrı yokdur. O, mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Tâhâ sûresinin 14. âyetinde “Muhakkak ki ben, Allah’ım. Benden başka ilâh yoktur. Öyleyse bana kul ol ve beni zikretmek için namazı ikâme et!” bu hale işaret vardır.

Yaşantısı: Daha evvelki mertebede Hak’ta fani olup, kendini kayıp (gaip) eden, yok olan sâlik, bu mertebeye ulaşırsa tekrar kendine gelir. Fakat bu kendine geliş eski haliyle değil yeni haliyle ve çok latîf olacaktır. Onu gören yine eskisi gibi o haliyle zanneder. Fakat bu defa o Hak ile bâki (beka billâh) olarak hayatına devam etmeye başlar.

²⁹⁵ a.g.e., ss. 99-102.

Bu kişinin ahlâkı “Allah’ın ahlakıyla ahlaklanmak” hikmeti gereği gayret etmektir. Acayip bir yaşamdır. Muhafazası oldukça zordur.

Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı: “Samed” ismidir. Marifet mertebesinin başlangıcıdır.

Sâlik, daha evvelce varlığın Allah’ın sıfatlarından meydana geldiğini idrak etmişti. Bu mertebede sıfatların dahi kökenlerinin Allah’ın zâtına dayandığını ve varlıklarını ondan aldığını idrak eder.

Bütün varlığın ef’âl, esmâ, sıfat ve zat âlemleri ile birlikte bir bütün olduğunu ve bu bütünün de özünün Allah olduğunu iyice anlayıp bu mertebede tam anlamıyla mutmain (tatmin) olanlardan olur.

Bu mertebenin kemâli, fenâ-i zattır yani zatların fâni olmasıdır. Kendi zatının ve âlemdeki bütün zatların aslında Allah’ın zatından başka bir şey olmadığını idrak eder ve yaşar. Böylece izâfi varlığını, zâtını kaybetmiş; onun yerine Hakkanî varlığını, zatını bulmuş, Hak’a meczup, beka billâh olmuştur. Artık bu kimseler ölmezler. Çünkü ölmekten evvel ölüp, daha bu dünyada iken Hak’la ve Hak’ta dirilmişlerdir. İhlâs-ı şerîfi ancak bu kimseler gerçek mânâsı ile okuyabilirler ve yaşarlar. Kelime-i tevhid dahi geniş hali ile bu mertebede tam olarak anlamını ve ifadesini bulur. Tevhid-i zât mertebesini hayal ve vehme düşmeden gerçek anlamıyla, hakkıyla yaşayan ve anlatan evliya denenen zevâtın sayısı oldukça azdır.²⁹⁶

e. İnsân-ı Kâmil

İnsân-ı Kâmil: Kâmil insân anlamınadır.

Makamı: Ahadiyyet (Cemü’l-cem) toplamaların toplamı.

Zikri: “Allah (c.c.).”

Âlemi: Bütün âlemlerdir. Her âlemde, gereği gibi hareket etmek gerekir.

Peygamberi: Muhammed Mustafa (s.a.v.).

Lâkabı: Abduhû ve resûlûhu

Kelimesi: Lâ ilâhe illâllah Muhammedün resûlullah.

²⁹⁶ a.g.e., ss. 107-109.

Seyri: Seyri anillâh (Allah’dan seyr). Hak’tan halkadır.

Sûresi: Fatiha.

İdraki: Bu mertebenin şuuru ile ileriye doğru gitmeye gayret etmesidir. Enbiyâ sûresinin 107. âyetinde “Seni Biz, sadece âlemlere rahmet olarak gönderdik” bu hale işaret edilir.

Hali: Bu mertebenin tüm özellikleriyle hallenmeye gayret etmektir. Enfâl sûresi 17. âyetinde “Onları siz öldürmediniz ama onları Allah öldürdü. Ve attığın zaman da sen atmadın ama Allah attı. Ve Allah, mü’minleri kendisinden ahsen belâ ile imtihan eder. Muhakkak ki Allah, işitendir ve bilendir.” bu hale işaret vardır.

Hali: Hadisteki “Beni gören ancak Hakk’ı görmüş olur”²⁹⁷ sözü bu hali çok güzel anlatmaktadır.

Yaşantısı: Daha evvelce Hak’ta bâkî (beka billâh), kendi halinde âleminden habersiz olan sâlik, bu mertebede uyandırılıp kendisine yeni bir elbise giydirilip, tekrar eski beşeriyet âlemine gönderilir. Dışı şeriat-ı Muhammedî, içi hakikat-i Muhammedî ile bezenmiş olduğu halde halka çok yumuşak ve müşfik bir şekilde yaklaşır. İstidat ve kabiliyeti olanları ellerinden tutup daha evvelce kendi geçtiği yolları takip ederek, Hak’ın huzuruna çıkarıp mi’rac ettirmeye çalışır. Hayatı böylece devam eder gider. Dışı halk, içi Hak iledir.

Son derece geniş ihatası olan bir mertebedir. Hakkını vermek oldukça zordur. Bu mertebeden halâs olup uruc etmenin anahtarı, devamlı olarak ismi celâl ve kelime-i tevhid okumaktır. İşâretini ehli bilir. Mürşidinin himmeti, irşadıdır. Marifet mertebesidir. Buradan sonra kişi kemal ehli olur ve başkasına ihtiyacı kalmaz. Sözleri genellikle ilhamdır. İstidadı nispetinde son nefesine kadar mertebesini geliştirebilir. Bu mertebenin sonu yoktur.²⁹⁸

Tasavvuf dilindeki insân-ı kâmil kavramı ile günlük hayatta kullanılan olgun insan anlamındaki insan-ı kâmil kavramı birbirinden ayrı kavramlardır. Bu kavram tasavvuf tarihinde Bâyezîd-i Bistâmî’nin “El-kâmilü’t-tâm” dediği insan tanımlaması sonrasında İbnü’l-Arabî ve Abdülkerîm el-Cîlî tarafından çok farklı noktaya taşınmıştır. Aynı zamanda bir kozmolojik yorumu da barındıran bu kavramın içerdiği özelliklere benzer özelliklere

²⁹⁷ Buhari, “Ta’bir”, 10; Müslim, “Rüya”, 11.

²⁹⁸ Ardic, *İrfan Mektebi*, ss. 117-118.

sahip insan tanımlamaları maniheizmde “İnsan-ı kadîm”, mazdeizmde “Gayomart” ve başka dinlerde başka isimlerle yer alır.²⁹⁹

Allah’ın zât, sıfat, isim ve fiiliyle en mükemmel biçimde kendisinde tecelli ettiği insan olan ve Abdullah ismini alan insan-ı kâmil, aynullah ve âlemin nurudur.³⁰⁰ Allah âleme onun nazarıyla ve onun mevcudiyeti ile merhamet eder.³⁰¹

Terzi Baba’ya göre insân-ı kâmil dediğimiz zaman bireysel manadaki insanın zannedilmesi yanlıştır. Aslında insân-ı kâmil, bütün âlemlerin aldığı isimdir. Bu âlemlerin bir ismi de insan ve insân-ı kâmildir. Buna da hakîkatî Muhammedî denir. İnsanın bir ismi de halifedir. Halife dendiği zaman yine biz onu bireysel manada, beşer hükmünde olan halife zannediyoruz ama bütün bu âlemler Allah’ın zuhur mahalli ve halifesidir. İnsan dendiği zaman nasıl bireysel insanı anlıyorsak, insân-ı kâmil dendiği zaman da bireysel insanın kemale ermiş halini anlıyoruz. Geniş anlamda insân-ı kâmil, bütün bu âlemlerin aldığı isimdir. İşte o da Allah’ın halifesidir. Bütün bu âlemde halife hükmündedir, bütün varlığıyla halifedir. İşte bu âlemlerde faaliyete gelen bu oluşumlar, insân-ı kâmil hükmüyle meydana geliyor. Burada artı eksi diye herhangi bir düşünce söz konusu olamaz. Ef’al âlemine inildiği zaman, o düşünceye inildiği zaman meydana gelen artılar ve eksiler olmaktadır.³⁰²

II- KAVRAMLAR

Bir düşünce sisteminde bilgi çok önemli bir yer tutar. Bilmek bir kalp fiilidir. Bilen kalp, bazı kavramları yeniden yorumlar ve taze bilginin katılımıyla yeni anlam ve boyutlar kazandırır.³⁰³ Necdet Ardiç, tasavvufî eserlerden elde ettiği müktesebat ve kendine gelen ilhamlara dayalı keşif ve yorumlamalarıyla bazı dinî ve tasavvufî kavramlara farklı ve yeni anlamlar yüklemektedir. Tezimizin sınırlarını da göze alarak bu kavramlardan bazılarını bu bölümde ele alacağız.

²⁹⁹ Mehmet S. Aydın, “İnsân-ı Kâmil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2000, C. 22, s. 330.

³⁰⁰ Abdürrezzak Kâşânî, *İstılâhâtı-s-Sûfiyye*, çev. Abdürrezzak Tek, Bursa: Bursa Akademi Yayınevi, 2014, s. 54.

³⁰¹ Suad el-Hakîm, *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kalcı Yayınevi, 2005, s. 370.

³⁰² Necdet Ardiç, *İnsân-ı Kâmil Abdüllkerîm el-Cîlî-Cilt (1)-Kitap (1)-Giriş-Terzi Baba Şerhi*, düz. Abdürrezzak Tek, y.y. 2015, s. 14.

³⁰³ Hüseyin Aydın, *Muhasibî’nin Tasavvuf Felsefesi*, Ankara: y.y., 1979, s. 129.

A. TESBİH VE ZİKİR

Tesbih, sözlük anlamı olarak “Subhânallah” kelimesini söyleyerek Allah’ı ta’zim edip yüceltme³⁰⁴, zikir ise anma, hatırlama³⁰⁵ anlamlarına gelir. Ardıç’a göre ise tesbih, âlemdaki bütün varlıkların kendi hakikatleri yönünden hakikat-i ilâhiyyeye yönelmeleridir. Zikir ise şuurlu varlık olan insanların kendi hakikatleri yönünden hakikat-i ilâhiyyeyi özlerinden hatırlamasıdır.³⁰⁶

Necdet Ardıç Efendi, genelde aynı anlamda kullanılan bu iki kavrama farklı anlamlar da yükleyerek yapılan tesbih ve zikir çalışmaları için ufuk açmaktadır. Ona göre, tesbih ve zikir iki ayrı kelime olduğu halde anlamda ve uygulamada aralarında bir fark görülmez. Tesbih çeken zikrettiğini, zikir eden tesbih çektiğini varsayar. Esasen bu burum zâhirî olarak doğrudur. Ancak hakîkatte iki kavram arasında çok fark vardır. Tesbih bir isim kelimesi, zikir ise bir fiil kelimesidir. Dolayısıyla bu iki kelimenin etki alanları da farklıdır.

Terzi Baba, tesbih ve zikir kelimelerinden bahseden âyet ve hadislerden hareketle değişik yorumlar yapar. Ona göre, ilgili âyet-i kerîmeler ve hadis-i şerifler incelendiğinde tesbih, kudsiyyet mertebeleriyle ilintilidir. Tesbîhat kelimeleriyle tesbih ettiğimiz zaman mukaddesiyyet-kudsiyyet meydana gelir. Mukaddesiyyet, esmâ ve sıfat mertebeleridir. Bu mertebelerin bildirdiği mânâ sahası ise melekîyyet-mûseviyyet ve iseviyyetin tenzih bölümleridir. Bu ise sadece hakîki bir irfaniyyet yaşantısı ile yaşanarak idrak edilebilir.

Ardıç için tesbih, suya dalıp akıp gitmek ve gözden kaybolmak mânalarından hareketle, mânâ âlemine düşünce ile dalmak, varlığımızdan soyunarak gözden kaybolup Hak’ın varlığına akıp gitmek ve onda fânî olmamızdır. Bu, fiil değil kûdsî bir tefekkür halidir. Ona göre tesbihat, melekî ve tenzihidir. Mülkî ve teşbîhî değildir.³⁰⁷ Zira bu görüş aynı zamanda İbnü’l-Arabî’nin de görüşüdür.³⁰⁸ Düşünce derinliği olan ve Hak’ta fânî olmayı sağlayan bir yaşam hâlidir. Kesif değil, latîftir. Mertebesi Kudüs ve Beytül-makdis’tir. Ancak bu mertebeler; “Ve her nereden çıkarsan hemen yüzünü Mescid-i

³⁰⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 31. b., Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2015, s. 1269.

³⁰⁵ a.g.e., s. 1383.

³⁰⁶ Ardıç, *Kur’ân’da Tesbih ve Zikir*, s. 2.

³⁰⁷ a.g.e., ss. 16-17.

³⁰⁸ İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiye: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015, s. 136.

Harâm tarafına döndür.”³⁰⁹ âyet-i kerîmesi geldikten sonra Kâbe-i Muazzama’ya nakledilmiştir.

Zikir ise mülkî, insanî, irfânî ve kesiftir. Melekî değildir. Bütün mertebeleri kapsamı altına almaktadır. Tenzihi ve teşbihi birleştirip, Hak ile bâkî olarak bekâ billâhta tevhid etmektir. Mertebesi Beytullah, Mescid-i Harâm, Kâbe-i Muazzama’dır. Ulûhiyyet mertebesinden ef’âl-şehâdet mertebesine kadar olan geniş bir sahada etkindir.

Bir kişi idrak ve irfan sahibi ise zikrederken veya tesbihat yaparken kullandığı virdlerin hangi mertebeye ait olduğunu anlar ve anlayışını ona göre yönlendirir. Bu, çok yüksek bir irfaniyet ister.

Zikir, her alanda aktif olur. Yani şariat mertebesinin zikrinden, ulûhiyyet mertebesinin zikrine kadar geniş bir alanda faaliyet göstermektedir. Tesbih ise kudsiyyet üzerine tanıtım, eğitim ve öğretim faaliyetidir. Bunlar dikkate alarak okunan tesbih veya zikir hakkındaki bir âyet-i kerîme veya hadîs-i şerif hangi mertebeden bahsediyorsa, o mertebenin kûdsiyyeti veya hakikatini barındıran bir idrakle tesbih veya zikri yapmamız gerekir. O zaman gerçek anlamda zikir veya tesbih edilir. Yoksa kişide sadece taklidî ve kelâmî tesbîh ve zikirden duygusal bir hal oluşur. Mükafat olarak sevap kazanılır, çok iyi olur, hatta cennete bile girilebilir. Fakat kişi, kendini ve de rabbini tanıyamaz. Kendini bilmeden ehl-i cennet olmak ise gafletten başka bir şey değildir. İnsan neyi talep ederse sonuçta ona kavuşur. Hak yolcusu Hakk’a, cennet yolcusu cennete, cehennem yolcusu da cehenneme gider.³¹⁰

Terzi Baba, tesbihin zikirden farkını peygamberler bağlamında da ele alır. Ona göre peygamberler, getirdikleri hakikatler ve mertebeleri açısından birbirlerine üstün kılınmıştır. Bu hiyerarşi olmasaydı, insanlık için ilerlemeler olmazdı. İnsanlığın gelişmeleri peygamberlerin getirdiği ilâhî tebliğlerle olmuştur. İseviyyet mertebesinde Îsâ’nın (a.s.) şahsında insanlık âlemine kûdsiyyet yani “Rûhulkudûs” (fenâ fillâh) yolu açılmıştır. Bunun gibi tüm mertebeler, insanların hepsine gelmiştir ve her bireyin bu mertebelerden payı vardır. Tüm bu mertebeler, hakikat-i Muhammedîden ibaret olan nûr-ı Muhammedî denizinde bulunan ve o kaynaktan zuhur eden mertebelerdir. Bu hakikatleri idrak eden kişinin, bulunduğu mertebenin kûdsiyyeti içine duhul etme imkânı mevcuttur. İşte bu

³⁰⁹ El-Bakara, 2/149.

³¹⁰ Ardıç, *Kur’ân’da Tesbih ve Zikir*, ss. 16-18.

yüzden Bâyezîd-i Bistâmî'nin; “Sübhanî mâ a'zamü şânî” yani “Kendimi tesbih ederim, benim şânım ne yücedir”, demesi bu mertebedir. Bu bir zikir değil, tesbihtir.³¹¹

Çok farklı bir değerlendirme olarak Terzi Baba bir âyetten hareketle, rükû ve secde bağlamında tesbihin farklı olduğundan bahseder: “Şüphe yok ki, Rabbin katında bulunanlar ona ibadet etmekten kibirlenmezler. Ve onu tesbih ederler ve ancak onun için secdeye kapanırlar.”³¹² Buradaki tesbîh, Museviyyet mertebesi açısından rukû makamındaki tesbihtir. Devâmı ise İseviyyet mertebesi açısından secde makâmındaki tesbihtir.³¹³

Necdet Ardiç, günlük konuşma dilimizde iç içe geçen bu iki kelimeye söylenen sözün veya çekilen esmânın niceliği veya hafî-cehrî olmasının ötesinde idrak nokta-i nazarından bakar. Mesela ona göre, “Allah” zikri demek sadece tespihi elimize alıp “Allah Allah!” diyerek belli sayıyla parmak oynatmak değildir. Fakat, irfaniyete dayalı idrak ile önce “Rabb”, yani rububiyyet mertebesini idrak edip oraya yönelmek, sonrada belli bir sistem dahilindeki çalışmalarla ulûhiyyet mertebesine ulaşmak olduğunu anlamak gerekir.³¹⁴

Farklı kaynaklarda zikir çok çeşitli şekillerde tarif edilir ve sınıflandırılır. Farz, fazilet, kurbiyet, temizlik ve hâkikat olan zikirden bahsedildiği gibi, zikirde zikir ve gaflet halinde zikirden de bahsedilir.³¹⁵

Mutasavvıfların birçoğuna göre ibadetlerin en yücesi olarak kabul edilen zikir, Kur'ân-ı Kerîm'de dua hatta Kur'ân anlamına geldiği gibi unutmak fiilinin zıddı olarak hatırlama, anma anlamlarına da gelir.³¹⁶ Ayrıca tefekkürün kalbin zikri, aşkın ruhun zikri, marifetin ise sırrın zikri olduğu ifade edilmiştir.³¹⁷ Kur'ân'dan hareketle, kalplerin mutmain olması Allah'ın zikrine bağlıdır.³¹⁸

Zikir, insanın ilâhî varlığını elde etmesinde en büyük ve aktif rolü icra eder. İçsel aksiyonun en mükemmel şekli olan zikir bütün mistik yapılarda yer alan bir unsur olup

³¹¹ a.g.e., ss. 21-22.

³¹² A'râf, 7/206.

³¹³ a.g.e., s. 34.

³¹⁴ Ardiç, *İrfan Mektebi*, ss. 11-12.

³¹⁵ İbn Fürekan, *El-İbâne An Turuki'l-Kâsîdîn: Tasavvuf İstılahları*, çev. Ahmet Yıldırım-Abdülgaffar Aslan, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014, s. 178.

³¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, haz. Yûsuf Hayyat-Nedim Mar'âşlı, C.I (Dâru Sadr) Beyrut: 1970, s. 1071.

³¹⁷ Ömer Ziyâuddîn Gümüşhanevî, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, çev. İrfan Gündüz-Yakup Çiçek, Bursa: Sır Yayıncılık, 2008, s. 76.

³¹⁸ Ra'd, 13/28.

ibadetin hatta dinin özü konumundadır. Zikir dışındaki hiçbir ibadet Allah ile kul arasındaki perdeleri kaldırmaz.³¹⁹ Mücâhede ve zikir sonucunda, insanın ruhu dış dünyanın hissî idrakinden iç dünyaya döner, duyular zayıflar ve ruh aşamalı olarak kuvvetlenir. Böylece perdelerin yavaş yavaş kalkması gerçekleşir.³²⁰

Sûfî çevrelerde zikrin sesli mi yoksa sessiz mi yapılması gerektiği meselesi oldukça tartışılmıştır.³²¹

Necdet Ardıç Efendi ise zikir kavramı hakkında belli sınıflamalarla daha farklı izahlar yapar. Zikre iki ana bölüm şeklinde izahat getirir. Birinci ana bölüm, ilâhî isimlerden birinin veya herhangi bir duanın belli bir adette veya bilâ-adet tekrarıdır ki bu da iki çeşittir:

İlki, dînî bir kitaptan veya tanıdık birinin önerisi ile kişinin kendince çektiği zikirdir. Ahiret için sevap beklenen ve hâlis niyetle yapılan bu zikirler kısmen rahatlık temin eder, şeriat mertebesi zikridir.

İkincisi, bir izin dahilinde çekilen zikirdir. Bu da üç bölümdür:

İzinli zikirlerin ilk bölümü, esmâ-tarikat mertebesi açısından şeyh diye adlandırılan bazı kişilerin bağlı bulundukları sistem içerisinde, belli sayı ve kaidelerle telkin ettikleri ilâhî isimlerdir. Bu zikir türü dervişte kısmen muhabbete ve güzel ahlakın tezayüt etmesine neden olur. Ancak bir hayli tehlikeli bir sahadır. Zikri telkin edenin kesinlikle, ilgili mertebenin ehli olması gerekir. Ters durumda psikolojik anlamda bazı rahatsız edici durumlar meydana gelebilir. Hatta kişinin sosyal ilişkileri dahi bozulabilir.

İzinli zikirlerin ikinci bölümü, sıfat-hakikat mertebesi açısından ârif diye adlandırılan bazı kişilerin, bağlı bulundukları sistem içerisinde, belli sayı ve kaidelerle telkin ettikleri ilâhî isimlerdir. Bu zikirler, engin ufuklar açarak, dervişin ilâhî kimliğini bulmasına ve kendini yakînen bilmesine vesile olur. Daha önceki mertebelerde çekilen zikirlerle az da olsa hayal ve duygular karıştığı halde, bu noktada derviş gerçek kimliğini bulmaya başladığı için hayal ve vehmin çok tesiri kalmaz. İrfâniyetin ilk mertebesidir. Ehli ise azdır.

³¹⁹ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1979, s. 237.

³²⁰ Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, 10. b., İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011, s. 109.

³²¹ Bu tartışmalara bakınız: Mustafa Aşkar, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, ss. 290-291.

İzinli zikirlerin üçüncü bölümü, zât-mârifet mertebesi açısından ârif billâh diye adlandırılan bazı kişilerin ilâhî bir sistem dahilinde, belli sayı ve kaidelerle telkin ettikleri ilâhî isimlerdir. Bu zikirler daha engin ufuklar açarak, gerçek ilâhî kimliğini bulan dervişin, sonrasında hakikat-i ilâhiyyeyi, Allah'ın hakikatini gerçek anlamda bulmasını sağlar. Burası ise zorlu ama önemli bir alandır ve bir hayli yüksek bir irfâniyet ufkudur. Ehli bir hayli azdır. Ancak Kûr'ân-ı Kerîm'de Sâd sûresi 72. âyetindeki “Ona ruhumdan üfledim” hakikati ile ilâhî nefha bu zatlardan üflenir. Söyledikleri her sözle dinleyenlerde yepyeni bir bâtinî yaşam ve Allah'ın “Hay” isminin zuhurunu meydana getirirler. Sohbetlerinde ağızlarından çıkan lafızların, mânâsı, ruhu ve nuru dinleyenlere ulaşır. “Nefsini bilen rabbini bilir” gerçeğiyle en geniş anlamda nefislerindeki rûbubiyet hakikatleri ile “Rabbü'l-erbabı” idrak ederler. Ayrıca “Allah” ism-i câmisini de bütün mertebeleri açısından idrak ederler.

Necdet Ardiç Efendi, sınıfladığı zikir tanımlamasının ikinci ana bölümünde zikrin, sadece kişinin elinde tespihin, dilinde lâfzın olması şeklinde anlaşılmaması gerektiğini belirtir. Ona göre zikir, kişinin kendinde bulunan ilâhî hakikatleri ve ilâhî isimleri hatırlayarak, zuhurda aktif etmesidir. “Zikir ona derler ki, fikri aç” gerçeğine binaen, zikir neticesinde idraki açıdan açılımlar gerçekleşir. Böylece sâlik, kendinde bulunan ilâhî hakikatleri ortaya çıkarır ve Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanır ki bu da Kur'ân ahlâkıdır.

“Allah'ın zikriyle kalpler gerçekten huzur bulur.”³²² Çünkü zikir, zâkir, mezkûr cem edildiğinde arada başkası kalmaz ve “Mutlak huzur” meydana gelir. Bu noktaya varmak, bazı mertebelerden geçmekle gerçekleşir. Bu yaşantı “Hakke'l-yakîn” hali ile zât mertebesi imanı, bir diğer ifadeyle “ikan-yakîn” halidir.³²³

Terzi Baba'nın âyetlerden çıkarımına göre zikir, daha önce tesbih ve zikir arasındaki farklardan bahsedilirken geçtiği gibi sadece insana has bir eylemdir. Çünkü âyetlerde meleklerin yalnızca tesbihinden bahsedilir, ancak meleklerin veya başka varlıkların zikrinden bahsedilmez. Ona göre meleklerin hayat kaynağı olan isimler, “Sübbûh ve Kûddüs” isimleridir. İnsanların hayat kaynağı olan isim ise “es-Selâm"dır. O

³²² Ra'd, 13/28.

³²³ Ardiç, *Vahiy ve Cebrail*, ss. 23-25.

yüzden tesbih, melekûdir. İdrakli zikir ise insânîdir. Ancak insan her hale uygun var edildiğinden yerine göre hem zikir ehli hem de tesbih ehli olabilir.³²⁴

Terzi Baba, zikir ve sohbetle, esmâların asıl sahibine yani yüce Allah’a tevdi edilmesi sürecini önemser. Bunun çok büyük değeri olan bir olay ve büyük bir geçiş olduğunu belirtir. Her sohbet, zikir veya faaliyette, nefsî isimler birer birer ilâhî isimlere tebdil olur. Bu isimler insanda zaten vardır, ancak bu defa hakkânî olarak kullanılmaya başlanır.³²⁵

B. KELİME-İ TEVHİD

Tevhid, birlemek anlamına geldiği gibi imandan sonra hasıl olan marifetin kendisidir. Sâlik, gerçek tevhidi idrak ederse Allah’tan başkasına nazar etmeyi şirk bilir.³²⁶ Sûfîler, tasavvufun daha ilk zamanlarında farklı harflerin içinde saklı olan gizli anlamları fark etmişlerdi. Hurûf-i Mukattaa, ortaya koydukları alegorik açıklamalarda onlara ilham vermiştir.³²⁷

Terzi Baba da bu konuya ait müstakil kitabında ve diğer bazı kitaplarında, İslamın âdeti formülize edilmiş bu temel önermesini bilhassa harfleri bağlamında etraflıca inceler, farklı denebilecek pek çok yorumla izah eder.

Öncelikli olarak kelime-i tevhid yerine, cümle-i tevhid denmesinin daha doğru olduğunu, çünkü bu ifadenin birden çok kelimededen oluştuğunu ayrıca cem edici özelliğinin de vurgulanması gerektiğini söyler.³²⁸

Terzi Baba; bir kutsî hadiste “Lâ ilâhe illallah benim kelimamdır. Ve ben oyum. Kim bunu söylese benim kaleme girmiştir. Kim de benim kaleme girerse azabımdan emin olur.”³²⁹ buyuran Allahu Teâlâ Hazretlerinin en sarîh, en yaygın, en has olarak kendini izah ve ifşa ettiği zâtî kelamın kelime-i tevhid olduğunu söyler. İnsanlığa öğretilen ilk ilâhî kelamın, Allah’ın kendi kendini, kendiyle âlemlere ifade ettiği, kelime-i tevhid ismiyle

³²⁴ Ardiç, *Kur’ân’da Tesbih ve Zikir*, s. 19.

³²⁵ Necdet Ardiç Efendi ile 13 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ’da yapılan mülakat.

³²⁶ Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, s. 481.

³²⁷ Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, 3.b., İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 20112, s. 427.

³²⁸ Necdet Ardiç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

³²⁹ Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî, *Râmûz el-Hâdis: Hadisler Deryası*, çev. Abdülaziz Bekkine, İstanbul: Gonca Yayınevi, 2007, s. 328.

anılan “Lâ ilâhe illâllah” ibaresinin olduğunu, İslamiyetin ilk şartı olan bu kelimenin sırrının anlaşılmasının temel mesele olduğunu belirtir.³³⁰

Ayrıca ilâhî zatın öz olarak bu kelime ile kendini ifade ettiğini, o yüzden ilâhî varlığın ve ulûhiyyetin özüne nüfuz etmenin, ancak bu kelimenin sırrını çözmekle olabileceğini söyler. Bununla birlikte a’zam-ı muazzam kelime-i tevhidi daha iyi anlayabilmemiz için onun zuhur kaynağı olan mertebeleri iyi bilmemiz gerektiğine vurgu yapar.³³¹

Sistemli bir liste halinde kelime-i tevhidin zuhur mertebelerini ise şöyle açıklar:

Kelime-i Tevhidin Zuhur Mertebeleri		
Lâ ilâhe illâ Allah		
Sevâdi’l-azam	amâiyyet	zatü’l-baht
Tecellisi		
Hüviyyet-beytullah-âlemler	ahadiyyet	inniyyet-eneiyyet
		Kur’ân ve insan
Kelimesi	Tecellisi	Zuhur Edici Peygamberi
Lâ ilâhe illallah	uluhiyyet	Muhammed Habîbullah (s.a.v.)
Lâ mabude illallah	vahidiyyet	
	(zât)	
Kelimesi	Tecellisi	Zuhur Edici Peygamberi
Lâ mevsufe illallah	rahmaniyyet	İsa bin Meryem Rasûlullah
Lâ mevsufe illâ rahman	(sıfat)	İsa Ruhullah

³³⁰ Ardıç, *Kelime-i Tevhid*, s. 8.

³³¹ a.g.e., s. 10.

Kelimesi	Tecellisi	Zuhur Edici Peygamberi
Lâ mevcude illallah	rububiyet	Musa kelîm Rasûlullah
Lâ mevcude illerrab	(esmâ)	Musa kelîmullah

Kelimesi	Tecellisi	Zuhur Edici Peygamberi
Lâ faile illallah	melikiyyet	Halil İbrahim Rasûlullah
Lâ fa'ile illel melikü'l-mübîn	(ef'al)	İbrahim Halilullah

Kelimesi	Tecellisi	Zuhur Edici Peygamberi
La ene illallah	beşeriyyet	Âdem (Ene-benlik) Rasûlullah Âdem Safiullah

Necdet Efendi, bu listeyi yani kelime-i tevhidin doğuşunu şöyle açıklar: Zat-ı akdes (Mukaddes Zat) henüz daha mükevvenat (âlemler) yok iken amâiyyetinden ahadiyyetine tenezzül ettiğinde iki özelliği zuhur etti. Biri hüviyyeti ki âlemlerin ana kaynağıdır. İkincisi inniyyeti ki Kur'ân ve insanın ana kaynağıdır. Daha henüz bu mertebede hiçbir varlık oluşmadığından kelime-i tevhid dediğimiz o kelâm-ı ilâhî dahi yoktu.

Ahadiyyet, vahidiyet ve ruhiyyete tenezzül edince kelime-i tevhidin “Allah” bölümü şekillendi. Ruhiyyet, rahmaniyete tenezzül edince “İllâ” bölümü, Rahmaniyyet, rububiyyete tenezzül edince “İlâhe” bölümü şekillendi. Rububiyyet, melikiyyete tenezzül edince de “Lâ” bölümü şekillendi. Böylece bütün âlemlerde yaşanan tenezzülle, zuhura çıkma hadisesi “An”da tamamlanmış oldu. Kelime-i tevhidi yukarıdan aşağıya, baştan sona “Allah-illâ-ilâhe-lâ” tertibince tenezzül mertebeleri gereği mertebe-i ahadiyyet düzenlemiş oldu. Eğer mertebe-i uluhiyyet düzenlemiş olsaydı “Benden başka ilah yoktur” yerine “Ben olan Allah” derdi.³³²

Yukarıdan aşağı, bâtın ilmi olarak nüzul eden bu tevhid mertebelerinin, gerçek haliyle bu defa aşağıdan yukarıya doğru yaşanması gerekmektedir. Böylece yukarıdan

³³² a.g.e., s. 12.

aşağıya son, fakat aşağıdan yukarıya ilk olarak bâtının zahire çıkması âdemî mânâ ile başlamıştır.³³³

Necdet Ardıç Efendi'ye göre nüzul ve tenezzül, bir mekândan bir mekâna iniş değil, mânâların hafifleştirilerek yani anlaşılmaclarını kolaylaştırmak amacı ile nihayet insan aklının kavrayacağı kıvam ve seviyeye getirilmesidir.³³⁴

“Kelime-i tevhidin sırrı hususunda vukufiyet kazanmadan, sadece lafzen söylemek de sevaptır. Fakat gerçek uruc için bu kelimenin Muhammediyet mertebesinden idrak edilmesi şarttır.”³³⁵ diyen Terzi Baba, bu aziz kelimede geçen harf ve kelimeleri “Allah” kelimesinden başlayarak hikayesel bir dille şöyle değerlendirmektedir:

Allah (الله) sembolü ve mânâsında okunuşu açısından baştaki “Elif” (ا) sembolü (harfî) ahadiyyet mertebesini; birinci “Lâm” (ل) sembolü uluhiyyet mertebesini; ikinci “Lam” (ل) sembolü velayet ve risalet mertebesini; yukarıdaki şedde (ّ) ise çokluğunu ve şiddetini, aradaki gizli “Elif” muhabbetini; sondaki “Hu” (ه) ise bütün bunlarda mevcut olan hüviyyeti’l- mutlakayı anlatır. İşte bu “Allah” sembolü ve kelimesi zat mertebesini ve orada oluşan olayı bildirmektedir. Ayrıca daha sonra zuhur edecek bütün mertebelere kaynaklık eder.³³⁶

“Lâm” lâhût, “Elif” ise ahadiyyetin sıfat mertebesindeki temsilcileridir. Onların önüne bir Elif getirilerek “Lâm”da şedde ile lâhût tecellisi şiddetlendirilerek, “İllâ” ya dönüştü. Bu şu demek oldu. Ey sıfatlarım bundan sonra yavaş yavaş âlem-i mülke doğru sizde nüzule geçeceksiniz. Orada faaliyete geçtiğinizde “Sakın ha!” kendi başınıza işler yapmayasınız. Ben sizlere birer kimlik; hayat, ilim, irade, kudret, kelam, semî, basar gibi özellikler verdim. Bunların üzerinde sizlere ait ayrı bir saltanatınız yoktur. “Bu saltanat ancak Allah olan bana aittir” diyerek Allah, “İllâ” (لا) bölümünü oluşturdu.

İlah ve ilâhe kelimeleri arasındaki farkı ve ilişkiyi ل (lâ) bağlamında ise şöyle açıklar:

“Kelime-i tevhidin içeriğindeki “İlâhe (اله) kelimesi “Esmâü’l-hüsna” bölümünün zuhur mahallidir. Bu kelimenin teşekkülü yukarıda bahsedilen “Allah” lafza-ı celâlinin

³³³ a.g.e., ss. 11-12.

³³⁴ a.g.e., s. 15.

³³⁵ Necdet Ardıç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

³³⁶ a.g.e., s. 51.

içinde bulunan “İlah” kelimesiyle benzerlik gösterir. Ancak lafza-ı celâl açısından değerlendirildiğinde, o halde iken zatında tek mutlak ilahtı. Burada ise “İlâhe”, zuhura gelen her bir isim ve o isimlerin mânâ çokluğu açısından izâfî isim olarak nitelendirilmiştir. Bu “İlâheler” özleri itibariyle gerçek “İlah”a bağlı iseler de suretleri itibariyle her biri münferittir. Ancak özleri itibariyle kendilerine ait bir şeyleri olmadığını, “Mutlak İlah”ın vekilleri ve zuhur mahalleri olduklarını bilmeleri ve hadlerini aşmamaları gerekir. İzinsiz olarak vekaletini asalete dönüştüren, vekaletten de asaletten de ebediyyen mahrum kalmış olur. (Terzi Baba, burada vekil halife olup da mutlak halifelğe (Asıl halifelik) soyunanlara göndermede bulunuyor).

“Allah-illâ-ilâhe” şeklinde zatından sıfatına, sıfatından esmâsına tecelli olmuştur. Fakat henüz daha seyir tamamlanmamış, on üç mertebeli ahadiyyet nur sütunu, arz-ı mübareke (Hazreti Şehâdet) ulaşmamıştı. İşte bu son nüzul bağlantıyı “Lâ” ile, yani “Lâm Elif” ile yaptı. Bu Lâm Elif, öyle bir lâm eliftir ki zahir ve bâtın bütün ef’al âlemini kucaklamış oradan da arşü’l-azîme kollarını uzatmıştır. Genelde “Lâ” kendinden sonra gelen manayı nehyedici yani kaldırıcılık görevini yapmaktadır. Burada ise kendi kendini zahir mertebesi itibariyle “Lâ” etmekte, kaldırmaktadır.³³⁷

Terzi Baba’ya göre kelime-i tevhidin farklı anlamları ve tanımlamaları da vardır. Ona göre, Müslümanların söylediği kelime-i tevhid, Hakk’a yükseliş (uruc) sistemi dahilinde kullanılan tevhid kelimesidir. Kuldan başlayıp Hakk’a doğru uzanan, Hakk’a dönüş yollarının tüm merhalelerini içinde bulunduran bir harfler zinciridir. Kelime-i tevhid, nüzul ve uruc mertebelerini en kestirme, en sarıh, en kolay, en anlamlı, en derin, en geniş şekilde ifade eden, câmi bir kelimedir. Zat, sıfat, esmâ ve ef’al mertebelerini topladığı gibi tüm mevcudatı da kendinde toplar. İnsanlığa ilâhî kitaplar gönderilmemeseydi, sadece kelime-i tevhid ve içerdği mana hazinesi, gerçekleri anlamak için kâfi gelirdi.³³⁸

“Lâ ilâhe illallah” (لا اله الا الله), Allahu Teâlâ Hazretlerinin düzenlediği, her mertebesi itibariyle kendi kendini, kendinde kendi vafettiği, Arap lisanı üzere beşere hediye ettiği, zatından ef’aline, yukarıdan aşağıya nüzul eden âlemler köprüsüdür.”³³⁹

“-Kelime-i tevhid, yüce zatın kendi kendini, kendinde kendine izahıdır.

³³⁷ a.g.e., s. 53.

³³⁸ a.g.e., s. 49.

³³⁹ a.g.e., s. 54.

-Kelime-i tevhid, ahadiyyetin kendini toplu olarak bütün mertebeleri ile izahıdır.

-Kelime-i tevhid, ahadiyyet ve abdiyyet mertebelerinin izahıdır.

-Kelime-i tevhid zat, sıfat, esmâ ve ef'al mertebelerinin izahıdır.

-Kelime-i tevhid şariat, tarikat, hakikat ve mârifet mertebelerinin de izahıdır.”³⁴⁰

Necdet Efendi'ye göre kelime-i tevhid, Hz. Âdem'den (a.s.) itibaren gelen bütün hakikatleri ve gelecekte zuhur edecek tecelli kelimelerini de kendinde cem eden, ilâhî lafız ve dirlik kelimesidir. O halde kelime-i tevhidi, herhangi bir dilde tercüme ederek aslî hükmünde kullanmak imkansızdır. Çünkü eldeki ve dildeki imkanlar bu durum için yeterli değildir. Her millet kendi lisanında tercüme ederek kullanabilir. Fakat asla, aslının yerini tutamaz ve mutlak olarak kabul edilemez.³⁴¹

Necdet Ardıç Uşşâkî, kelime-i risâletin oluşumunu da açıklar. Ona göre, Allah lafzının içinde hem kelime-i tevhid, hem de kelime-i risâlet tamamıyla mevcuttur. Ancak bunun iki açılımı vardır. Biri tevhid, diğeri de tevhidini açıklayıcı risâleti vechesiyledir.

Risâleti açısından ele aldığımızda; الله lafzının sonundaki (هـ) “Hu” ki baştır, kaynaktır. Hakikat-i Muhammediyyenin inniyyetinin, hüviyyetidir. Baştaki (ل) “Elif” ise ahadiyyet yani tevhid elifidir ve “Muhammedürresûlullah” da bir bakıma burada gizlidir.³⁴²

Necdet Efendi kelime-i tevhid ile kelime-i risaletin ve aynı zamanda insan ve Kur'ân'ın kardeş olduklarını savunur. Ona göre Allah lafız ve manasından, resûl lafız ve manasına akan nûr-ı ilâhî, “Muhammed” isminin lafız ve manasına da sirayet edip hayat ve nur verince seyrini tamamlamış ve de nüzul tamamlanmıştır. İşte bu seyir zatından ef'aline, kendini tanıtacak nüzul sistem zinciri sırasıyla, “Allah, resûl, Muhammed” şeklindedir. Uruc (çıkış) ise ef'al'den zatına “Muhammed, resûl, Allah” şeklindedir. Zaten bilindiği gibi kelime-i tevhidin risâlet kısmı “Muhammedürresûlullah” şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu şekilde kelime-i risalet mânâ aleminde tamamlanmış ve 610 yılında Hz. Muhammed Mustafa Efendimizin lisanından kemalle zuhura çıkmaya ve oradan da sahabeye ve ümmetine akmaya ve lisanlarında kelime olmaya başlamıştır.

³⁴⁰ a.g.e., s. 12.

³⁴¹ a.g.e., ss. 21-22.

³⁴² a.g.e., s. 69.

Seyirleri içerisinde kelime-i tevhid ve kelime-i risâlet böylece zahir âlemde iki kardeş olarak faaliyete başlamıştır. Aynı şekilde insan ve Kur’ân da iki kardeş olarak ilâhî muhabbeti zuhura çıkarmışlardır ve bu muhabbeti sürdürmektedirler. Muazzam ilâhî kelimeleri, mânâ yönüyle hakkıyla telaffuz edenler kalmayınca, ilâhî kelimelerin gerçek manaları göğe kaldırılıp insanlar tarafından sadece lafzî olarak telaffuz edildiği zaman kıyamet saati gelmiş demektir.³⁴³

Necdet Ardıç Efendi, özetle sâlikin kelime-i tevhid yolculuğunu şöyle tarif eder: Yolcu, gizli (ل) “Elif”ten (هـ) “Hu”ya doğru “Ah!” ediyorken birden kendini (هو) “Hu”nun içinde bulunca o deryada mutlak bir sekine (sukûnete) erer. (هو) “Hu” onu kaplar ve artık o da aynen (هو) “Hu” olur. Bir süre orada misafir edildikten sonra “Seyri anillah” hükmü ile Hak’tan halka olan seyri de tamamlamış olur. İşte bu sefer de ona, tekrar eski beşer elbisesini giydirirler. Fakat özüne ise “Hu” deryasını doldururlar, alnına da “Nur-ı Muhammed” mührünü basarak, halkın arasına gizli bir hazine olarak gönderirler. O kadar gizlerler ki tanımak mümkün değil, o kadar açarlar ki tanımamak mümkün değildir.

Sâlik, cümle ilâhî isimlerin eser ve hükümleri zuhur ettiğinde, hakîkatiyle Hak, suret ve zahiriyle de halk olur. Kendisinde Hak’ın bütün mertebelerinin ahkamı toplanmış olduğundan o suret-i ilâhiye üzere ve bâtını ile halka rahmettir.³⁴⁴

Necdet Ardıç Efendi, kelime-i tevhidin kendisine göre daha doğru ifadeyle cümle-i tevhidin harf ve kelime tahlillerinden, lengüistik yönünün bâtînî değerlendirmelerinden sonra kelime-i tevhide nasıl ulaşılacağını ve ulaşma mertebelerini şöyle açıklar:

“Lâ İlâhe illallah”, kelime-i tevhidin zirve noktasıdır. Zirveye çıkmak için zemin gerekir. Bir düşünce veya anlayışta da zirve yoksa o sadece zeminde ve yüzeydedir.

Ehl-i irfan pirllerimiz, bütün bunları düşünmek suretiyle, bir sistem kurgulamışlardır. Kelime-i tevhidin başlangıcını, tevhid-i ef’alde olduğu üzere “Lâ fâile illallah” diye başlatmışlar ki aslı da zaten budur. “Lâ fâile illallah” hükmünün ne olduğunu idrak etmeyen kişi “Lâ ilâhe illallah”ı ömür boyu söylesemiş olsa da bu lafız tekrarından başka bir şey değildir. “Lâ ilâhe illallah”ın ne anlama geldiğini kavrayamaz. Çünkü bu sadece ezberlenecek lafız değildir. Hayat dolu, hayatın ta kendisi olan, ilâhî hakikatlerle

³⁴³ a.g.e., ss. 70-71.

³⁴⁴ a.g.e., s. 94.

tecrübe edilecek bir sistemdir. Aslında bu terkip, söylemek için değil, bizzat yaşamak içindir. Maalesef, insanların çoğu bu gerçeği göz ardı etmektedir.

Bir kimse, yetmiş bin tevhid çektiğinde, yetmiş bin tevhidin hakîkatinin ne olduğunu bilirse çok daha farklı çeker. Yetmiş bin tevhid, yedi nefis mertebelerinden her biri için onar bin tevhid demektir. Ancak o mertebelerin hakikati içerisinde çekilmelidir. Sadece şifâhen söylemek eksiktir.

Ardıç, ülü’-l-azm peygamberlerin ve getirdikleri mertebelerin tevhidlerinin de farklı olduğunu ifade eder. Ona göre, kelime-i tevhidin ilk olarak emanet edildiği mahal Ademîyyet mertebesidir. Bu mertebede ve Nuhiyyet mertebesinde kelime-i tevhid, sadece dua düzeyinde söylenmiştir. Ancak kelime-i tevhid dua, zikir ve de bir tefekkür konusu olarak aslına doğru dönüş yolculuğuna İbrahimiyyet mertebesinden başladı. O yüzden kelime-i tevhide vuslat mertebelerinin ilk aşaması “Lâ fâile illallah” dır ki İbrahimiyyet tevhididir. İkinci aşaması ise “Lâ mevcude illallah” dır ki Museviyyet tevhididir. Üçüncü aşaması “Lâ mevsufe illallah” dır ki İseviyyet tevhididir. Son aşaması ise kelime-i tevhidin “Allah” kısmının biricik oluşturucusu hakikat-i Muhammediyyenin kâmil anlamda zuhur mahalli Hz. Muhammed’in insanlığa hediyesi “Lâ ilâhe illallah” dır ki Muhammediyyet mertebesinin tevhididir. Bu mertebeler, hayatta asıl ve öncelikli olarak anlaşılması gereken gerçekleri âfâki olarak bildirir. Yedi nefis mertebesinde kişi, enfüsî anlamda, kendi nefsinde kendini tanımaktadır. Hazret mertebelerinde ise âfâkî mânâda, âlemleri tanımaktadır. “Nefsini bilen rabbini bilir”³⁴⁵ hakîkatine binaen bu iki mertebe tecrübe edilir. “مَنْ عَرَفَ”³⁴⁶ da yedi nefis mertebesi, “فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ”³⁴⁷ da ise hazret mertebeleri yaşanmaktadır.

C-NAMAZ

Sûfiler, İslam dininde en temel ibadet olan namazın hakîkatlerine dair pek çok yorum yapmışlardır. Mesela İsmail Hakkı Bursevî, beş vakit namazı, beş hazret mertebesi ile ilişkilendirir.³⁴⁷

Her ibâdetin ayrı bir ilâhî isim ya da hâkîkatle irtibatlı olduğunu söyleyen İbnü’l-Arabî’ye göre namaz en-Nûr ismi ile ilişkilidir. Ona göre bir münâcât ve müşahede olan namaz, Allah’ın huzurunda olma halini günlük yaşamın tüm alanlarına yayma çalışmasıdır.

³⁴⁵

³⁴⁶ Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler: Tasavvufî İzahlar*, Tekirdağ, y.y., t.y., s. 60.

³⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî, *Hayâtü’l-Bâl*, haz. İrfan Poyraz, Bursa: Sır Yayıncılık, 2016, ss. 99-100.

Zira bu tecrübe namazın ruhudur.³⁴⁸ Zira namaz, Allahu Teâlâ’dan kulu için rahmettir ve gaflet sarhoşluğu ile kılınan namaz Hak’a layık olamaz.³⁴⁹

Necdet Ardıç Efendi de namazın bâtinî yorumlarından kitaplarında ve sohbetlerinde sıkça bahsetmektedir. Bu temel ibadetin asla terk edilmemesi noktasında gerekli uyarıları yaparak, namazı kılmak tabirinden daha çok, namazı inşa etmek ve namazı yapmak tabirlerini tercih eder. Çünkü ona göre bir eylemi yapan ile yapılan eylem birbirinden farklı şeylerdir. O yüzden kişi namazını eda ederek âdeti bir bina inşa etmektedir. Kişi namazdan bir manevi tat almasa da sıkıntılı ve huşûdan uzak bir halde de olsa namazını mutlaka kılmalıdır.³⁵⁰

Terzi Baba, “Salât” isimli kitabında, diğer eserlerinde ve sohbetlerinde namazın şekilsel yönünü değil, mânevî ve vahdet yönü ile ilintili bölümlerini ele almaktadır. Ona göre kişinin hayal ve zan içerisinde, özünü anlamadan yaptığı taklidî ibadetler, tekdüze tekrarlardır. Namazların ruhsal vechelerinin de var olduğunu ihmal etmemeliyiz.³⁵¹ Çünkü İslam’da namaz, sadece fiziksel bazı hareketleri yapmaktan teşekkül eden bir yapı değil, bâtını ile beraber anlam kazanan çok önemli bir ibadettir.

Namaz ibadetinin biri hareketler, diğeri sözler olmak üzere iki ana unsurundan bahseder. Namazı eda eden kişi, farkında olsa da olmasa da namazın bu iki unsurunu ortaya koyar.

Eğer kişi, namazın içerisindeki sözleri, idrak etmeden salt bir alışkanlık üzere söylüyorsa, belki namaz kıldığını zannedebilir. Ancak “Namaz, hakikati ile kılınmış olur mu?” sorusuyla konuyu kritize eder. Allah’ın kullarına bahsettiği akıl ve ruh eşliğinde, sözleri ve hareketleriyle bir bütün olarak namazı inşa etmek gerekir. Elimizden geldiğince, namaz ibadetini incelemeli, iyi anlamaya çalışmalıyız.

Namazı, sözler ve hareketler olmak üzere iki açıdan ele alır. Hareketler, kıyam, rükû, secde, son oturuştur. Sözlerse âyet, dua vb. gibidir. Namaz içindeki bereket ve güzellikleri idrak edebilmek için temiz bir gönül ve akıl gerekir.³⁵²

³⁴⁸ Çakmaklıoğlu, a.g.e., ss. 207-221.

³⁴⁹ Ahmed Câhîdî Uşşâkî, *Nasihatnâme*, haz. Hamit Er, İstanbul: H Yayınları, 2017, s. 53.

³⁵⁰ Necdet Ardıç Efendi (Terzi Baba), “Namaz Bina Etmek Kısa Kısa”, (10/12/2014), https://www.youtube.com/results?search_query=terzi+baba+namaz+kısa+kısa (27/01/2017).

³⁵¹ Ardıç, *Salat*, s. 6.

³⁵² Ardıç, *Salat*, ss. 8-9.

Beş vakit namazın on yedi rek'atı farz, yirmi rek'atı sünnet, üç rek'atı da vaciptir ve toplam kırk rek'attır. Toplamda yaklaşık olarak beş vakit namazda, 1494 defa “Tekbir, rabbenâ leke'l-hamd” gibi kelime ve cümleler söyleriz. 1494 sayısının rakamlarını topladığımızda ise (1+4+9+4=18) 18 eder. Burada on sekiz bin âleme işaret vardır.

Salât (صلاة) kelimesindeki (ص) sad sıfat alemini, (ل) lam lâhût alemini, (ة) te ise tevhidi içerir.

Müslüman namaz kılarken, fiziken ef'âl, söylediği sözler ile esmâ, salât kelimesinin “Sad”ı ile sıfat, “Lam”ı ile lâhût mertebesinde ve “Te” si ile de bütün mertebelerin tevhidini kendinde cem eder. Tevhid-i ef'âl, tevhid-i esmâ, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zât mertebelerini özümser ve namaz, kendinden kendine olur. Bunu sadece irfan ehli olan yolcular tecrübe eder. Mi'rac olan namaz budur.³⁵³

İftitah tekbirinde, ellerin kulak izasına getirilip, avuç içinin Hak'ın zatının sembolü Kâbe'ye dönük olmasını irdeler. Avuçlarda Arap rakamlarıyla sağda 18, solda 81 rakamı yazmaktadır. Toplamları (١٨+٨١=٩٩) 99 eder. El parmakları ise Allah lafzının harfleridir. Kişi namaza başlarken “Allahu Ekber” dediğinde, birincil olarak dünyevi şeyleri geriye atmalıdır. Baş parmaklarının kulak memelerine değdirilmesi, “Ey insan kulaklarını aç, ağzından çıkanı duy, manasını anla!” demektir.

Ellerin içinde doksan dokuz esmâ-i ilâhiyye, parmaklarda Allah ism-i celâli ile Hak'ın zatının sembolü olan Kâbe'ye karşı durmak, zatının zatına ef'âl mertebesinde başlayarak, her mertebede ayna olmasıdır. Beş parmağımız, hazarât-ı hamse mertebelerini ifade eder. Kişi, Hak'ın huzurunda, Hak olarak kendini bilip bulur ve bu durumu tecrübe ederek çok büyük bir irfaniyete erer ve sevilenlerden olur.

Namazda olan kişi, izâfî kimliğinden soyunup, hakîkî varlığı olan ilâhî kimliğine bürünür, kendini hakkânî sıfatlarıyla tanıyarak ve zatından zatına, kıyamı ile tâzim etmiş olur.³⁵⁴

Necdet Ardıç Efendi'ye göre, namazın niçin ve nasıl kılınması gerektiği iyi anlaşılması gerekir. Allah'ın gaflet halinde ve âdetten kılınan namaza ihtiyacı yoktur. Ancak bizim onu tanımaya çok ihtiyacımız vardır.

³⁵³ a.g.e., ss. 10-11.

³⁵⁴ a.g.e., ss. 12-13.

Namaz, avamın yaptığı gibi bir cennet beklentisi ile kılınıyorsa, burada Allah rızası değil nefsin rızası vardır. Gerçek sûfiler, ibadetlerini dünya ve ahiret çıkarları için yapmaktan çekinirler. “Namaz kılsanız bile cehenneme atılacaksınız!” dense dahi yine de namazlar aksatılmamalıdır. Çünkü gerçek anlamda kılınan namaz, irfana ulaştıracak en mükemmel sistemdir. Gafillerin namazı yanılma secdesi ile, âriflerin namazı vücutlarını terk ile olur, demişlerdir.³⁵⁵

Terzi Baba, namazdaki kıyam, rükû, secde gibi hareketlerin de bâtinî yorumlarını yapar. Beş vakit namaz, 40 kıyam, 40 rükû, 80 secde, 21 tahiyyatı içerir. Bu hareketlerle 40 rek’attan ibaret olan bir günlük namaz hitama erer. Bütün bu rakamların toplamı, $(40+40+80+21=181)$ 181 eder. Sonuçta namazda, 181 hareket ve 1494 söz vardır. Bunların da toplamı $(181+1494=1675)$ 1675 eder. 1675 sayısının rakamları toplandığında ise $(1+6+7+5=19)$ 19 yapar. O halde on dokuz (19) nedir? On sekiz bin âlemi seyreden “İnsân-ı kâmil”dir.

Namazdaki hareketler Arap harfleri ile ilişkilidir. Kıyam (ل) elif, rükû (د) dal, secde ise (م) mim şeklindedir. Bu harfler, (آد) “Âdem” kelimesini oluşturur. Namaz kılan kişi aslında fiziksel hareketleriyle “Âdem” liğini ortaya çıkarmış olur.

On iki noktadan oluşan (ل) elif harfinin şekillenme özelliği vardır. Biraz bükülürse (د) “Dal” olur. Biraz daha bükülürse (م) “Mim” olur. Böylece “Elif”i (ل) değişik şekillere sokarak “Âdem” yazabiliriz.

Rakamlar için de aynı durum sözkonusudur. Zaten hepsi de “1” sayısının şekillendirilmesiyle meydana gelir. Kaynak hep (ل) eliftir.

Allah’ın huzurunda kıyamda durulduğu zaman, vahdeti ve on iki mertebeyi belirten gerçek elif (ل), meydana çıkarılmış olur.

Rükûda (د) dal, secdede (م) mim mertebelerini ortaya çıkarıyoruz. Bunların birlikteliği (آد) “Âdem” i meydana getirir ve bu hareketler yapıldığında “Âdem” mührü, her gün amel defterine en azından kırk defa vurulmuş olur. “Âdemlik” sözler ve

³⁵⁵ a.g.e., ss. 14-15.

hareketlerle ispatlanmış olur. Namazında laubali davrananlar ise amel defteri sayfalarını boş bırakmış olur.

Tahiyyatın anlamı ise şaşkınlığa sevk eder. Tahiyyattaki kişinin görüntüsü “Muhammed” harflerini gösterir. Baş (ر) mim, gövde (ح) ha, dizler (ر) mim, dirsekler de (د) dal şeklini verir. Böylece tahiyyatta şeklen (مُحَمَّد) “Muhammed” kelimesi oluşmaktadır. Eğer kişi bunları tam olarak idrak edebilirse, namazı zahiren ve bâtinen kemal üzere olur. En nihayet, (ا) Elif ile âdemliğe ulaşan kişi secdeye vardığında (ر) mim ile “Muhammediyye”ye, tahiyyatta diz üstü oturduğunda da yine (ر) mim ile hakikat-i Muhammediyyeye kavuşur ve kâmil insan mertebesinde oturmuş olur.

Namazdaki hareketlere farklı yönden baktığımızda kıyam nebat; rükû hayvan; secde maden; tahiyyatsa insanı andırır. Namazda nebat, maden, hayvan ve insan toplu halde bulunur.

Namazın borç mu, emir mi, yoksa bir armağan mı olduğu hakkında farklı görüşleri ele alan Necdet Efendi, ilgili görüşlerin tümünün doğru olduğunu belirtir. Namaz kula borç, emir ve de lütuftur. Aslında namaz mi’rac gecesi Efendimize lutfedilen ve onun da ümmetine getirdiği bir hediyedir. Bu ilâhî bağışı kabullenmekle beraber, yapması zor gelenlere emirdir. Yaşamın devamını sağlayan maden, nebat ve hayvanlara karşı da borçtur.

Namazda kıyamda durduğumuz zaman nebat gibi oluruz. Tüm âlem canlıdır ve ruhludur. Rûh-i a’zam tektir ancak maden, nebat, hayvan ve insan mertebeleri gibi farklı zuhurları vardır.

Nebâtî bir gıda yiyen kişi, onun maddi değerlerinden faydalanmakla beraber, o nebatın ruhani içeriğinden de yararlanır. Bu şekilde kişi farkında olmadan nebattan hem zahir hem de bâtın yönüyle faydalanır. İnsandan bir karşılık beklemeden kendilerini feda eden nebatın hakkı namaz ile ödenir. Böylece nebat, insanın bedeninde ibadet, dilinde dua, mânâsında da mi’racını yapmış olur. İnsan aracılığıyla Hak’ın huzuruna yükselmiş olmaktadır.

İnsan, kendine hizmeti olan varlıklara karşı olan teşekkür borcunu sadece namazla öder. Bu varlıklar ve insanoğlu karşılıklı olarak birbirlerinden yararlanırlar ve adalet

gerçekleşir. Namazlarında gevşeklik gösteren, doğal çevreyi kirletip ekolojik dengeyi bozan, güya modern denilen insanlar bu varlıklara borçlu kalırlar.

Kıyamda nebâtât, rükûda hayvânât, secde halinde ise madeniyât hukuku korunur ve teşekkür borcu ödenir. Namaz ehline, zâtî olarak sadece tahiyyat bölümü kalır. Namazın en harika yeri burasıdır. Tahiyyatta oturan kişi, gerçek kimliğini bulur, hakikat-i Muhammediyyeye vasıl olarak huzur ehli olur. Burada, vücut duruşu itibariyle “Muhammed” yazısını oluşturur. Şekil ve mânâ itibariyle zahir-bâtın gerçek kimliğini ispatlamış olur. Sadece bu kimseler Hakk’a gerçek ayna olanlardır.

Kıyamda elif, rükûda dal, secde mim ile âdemliğe ulaşan kişi, son oturuşta da “Muhammed” liğe yükselir ve maksat hasıl olur. Hârikulâde bir sistem olan namazı terkedenler çok şey kaçırmaktadırlar.

Namaz hareketlerini başka bir yönden de ele aldığımızda, kıyam (ل) elif “İbrahimiyyet”, rükû (د) dal “Museviyyet”, secde (س) mim “İseviyyet”, tahiyyat (مُحَمَّد) “Muhammediyyet” mertebesidir. Kıyamda iken ibrahimiyyet mertebesinin ağırlığını hissederek namaz kılmaya çalışan kişi, daha sonra bu ağırlığı kaldıramaz ve beli bükülmeye başlar. Ellerini dizine dayayıp tekrar doğrulmayı ister. Bu esnada museviyyet sırlarının ağırlığını hisseder. Bu sefer de ayakta duramayan kişi, secdeye kapanır. Orada da iseviyyet sırlarının ağırlığı altında kalır. Fakat iki hamle ile tahiyyata oturur. Burası gerçek müşahade, huzur, sükûn, kelam, habiblik yani Muhammediyyet mertebesidir. Bu halde, yeteri kadar kalıp gerekenleri okuduktan sonra, iki tarafına başını çevirip selam vererek ve selamet dileyerek bu ilâhî durumdan çıkar ve yine beşeriyetine yani dünya hayatına döner. Böylece namaz içinde “Mi’rac”ını gerçekleştirmiş olur. Buradaki selam ve selamet sağlı sollu olarak bütün varlığı kaplar.³⁵⁶

Kişi, zamanla beş vakit namaza, sohbetlere, zikirlerle, güzel ahlak ile hayatına devam edince kendisinde mânevî gelişmeler olur ve esmâ âlemine ulaşır. Esmâ âlemindeki namazın ismi ise orta namazdır (Salâti’l-vustâ).³⁵⁷

³⁵⁶ a.g.e., ss. 41-48.

³⁵⁷ a.g.e., ss. 54-55.

Terzi Baba, Hz. Muhammed'in (a.s.) mi'rac olayında Musa (a.s.) ile namazın elli vakitten beş vakite düşürülmesi konusunda bahsedilen hadisesinin doğru olduğunu belirtir ve elli vakte tamamlanabilmesinin mümkün olduğunu söyler.

Ona göre, beş vakit namazını eksiksiz bir şekilde yerine getiren biri, kazanımı olan mânevî güçle, hayatında hiçbir boşluk bırakmayıp devamlı Allah'ı zikir ve tefekkür haline ulaşır. Yirmi dört saatten oluşan bir günün saat sayısını iki ile çarpsak kırk sekiz yapar. Böylelikle her yarım saatte bir kez namaz kılınmış olur. Namazı kılan kişinin gerçek kimliğini bir, Hakk'ın varlığını da bir sayarsak toplamda sayı elli olmuş olur.

Böyle kişilerin uykuları dahi ibadettir. Çünkü gözleri uyusa da gönülleri aktiftir. Bu hali yaşayanlar, gönlü muhabbetullah ile dolup taşan âriflerdir. Efendimize mi'rac gecesi emredilen elli vakit namazın muhatabı bu kişilerdir.

Beş vakit namaza başlayan kişi, azmi oranında yolculuğunda adım adım ilerleyerek, "Namaz mü'minin mi'racıdır" sırrına ulaşır. Zaten ancak böyle bir namaz, sahibini mi'raca eriştirir. Bu duruma varan kişide faaliyette olan Hakk'ın varlığı olur.³⁵⁸

Terzi Baba farklı bir yorumla, namazın rek'at sayılarının ve namaz vakitlerinin değerlendirmesini de yapar. Ona göre iki rek'atlı namazın birinci rek'atı fenâ fillah, ikinci rek'atı ise beka billâhtır. Hakk'a vasil olmak için iki aşamayı tecrübe etmek gerekir. Bu süreçleri tamamlamak kişiden kişiye değişse de yaklaşık on beş yirmi seneyi bulur.

İdrak düzeyleri ve namaz rek'atları arasında da bir ilişki kurar. Ona göre, üç rek'atlı namazların birinci rek'atı ilme'l-yakîn, ikinci rek'atı ayne'l-yakîn, üçüncü rek'atı ise hakka'l-yakîn" bilgilerini elde etmektir.

Dört rek'attan ibaret olan namazların birinci rek'atında şariat, ikinci rek'atında tarikat, üçüncü rek'atında hakikat, dördüncü rek'atındaysa marifet mertebelerinin hakikatleri idrak edilir. Marifetullaha gayretle ve bu aşamalar geçilerek ulaşılabilir. Aslında tesadüfen olan hiçbir şey yoktur.

Namaz vakitleri ile fenâ fillah ve bekâ billâh arasında da ilişki kurar. Sabah namazının kılınma vaktini fenâ fillah, öğle namazının bekâ billâh, ikindi namazının beşeriyet gölgesi, akşam namazının fenâ fillâha geçiş, yatsı namazınınkini ise fenâ fillâhın kemâli anlamına geldiğini söyler.

³⁵⁸ a.g.e., ss. 54-56.

Sabah namazı vaktinde gün aydınlanmadığı için eşya yok sayılır. Sâlik, başlangıçta kendinden ve âlemden habersizdir. Ancak öğle namazı vaktine doğru güneş kendini gösterir ve aydınlanma gerçekleşir. Kişi kimliğini açık bir şekilde kavrar ve bu herşeyin gerçek kimliğiyle ortaya çıktığı bekâ billâhtır. İkinci namazı vakti ise beşeriyet gölgesidir. Çünkü öğle zamanı güneş ışınları arza dik düşmektedir. Bu durumda da eşyanın gölgesi olmamaktadır. Bu ise, saflığın ve salt kimliğin ifadesidir. Fakat izâfî oluşum denen zaman işlemeye devam eder ve varlıkların gölgeleri yavaş yavaş oluşmaya başlar. İkinci namazı vaktinde varlıkların nefsanîyetleri tekrar oluşmaya başlar. Akşama doğru gölgeler daha da uzar ve beşeriyet daha da belirginleşir. Kişi bir süre beşeriyet ve nefsanîyeti ile kalır. Sonunda kişi, havanın kararıp gölgelerin yok olması ile beşeriyet gölgesinden akşam namazında kurtulur.

Akşam namazı vakti, fenâ fillâha geçiştir. Güneşin ışıkları kaybolduktan sonra her yer kararır ve eşya görünmez. Durum bu olunca asıl ve gölgesi ortada kalmaz. Kendinden geçip yok olma hali yani “Fena” gerçekleşir. Yatsı namazı vakti, fenâ fillâhın zirvesidir. Karanlık oldukça artar ve eşya tamamıyla görünmez. Bu ise kimliklerin külliyyen ortadan kalkmasıdır. Her birşeyin Hak’ta yokluğudur. Sabaha kadar devam eden bu hal, kişinin anlayışında önemli değişikliklere vesile olur.

“Genel anlamda gece fenâ fillâh, gündüz bekâ billâhtır.”³⁵⁹ diyen Necdet Efendi bir başka yönden de namaz vakitlerini ele alarak, sabah namazının doğum, öğle namazının gençlik, ikinci namazının olgunluk, akşam namazının ihtiyarlık, yatsı namazının ise dünyadan ayrılmak olduğunu ifade eder.³⁶⁰

Terzi Baba’nın vitir namazı hakkındaki “Allah birdir, birleri sever.”³⁶¹ hadis-i şerifinden hareketle yaptığı değerlendirmesi ise oldukça farklıdır. Hadisin Arapça metnine göre “Bir”i ifade etmek için vitr kelimesi geçer. Ona göre, anlamları “Bir” demek olan vâhid veya ehad kelimelerinin hadiste kullanılmamasının sebebi, vitr kelimesinin içeriğidir. Kişinin birimsel varlığının hakikatini idrak etmesi vitriyyet, âlemlerdeki tek varlığın hakikatini idrak etmesi ise ferdîyettir. Ferd-i vâhid ise âlemlerin tek bir fert şeklinde müşahade edilmesidir. Kendi varlığının hakikatini idrak eden kişi, gerçek vitr namazını kılar.

³⁵⁹ Necdet Ardıç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

³⁶⁰ a.g.e., ss. 56-58.

³⁶¹ Buhari, “Dua”, 1794.

Ardıç, namazın kılınmasıyla, insanda emanet olan ilâhî isimlerin faaliyete geçip, kişinin hayatındaki etkileri üzerinde de durur. Beş vakit namaz kılınarak 99 adet selâm esmâsı üretilir. Cenâb-ı Allah'ın isimleri içinde Kahhâr, Mudil, Muntakim isimleri ile Rahman, Hâdî ve Raûf isimleri gibi zıt isimler mevcuttur. Bu isimlerin yarısı bazı varlıklara faydalı diğer yarısı da zararlı diyelim. Mudil esmâsı, biri için delalet ifade ederken diğer bir kişi için Hâdî olabilir. Birinin Hâdî'si diğerinin Mudil'i olabilir. Yani zaman, mekân ve şartların değişmesiyle isimlerin tahakkuk halleri de değişir.

Örneğin, gün içinde başımıza Allah'ın Kahhar esmâsından bir sıkıntı gelecek diyelim. Ancak bir gün önce kıldığımız beş vakit namazla ürettiğimiz 99 tane esmâ şemsiyemiz vardır. Selâmet şemsiyesi başımızda açıktır ve her bir şemsiye 99 esmânın karşılığıdır. Esmâların herhangi birisinden bir sıkıntı gelecekse o esmânın karşılığı olan esmâ şemsiyesi açılır, bizi korur ve selâmet bulunur. Kahhar içerikli tecelli şemsiyeye vurup dağılır gider veya en azından şiddeti azalır. İlk karşılayan bizim ürettiğimiz “Selâm” ismi olur ve böylece tedbir alınır.

Rahmânî mânâda bir cemal tecellisi gelecekse, bizim üretimimiz olan esmâların selâmeti, cemâlî iki misli arttırır. Yani cemâl, selâmetli cemâl olarak bize ulaşır. Beş vakit namazın fitratında ve yapısında bu özellikler vardır. Namaz ibadetini bir de irfanîyetle bu gerçekleri bilerek yaparsak, daha fazla feyiz ve bereket olur.³⁶²

Terzi Baba namazı dosdoğru kılmakla ilgili ne anlaşılması gerektiği üzerinde de durur. Ona göre, dosdoğrudan kasıt, zâhirî ve bâtinî açıdan gerekleri yerine getirmektir.

Şeriat ehli için ef'al mertebesinde dosdoğru namaz kılmaktan kastedilen şey, ta'dîl-i erkâna uymaktır. Hakikat ehli ise varlıklarındaki nefsanîyetlerinden kurtularak, rahmânî hakikatlerle namazlarını kılar.

Ta'dîl-i erkâna uymak zâhir ehlinin dosdoğruluğudur. Bâtin ehlinin dosdoğruluğu ise düşüncede ve irfânîyette doğru olmaktır. Bu da varlığımızda Hak'ın varlığından başka bir şeyin olmadığını anlayıp, esmâ-i ilâhiyye cemaati ile namaz kılmak gerektiğini anlamaktır. Hatta ilâhî isimleri giymiş olarak namaz kılmak gerektiğinin farkında olmaktır.³⁶³

³⁶² Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

³⁶³ Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

Ardıç, namazdan sonraki tesbîhat kelimelerini tenzih-teşbih-tevhid bağlamında yorumlar. “Subhânallah”ın tenzih, “Elhamdülillah”ın teşbih, “Allahu Ekber”in tevhide karşılık geldiğini belirtir. Dolayısıyla, subhânallah Museviyet, elhamdülillah İseviyet, Allahu Ekber Muhammediyyet mertebesidir. Ayrıca “Subhânallah”ın ibadet idrakinin teşbih, “Elhamdülillah”ın zikir, “Allahu Ekber” in ise fikir olduğunu belirtir. Ona göre İslam dini Hz. Âdem’den başlayıp Hz. Muhammed’e kadar gelen ve bütün insanlık mertebelerini bünyesinde toplayan bir dindir.³⁶⁴ Böylece namaz sonrası tesbihatı dahi bir sistem dahilinde değerlendirşi, onun bütünlükçü ve tevhidî bakışına bir örnektir.

Terzi Baba’nın namaz konusunda ana hatlarıyla yaptığı açıklamalara bu başlık altında yer vermeye çalıştık. Daha ayrıntılı bilgi almak isteyenler “Salat” isimli kitabını inceleyebilirler.

D- EZAN

Günde beş kez tekrar edilen, bir müslümanın hayatında namaz kadar önemli yer tutan ezan hakkında, Terzi Baba’nın 1987 yılından itibaren, muhtelif yerlerde yaptığı sohbetlerinden ve bazı kitaplarından bilgileri derleyerek bu başlığı açıklamaya çalışacağız.

Terzi Baba’ya göre de ezan davettir. Ancak bu davet her açıdan her kişiyi, bulunduğu durumdan bir üst mertebeye davettir. Ezân-ı Muhammedî, insana hangi mertebeye veya hangi yolda olursa olsun bir davettir.

İslamla müşerref olmayanları İslâma, Müslüman olmakla birlikte ibadeti eksik olanları ibadet etmeye ve camiye davettir. Eğer bir Müslüman ailesini ihmal edip Allah’ın razı olmadığı mekanlara gidip, ev halkını yalnız bırakıyorsa evine davettir. Şer’î olarak ibadetini yapan müslümanları, bir üst mertebe olan tarikata davettir. Tarikat ehli ise hakîkate, hakikat ehli ise mârifete davettir. Her hâlükârda bir üst derece vardır ve kişi ona sevk edilir. Aslında zâhirdeki ezân-ı Muhammedî, bâtındaki hakikat-i Muhammediyyeye davettir.³⁶⁵

Necdet Ardıç Efendi, yirmi dört saatte her dakika, arzın her yerinde duyulan bu ilâhî daveti, mümkün olduğunca geniş bir ihata ve düşünce ile tefekkür etmemiz gerektiğini belirtir. Ona göre ezanı, hristiyanların çanı, yahudilerin boru sesini dinlediği gibi gaflet

³⁶⁴ a.g.e., ss. 33-36.

³⁶⁵ Ardıç, *İman ve İkan*, s. 51.

içinde dinlememeliyiz. Bu şekilde yaparsak ezandan tam anlamıyla istifade edemeyiz. Dolayısıyla ondan gereği gibi faydalanamaz, onun gerçeğini anlayamazsak, onun devamı olan ve ona esas olan namazdan da gereği gibi faydalanamayacağımızı belirtir.³⁶⁶

Necdet Ardiç Efendi'ye göre, dâvûdî sesli bir müezzîn ezan okuduğu zaman sesinin güzelliğine kapılarak, ezanı sadece duygusal yönden değerlendirip, ilmî yönü ihmal etmek büyük bir kayıptır. Zaten müslümanların en zayıf noktası da genellikle her mevzuda duygusal davranıp, araştırmacı ruhtan yoksun olmak ve kuru bir taklitçilikte kalmalarıdır.³⁶⁷

Ezanda dört tekbir, ikişer tane Allah'a ve Rasûlullah'a şehâdet, yine ikişer tane hayye ale's-salâh, hayye ale'l-felâh, tekbir ve bir tane de kelime-i tevhid vardır. Ona göre bu sıralamanın bir önemi ve özelliği olmalıdır ki caminin içinde kamette ve minareden dışarıya duyurmak üzere günde beş kez tekraren okunmaktadır.

Müezzîn ezan okuduğunda Müslümanların çoğu, sadece ezanın nâmesine dikkat kesilir. Müezzînin sesi ve okuyuşu güzelse, “Ne kadar güzel okudu” denir. Okunanın ne anlam ifade ettiği ve verilmek istenen şifreli mesaj pek önemsenmez. Yukarıdan seslenişin ve aşağıdan dinleyişin bir anlamı vardır. Ezanda şifreli bir haber vardır ve bir iletişim kurulur. Ezân-ı Muhammedînin sözleri incelediğinde nasıl bir iletişim kurulduğu veya şifreli haberlerin ne olduğu gibi soruların cevapları bulanabilir. Terzi Baba, ezân-ı Muhammedînin sözleri ve bu sözlerin anlamları üzerinde ise çok farklı açıklamalar yapar.

1. Tekbirler

Ezanın başındaki tekbir sayısı dördtür. “Allahu Ekber” sözü Türkçeleştirildiğinde “Tanrı uludur” şeklinde çevrilir. Kişi, gaflet ile “Allah” lafzını derse veya dinlerse tanrı hükmünden başka bir şey demiş ve dinlemiş olmaz. Eğer şuurlu bir şekilde, hakîkata dair mânâları idrak edip söylerse lafzın gerçeğine yakın bir anlama ulaşır.

Kebir büyük, ekber ise en büyük anlamına gelir. Ancak “En büyük” derken başka büyüklere kıyasen Allah en büyüktür sonucuna varılmamalıdır. Hayalimizde var ettiğimiz bir tanrının büyüklüğünü değil de ilah olan Allahu Teâlâ hazretlerinin büyüklüğünü tefekkür etmeye çalışmamız gerekir. Allahu Ekber dendiğinde, zihinde hayal gücü ile tasvir

³⁶⁶ Ardiç, *Salat*, s. 71.

³⁶⁷ a.g.e., s. 71.

edilen tanrılardan, putlardan, rablerden ve fâni sevgililerden arınmış olarak gerçek rabbe (Rabbü’-l-erbaba) ulaşma yoluna girilmelidir.

Allah’ı, mutlak zâtı açısından anlamamız imkansızdır. Bu hususta Efendimiz “Allah’ın zatını tefekkür etmeyiniz”³⁶⁸ tavsiyesinde bulunmuştur. Onu ancak sıfatları, isimleri ve fiileri yönüyle idrak etmeye çalışabiliriz. Allahu Ekber sözünü söylediğimiz veya dinlediğimiz zaman bâtınî anlamıyla, mutlak zat açısından anlamamız imkân dahilinde değildir. Onu, cüz’i aklı, küllî akla ulaştırarak, zat-ı mukayyed açısından ve ondan gelecek yardımla anlamaya çalışmak imkân dahilindedir.

Tekbir, Allah’ın birliğini ilan etmektir. Dört defa tekrar edilmesi, dört mertebe açısından yüceliğinin idrak edilmesi gerektiğini belirtir.

“Tek” ahadiyyet, “Bir” ise vahidiyyet mertebesidir. “Allahü Ekber” diyerek “Tekbir” getirdiğimizde bu mertebeler ifade edilir. Birinci tekbir asâleten, diğer tekbirler ise vekâleten kendi mertebeleri itibarıyla getirilir.

Birinci tekbirde, ef’al âleminin Hak’ın varlığı ile var olduğunu “La faile illallah” hükmü ile; ikinci tekbirde esmâ âleminin Hak’ın varlığı ile var olduğunu “La mevcûde illallah” hükmü ile; üçüncü tekbirde sıfat âleminin Allah’ın varlığı ile var olduğunu “La mevsûfe illallah” hükmü ile; dördüncü tekbirde ise zat âleminin dahi Allah’ın varlığı olduğu “La ma’bûde illallah” hükmü ile ve “La ilâhe illallah” sözünün hakîkati kapsamında söylenmiş olur. Ef’al, esmâ, sıfat mertebelerini geçince sadece “Ahadiyyeti zât-ı sırf” mertebesi kalır. Bunun da ifadesi, “Allahu Ahad” olur. Hal böyle olsa da bütün tekbirler Allahu Ekber diye okunur. Bunu anlamak bir irfan ve idrak işidir.³⁶⁹

2. Eşhedü En Lâ İlâhe İllâllah

Dördüncü tekbiri takiben söylenen şهادetler, en azından ilme’l-yakîn olarak idrak edilmelidir. Ancak gerçek şهادeti söyleyebilmek için tekbirleri hakkıyla getirmeliyiz. Başlangıç güzel olmazsa o işin sonu gelmez.

Bir kişi, herhangi bir olayı görmediği halde “Ben bunu gördüm” diyerek hâkimin karşısında şahitlik ederse, bu yalancı şahitliktir. Hak’ın gerçek varlığını idrak etmeden, “Eşhedü en lâ ilâhe illâllah” deniyorsa bu bir açıdan yalancı şahitliktir. Kötü niyet olmadan,

³⁶⁸ Aclûnî, “Keşfu’l-hafâ”, I/357-358.

³⁶⁹ Ardıç, *Salat*, ss. 73-76.

gaflet ile yapılan bu eylemden dolayı belki yalancı şahit durumuna düşülmez ancak bilinçsiz yapılan bir şey de yarar sağlamaz. O halde “Eşhedü” dediğimiz zaman, “Görüyorum ki” yerine en azından düşünce düzeyinde “Düşünüyorum ki”, Lâ ilâhe illâllah (Allah’tan başka ilah yoktur) demeliyiz.

“Düşünüyorum ki Allah’tan başka ilah yoktur” anlamına gelen birinci şehâdette, âfâkta yani zahirde Allah’tan başkası yoktur. İkinci şehâdette ise enfüste yani kendinde de Allah’tan başkası yoktur, anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle dışarıya baktığın zaman, dışardaki varlıkların Hak’ın varlığından başka bir varlık olmadığını idrak edersin ve sen de bu âlemin içinde bulunduğuna göre sende var olanın da Hak’ın varlığından başka bir şey olmadığını anlarsın. Böylece birinci şehadet genel anlamda zâhirî şehâdet, ikinci şehâdet de bâtinî şehadet denir. Zâhirî şehâdet ilme’l-yakîn, bâtinî şehâdet ayne’l-yakîn mertebeleridir.

Ayrıca şehadet, dört tekbirin dört mertebesini de gerçek manada anlayıp o hallere şahitlik etmek, Hakk’ı bütün zuhurları itibariyle kabul ve tasdik etmektir.³⁷⁰

3. Eşhedü Enne Muhammeden Resûlullah

Necdet Efendi, “Ve yine görüyorum ki Muhammed (s.a.v.), Hakk’ın resûlu ve peygamberidir.” anlamına gelen ezanın bu bölümünde Hz. Muhammed’in hem resul hem de nebi oluşu üzerinden açıklamalar yapar. Ona göre, ezanın bu kısmını okuyan kişi “Hz. Muhammed’in ef’al âlemine ve insanlara dönük olarak Allah’tan haber getirme halini görür ve bunu tasdik ediyorum” demektedir.

İnsan, her ne kadar kendi varlığının hakîkatinin, Hak’ın varlığının hakîkati olduğunu düşünse de bunun ayrıntılarını bilmesi imkansızdır. Ama bir haberci gelir ve perde arkasındaki gerçekleri izah ederse, habercinin muhatapları da gördüm der.

Ardıç’a göre, Hz. Muhammed’in en son peygamber olarak gelmesinin ve diğer peygamberlerden üstün olmasının sebebi, dört tekbirin hakîkatini bildirmesidir. Ondan önce gelen peygamberler ilk üç tekbirin hakîkatlerini kısmen haber verebildiler. Hz. Muhammed ise dört tekbiri, en derin ve geniş anlamlarıyla haber verdi. Kişi, zâhirî ve bâtinî içerikleriyle ezanın bu bölümünde “Görüyorum, düşünüyorum, en azından biliyorum ki Hazreti Muhammed denilen Habîbullah, insanlığa bu dört mertebeden de haber getirdi ve

³⁷⁰ a.g.e., ss. 77-78.

ben bunu müşahede ediyorum.” bilincine varmış olur. Ezân-ı Muhammedî en başından itibaren bu şekilde idrak edilebilirse, dördüncü bir cümleyle muhatap olunur. O da “Hayye ale’s-salâh”tır.³⁷¹

4. Hayye Ale’s-Salâh

“Haydin namaza!” ifadesi ile eyleme geçilir. Buraya kadar olan kısım nazarî yaşantıdır. Namaz, fiilî olarak bu sözle başlar. Bu ifade, Türkçe’ye “Haydin namaza” diye çevrilir. Salat kavramının anlam genişliği namaz kelimesinde yoktur. Namaz, salâtın eylem yönüne dönük bir ifadedir. Salât ise bütün mertebe ve makamlarda kılınan namazların, hepsini ifade eder.

Birinci olarak söylenen “Haydin salâta” ifadesi zâhiren bedensel hareketlerden ibaret olarak kılınan namaza davettir. “Haydin salâta” ifadesinin ikinci kez söylenmesiyle bâtinen gerçek salâta yani gönül âlemindeki namaza davet vardır. Bu davete önce beden ile cami kapısından girilerek, sonra da mânâ yönünde beşerî benlikten geçip, gerçek benliğe ulaşmak suretiyle icabet edilir. Çoğu Müslüman, “Camiye girdim, namazımı kıldım” derse de sadece birinci salâtı kılar. Fakat önemli olan her iki veçhenin de aktive edilmesidir. Bu sebepten dolayı biri zâhirî biri de batınî olmak üzere iki davet vardır.

Aslen hem zahirî açıdan eylemlerin yapılması hem de mânalarının tecrübe edilmesi gerekir. Bunlardan birini terk edersek ehl-i kemâl olamayız. Zahirî ve bâtinî dengenin korunması gereklidir.³⁷²

5. Hayye Ale’l-Felâh

Bu duruma gelmiş olan kişi kurtulmuştur. Belki de “Kendinize gelin!” demek istenmektedir. Zâhiren ve bâtinen olmak üzere iki defa “Haydin felâha, haydin felâha” şeklinde ifade tekrarlanır.

Kur’ân’ da Yunus sûresinin 25. Âyetinde “Allah esenlik diyarına çağırır, dileyeni de dosdoğru yola yöneltmektedir.” Yani “Allah sizi selâmet evine davet eder” buyurulmaktadır. Felâha ve selâmet evine davet aynı anlamı taşımaktadır. Ezanın bu bölümüne kadar olanları iyice anlarsak, zâhiren ve bâtinen felâha ve selâmete ulaşırız.³⁷³

³⁷¹ a.g.e., s. 79.

³⁷² a.g.e., ss. 80-81.

³⁷³ a.g.e., s. 81.

6. Allahu Ekber

Ezanın bidâyetinde dört mertebe olarak yaşanan tekbirlerin, bu noktada zâhir ve bâtın olmak üzere iki defa söylenmesi yeterlidir. Birinci tekbirde âlemlerdeki “Allahu Ekber” diğesinde ise kendi varlığındaki “Allahu Ekber” müşahedesı olmaktadır.

7. Lâ İlâhe İllâllah

Ezanın en son bölümünde yer alan kelime-i tevhîd (Lâ ilâhe illâllah) ile kişinin hem âfâkta hem de enfüste müşahede ettiğı “Allahu Ekber”i tam anlamıyla tekleme ve birleme gerçekleşir ki bu da tevhittir.

Ezân-ı Muhammedînin dışarıda okunuşu zahirî davet, içerde okunuşu ise bâtınî davettir. Bir başka yönden de bakarsak, ezan dışardaki müslümanları camiye, camidekileri gönüle, gönülde olanları da gerçek manası ile Allah’a davet etmektir. Kim bu davetleri sırası ile duyar, tatbik edip uyarsa gerçekten kendini bulup kurtuluşa erenlerden olur.³⁷⁴

E. KÂBE VE KIBLE

Evrende görünmez bir şekilde var olan ilâhî ruh, deyim yerindeyse şahsi anlamda mabed binasında kendini gösterir. Bir mabed daima âlemin merkezinde yer alır ve bu da onu kutsal kılar. Çünkü o mabedde insan, zaman ve mekânın belirsizliğinden korunur ve tanrı orada, o an ibadet eden insan için oradadır. Müslümanlar için mânevî merkez olan ilk mabed Kâbe sembolik bir referans noktasıdır.³⁷⁵

Sûfilere göre Kâbe’nin hakîkatine ulaşamayan kişi, daha üstün hakikatlere asla ulaşamaz. Kâbe insanın kalbine benzetilir. Buna göre kalp, “Beytullah”tır. Kâbe ise “Beytül-Hak”tır. Kâbe kalbin sûretidir. Sır ise sûretten üstündür. Kalbe dahil olan, Kâbe’ye dahil olandan üstündür.³⁷⁶

Kâbe’nin hakîkati hakkında tasavvuf büyükleri tarafından pek çok yorum yapılmıştır. Bunlardan biri şöyledir: “İki Kâbe (beytullah) vardır. Mekke’deki bina ve gönül (kalp, dil) yani Kâbe-i halîl ve Kâbe-i celîl. Sûfilere göre gönül kabesi daha önemlidir.”³⁷⁷ Zira Muhammed b. Fadl (r.a.), Kâbe’yi (Allah’ın evini) ziyaret etmek için iştıyak duyan bir

³⁷⁴ a.g.e., ss. 82-83.

³⁷⁵ Titus Burckhardt, *Doğu’da-Batı’da Kutsal Sanat: Sanatın İlkeleri Ve Yöntemleri*, çev. Tahir Uluç, İstanbul: İnsan Yayınları, 2017, ss. 21-29.

³⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Kâbe ve İnsan*, haz. Veysel Akkaya, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2008, ss. 17-18.

³⁷⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. b., İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005, s. 200.

kişinin, Allah'ı kalpte müşahade ve temaşa etmek istememesini hayretle karşılar.³⁷⁸ Genelde meşhur olan yorum Kâbe'nin zâtî tecelliye mazhar olan merkezi bir yer olduğudur. İsmail Hakkı Bursevî Hazretlerinin “Kâbe ve İnsan” isimli kitabı da burada zikredilmeye değer, oldukça farklı yorumların olduğu bir eserdir. Ayrıca “Zahirdeki Kâbe ibadet, bâtındaki Kâbe temaşa içindir”³⁷⁹ denir. Bazı tasavvuf edebiyatına dair eserlerde ise Kâbe sevgilinin yüzüne, örtüsü ise sevgilinin saçlarına benzetilir.³⁸⁰

Hac farızasının ifa edildiği kutsal mekân Kâbe'nin sırlarından İbnü'l-Arabî, çeşitli eserlerinde bahseder. Allah'ın el-Evvel ismi ile ilişkilendirdiği Kâbe, huzurun ve bereketin kaynağıdır. Tecellilerinin çokluğuyla övdüğü Kâbe'nin bir genç halinde kendisine görünmesinden ve o gencin paradoksal hallerinden bahsederken pek çok sûfî gibi o da Kâbe ile kalp arasında ayniyet ilişkisi kurar.³⁸¹

Kâbe'yi ziyaret etmenin amacı ise ahlakı düzeltmek, nefsi terbiye etmek, ruhu kötü duygulardan arındırmak, iyi ve erdemli bir insan olabilmek ve böylece Allah'la kurbiyet sağlamaktır. Bunu tecrübe eden bir insanın kalbi Allah'ın arşıdır ve Kâbe'den daha yüksek bir konumdadır.³⁸²

Necdet Ardıç Efendi, Ka'be-i muazzamanın kelime-i tevhidin zuhur mahalli olduğunu, bir dervişin Kâbe'ye baktığında; amâiyetten ahadiyyete, ahadiyyetten uluhiyyete inen ve Kâbe'de billurlaşıp zuhura gelen hakikat-ı ilâhiyyenin zâtî tecellilerini okuması gerektiğini belirtir.³⁸³

“Kâbe'yi seyir ile okumak” başlıklı yazılarında Kâbe'nin ölçülerine, geometrik şekline, Hacerü'l-esved taşına hatta her köşesine varıncaya kadar bâtinî yorumlar yapar. Gerek sohbetlerinde gerekse kitaplarında yaptığı bu yorumların kaynağını ise hac ve umre ziyaretleri için kutsal topraklara gittiğinde Kâbe ve civarında gelen vâridâtlara dayandırmaktadır.³⁸⁴ Bu konuda kendine has yorumları vardır.

³⁷⁸ Hücvirî, *Hakikat Bilgisi: Keşfu'l-Mahcûb*, haz. Süleyman Uludağ, 4.b., İstanbul: Dergâh yayınları, 2014, s. 389.

³⁷⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 200.

³⁸⁰ Mustafa Tatçı, *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 115.

³⁸¹ M. Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevî Yorumları*, 3.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2015, ss. 308-314.

³⁸² Süleyman Uludağ, *İnsan Ve Tasavvuf*, İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2001, s. 73.

³⁸³ Ardıç, *Gönülden Esintiler: Kelime-i Tevhid*, s. 24.

³⁸⁴ a.g.e., s. 22.

Kâbe'nin genişliği on bir, boyu on iki, yüksekliği on üç, hatim duvarı ile boyu on beş metredir. Ardıç'a göre, on bir rakamı seyrü sülûkta Muhammedîyet mertebesine tekabül eder. Dört, İslam'ın şifre rakamıdır. On bir ve dördün toplamı olan on beş rakamı yani Kâbe, hakikat-i Muhammedînin ve İslam'ın sayılarını bünyesinde toplar. Ayrıca on iki rakamı seyrü sülûkun kemâli insân-ı kâmil mertebesidir. On üç ise Hz. Rasûlullah'ın şifre rakamıdır.

Kâbe'nin çevresindeki kubbeler, Kâbe'de otağını kurmuş zâtın (Allah) çevresinde, her biri ilâhî isimleri temsil eden komutanlar gibidir. Müslümanların tavaf sahası, beşerî abdiyyetleriyle duada bulundukları yerdir.

Birinci kat ve direkleri, esmaü'l-hüsânın zuhurlarıdır. Yukarıdaki kat ve direkler ise sıfat-ı zâtîyye ve sıfat-ı subutîyyenin saltanat yeridir. Oranın da üst kısmı olan teras ise lâhût âleminin zuhur mahallidir.

Zemzem, ilâhî ve Muhammedî hakikatler pınarıdır. Hz. Hacer'in zemzem suyunu bulduğunda, suyun boşa akmaması için "Zem zem (dur dur)" demesi, gönle gelen ilâhî hakikatleri kaçırmayıp, değerini vererek koruma altına almamız içindir. Bu hakikatler gönle doğduğunda, kıymet bilinmeyerek gelip geçerse onlardan istifade edemeyiz.

İhlas sûresi, sağ taraftan sol tarafa doğru yani zat mertebesinden ef'al mertebesine doğru Kâbe'nin çevresinde yazılıdır. Çünkü zat, sûrede dahi kendini böyle açıklar.

Necdet Efendi'nin Kabe'nin tarihi, kıble oluşu, geometrik şekli ve Mekke'nin fethi üzerine yaptığı yorumları da dikkat çekicidir. Ona göre, Âdem (a.s.) ile başlamış olan insanlık tarihi Beytullah (el-Beytü'l-atik/eski ev) ile aynı zamanda sembolik olarak da başladı. Eski ve ilk haliyle Beytü'l- atik (eski ev) sonradan gelecek bütün mertebeleri kendinde barındırmaktaydı. O zamanlar için zahiren âdemiyyet ve ibrahimiyyet mertebeleri zuhurdaydı. Museviyyet, iseviyyet ve Muhammediyyet mertebeleri ise bâtındaydı.

Cenab-ı Allah, İbrahim'in (a.s.) oğlu İshak'ın (a.s.) torunlarından Hz. Süleyman'a, tecelli yeri olmak üzere Kudüs'te bir mabed inşa etmesini emretti. Hz. Süleyman' da (a.s.) Beytü'l-makdis'i (Mescid-i Aksâ) yaparak bu emri yerine getirdi. Beytullah ise maksadı haricinde kullanıldığından ilâhî tecelli Mescid-i Aksâ'ya alındı. Musa (a.s.) şahsında tevhid-i esmâ, İsa (a.s.) şahsında da tevhid-i sıfat mertebeleri zuhur etti ve Mescid-i Aksâ o zamanlar için mânevî merkez oldu.

Müslümanlar bir süre Mescid-i Aksâ'yı kible kabul edip namaz kılmak zorunda kaldı. Çünkü o dönem için en büyük tecelli olan sıfat tecellisi, “Mescid-i Aksâ’da aktifti. Ancak hakikat-i Muhammedî zuhura çıkmış ve Hz. Rasûlullah’a peygamberlik gelmiş olduğundan dünyanın bâtınî ve nûrânî dengelerinde çok ciddi değişmeler oldu. Müslümanlarda potansiyel olarak zât tecellisi olmasına rağmen, yüzlerini sıfat tecellisine döndürüp, o tarafa doğru secde etmek zorunda kalmak, psikolojik açıdan ağır geliyordu.

Bakara sûresinin 144. âyetinde belirtilen meâlen, “Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir” ilâhî emri gelince, müminler yüzlerini zâtî tecellilerin aktığı Beytullah’a çevirmeye başladı. Aslında ismine “Mescid-i Kibleteyn (İki kibleli)” denilen noktada vuku bulan olay bir mânevî inkilâptır. Bu durum, salt olarak bir kible yönü değişimi değil, bâtın âleminde var olan tüm dengelerin tebeddülüdür. İnsanlığın seyir sürecinde en büyük ve en önemli mânâ değişikliğidir.

Kâbe’nin dört köşesi, İslam’ın dört hakikatı olan, “Şeriat, tarikat, hakikat, marifet”, ayrıca “İbrahimiyyet, Museviyyet, İseviyyet ve Muhammediyyet” mertebelerini sembolize eder. Bir başka açıdan da “Ef’al, esmâ, sıfat, zât” mertebelerini de simgelemektedir.

Kâbe’nin dış kısmında bulunan “Makam-ı İbrahim” “İbrahimiyyet”, arka kısmında bulunan yarım daire (hicr) kısmı, “Museviyyet”, iki tarafı açık geçit (koridor) “İseviyyet”, kapalı yapı Kâbe ise “Muhammediyyet”, mertebelerini ifade eder.

Beytü’l- atik, hakikat-i Muhammedî’nin gelişiyle Kâbe şekline dönüştüğünde, önceki iki mertebesinde değişiklik oldu. Güney köşe “Rüknü Yemânî” daha önce Âdemiyyet mertebesinde iken sonradan İseviyyet mertebesine, doğu köşe “Rüknü Hacerülesved” ise Muhammediyyet mertebesine dönüştü.

Yeni şekli ile “Kâbe’nin rükünleri kuzey köşe Rüknü Irâkî (İbrahimiyyet), batı köşe Rüknü Şâmî (Museviyyet), güney köşe Rüknü Yemânî (İseviyyet), doğu köşe Rüknü Hacerülesved (Muhammediyyet) mertebeleri oldu.

Kâbe’nin doğu yönünde bulunan Hacerülesved köşesi, zat köşesi olduğu için kelime-i tevhidi “Lâ ilâhe illâllah Muhammeden rasûlullah”dır. Güneyinde bulunan “Rüknü Yemânî” köşesi sıfat köşesi olduğu için kelime-i tevhidi, “Lâ ilâhe illallah İsa rasûlullah”dır. Batısı “Rüknü Şâmî” köşesi esmâ köşesi olduğu için kelime-i tevhidi “Lâ ilâhe illâllah Musa rasûlullah”dır. Kuzeyi “Rüknü Irâkî” köşesi ef’al köşesi olduğu için oranın da kelime-i tevhidi “Lâ ilâhe illâllah İbrahim rasûlullah”dır.

Kible'nin Kâbe olmasıyla, zat tecellisi Kâbe'ye akmaya başladı. O andan itibaren Mekkeliler'in Kâbe'yi teslim etmeleri kaçınılmazdı. Mekke ve Kâbe fethedildiği anda ilâhî nur ile Muhammedî nur bir daha ayrılmamak üzere zâhirî ve bâtınî açıdan birleşti. Bu teşekkül, ilâhî program gereği oldu. İnsanlık tarihinin zahiren ve bâtınen dönüm noktası, kelime-i tevhidin zuhur mahalli ile kelim mahallinin buluşmasıdır. Hacılar, bu hakîkati yaşayabilmek için hac veya umre ziyaretlerinde ilk iş olarak tavaf ve sa'y yaparlar.³⁸⁵

Terzi Baba'nın yukarıda izah ettiği hakikatleri içeren ve bizzat kendisinin çizdiği kroki ise şu şekildedir:

³⁸⁵ a.g.e., ss. 35-44.

F. TENZİH-TEŞBİH-TEVHİD

İbnü'l-Arabî'ye göre tevhid bir yönüyle, Kur'ân ve hadislerde geçen teşbih anlamlı ifadelerden Hak'ın tenzih edilmesidir. Tenzih, benzeşme ve teşbihin olumsuzlanmasıdır. Allah için zorunlu olan tenzihi dikkate almadan, tefsir ve te'vil edenler sapmıştır. Âyet ve hadislerde geçen teşbih lafızlarının remzî anlamları vardır. En gizli olan şeye yani “Sırr”a, mukaddes ruh üflenirse hakîki anlamlar anlaşılabilir.³⁸⁷

Terzi Baba'ya göre bu kavramların çok iyi idrak edilmesi gerekmektedir ki bu kavramlar aynı zamanda bireyin seyrinde tedricî bir yolculuğun idrak durakları ve anlam katmanlarıdır. Ancak gerçek bir tevhid ehli, tenzih, teşbih ve tevhid hakikatlerini idrak edebilir.³⁸⁸

İslam dünyasında hâl-i hâzırda hâkim olan Allah anlayışı, ötelerin ötesinde yer alan, bu âlemle ilişkisi zayıf, kulundan uzak, kulu ile arasında çok uzun mesafeler olan, yargılayan bir hukukçu edasında, kullarıyla mekanik ve soğuk bir iletişim halinde bir varlık anlayışına daha yakındır. Bu ise, kulun “Şah damarından daha yakın olan”³⁸⁹ bir Allah'la sıcak ve samimi ilişki kurmasına engel olan bir anlayıştır. Cehenneme bilet kesip, tekfir mekanizmasını çalıştırmayı seven ve “Acaba bugün kime cehenneme göndersem?” diyenlerin kurguladığı bir Allah tasavvurundan acilen kurtulmamız gerekmektedir. Tabii ki şeriat mertebesinin gerekleri hiçbir zaman ve mahalde terk edilmeden son nefese kadar yapılmalıdır. Ancak işin rûhî ve derûnî boyutu ihmal edilip, yalnızca ilmi hal ve fıkıh kitaplarındaki Allah'a kim, nasıl ve ne şekilde ulaşır?³⁹⁰

Terzi Baba'ya göre, İslâm dininin zâhirî, tenzih yani Museviyet hakikatlerine şâmilidir. Museviyetteki anlayış “Len terânî” (görünmezlik) üzere gelişmiştir. İslâmiyetin bîatını ise teşbih yani İseviyet hakikatlerini içerir. Zâhirin ve bîatının, tenzihin ve teşbihin hakkını vermek suretiyle cem etmek ise İslâmdır ve de tevhîddir.

Tenzih ve teşbih ile kayıtlanmaktan kurtulmak gerekir. Tevhîd, hiçbir şeyle kayıtlanamaz ve herhangi bir vasıfla da vasıflanamaz. Bu yüzden tevhîd ehli, vasıfsızdır. Bütün vasıflar kendisinde bulunmak suretiyle o vasıfların birisiyle kayıtlanmamak suretiyle

³⁸⁷ İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, C.I, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015, ss. 250-269.

³⁸⁸ Ardıç, *İman ve İkan*, s. 93.

³⁸⁹ Kâf, 50/16

³⁹⁰ Necdet Ardıç Efendi'nin 11 Kasım 2016 tarihinde Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrencilerle yaptığı söyleşi.

vasıfsızdır.³⁹¹ Bu üç kavramın doğru veya yanlış anlaşılması aslında Allah anlayışımızı da doğrudan tesir altına alacağı için, bu kavramlar iyice idrak edilmelidir.

Düşünebilen insan sayısı oranında Allah anlayışı ve inancı mevcuttur. Genelde çok çeşitli Allah anlayışları olmakla birlikte, özelde altı tür Allah anlayışından bahseder. Necdet Ardic'e göre Allah anlayışı çeşitleri şunlardır:

1- Sadece zannî ve hayâlî gaflet ile ibadetsiz bir anlayış: Bu anlayış çok türdür. Ancak bir hakikate dayanmayıp, şartlanmış olma hali ile hayâlî bir zan olduğundan hiç bir değeri yoktur.

2- Sadece zannî ve hayâlî gaflet ile ibadetli bir anlayış: Bu anlayış da çok türdür. Birincisinden farkı biraz daha ciddi bir anlayış, düşünce ve muhabbet ile Hak'a doğru teveccüh etmektir. Ancak bu anlayış da şartlanmışlık sınırları içerisinde olduğundan dolayı hayâlî bir Allah anlayışıdır.

3- İbrâhîmiyyet mertebesinde, fiillerin birliğinde ki zâhirî tevhid anlayışı: Lâ fâile illâllah (Allah'tan başka fâil yoktur) hükmü ile bütün fiillerin fâili Hak'tır, anlayışının başladığı yerdir. Diğer anlayışlardan çok üstün bir anlayıştır. Ancak yine de bu anlayış sadece bir bilgi düzeyindedir. Buna rağmen, Allah anlayışında bir inkilâptir. Bütün varlıkta fiilen de olsa Hakk'ın mutlak hakimiyetini görme yolunun açılmasıdır. Tevhid-i ef'âl, aynı zamanda tevhid-i zâtsiz teşbîhtir. Tevhîd-i ef'âl, sadece görünen varlıkları birlemektir.

4- Mûseviyyet mertebesinde, isimlerin birliğinde ki zâhirî tenzih anlayışı: Lâ mevcûde illâllah (Allah'tan başka mevcûd yoktur) hükmü ile bütün mevcûd Hak'tır anlayışının başladığı yer burasıdır. Ancak A'raf sûresi 143. âyetinde belirtilen "Sen beni göremezsin" halidir.

5- İseviyyet mertebesinde, sıfatların birliğinde ki teşbîh anlayışı: Lâ mevsûfe illâllah (Allah'tan başka vasıflanmış yoktur) hükmü ile bütün varlık sıfatları Hakk'a aittir, anlayışının düşünüldüğü yerdir.

6- Muhammediyyet mertebesinde, zatların birliğinde tüm mertebeleri kendinde cem ederek meydana gelen mutlak tevhid anlayışı: "Lâ ma'bûde illâllah-Lâ ilâhe illâllah" kelime-i tevhîdinin gerçek mânâda ifade edildiği ve hayat bulduğu yerdir. Tenzîhî ve teşbîhî hakikatleri kendinde toplayan kelime-i tevhidin gerek tenzîhî gerek teşbîhî ve gerekse

³⁹¹ a.g.e., s. 93.

tevhîdî yoldan izah edilerek anlatılmasıdır. Bu mertebe, Allah (c.c.) anlayışı ve idrak düzeyi olarak en üst mertebedir. Diğer Allah anlayışları ise tenzîh ve teşbîh anlayışları düzeyinde olan yetersiz açıklamalardır.³⁹² Necdet Ardıç Efendi'nin tenzih, teşbih ve tevhid kavramları hakkındaki görüşlerinden genel hatlarıyla bahsettikten sonra daha tafsilatlı olarak şöyle açıklayabiliriz.

1.Tenzih

Tenzih kelime anlamı olarak kusur kondurmama, Allah'ın her türlü eksik ve noksandan uzak bulunduğuna ve insan vasfında olmadığına inanmak anlamlarına gelir.³⁹³ Şayet Rabbin tenzih edilmesiyle, O'nu sonradan olanlara ait alâmetlerden tenzih kastediliyorsa bu doğrudur. Ancak bu anlayışın tevhidi ifade etmesi yetersiz ve eksiktir. Zira tevhidin aslı kemâl sıfatlarının kabul edilmesidir.³⁹⁴

Terzi Baba'ya göre Müslümanların yaptığı tenzîh genelde, kelâmî, hayâlî ve taklîdî olan beşerî tenzîhlerdir. Hakîkî tenzîh ise kadîm tenzîhdır ki “Mutlak tenzih” budur. Bu tenzih, hakikat-i Muhammedî mertebesinde yapılır. Museviyet mertebesindeki tenzîh ise Allah'ı hâdîsten tenzîhtir ki bu anlayış ikilik üzere kurulmuştur. İslamiyetin zâhiri de bu sistem üzere kuruludur.

Allah'ı eksik niteliklerden tenzîh etmek niyetinde olan birinin, öncelikli olarak kendisini eksik niteliklerden tenzih etmesi gerekir. Çünkü bu âlemde eksik nitelik yoktur. Bütün nitelikler özleri açısından Allah'a aittir. O yüzden de eksiklik bulmak imkansızdır. Eksiklik var gibi zannediliyorsa, bu subjektif bir durumdur. Allah'ın sıfatlarında, isimlerinde ve de fiillerinde eksiklik bulmak imkansızdır. Önyargılı anlayış ve düşünceler çerçevesinde eksik görülen bir şey varsa, o kişinin eksikliğidir.

Abdülkerîm el-Cîlî'nin “Hak'ı tenzîh, tenzîh'ten tenzîh ile olur.”³⁹⁵ sözü tenzih-i kadîmdir. Âlemde bulunan varlıkların hepsinde Hakk'ın bir isminin zuhur ettiği düşüncesi kişideki hâkim anlayış durumuna gelmişse âlemde eksik bir şey görülmez. Zaten eksiklik yoksa tenzîhe de ihtiyaç duyulmaz. O zaman yapılması gereken şey peşin hükümlü Allah

³⁹² Ardıç, *Bir Zuhuratın Düşündürdükleri*, ss. 5-8.

³⁹³ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1260.

³⁹⁴ İbn Kayyım el-Cevziyye, *Medâricu's-Sâlikîn Kur'ânî Tasavvufun Esasları I-II-III*, çev. Ali Ataç vd., 3.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2013, s. 1341.

³⁹⁵ Abdülkerîm el-Cîlî, *İnsân-ı Kâmil*, çev. Abdülaziz Mecdi Tolun, 2. b., İstanbul: İz Yayıncılık, 2002, s. 108.

ve âlem anlayışından kurtulmak ve bunu hakîkatiyle değiştirmektir. Bu ise bir irfaniyet ve marifetullah eğitimi ile mümkündür.

Mûseviyyet, gerçek tenzîhin başladığı mertebedir. Musa (a.s.), Hakk'ı görmek istedi. Onun yaşadığı zaman dilimi, henüz teşbîh yönüyle Hakk'ı görme dönemi olmadığı için ve Mûsâ'nın, Mûsâlığı da devam ettiğinden (Belki Hızır'la bu olaydan önce tanışsaydı, Rabbini görmek istemezdi) “Sen sende olduğun sürece beni göremezsın (Len terânî)” cevabını aldı. Mûsâ (a.s.) “Bu anlayıştan seni tenzîh ederim” diyerek, Hakk'ı görmeye potansiyeli ve kabiliyeti olmadığını anladı ve af diledi. Bu olayda Musa (a.s.) büyük bir irfaniyete ulaştı. Bu yüzden “Beni bu hale eren mü'minlerin ilki yaz”³⁹⁶ dedi. Bu büyük tecrübe Kûr'ân-ı Kerîm aracılığı ile bir mertebe ve makam olarak bildirildi.³⁹⁷

Beşerî tenzih, Hakk'ı anlamamak ve onu sınırlamaktır. Eksiklikler varmış gibi zannedip, sünî bir anlayışla tenzîh etmektir ki bir diğer adı da kesret tenzîhidir. Ayrıca seyrü sülûkun başında olan bir tenzih daha vardır. O da Hz. İdris'in tenzîhidir. O, hayal edilebilecek her şeyden, kendini tenzîh edip ruhlaşmıştı. Bu da başka bir haldir.

Hakikat ehli, âlemdeki varlığın Hak'ın varlığından başka bir şey olmadığını anladığında, kendini eski düşüncelerinden tenzîh eder. Buna da vahdet tenzihi denir. Gerçek tenzih, Allah'ı (c.c.) zihinde sûret kaydından arındırmaktır.³⁹⁸

2. Teşbih

Teşbih sözlükte benzetme, benzetilme anlamlarına gelir.³⁹⁹ Ardıç'a göre İseviyet mertebesi (Teşbih mertebesi), insanlık tarihinde ilâhî zâtın ilk defa bir insandan teşbîhî mânâda zuhur edip faaliyet gösterdiği mertebedir. İnsanlığın düşünce tarihinde çok büyük bir kademedir.

Cenâb-ı Allah, tüm âlemlerde fiilleri, isimleri ve sıfatları açısından zuhurdadır. Ancak ve sadece insanda zâtî zuhuru gerçekleşir. Bu ise İseviyyet kelimesinde mevcut olan hakîkattir. İlk defa İsa ismiyle zuhur etmiştir.

Teşbih, varlıklardaki ilâhî cemâli seyretmektir. Aslında esmâ ve sıfatlar her zaman zuhurdadır. Teşbih, suretlerin perde arkasındaki zâta bakmaktır. Yâni “Nereye bakarsan

³⁹⁶ A'raf, 7/143.

³⁹⁷ Ardıç, *Bir Zuhuratın Düşündürdükleri*, ss. 8-11.

³⁹⁸ a.g.e., s. 16.

³⁹⁹ Devellioğlu, a.g.e., s.1274.

Allah'ın vechi oradadır.”⁴⁰⁰ âyetini idrak edip, yaşamaktır. Bu âyet-i kerîmenin tam olarak anlaşılabilmesi, âlemdeki varlıkların ayrı varlıklar olarak görülmesi, kesret teşbihidir. “Ene'l Hak” sözü ise vahdet teşbihine örnektir.⁴⁰¹

3.Tevhid

İslam düşünürlerinin en çok üzerinde durduğu konulardan birisi de tevhiddir. Sufilerce de pek çok tarifi yapılan bu kavram kategorize edilerek de açıklanmaya çalışılmıştır. Bu başlıkta bunlardan bazılarını yer verip, Necdet Ardic'in fikirlerini açıklamaya çalışacağız.

Tevhid, Allah'ı sonradan olan şeylerden tenzih etmektir. Tevhidin üç yönü vardır. Birincisi, delillerle ispatlanan avamın tevhididir. İkincisi, hakikatlerle sabit olan havâsın tevhididir. Üçüncüsü ise kıdemle kâim olan tevhiddir. Bu ise hâssu'l-havâsın tevhididir.⁴⁰² Tevhid amellerin en güzeldir.⁴⁰³ Gerçek tevhid ehli, başına ne gelirse gelsin hoş görür. Çünkü o, her şeyi Allah'tan bilir. Ama her şeyi de Allah olarak düşünmez, bütün evrene Allah'tır demez. Herşey ondandır diye kabul eder ve bu sözü her zaman söyler.⁴⁰⁴ Tevhidin şuhudu, temel olarak hâdis olmayı ortadan kaldırır. Bu bakımdan ortada biri kadîm diğeri de hâdis iki varlık olmaz. Esasen tevhid, mutlak varlığın yanında başka bir varlığın görülmemesidir.⁴⁰⁵

Necdet Ardic Efendi'ye göre, Mûseviyette Allah ötelerdedir görülemez. İseviyette ise kul yoktur, Allah yine görülemez. Sadece mârifet mertebesinde görme ve müşahade meydana gelebilir. Bu ise ümmet-i Muhammed'e has bir görüştür. Burada kuldaki gören Hak ve görülen de Hak'tır. Çünkü burası tevhid ve vahdet makamıdır. İnsanlık bu sırada ancak Efendimizin şahsında mi'rac gecesi ulaşmış ve bu hal insanlığa hediye edilmiştir.⁴⁰⁶

Ona göre, tüm tevhidleri (Tevhid mertebelerini) tevhid eden tevhîd-i zattır. Bu merteye, Hz. Muhammed'e ve ümmetine verilen tevhîddir ki bütün varlığı, her yönü ile

⁴⁰⁰ El- Bakara, 2/115

⁴⁰¹ a.g.e., ss. 11-16.

⁴⁰² Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî, *Menâzilü's-Sâirîn: Tasavvufî Yüz Basamak*, çev. Abdürezzak Tek, 2.b., Bursa: Emin Yayınları, 2017, s. 85.; Abdürezzak Tek, *Tasavvufî Mertebeler, Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî Örneği*, Bursa: Emin Yayınları, 2008, ss. 361-365.

⁴⁰³ Hâris el-Muhâsibî, *Akıl ve Kur'an-ı Anlamak*, çev. Veysel Akdoğan, 3.b., İstanbul: İşaret Yayınları, 2015, s. 368.

⁴⁰⁴ Mustafa Fevzi, *Vahdet-i Vücûd Meselesi*, çev. Mahmut Kanık-Fatma Z. Kavukçu, Ankara: Hece Yayınları, 2003, s. 77.

⁴⁰⁵ Cevziyye, a.g.e., s. 1341.

⁴⁰⁶ Ardic, *Bir Zuhuratın Düşündürdükleri*, s. 24.

kuşatmıştır. Tevhid; teşbih ile tenzihin, cem ile farkın, bâtın ile zâhirin ve de kesret ile vahdetin birleştirilmesidir. Şirk ise bütün olan esmâü'l-hüsneyi (Allah'ın güzel isimleri) bölmektir, denilebilir. Bu izahlardan sonra, bir de yaşam mertebelerinin müşahede hallerini özetle şöyle açıklar:

Şeriat mertebesi: Görüleni, görülende tatbik etmektir.

Tarikat mertebesi: Görüleni, görülende, muhabbetle tatbik etmektir.

Hakikat mertebesi: Görülende, görülmeyeni görerek tatbik etmektir.

Marifet mertebesi: Görülmeyeni, görülüyor hükmü ile müşahede ve tatbik etmektir, denilebilir.⁴⁰⁷

Necdet Ardıç Efendi, bir medeniyet tasavvuru kurabilmek için bu üç kavramın da ele alınması ve iyi anlaşılması gerektiğini belirtir. Ona göre, gerçek medeniyet tenzih, teşbih ve bilhassa tevhid hakikatleri istikametinde ilerleyebilir. Mekanik ilerleme ve gelişme ile ancak nefsin medeniyeti kurulur. Fâni olan dünyanın ve dünya sevgisinin kutsandığı bu medeniyet ise insanlığa ancak acı verebilir.⁴⁰⁸

G. HIZIR, LEDÜN İLMİ VE VELED-İ KALP

Tasavvuf, velayet doktrini. Velayete ve velayetin kabul edilmesi temeline dayanır. Sûfiler tasavvufun temelini teşkil eden velayetle ilgili pek çok konuyu ele almışlardır.⁴⁰⁹ Sûfilerin en çok üzerinde durduğu konulardan biri de Hz. Musa aleyhisselam ile Hz. Hızır'ın karşılaşması ve beraber geçirdikleri seyahat sürecidir. Seyrû sülûk yolu için de örneklik teşkil eden bu yolculuk ve bir peygambere öncülük edip bilmediklerini ona öğreten bir tipoloji üzerinde gerçekten durup düşünmek gerekir. Zira böyle birinin, “Bast” sıfatının mazharı olup cemî’ evliyaya vâkıf olması⁴¹⁰ ve ledünnî bilgiye yani Allah bilgisine ve sırlara⁴¹¹ sahip olup, ülü’l azm denilen bir peygambere bazı sırları açması izahı gerektiren ve merak edilesi bir konudur. Sûfilerin önem verdiği bu kısma hakkında, Necdet Ardıç Efendi'nin farklı eserlerini incelememiz neticesinde renkli yorumlarını tespit ettik.

⁴⁰⁷ a.g.e., ss. 16-17.

⁴⁰⁸ a.g.e., s. 24.

⁴⁰⁹ Abdullah Kartal, *Tasavvufun Oluşumu Şeriat-Hakikat İlişkisi*, Bursa: Emin Yayınları, 2015, ss. 231-232.

⁴¹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, *Kitâbu'l Envar Tasavvufî Meseleler*, çev. Naim Avan, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2016, ss. 58-59.

⁴¹¹ Safer el-Muhibbi el-Cerrâhî, *İstulâhât-ı Sofiyye Fi Vatan-ı Asliyye*, 2. b., İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2013, s. 235.

Öncelikle fenâfillâh, velâyet ve nübüvvet kavramları üzerinden Hızır aleyhisselamın durumunu tespit eden Terzi Baba, Musa-Hızır kıssası üzerinden ledün ilmi ve veled-i kalp kavramlarını da açıklar.

Hızır aleyhisselamın “Veli mi yoksa nebi mi olduğu sorusuna” Musa aleyhisselam ile yaptığı yolculuk esnasında nebî olduğunu ancak hayatının sâir zamanlarında ise veli olduğu cevabını verir. Hızır’ın hayatta olup olmadığı konusunda ise “Hayatta değildir”, çünkü “Bu durum âdetullahaya aykırıdır”, der.⁴¹²

Terzi Baba’ya göre, velâyet mertebesinin oluşması için farz ibadetler nafîle ibadetlerle desteklenmelidir. İbadetler sayesinde Allah’ın inayetiyle yol alan kişi fenâ fillâh mertebesine ererek Hakk’ın cezbisine tutulur ve bu şekilde yaşamaya devam eder. Bu kişinin artık bir varlığı olmaz. Zaten böyle bir iddiası da olamaz. Çünkü iddia, mülkiyet sahibi olduğunu ve kendince tasarruf sahibi olduğunu zannedenlerde olur. Kendine ait varlığı olmayanların, varlığı ve yokluğu bahis konusu edilemez. Zira böyle bir kişide tüm fiilleri işleyen Hak’tır.

Hızır (a.s.) da böyle bir velâyet sahibiydi. Ancak Musa (a.s.) ile görüştüğü zaman velâyeti, açığa çıktı. Hz. Musa’nın Hızır’la yolculuğundaki üç olay, her ikisinin de risâlet durumu değil nübüvvet durumudur. Hızır’dan (a.s) sadece Hz. Musa ile beraber olduğu anlarda haberdar olabiliyoruz. Hızır (a.s.) bu olaylar ile kendinden ve bazı hakikatlerden haber verdiği için “Nebî”dir. Bu olaylar haricindeki yaşantısında ise “Veli”dir. Kendince Hak’ta fânî olarak hayatını devam ettirdiği durumlarda, zaten kendine ait bir varlığı olmadığı için herhangi bir haber zuhur etmez. Hızır zaten hazır demektir yâni “Allah’ın binbir ismi vardır, bir ismi Hızır, Allah’ı nerede çağırır isen orada olur hazır” dendiği gibi Hızır’da var olan aslında Hakk’ın ta kendisidir.⁴¹³

Necdet Ardıç Efendi, Hızır-Musa kıssasını tenzih, teşbih ve tevhid bağlamında değerlendirir. Ona göre Hızır’ın yolculuk esnasındaki durumları şer’î olarak geçerli durumlar değildir. Hz. Musa’nın şeriat merkezli durumu ise zâhiren herkesin uymak durumunda olduğu adalet temelli durumlardır. Musa tenzih, Hızır ise teşbih merkezlidir. İki de birbirine zıt merkezdir. Zıt merkezleri tevhid ile toplamak ise Muhammedî tevhidin insân-ı kâmil makamıdır.

⁴¹² Necdet Ardıç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

⁴¹³ Ardıç, *Ayan-ı Sabite ve Kader*, s. 17.

Terzi Baba, Musa-Hızır yolculuğunu pek çok yönden ele alarak ayrıntılı bâtinî tahliller yapar. Musa (a.s.) kavminden kendine sır arkadaşı olarak bir yiğit genci seçmişti. Buluştukları yer iki denizin birleştiği yerdî. Ona göre bu iki deniz, mânâ âleminden zâhir âleme doğru akan “Ruh ve nûr” denizleridir. Bu denizlerin birleştikleri yer genel anlamda âlem, özel anlamda ise arz-ı âdem yâni beden toprağı olan Âdem’in sûretidir. Ve aynı yerde üç mertebeyi temsilen “Mûsâ, Hızır, Fetâ” olmak üzere üç kişı vardı. Musa risâlet, Hızır velâyet, fetâ (genç) ise velâyet ve kâmil insan namzetidir. Böylece buluşulan yer de beş mertebe cem olmuştur. Ancak idrakı daima teklik (Ahadiyyet) üzere kurmamız gerekir.⁴¹⁴

Kıssada yer alan Hızır (a.s.), Hz. Musa (a.s.) ve Yuşa (genç) üç değişik mertebenin temsilcileridir. Hızır (a.s.) ledün ilminin, Musa (a.s.) şariat ilminin hakikatidir. Yuşa (a.s.) ise bunların tasdikçisi, yardımcısı ve haber verme görevlisidir. Aslında tam olarak faaliyete geçiremediğimiz bu üç mertebe hepimizde vardır. Zahir olan beden tarafımız o mertebedeki Mûseviyyet hakikatini, bâtin olan ruh (rahmânî) tarafımız da Hızır hakikatini, genç de kişide çalışma azmiyle yapılan faaliyetleri ifade eder. Bu üç özellik bir araya toplandığı zaman kıssa da geçen balık ilâhî hakikatler, deniz de ilâhî bir deniz olup gönül âlemimizdir.⁴¹⁵

Necdet Ardıç Efendi, ledün ilminin ne olduğunu, kaynağını ve bu sırlar ilmine nasıl ulaşılacağını Kehf sûresi 65. âyetinde “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.” Şeklinde işaret edilen Hızır (a.s.) üzerinden izah eder. Âyette geçen “Vecede” kelimesi buldu, geldi, oldu anlamındadır. Ancak ona göre vecd “Allah’ın tecellisi oldu” anlamındadır. Vecd gerçekleştiğinde eğer kişı eğitilmemiş ise vecd nefsânî olur yani kişinin nefsinde tecelli eder. Aslında vecdin kişinin ruhunda tecelli etmesi gereklidir. Ledün ilminde vecd, kişinin ruhunda tecelli eder ki bu vecd, bilgiyle, ilimle dolu olarak akar gelir. Nefiste tecelli ettiğinde ise bağırp çağırarak anında zuhura çıkar. Kişı eğitilmediği için, gelen vecdin ilmini alamaz. Çünkü o bilgiyi alacak mahal hazırlanmamıştır ve hazırlanmamış bir yere bir şeyin akması kişiyi şaşırtır ve olmayacak hallere sevk eder. Kişı kendinden geçer ve bu hali çok büyük bir cezbe hali zanneder.

⁴¹⁴ a.g.e., ss. 339-364.

⁴¹⁵ Ardıç, *Gönülden Esintiler: 6 Peygamber- Hz. Musa (a.s.)*, ss. 336-339.

Bahsi geçen âyette ledün ilmi verilmeden önce rahmet verildiği belirtiliyor. Bahşedilen rahmet, bedene değil ruha verilir. Rahmet aracılığıyla oluşan açılımla da ledün ilmi doldurulur. Eğer yer hazırlanmazsa ilim gelmez. Yine aynı âyet tam tevhid yolunu, dervişlik hakikatini ve yüzümüzü nereye çevireceğimizi, nasıl bir anlayış içerisinde olmamız gerektiğini çok açık bir şekilde anlatmaktadır.

Cenâb-ı Allah'ın Hızır'a (a.s.) katından verdiğini buyurduğu ilim, Muhammediyyet mertebesi ilmi değildir. Mûseviyyet mertebesinin en yüksek kemal derecesinde olan ilmidir. Bu ilmin zâhiri Hz. Musa'da, bâtını ise Hızır'dadır. Terzi Baba'ya göre bu anlatımlar ışığında seyrü sülûk yolunda "Hızırlık" özelliği Mûseviyyet mertebesinde ortaya çıkar.

Tarikata giren kişilere belli görev ve sorumluluklar verilir. Bilinç içerisinde yapılan ve kabiliyetle desteklenen eylemler belli bir kaliteyi yakalar. İlk olarak yapılan eylemler sonucunda kendini gösteren kabiliyeti geliştirmek için başka bir eylem gerekir. Sonrasında başka bir kabiliyet ortaya çıkar ve bu şekildeki bir süreklilikle yol alınır. Faaliyetler sayısal mânâda bir eylem olmayıp, şuur ve idrakle yapılmalıdır ki ledün ilminin yolu açılabilsin. Ledün ilmi zâtî hakikatleri idrak edip Allah'ın zâtına yaklaşmaktır. Bu ilimle şereflenmek için gayret etmelidir.

Gönlümüz, aklımız ve ilâhî benliğimiz Hızır, sûretimiz ve bedenimiz ise şariat mertebesi açısından Musa hükmündedir. Aslında Hızır (a.s.) olarak zuhurda olan Allah'ın kendisidir. Musa (a.s.) ülü'l-azm peygamber iken Allah'tan melek vasıtasıyla ilim alıyordu. Hızır (a.s.) ise ilmi, aracısız olarak kendinden zuhura getiriyordu. Kişi, rabbiyle ilişkisini düzeltip aracısız bir şekilde "Rabbinden" birebir ilham alıp faaliyete geçirmelidir ki bu da ledün ilmidir.

Necdet Ardıç Efendi, kişilerin Hızır-Musa kıssasından ve diğer kıssalardan hangi oranda pay çıkarılabilirlerse, kendi hayat hikâyelerini Kûr'ân'dan hareketle o kadar yazabileceklerini veya aktarabileceklerini belirtir. Kıssalarda geçen olayların gönül âlemimizde yaşandığını idrak edersek ledün ilmi kapılarının bize açılabileceğini özellikle vurgular. Bu kıssada Musa olan zâhirimiz yani şariat halimiz seyir esnasında bazen Yusuf olup kuyuya atılır bazen de Yunus gibi balığın karnına girip tövbe eder. Bunları içselleştirmemiz, tecrübe etmemiz ve yaşantısıyla hallenmemiz gerekir. Her zaman başrolde olduğumuzu unutmamalıyız. Ardıç, "Kıssalarda geçen şahısların yaşantılarını ve

ruh hallerini tecrübe etmek, ilgili âyetleri binlerce defa okumaktan daha üstündür.”⁴¹⁶ Diyerek, Hızır-Musa kıssasında geçen üç olayı önemser ve ayrıca inceler.

1. Geminin Delinmesi Olayı

“O gemi, denizde çalışan birtakım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı.”⁴¹⁷ âyetinden hareketle kıssanın bu kısmını ele alır.

Kıssada binilen gemi hakikat-i ilâhiyyede hakikat-i Muhammedî gemisidir. Beşer aklımız olan Musa ile hakikatimiz, özümüz olan Hızır bu beden gemisine binenlerdir. Hızır bu beden gemisini biraz yaralar, gıdasını fazla vermez ve onu kullanılmış eski bir şey haline getirir ki nefs-i emmâre denilen hükümdar, beden gemisini alıp sahip çıkmasın. Eğer riyâzet yapılmaz ve beden gemisi çok sağlam olursa nefs-i emmâre hükümdarı onu hemen alıp kendi emrinde kullanmaya başlar. Hızır gemiyi yaraladığı için bizdeki ilim çocukları büyüyünce o gemiye sahip olurlar. Bunlar yapılmaz ve gemi çok sağlam kalırsa, Musa ile Hızır hakikati yaşanmıyor demektir.⁴¹⁸

2. Küçük Çocuğun Öldürülmesi

Necdet Ardıç, kıssada geçen Hızır aleyhisselamın küçük yaştaki bir çocuğu öldürmesi olayını bazı âyetleri merkeze alarak ve veled-i kalp kavramı ile ilişkilendirerek açıklar. “Çocuğa gelince, anası babası mü’min insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk.”⁴¹⁹ Hızır (a.s.), çocuğun büyüyüp ebeveylere zarar vermesini engellemek için çocuğu öldürdü. Ardıç’a göre bu olay, seyrü sülûkun nefs-i emmâre, nefs-i levvâme ve nefs-i mülhimeyi kapsayan dönemlerindeki hevâ ve arzuların belli bir mücadele ve mücahede ile öldürülerek, saf dışı bırakılması gerektiğine işarettir.

“Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli bir çocuk vermesini diledik.”⁴²⁰ Cenâb-ı Hak’ın vereceği bu yeni çocuk ebeveynine rahmet olur. Bu çocuk, veled-i kalbimizdir. Fakat asi olan çocuğu öldürmeden bu gönül evlâdı yeri hazır olmadığı için doğamaz. Asi olan çocuk ortada olduğu müddetçe yeni bir çalışma yapma imkânımız olamaz. Çünkü evlâtlık görevini o yapar.

⁴¹⁶ Necdet Ardıç Efendi ile 10 Kasım 2016 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

⁴¹⁷ Kehf, 18/79.

⁴¹⁸ a.g.e., ss. 339-352.

⁴¹⁹ Kehf, 18/80.

⁴²⁰ Kehf, 18/81.

Veled-i kalp, kişiyi akl-ı küll ve nefis-i küllün istikametinde hayatını yaşamaya hazırlayan sâlih evlât hükmündedir. Sâlih çocuk, kurgusu Hak'tan eylemi kuldan olan sâlih amel gibi Hak'tan aldığı bilgileri faaliyete geçirir. Âsi çocuk ise nefsinden aldıklarını işler. Bunlar, seyrü sülûk yolunda yapılan ilk işlemlerdir. Kişi, yol alabilmek için bazı şeyleri öldürmelidir. Hz. İsmail'in (a.s.) kurban edilmek istenmesinde de buna gönderme vardır. Veled-i kalbi ortaya çıkardığımızda, Hz. İbrâhîm'in Hz. İsmâîl ile Kâbe'yi inşa veya tamir etmesi gerçekleşir. Âsi evlât öldürüldükten sonra Cenâb-ı Allah'ın bahşettiği yeni bir evlat ile Kâbe yani Hakk'ın nazargâhı olan gönül Kâbe'si inşa edilir.⁴²¹

3. İki Yetim İçin Duvar Örülmesi

Kıssada geçen Hz. Musa'nın ve Hz. Hızır'ın yıkık duvarı örmeleri ve iki yetim konusu Necdet Efendi tarafından başka tasavvufî eserlerde pek rastlanılmayan biçimde ilgili âyetler ışığında yorumlanır. “Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.”⁴²²

Harabeye dönüşmüş olan beden binalarının az da olsa sağlamlaştırılması gerekir. Çünkü özümüzde büyük bir hazine vardır. Bu hazine gizlenip korunmazsa, nefis onu kendi çıkarları için kullanır. Kıssada geçen iki yetim ifadesi için Terzi Baba, rubûbiyyet ve abdiyyet mertebeleri açısından değerlendirmede bulunur. Bahsedilen iki yetim ile bir açıdan Hz. Muhammed'in (s.a.v) yetimliği kastedilir. Başka yöndense iki yetim, abdiyyet ve rububiyettir. Hazineden kasıtsa hakikat-i Muhammedî sırlarıdır. Bu sırlar babaları olan ulûhiyyet âleminde, dünya âlemine gelip yetim olarak faaliyete başlamışlardır. “Yetimin malının yetime verilmesi”, hayal ve vehimle sâliklere vakit kaybettirmeyin, onlara Hak sohbetini verin ve babalarına yani akl-ı külle ulaştıracak yolu âsan edin demektir. Ayrıca “Cenâb-ı Allah'tan yani akl-ı küllden gelen bilgileri, nefsanîyet kaynaklı bilgilerle karıştırmayın” demektir. Çünkü, akl-ı küllden gelen mal temizdir, nefsanîyetten gelen mal ise habîstir.

⁴²¹ a.g.e., ss. 352-353.

⁴²² Kehf, 18/82.

Hakk'ın zâtından ayrılıp, rubûbiyyet ve abdiyyet hakikatleri idrak edilmeyip, bunlar zatına ulaştırılmadıkça bâtinî anlamda yetim malı yenmektedir.⁴²³

Ardıç'a göre Hızır, “Ben bunları kendimden yapmadım rabbimin ledünnünden bana bildirdikleriyle yaptım.” diyerek şariat peygamberi ile hakikat vârisi arasındaki farka işaret etmiştir. Şariat peygamberine bir kutsal kitap verilmesiyle resul veya nebi olur. Fakat veliye bâtından verilenler, anında eylemle vuku bulur. Peygamberin getirdiği sistem sonradan da uygulanabilir. Ledünnî ilimse hemen faaliyete geçen bir sistemdir.⁴²⁴ Zira Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Musa kardeşim Hızır ile biraz daha dayansaydı, bize daha çok ilim miras kalacaktı.”⁴²⁵

Necdet Ardıç Efendi, halk arasında çokça kullanılan “Hızır gibi yetiştî” ifadesi içinde bazı yorumlar getirir. Hakk'ın varlığı bizde mevcuttur. Zâhirimizle ona perde oluyoruz. O zaman biz zâhirde, Hak bâtında oluyor. Onun perdesi oluyoruz, ama o bâtınımızda olmasa biz zâhirde olamayız. Onun bâtında oluşu, bizim zâhire çıkmamıza sebep olur. Böylece o zâhire biz bâtına çıkmış oluruz. Kur'an'da “Ben yaptım, biz yaptık” dediği zaman Hak zâhire, kul bâtına geçmiş olur. Kul gizlenmiş, Hak kendini ortaya çıkarmış olur. Kul bâtına geçtiği için bir fiil yapması mümkün değildir. Ama bu durumun teşekkül etmesi için kulun ihlaslı bir kul olması şarttır. Kul sıkıntıda kaldığında Hak zâhir, kul bâtın olur ve Hak kişinin vekili olur.⁴²⁶ “Hızır gibi yetiştî” cümlesinde anlaşılması gereken bu gerçek olmalıdır.

Ardıç, halk arasında hıdırellez ismiyle kutlanan günü, mâneviyatta kemâle ermiş bir insanın İlyâsiyyet makamında, gönlünde hazır olarak bulunan “Hızır”ı idrak edip huzura varması şeklinde tanımlar. Bu idrakten sonra da bir daha o kişinin bedeninde ayrılık ve gayrılık olmayıp “Heplik” bulunur. Bu durumdaki bir âdem gün geçtikçe Hızır'ı ile ünsiyeti geliştirip, içindeki aşk ateşini Muhammediyyet makamına eriştirir. Hayatı sonlandığında ise dünya âleminin sınırlarından kurtulup, ebedî âleme göçer.⁴²⁷

⁴²³ Ardıç, *Kur'an-ı Kerim'de Yolculuk: Nisa Süresi*, s. 17.

⁴²⁴ Ardıç, *Gönülden Esintiler: 6 Peygamber- Hz. Musa (a.s.)*, ss. 354-356.

⁴²⁵ Buhari, “Enbiya”, 27.

⁴²⁶ Ardıç, *Kur'an-ı Kerim'de Yolculuk: Yusuf Süresi*, s. 79.

⁴²⁷ Ardıç, *Gönülden Esintiler: İnci Tezgâhı*, ss. 11-12.

H. HALİFELİK

Arapça خلف kökünden müştak halife sözcüğü, bir kimsenin yerine geçen, vekil manasına geldiği gibi Hz. Muhammed'den sonra onun vekili olarak din ve dünya işlerinde bütün Müslümanların lideri, aynı zamanda devletin reisi olan kimse, emirü'l müminin anlamına da gelmektedir. Tasavvuf alanında ise bir mürşidin, müridleri arasından mürşid olmaya ve sâlik yetiştirmeye mânen ehliyet kazanmış olduğu için seçtiği, belli bir yöntem dahilinde irşad etmeye ruhsat verdiği müridi olarak tanımlanır. Halifelik kavramı ise halife olma durumu, halife olan kimsenin işi ve makamı olarak tanımlanır.⁴²⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de hilâfet kelimesi bulunmaz, halife kelimesi de terim anlamıyla geçmez. Ancak halife, halâif ve hulefâ kelimeleri kullanılarak insanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğu sıklıkla tekrarlanır (el-Bakara 2/30; el-En'âm 6/165; Yûnus 10/73; en-Neml 27/62; Fâtır 35/39; Sâd 38/26). Bazı âyetlerde halifenin sözlük anlamı çerçevesinde, bir kısım kavimlerin kendilerinden öncekilerin yerine getirilip yeryüzünde söz sahibi kılındığına işaret edilir (el-A'râf 7/69, 74; Yûnus 10/14). Bu âyetlerin içeriğinden insanın hak ve adaleti gerçekleştirmek, yararlı ve iyi işler yapmak üzere ağır bir sorumluluk yüklenerek, bir bakıma Allah'ın güvenine de mazhar olarak yeryüzüne gönderildiği anlaşılmaktadır. İnsanın yeryüzünde en şerefli varlık sayılması da bununla ilgilidir.⁴²⁹

Halife kavramı, İslam siyasal ve düşünce tarihinde önemli bir kavramdır. Siyaset ve tasavvuf alanlarında kullanılmaktadır. Sûfiler, kavramın “İnsanlar arasında Allah adına hükmetme” şeklindeki manasını temel almışlardır. İlk sûfiler bu kavramı pek kullanmamıştır. Halife ve hilâfet, tasavvuf terimleri olarak insân-ı kâmil ve kutup görüşlerinin inkişafı sonucunda zuhur etmiştir. Halife kelimesine ilk olarak tasavvufi mana yükleyen Gazzâlî olmuştur. İnsanın, Allah tarafından üflen bir ruh bulundurduğuna⁴³⁰ ve Allah'ın Hz. Âdem'i kendi sûretinde yarattığına vurgu yapan Gazzâlî, Allah ile insan arasında mânevî açıdan özel bir ilişkinin var olduğunu söyler. Şehabeddin es-Sühreverdî de nefsin, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğunu belirtir.

Halife ve hilâfet kavramları hakkında önemle duran ve tasavvufun temel kavramları haline getiren ise Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve muakkipleridir. İbnü'l-Arabî için

⁴²⁸ Ayverdi, C.II, a.g.e., s. 1174.

⁴²⁹ Casim Avcı, “Hilâfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C.17, s. 539.

⁴³⁰ Hicr, 15/29.

Allah'ın halifesi, Allah'ın esmâ ve sıfatlarıyla en kâmil anlamda kendisinde tecelli ettiği, insân-ı kâmilidir. Mülk Allah'a aittir ancak insân-ı kâmil, mülkte Allah'ın halifesi ve vekilidir. Mühür hazineyi nasıl koruyorsa, Allah da vekili insân-ı kâmil aracılığıyla halkı ve de mülkü korur. Ayrıca insan maddi ve manevi işlerini ve varlığını Allah'ın korumasına yönelttiği için Allah da insanın vekili ve halifesidir. İbnü'l-Arabî'ye göre, devleti yöneten ve halife adını alan hükümdarlar zâhiren, velîler ise mânen halifedir.⁴³¹

Mânevî yapı olan tasavvufî yapıların bazılarında her büyük şeyhin ölümünden sonra düş gücü onu bir keramet hâlesiyle kuşatır.⁴³² O şeyhin halifeleri de bundan nemalanır. Mânevî halifelik üzerinden bazen güç ve iktidar ihtirasıyla maddi halifelîğe geçiş yapmak isteyenler de olabilmektedir.

Otorite ve patronajın, baskıcı ve özgür düşünmeyi engelleyici unsurlar olmasının engellendiği⁴³³ Terzi Baba'nın ilâhiyat mektebinde halifelik meselesine nasıl bakılmakta ve hilâfet sistemi nasıl işlemektedir? Necdet Ardıç, Hulefâ-yi Râşidîn'in sonuncusu Hz. Ali'den gelen kendi yolundaki hilâfet sisteminin dört türlü olduğunu belirtir.

Birincisi “Hilâfet-i şahsiye”dir. Hilâfet-i şahsiye, derslerini bitiren herkese uygun görülen, varlığının halifesi olma, kendini yönetecek duruma ulaşma, âdemiyyet mertebesini kendinde bulma ve yaşama halidir. Sâlik, seyrü sülûkta etvar-ı seb'ayı hitama erdirdiğinde verilen bu halifelik çeşidinde, sâlik insanlığını idrak eder. Kendi kendini idare eder duruma gelir ve kendi beden mülkünün hâkimi olur. Hilâfette ilk bilinmesi gereken şey budur. Necdet Efendi'ye göre bu hilâfete ulaşamayan kimse kendini yönetemediğinden nefsi tarafından yönetilmiş olur. Kişi, başkasına söz geçirebilse dahi, nefsinin esiri olduğundan nefesine bir türlü söz geçiremez.

İkincisi “Rehber halife”dir. Genelde Terzi Baba'nın bulunduğu yerde hayatını devam ettiren ve dervişlere fayda sağlayan kimselerdir. Bilhassa yolla yeni tanışanlara, özel olarak yardımda bulunup işlerinin kolaylaşması için yol gösteren ve kardeşlik hukuku içerisinde fayda sağlayan kişilerdir.

Üçüncüsü “Vekil Halifelik”tir. Terzi Baba'nın bulunduğu yerden başka yerlerde ikamet eden tekmîl tarîk etmiş, seyrü sülûkunu tamamlamış, halife-i şahsiye ünvanını alan

⁴³¹ Süleyman Uludağ, “Halife”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C.15, s. 300.

⁴³² Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 2.b., İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, s. 65.

⁴³³ Halit Bey (Necdet Ardıç'ın dervişi) ile 15 Eylül 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

kabiliyetli kişilerin arasından seçilip görevlendirilen kişilerdir. Bunlar bulundukları yerlerde Terzi Baba'ya vekâleten, kendilerine asaleten görev yapan kişilerdir. Bu kişilerin belli kabiliyetleri vardır. Kendi başlarına halledemeyecekleri mesele olursa Necdet Efendi ile istişare edip meseleleri çözerler ve yolun devamını sağlarlar. Necdet Efendi'ye göre vekil halife olanlar kendisi dünyasını değiştirdikten sonra dilerlerse kendi başlarına asaleten hükmüyle görev yapabilirler; dilerlerse dördüncü sırada bulunan “Halife-i Asliye”ye bağlanabilirler.

Dördüncüsü ise “Mutlak Halife” yani “Hilâfet-i Asliye”dir. Necdet Efendi'nin şu anda merkezde kendi yerine tayin ettiği halifesi veya halifeleridir. Bunlar görevi alırlar, kendi başlarına asıl halife olarak üstadın halifesidirler ve üstadın aslı olarak görevlerini sürdürürler. Onlar da aynı sistem içerisinde kendinden sonrakilere aldıkları emaneti (hilâfeti) aktarırlar. Terzi Baba'nın hilâfet sistemi bu şekilde oluşmaktadır.

Şu an Terzi Baba'nın derslerini bitirmiş ve kendi beden mülklerine “Halife-i şahsiye” olan elli civarında evladı ve on civarında da görev yapan “Rehber halife” ünvanlı evlatları vardır. Bunlar yurt içi yurt dışında muhtelif yerlerde görev yapmakta ve ikamet etmektedir. 2002 yılında Necdet Ardiç'in muhibbi Şerif Kır tarafından yazılan “Terzi Baba-1 ve Necm Süresi” kitabında da bahsedilen görevli ve halifelerden birçoğu ayrılmış, bazıları görevlerini bırakmış, bazıları da dünyalarını değiştirmiştir. Terzi Baba vefatından sonra kimlerin halife olacağına dair bir liste bırakacağını belirtmektedir.⁴³⁴

Necdet Efendi'nin yukarıda bahsi geçen hilâfet mertebelerinden herhangi birinde bulunmayan, derslerini bitirememiş ancak mânevî gelişim açısından belirli bir noktaya gelmiş, kendisinin bulunduğu yerin dışında ikamet eden kimselere fayda sağlaması bakımından “Görevliler” adı altında, kendilerine görev verdiği kimseler de vardır. Birçok yerde bu kişilerden bulunmaktadır.⁴³⁵

Necdet Ardiç'a göre hakîkî şeyh ve halifeleri “Allah ağacı”na aşlamayı bilen birer mânevî bahçıvandır. Sâlikler ise âlem bahçesinde yetişen taptaze fidanlardır. Yalnız, bahçıvanlar bu aşığı her ağaca da aşlamazlar. Kişi, o bahçıvanı gözlemeli ve özlemeli ki “Himmet” çakısıyla lüzumsuz dallar kesilsin, “Kadir” eliyle aşı gözü açılsın, “Kudret” eliyle sevgi ağacından alınan aşı, Kûr'ân ipiyle sıkıca bağlanarak yapılsın. Aşı yapıldıktan

⁴³⁴ 16 Temmuz 2017 tarihinde Tekirdağ'da Necdet Ardiç ile yapılan mülakat.

⁴³⁵ Necdet Ardiç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

bir müddet sonra oradan aşk tomurcukları çıkar ve arkasından ilâhî meyveler zuhura gelir. İşte o zaman salike, aşıllı “Allah ağacı” derler. Rabb Teâlâ, gönül ağacında pek çok isminin meyvelerini zuhura getirir. Daha sonra da bu ağacın yapraklarından ve meyvelerinden birçok Allah ağacını, dünya bahçesinde meydana getirir.⁴³⁶

Terzi Baba’ya göre gerçek halife olmanın ilk şartı, mutlaka kişinin gönlünden rabbânî hakikatleri almasıdır. Kişi gönlüne danışıp oradaki ilhamı alabilmelidir. Rabbânî bilgilere ulaşamayan kişi bilgiyi nefsinden ve vehminden alır ki bu da hatalara sebep olan çok yanlış bir yoldur.⁴³⁷ Necdet Ardıç, halife kelimesinin terim anlamından hareketle “Halife kendi önünde bulunanın arkasında olandır. Âdem (a.s.) halifedir ve çocukları da onun halifesidir. Hz. Muhammed (a.s.) kendi mertebesinde Hakk’ın halifesidir. Ayrıca bulunduğu mertebesi itibariyle kelime-i tevhidin ve kelime-i risâletin de halifesidir.” der.

İnsan, Allah’ın halifesidir. Allah, (c.c.) herhangi bir sûrette görünmez. Allah görünen olmadığı için asıl olmakla birlikte, bâtında kalmaktadır. Bu halde de halifenin önünde kimse olmadığı için Allah asıl olmuş olmakta ve asâleten de halife olmaktadır. Dolayısıyla yerinde zâtı ile kaimdir. Sonuçta kul-halife zahir; Allah (c.c.) ise bâtındır. Fakat bu durum, oldukça ince ve hassas bir konudur. Halife olan kimsenin hiçbir zaman haddini aşmaması gerekir ki zaten gerçek halife de haddini aşmaz. Gerçek anlamda halife, görünmeyenin görüneni olandır.⁴³⁸

Necdet Ardıç Efendi’nin bir vesile ile emaneten rehberlik (Rehber halife) icazeti verdikten sonra, görülen lüzum üzerine bu manevî görevi geri aldığı kişiler de olmuştur. Belli bir eğitimden sonra ve zuhurlara binaen verilen bu emanetin hakkını veremeyerek, nefsin oyunlarına aldanıp yolunu şaşırarak olmuştur. Bunlardan biri Ekrem Kubilay, bir diğeri ise Fatih Nurullah’tır. Bu kişilerle Necdet Ardıç Efendi’nin ne zahir ne de bâtın hiçbir ilgisi kalmamıştır. “Daha önce vermesini bilen almasını bilmiş”, bu insanların başkalarına zarar vermesi tarafınca engellenmiştir.⁴³⁹ (Ekler bölümünde rehberlik icazetinin geri alınmasına örnek olarak Necdet Ardıç imzalı bir belgeye yer verilmiştir.) Zaten bir şeyh,

⁴³⁶ Ardıç, *İnci Tezgâhı*, ss. 95-98.

⁴³⁷ Çelebi (Şerif Kır), *Terzi Baba (I): Necdet Ardıç ve Necm Süresi*, ss. 261-263.

⁴³⁸ a.g.e., s. 260.

⁴³⁹ Necdet Ardıç Efendi tarafından terzibaba13@gmail.com adlı internet adresinden 11 Mart 2018 tarihinde gönderilen e-posta.

hayatta iken “Mutlak halife” yetkilerini tamamen herhangi birine devredemez. Devredildiğini iddia edip, hak sahibi olduğunu söyleyen yalancıdır.⁴⁴⁰

Necdet Efendi, vehim ve hayalin tesirinde kalarak icazet almadan şeyhliğe soyunanlar veya icazet aldıktan sonra tasavvuf yolunun tehlikeli sahalalarında istikameti kaybedenler hakkında çare olabilecek bazı tavsiyelerde bulunmaktadır.

Ona göre ilk yapılması gereken şey, Türkiye’de genelde başı boş olan bu sahanın fazla vakit geçirmeden yasal bir zemine oturtulmasıdır.

İnsan hakları açısından başkalarının gönül ve fikir hürriyetlerine değer vermek kaydıyla herkes düşüncesinde serbesttir. İnsanlar, muhabbet üzere yaratıldıklarından dolayı iyi niyetleri ile muhabbet ve irfaniyet ararlar. Kişiler, bu muhabbet isteğini karşılamak için herhangi bir vesile ile kendi meşrelerine uygun bir topluluğa girerler. Ancak zamanımızda bu saha çok tehlikeli bir sahaya dönüşmüş ve pek çok insan duygusallıkları kullanılarak aldatılmakta ve sömürülmektedir. Çünkü bu konuda hiçbir denetleme ve kontrol mekanizması bulunmadığı gibi ne yazık ki hiçbir ölçü ve kıtas da yoktur.

Kendilerini, bazı tasavvufi ekollerin temsilcisi gibi gösteren bir kısım kişilerin ne şeriattan ne gerçek tarikattan ne de hakikat ve marifetten haberleri bile yoktur. Bu kimseler, tasavvufi sahalardan dem vurup, temiz gönüllü insanların itikat ve anlayışlarına, yanlış anlayış ve değerlendirmeler ile tevhid birliğine aykırı çok yanlış düşünceler katmaktadırlar. İrfânî tevhidin gerçeklerini, farkında bile olmadan çok yanlış kelâmları ve bilgileri ile saptırmaktadırlar. Anlayışlarının, söylemlerinin ve tatbikatlarının çok yanlış olmasından dolayı çevrelerindeki insanların inaçlarını ve akıl sağlığını dahi bozabilmektedirler. Hatta bazen ileri giderek din dışı sayılabilecek şeyleri, hikmetmiş gibi sunup insanları gerçek dinden bile çıkartabilmektedirler.

Artık bu sahanın bir kontrol altına alınma zamanı gelmiştir. Maalesef bu saha inanç ve gönül dünyamızda çok tehlikeli bir hale gelmiştir. Bilhassa bu sahada hayal, vehim ve daha vahimi üç harfliler denen varlıklar da faal olmaktadır.

Ona göre çare, sahada faaliyette olan bütün grupların tespit edilmesi ve hepsinin ehli sünnet ve’l cemaat hukukuna ne kadar uyup uymadıklarının, gerçek tevhid hakikatlerine vukûfiyetlerinin, kulun kulluğunun nerede var olduğu ve nerede yok olduğu

⁴⁴⁰ Necdet Ardiç Efendi ile 24 Mart 2018 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

konusundaki görüşlerinin imtihan soruları ile test edilmeleridir. Bu hususun açığa çıkması için de bu sahadan haberdar olan gerek üniversitelerden gerekse sahada bulunan bazı ehil kişilerden meydana gelen bir heyet kurulup, bu heyetin tasdiki ile imtihan olan kişilerin eline resmi bir kayıt-ruhsat verilmesidir. Sahih şecereli olup sınavı geçenler görevlerine devam etmeli, sınavı kazanamayanlara ise yasak getirilmelidir. Ardıç’a göre, herhangi bir kimsenin kendi kendine şeyhlik veya müridlik iddiası ile ortaya çıkmasının yasalar ile engellenmesi gibi tedbirlerin alınması acilen ve mutlak olarak gereklidir.

I. ÜLÜ’L-AZM

Peygamberler, ilâhî bilgileri insanoğluna en doğru biçimde ileten Allah’ın seçkin kullarıdır. Bir talim ve terbiye için gönderilen bu seçkin öğretmenler grubunun kıssaları ve dünyaya gönderiliş sıraları sûfilerce üzerinde durulan konulardır. Zira bu kıssalar ne basit hikâyelerdir ne de binbir gece masallarıdır. Dünyaya geliş sıraları ise asla tesadüfî değildir. Zaten yüksek bir metafizik manifestosu olan Kur’an gibi bir kitaba, “Eskilerin masallarının anlatıldığı bir kitap” nazarıyla bakmak cahilliğin de ötesinde tek kelimeyle ahmaklıktır.

Sûfilere göre Kur’ân-ı Kerîm’de bahsedilen tüm peygamber kıssaları, arka planda müthiş sırlar barındırır. Bu sırların anlaşılması ve buradaki sembolizmin çözümlenebilmesi çok önemlidir.⁴⁴¹

Ülü’l-azm, Kur’ân-ı Kerîm’de bir kısım peygamber için kullanılan bir ifadedir. Ahzâb sûresi 7. âyette “(Ey Rasûlüm), hatırla ki bir vakit peygamberlerden (elçiliklerini tebliğe ve hak dine davet edeceklerine dair) söz almıştık; senden de Nûh’dan da İbrahim’den de Mûsa’dan da Meryem oğlu İsa’dan da... Onlardan sağlam, (yeminli) bir söz aldık.” Geçmekte olan peygamber adları, ülü’l-azm peygamberler olarak kabul görür.

Ülü’l-azm peygamberlerden bahseden âyetler analiz edildiğinde üç önemli niteliklerinin olduğu ortaya çıkar. Bu üç önemli nitelik; sabır, azim ve mîsâktır. Zorluklara, belâ ve musibetlere karşı dayanıklı olup, bunların zamanla ortadan kalkacağını kabul etmek anlamındaki sabırla, dayanıklı olmakla birlikte kararlı olmak mânasındaki azim birbirinden ayrılmaz iki kavram konumundadır. Nitekim bazı âyetlerde sabırla azim birleştirilerek mânalandırılmıştır (Âl-i İmrân 3/186; Lokmân 31/ 17; eş-Şûrâ 42/43). Mîsâk ise taahhüt,

⁴⁴¹ Dilaver Gürer, *Fusûsul-Hikem ve Mesnevî’de Peygamberlerin Öyküleri*, 4.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2011, ss. 309-312.

antlaşma demektir. Tüm bu nitelikler, diğer peygamberler için de geçerlidir. Ancak ülü'l-azm peygamberler de daha da çok öne çıkmaktadır.

İmâm-ı Rabbânî'ye göre yüzyılın müceddidi ve binyılın müceddidi konusunda da ülü'l-azm kavramı ortaya çıkmaktadır. Ülü'l-azm diye nitelendirilen peygamberlerden önceki ümmetlerde binyılın geçmesi herhangi bir peygamberin değil, ülü'l-azmin gönderilmesini gerektirir.⁴⁴²

Ülü'l-azm peygamberleri, aralarındaki ast-üst ilişkisinden çok, ezeli bir hakikatin (Hakikat-i Muhammediye) zaman düzleminde kendini merhale merhale açması şeklinde yorumlayan Necdet Efendi, Hz. Muhammed'i zahir-bâtın ilimlere sahip olması ve en kâmil tevhîdî hakikatleri getiriş özelliğiyle en üst noktaya yerleştirir.

İmam Süyûtî de buna benzer bir görüşü benimser. Bu konuda “el-Bahir fî hükmi'n-Nebî bi'l-Bâtın ve'z-Zâhir” adında bir risâle de yazmıştır. Söz konusu eserinde, Hz. Muhammed'in zâhir-bâtın ilimle hükmettiği vurgusu yapmaktadır. Ona göre, Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen bütün peygamberlere ya zahir ve şariat hükümleri ya da hakikat ve bâtin ilmi verilmiştir. Hz. Muhammed'den başka hiçbir peygambere her iki ilim birden verilmemiştir. Örneğin bunlardan Hızır'a bâtin ilmi verilirken, Musa'ya zahir ilmi verilmiştir. O yüzden Hz. Musa, çocuğun öldürülmesi olayını anlayamamıştır. Hz. Muhammed'e ise zâhir ve bâtin ilimlerinin ikisi birden verilmiştir. Bu iki ilimle hüküm veren Resûlullah, bu özelliğiyle bütün peygamberlerden üstün olmuştur.⁴⁴³

Necdet Efendi'nin din anlayışına göre İslâm, bir mertebeler skalasıdır. Âlemlerin ve mertebelerin hepsini içeren bir ilâhî ilim okyanusudur. Burada sadece hakikat-i Muhammedî sefinesiyle yelken açılır ve son iskele olan Allah'a varılır. Cüz'î aklın yaptığı hayal sefineleriyle açık denizlere yelken açılmaz. Bunlar, kişiyi maksuda ulaştıramayıp girdaba tutulur ve batırlar.

Düşünen mahluk Hz. Âdem'in dünyaya gelmesinden sonra ilâhî düşünce başladı. Bu düşünce yolculuğu ve ilâhî bilinçlenme her bir peygamberin teşrifiyle bir mertebe yukarı doğru sürdü. Sonuçta insanlık, kaynağına varma sergüzeştini, sahih bir

⁴⁴² Muhammed Aruçi, “Ülü'l-azm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, C.42, ss. 294-295.

⁴⁴³ Ferzende İdiz, *İmam Süyûtî ve Tasavvuf: Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı ve Eserleri*, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013, s. 122.

epistemolojiyle ve nefis mücadelesi ile devam ettirdi. Bu mâcerâ dizisi, Hz. Muhammed ile kemâle vararak, mi'rac gerçekleşti.

Ardıç, ülü'l-azm peygamberlerin her birini, peygamberler serisi kitaplarında ele alır ve onların hakikatlerini açıklar. Hz. Âdem'i de ülü'l-azm peygamberlerden biri olarak kabul eden Necdet Ardıç Efendi'nin kitapları ve sohbetleri ışığında bahsi geçen peygamberleri ve hakikatlerini sırasıyla ve etraflıca ele almak, tezimizin sınırlarını zorlayacaktır. O yüzden de bu konuda, Hz. Âdem özelinden genel bir çerçeve çizmeye gayret edilecektir.

Necdet Ardıç'a göre, Âdemiyyet mertebesi âlemlerde çok önemli bir mânevî devrimdir. Hz. Âdem'in bu âleme gönderilmesi, ilâhî hakikatlere ayna olması ve bu vesileyle Allah ile ünsiyetin başlayıp, zâtî tecellilere zuhur yeri olması muhteşem bir olaydır. Bu gerçekler, Âdemiyyet mertebesinin önemini ortaya koymaktadır.

Nûhiyyet; insanın beşeriyetinden halâs olmaya gayret etmenin devrimidir. İbrâhimiyyet, tevhid-i ef'âl; Museviyyet tevhid-i esmâ; İseviyyet tevhid-i sıfat; Muhammediyyet ise tevhid-i zât devrimidir.

Dünya düşünce tarihinde insanlar, bu ilâhî hâkikatlerle yükseliş yolculuklarını devam ettirmişlerdir. Ancak "İseviyyet" döneminde insanlar (Hz. İsa'dan sonra), birtakım beşerî anlayışları birincil duruma getirerek zemin kayması yaşamış ve yolculuklarında irtifa kaybetmişlerdir.

Cenâb-ı Allah, "Kûr'ân ve Hadîs"le desteklediği Hz. Muhammed'i, bozulan tüm düşünce yapılarını düzeltmek ve tekrar yapılanma için göndermiştir.

Ülü'l-azm peygamberlerden her biri, bir mertebe ortaya çıkartırken, Hz. Muhammed (s.a.v.) ise üç yeni mertebe getirdi. Bunlar ise şöyledir:

1. Tevhid-i zât: Hz. Muhammed.

2. İnsân-ı kâmil: Hakikat-i Muhammediyye.

3. Hakikat-i Âhadiyyetü'l-Ahmediyye: Hakikat-i Ahmediyye'dir. Ayrıca Nûr-ı Muhammediyye'dir.

Bu şekilde insanoğluna ilâhî bilgiler, Cenâb-ı Allah tarafından iletilmiş ve insanlığa hediye edilmiştir. Uygulayanlar Rabbine vuslatı mümkün kılmış, inkarcıların ebedî olarak ziyana uğramıştır.

Ardıç'a göre ülü'l-azm peygamberlerin mertebelerinden veya kıssalarından bahsetmekten maksat peygamberler tarihi okumak-yazmak değildir. O seçkin zümrenin hayat tecrübelerinden ve örnek yaşantılarından mülhem olarak yolu kısaltmak ve istifade etmektir.

“İsr” in (Mânâ âlemindeki yürüyüş) hakikatini yahudilere, “İsâ fenâ fillâh-Rûhullah” hakikatini hristiyanlara aittir diye bırakmak yanlıştır. Tüm mertebeler İslâm'ın içinde vardır.

Kûr'ân-ı Kerîm'de Âl-i İmrân sûresi 19. âyetinde bu husus belirtilmiştir: “Şüphesiz yok ki Allah katında din, İslâm'dan ibarettir.” Bu mertebeler hangi adla zuhur ederse etsin İslâm'ın bir mertebesidir. Bu mertebelerin hakikatleri yaşanamazsa gerçek mi'râc da tecrübe edilemez.⁴⁴⁴

Necdet Ardıç Efendi'ye göre ülü'l-azm peygamberlerin yaşadıkları hal ve durumları sâlikin hayat seyrinde mutlaka tecrübe etmesi gerekir. Tevhid mertebeleri ve tenzih-teşbih-tevhid ile ilişkilendirdiği bu peygamberler kişinin seyrinde bir durak ve kervansaraydır. Hakikati Muhammedînin farklı zamanlarda farklı tezahürleri olan bu peygamberlerin hakikatlerini anlamak aslında mânevî seyrin amacıdır. Tabii ki bu süreç sadece bir bilme hali değil aynı zamanda “Olma” halidir.

Bir “Âdem” olmak işin başlangıcı ve en önemli kısmıdır. Nasıl ki nefis mertebeleri yolculuğuna başlamak için öncelikli olarak nefis-i emmâreye gelmek ve geçmek lazımdır, gerçek bir Muhammedî olmak için de önce Âdem olmak gerekir. Âdemiyyeti idraktan sonra sırasıyla Nuhiyyet, İbrahimiyyet, Museviyyet, İseviyyet ve Muhammediyyet mertebelerini idrak etmek şarttır.

Necdet Ardıç Efendi'ye göre, dünyada insanlığın düşünce tarihi ve yaşamı, Cenâb-ı Allah'ın Kûr'ân-ı Kerîm'de bildirdiği üzere, “Halife-Âdem” adında bir varlığın teşekkülüyle başlar. Kişinin yeryüzü (arzı) denebilecek vücut iklimini idrak edebilmesi ve kendini daha iyi tanıyabilmesi âdemiyyet mertebesi ilmini ve diğer mertebelerin ilimlerini

⁴⁴⁴ a.g.e., ss. VII-XI

tedris ederek, tevhid hakikatlerine doğru devam eden bir yolculuğa çıkması gerekir. Bu durumda, Kûr'ân-ı Kerîm'de belirtilen seyir mutâbık bir seyir yapılmış olur. Hakîki bir seyrin bilinmesi ve tecrübe edilmesi ise âdemiyyet mertebesinde başlamaya bağlıdır.

Âdemiyyet mertebesi, sâlikin kendini bulup, nefsini bilmeye başladığı mertebedir. Bu yolculuğa çıkmamış, kendini tanımayan ve bilmeyen bir “İnsan” ın çoluğu-çocuğu, malı-mülkü ve dahi pek çok şeyi vardır. Fakat maalesef hâlâ gerçek bir “Âdem” değildir.

İnsanın bedeni, sadece “Ve nefahtü” nuru ile buluştuğu zaman kimlik bulur ve Âdem olmaya adım atar. Öncesinde belki sûret olarak insandır ama âdemî hakikatleri idrak etmediğinden dolayı, henüz dünyaya ayak basmamıştır. Hayal âleminde yaşadığı için beden arzına ayak basamamış ve ilim ayağı ile kendine inememiştir.

Hayal âleminde beden arzına, “Âdemî mânâlar” indirilmedikçe kişinin gerçek mânâda, Âdem olarak tanımlanması mümkün değildir. Hayâlî ve fiilî nitelikte yaptığı ibadetlerin sonucu olarak cennete girebilir. Lâkin, ebedî olarak kalacağı cennette, dünyadaki idrak düzeyinin uzantısı olarak aynı anlayışta kalacaktır.

Ardıç’a göre, Allah’ın (c.c.) Hz. Âdem’i (a.s.) yaratmasının nedeni, ilâhî emânetleri Âdem’e yükleyip zâtî tecellileri zuhura getirmek ve Âdem gözünden âlemlerini seyretmek istemesidir. Hz. Âdem’in halife olarak seçilmesinin başka bir nedeni ise birbirine zıt ilâhî isimleri barındırmasıdır. Âdemiyyet mertebesi, “Hazreti Ahadiyyet”in, yeryüzünde yani “Hazreti Şehâdet”te nokta zuhuru olarak “Hazreti Âdem” adıyla görünmeye başlamasıdır.

Ezelde, ilm-i ilâhîde ilk programı yapılan şey hakikat-i Muhammedîdir. Bu hakîkatin bu âlemde nokta zuhur mahalli ise Hazreti Muhammed’dir. İlk zuhur ismi “Âdem” ve lakabı da “Halife”dir. Bu yüzdendir ki, Hazreti Muhammed (s.a.v.) “Biz son gelen ilkleriz.”⁴⁴⁵ şeklinde buyurmuştur. Bu hakikatleri idrak edip, “Hakikat-i Âdemiyyeyi, hayal cennetimizden beden arzımıza indirmeye” muvaffak olabilirsek, hakîki âdemliğimiz yani halifeliklerimiz aktif olur. Ancak bunun aktif olması için mutlaka bir “Sultân güce” yani ehline (Hakîkî mürşid) ihtiyaç vardır.

Âdem’in hakikatine ulaşmak için şeytandan Havvâ’ya, Havvâ’dan da Âdem’e geçmek gerekir. Çünkü şeytan bütün âlemde ve Âdem’de mevcut Hakk’ın varlığını inkâr

⁴⁴⁵ Bu hadis, temel hadis kaynaklarında tespit edilemedi.

eder ve ettirir. Hayal, vehim ve heva temelli anlayışları, hakîki anlayış ve bilgi olarak göstermeye gayret eder.⁴⁴⁶

Halkiyyet mertebeleri, ilk halkiyyet mertebesi olan “Vâhidiyyet” ten başlayarak sırasıyla, “Âdemiyet”, “Havvâiyet”, “Beşeriyyet” olarak birbirlerinden meydana gelmişlerdir.⁴⁴⁷

Zât-ı mutlak, ademde yani yoklukta ve görünmezlikte iken bilinmekliğini istedi, gizli hazineden bu âlemleri ademden görünürliğe yani “Âdemlik”e çıkardı. Âdem ve adem arasındaki fark, baş harflerinin birbirinden farklı olmasıdır. “Adem” in (عدم) başındaki ayn (ع) harfinin diğer mânâsı ise göz demektir. İşte bâtında gizli olan bu göz, Âdem’in (ادم) elifinin (ا) varlığında yayılarak hakikat-i ilâhiyyeyi bütün mertebelerde seyre başladı. Zât-ı mutlak isim ve sıfatları ile bu âlemlerde bütünüyle faaliyete geçtikten sonra sıra, bütün bunları idrâk edip seyir ve müşahede edecek bir zuhuru ortaya çıkarmaya geldi.

Bir değer bilinmez ise o değer yok hükmündedir. Var olan bu varlıkların gerçekten var olunmuşluk hükmüyle değerlendirilebilmeleri lazım gelmekteydi. İşte bu değerlendirmeyi yapacak zuhurun ademden (izâfî yokluktan), varlığa çıkması gerekiyor idi ki o da “Âdem” adı ile tanımlanan ilâhî zuhur mahalliydi.

Halifelik zuhuru ile aktif olan zâtî tecelli, son resûl Hz. Muhammed (s.a.v.) ile kemâle erdi. Bu kemâlât varisleriyle kıyamete kadar devam edecektir. İşte bu yüzden melekler, zâhirî ve bâtinî açıdan zâtî tecellinin zuhuru olan halifeye, “Sultan güç”e secde etmek ile emrolunmuşlardır.

Necdet Ardıç’a göre, Hz. Âdem kıssası, ilkleri barındırır.⁴⁴⁸ Bu yüzden bu kıssa çok iyi tahlil edilmeli ve anlaşılmalıdır. İnsanın dünyadaki macerası, Âdem (a.s.) ismi ve sûretiyle başlar. Hayalle geçmeye devam eden bir ömrü şuurlandırmak için, “Âdemî mânâ” yı, hayal cennetinden, beden arzına indirip, o hali bugün yaşamak gerekir. Böylece gerçek mânâda kişinin kendine dönüşü başlar. Bu sebeple Hak yolunda yolculuğa çıkacak bir sâlikin ilk yapması gereken şey, Âdem kıssasını çok iyi okuyup anlaması ve idrak etmeye

⁴⁴⁶ 27-06-2016 tarihli TvNet adlı ulusal televizyon kanalında gösterilen, “Hikmetin İzinde” sahur programı.

⁴⁴⁷ Ardıç, Hz. Âdem ve Sâfiyyet, s. 34.

⁴⁴⁸ a.g.e., s. 126.

gayret etmesidir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın halleriyle hallenmeye çalışıp, dualarını duamız olarak dilimizden düşürmememiz gerekir.

Kişi, kıssada geçen olayları içselleştiremediği süre zarfınca henüz Âdemiyyet mertebesine mânen ayak basmış değildir. Yaşı geçkin olsa da fıkren ve rûhen hâlâ gerçek Âdem olamamıştır. Sadece Âdem sûretinde, Âdem'e benzer bir varlıktır. Kişinin gerçek Âdem kimliğine ermesi, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Hz. Âdem ilgili gerçekleri yaşamasıyla mümkündür. Yoksa insanın yaşamı; beşerî benlik ile gerçek kimliğinden habersiz olarak gaflet içerisinde yaşanan bir hayat olur. O yüzden Cenâb-ı Allah, “O vakti hatırla ki”⁴⁴⁹ söylemiyle; öze dönmeyi, beşerî benlik ve gafletten kurtulmayı emretmektedir.

Tüm insanlar, bu hakikatlerin tâlimi için bu dünya arzına indirilmiştir. Hâlâ nefes alıp veriyorken, bu imkânı zayi etmemek en doğru eylemdir. Ters durumda iblis, hayal ve vehim ile bu dünyayı överek, kişiyi hiç ölmeyecekmiş gibi bir zanna kaptırır. Sonuçta insanın bu dünyadaki hayatını hevası ile heba ettirir ki zaten bu da onun şanındandır. Aslında Hz. Âdem'in (a.s.) varlığı iblise de rahmet olmuştur. Gerçek kimliği bu sayede ortaya çıkmıştır.

Âdemiyyetten başlayan bu seyir olmasa da ibadetlerini ihmal etmeyen biri cennete girebilir. Ancak cennet ehli olmak başka şeydir, Allah ehli olmak ise bambaşka birşeydir. Bütün bunların zâhirinden ve bâtınından habersiz olarak, gafletle ehl-i nâr olarak yaşamak da çok daha başka bir şeydir.⁴⁵⁰

On sekiz bin âlemden süzülerek gelip yeryüzünde meydana çıkan insan görüntüsündeki varlığın ilk adı “Hayvan-ı nâtık (konuşan hayvan)” dır. Bunun, “Nefs-i nâtık (konuşan nefis)”, sonrasında “İnsan-ı nâtık (konuşan insan)” ve de “Kûr'ân-ı nâtık (Konuşan Kûr'ân)” a dönüşümünün başlangıcı Hz. Âdem ile ilgili âyet-i kerîmelerin hakikatlerine nüfuz etmekle mümkündür.

Meleklerin âfâkî ve enfüsî mânâda zuhur (kaynak) isimleri Subbûh ve Kuddûs; halife olan insanın kaynak isimleri ise Allah, Câmi ve Selâm isimleridir. İnsan meleklere hâkim olabilir. Çünkü insan; Allah, Câmi ve Selâm isimlerini zuhura getirir ve bu isimlerse tüm ilâhî isimlere hâkimdir.

⁴⁴⁹ Kehf, 18/50.

⁴⁵⁰ a.g.e., s. 56.

Yapılan ibadetlerden meydana gelen melekler (kuvvetler), sadece sevap üretirler. Fakat irfaniyet ve marifetullah üretemezler. Âdem adı verilen halifede ise bütün ilâhî hakikatleri anlayacak kabiliyet potansiyel olarak vardır ki Hakk'ın en vâsi ve cilâlı aynasıdır.

İlâhî zâtın zuhur mahalli olan Âdem'e, emir üzerine melekler secde etti. Bu secde, Âdem'in toprağına değil, ondaki ilâhî zâtın varlığıdır. Farz-ı muhâl, Müslümanlar Kâbe'de secde yaparken, Kâbe'yi yukarı kaldırırsak, ortaya çıkan manzara insanların birbirine secde etmesi olur. Ancak bu secde, hammaddesi toprak olan bedenlere değildir. İnsanda mevcut olan abdiyetle yine insanda bulunan “Ve nefahtü” ilâhî hakikatinedir. Kemâlât arttıkça nûraniyyet artar, böylece lâtifleşmeye başlayan bireyin varlığında iblisîyetin hâkimiyeti ve etkisi azalmaya başlar.

İblis, âlemdaki bütün objeleri tantanası ile yaldızlı gösterip, insanoğlunu şaşırtmaya çalışır. Ancak ilâhî kıstasların farkında olan kişi, âlemin ve “Şey”-“Tan”ın tantanasına kanma tuzağına düşmez. Gaflette olan ise boş ve meraklı bakışlarla eşyadan gelen bu tantanalara hemen kanıverir. İblis, bu yüzden “Şey-tan” ismini alır ki ilk tantanası Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya olmuştur. Cennetin sağ tarafındaki letâfetten ve rûhaniyyetten, sol taraftaki kesâfet (beşeriyet) tarafına doğru ayaklarını kaydırması onun şeytaniyetidir. Bir mekân veya durumda bu şekilde bir tantana varsa çok iyi bilinmelidir ki perde arkasında mutlaka iblis vardır. Şeytaniyet özelliğini kullanıp, o mahaldeki herkesin ayağını kaydırır.

Âdem kıssasında üç yapı ve karakter geçmektedir. Ayrıca kıssayla ilgili melekler de yeryüzüne üç ana karakterle birlikte indirilmiştir. Âdem, hakikat-i ilâhiyyeyi; Havva, hakikat-i nefsanîyyeyi; şeytan, hakikat-i vehim ve hakikat-i hayaliyyeyi ifade etmektedir.

Bu üçlü, zâhiren birbirlerine zıt ve düşman gibi gözükyor ise de bâtinen hepsi bir mertebe ve geçiştir. Bunlar, kendilerini ayrı gördüğü sürece birbirlerine düşman, eğitilip hakikatlerini anladıkları zaman ise dost olurlar.

Hadîs-i kûdsîde de belirtildiği gibi “Allah, Âdemi kendi sûreti üzere halk etti.”⁴⁵¹ yani bütün ulûhiyyet özellikleri ile halk etti demektir. İşte bu yüzden, Âdem (a.s.) gerçek secdegâh ve halifedir. İlk secde emri de melekleredir.

⁴⁵¹ Buhari, “İstizan”, 1.

Cenâb-ı Allah'ın meleklerle ilk emri secde, Hz. Muhammed ümmetine ise “Oku” dur. Bu söylem, “Zâtî tecelli olarak aktardığım hakikatleri oku, iyi değerlendir!” anlamına gelir. O zaman kısa bir tereddüt geçiren melekler, hemen secde etti. İblis ise bu hakikatlerin farkında olmadığından kendi ölçüleriyle değerlendirme yoluna giderek, onun secde edilebilecek bir varlık olmadığı kanaatine vararak secde etmedi.

Âdemî mânâ asıldır ve bütün sahne onun varlığına göre kurulmuştur. Melekiyyet mânâsı, ilâhî kuvvetlerdir ki zâtî zuhur olan Âdem'e tâbi olup secde ehlidirler.

İblisiyye mânâsı ise hayal, vehim ve hevâya dayandığından yaptığı ölçüler de bu istikamette olmaktadır ve her şeyi tersinden görmeye ve göstermeye çalışmaktır. Var olanı yok, yok olanı da vardır diye geçersiz bir mantıkla ispatlamaya çalışmaktır. Böylece bütün âlemde ve Âdem'de mevcut Hakk'ın varlığını yok göstererek ve inkâr ettirerek hayal, vehim ve hevâ üzere olan anlayışları, gerçek anlayış ve bilgiler olarak göstermeye çalışmaktır.

İblisin bâtını, Mudil ismidir. Mudil, dalâlete düşüren, doğru yoldan çıkarıp yanlış yola saptıran, mânâsındadır. Mudil ism-i ilâhiyyesinin zâhirî doğuş yeri, ana maddesi hevadan meydana gelen oksijen ile ateştir ki ateş kontrollü kullanılırsa fayda, kontrolsüz kullanılırsa zarar verir.

Meleklerle birlikte secde emrini alan iblisin bu emir karşısında ateşliği, itidalinden çok fazla arttığından, insanda olan tansiyon yükselmesi gibi benlik tansiyonunu arttırarak yanlış kıyas yaptı. Ateşinin artması ile kendi unsuru olan ateşi, daha üstün görerek “Ben ondan üstünüm.”⁴⁵² dedi. Buna karşılık olarak, “İn oradan!”⁴⁵³ hitabına maruz kalmış oldu.

İblisin önden gelerek bozgunculuk yapması görsellikle ilgilidir. Görüntü ile meşgul edip hayal ve vehme yönlendirerek, hayalî ve vehmî görüntülerin peşinde koşturur. Arkadan gelerek bozgunculuk yapması, zan ve şüpheyi düşürüp, vesveseye zemin hazırlayarak kişiyi huzursuz hale getirmesidir. Sağdan gelerek bozgunculuk yapması, sûretâ Hak'tan gözükerek kişinin yapmış olduğu ibadet ve fiillerini kendine güzel gösterip gururlanmasını temin etmesi ve ibadetlerin kabulünü şüpheyi düşürmeye sebep olmasıdır. Soldan gelerek bozgunculuk yapması ise solcu, maddî ve ateist fikirleri, türlü hileli akıl

⁴⁵² A'râf, 7/12.

⁴⁵³ A'râf, 7/13.

oyunları ve mesnetsiz mantık kurgularını, gerçek ve en geçerli kurallar olarak kabule zorlamasıdır.

Bütün bunlardan kurtulmanın yolu iblisin tesir edemiyeceği iki yön olan yukarı ve aşağıya yönelmektir. Bu da semâdan gelen Kûr'ân'a, vahye, ilhama ve yerden yani arzdan gelen Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimize uymakla ve onun yolunda yürümekle mümkün olur.

Bakara sûresinde ifade edilen âyet-i kerîmelerde Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin hepsini Âdem'e öğrettiği beyan edilir. Böylece âlemde insan türüne verilen ilk derste talebe Âdem, öğretmen ise Cenâb-ı Hakk olmuştur ki bu zâtî bir eğitimidir.

Âdem'in varlığında yani nefsinde mevcut olan esmâ-i ilâhiyye itidal üzere olmak ister. Çünkü her bir nefis bu ilâhî isimlerin varlığı ile vardır ve öylece bina edilmiştir. Herhangi bir sebep ile kişide meydana gelen bir değişim, eğer o kişiyi şiddetle tek bir ismin hükmü altına sokarsa üste çıkan o isim ile diğer isimler perdelendiğinden, diğer isimlerin mânâları geçici olarak iptal edilir ve zulmette kalmış olurlar. İşte böylece kişi farkında bile olmadan nefesine zulmetmiş olur.

Hız. Âdem ve Havva'nın çocukları çoğalacaklar ve istiğfar mertebesinde tekrar yavaş yavaş geldikleri mertebeye doğru yolculuğa başlayacaklardır. Bu geri dönüş yolculuğunun ilk mühim duraklarından biri, "Necatiyyet-Nuhiyyet" mertebesidir.⁴⁵⁴

Nuh kıssasını ele alıp yine bir peygamber kıssasında, kıssaya konu olan kişi ve kavramları bâtinî açıdan tahlile tâbi tutan Necdet Ardıç Efendi'ye göre bireysel olarak özümüze baktığımızda, aklımız Nûhiyyet mertebesini, nefsî esmâlarımız da kavmimizi belirtir. Bu durumda hür ve özünü bilmesi şart olan aklımız, nefsî isimlerimizi ihtar etmektedir.⁴⁵⁵ Aslen Nuh kıssasının bize vermek istediği mesaj ve bu mertebede yapılması şart olan şey, beşerî benliğin karanlığından kurtulurak bir arınmayla, ilâhî nûrun aydınlığına kavuşmaktır.⁴⁵⁶

Necdet Ardıç Efendi'nin altı peygamber dizisi içerisinde en önemli yapı taşlarından biri, Hız. İbrahim ve onun hakikatidir. Necdet Ardıç Efendi'ye göre İbrâhîmiyyet mertebesi, "Hubbiyyetin" vâsi anlamda, İbrâhîm adıyla ortaya çıkmasıdır. O yüzden bir sâlik, seyrü

⁴⁵⁴ Ardıç, Hız. *Âdem ve Sâfiyyet*, ss. 4-75.

⁴⁵⁵ Ardıç, *Gönülden Esintiler: Hız. Nuh- Neciyullah*, s. 36.

⁴⁵⁶ a.g.e., s. 41.

sülûkunda bu mertebeye geldiğinde özünde, bu hakîkatin taşıyıcısıdır. Burası “Tevhid-i ef’âl” mertebesidir. Sâlikte Allah muhabbeti ve irfaniyet öne çıkar, âfâki seyre doğru mesafe almaya başlar.⁴⁵⁷

Hz. İbrahim’in (a.s.) oğlu Hz. İsmail (a.s.) ile birlikte Kâbe’yi inşa etmesi, Hz. İsmail’in kurban edilmesi emri meselesini veled-i kalb bağlamında değerlendiren Necdet Efendi, çok dikkat çekici yorumlar getirir. Ona göre sâlik, bu mertebeye geldiğinde veled-i kalbi ile birlikte yepyeni bir anlayış inşa eder. Gönlünde tevhîdî hakikatleri alabilecek bir saha hazırlamak için birtakım huylardan kurtulup, nefsânî ve hayvânî istek ve arzuları kurban etmesi gerekir.⁴⁵⁸

Necdet Ardıç Efendi’ye göre Mûseviyyet, tevhid-i esmâ devrimidir. Yani Cenâb-ı Hakk’ın bütün varlıklarda isimleri ile zuhurda olduğu paradigmasına geçiş süresidir. Mûseviyyet mertebesinde “İsr” in hakîkati tecrübe edilir. Mûsâ (a.s.) kelîmullahtır. Çünkü ilk olarak o direkt kutsal kitap almıştır. Dolaysız olarak kitabını Hak’tan dinlemiştir. Bu vesile ile “Kelîmullah”tır.⁴⁵⁹

Tenzih mertebesi açısından insân-ı kâmilin aldığı isim “Mûsâ”; teşbihî mânâda aldığı isim “Îsâ”, tevhid açısından ve Muhammediyyet mertebesi itibariyle aldığı isim ise “Yasîn”dir.

Necdet Efendi’ye göre mertebe-i İseviyyet, tevhid-i sıfatı temel alan “Teşbîh” anlayışıdır. İseviyyet mertebesi amâiyetten başlayan yolculuğun, asla dönme istasyonlarından biri olan çok değerli bir ara istasyondur. Burası hakîkat-i Muhammediyyenin bizzat kendi adıyla zuhura gelmesinden bir durak öncedir ve “Rûh” makamıdır. O yüzden bu mertebede “Biz onu Rûhulkudûs ile destekledik”⁴⁶⁰ hakikatine ulaşılmış olur. Bu mertebeyi diğer mertebeler gibi mânevî yolculukta bir durak olarak izah eder.⁴⁶¹

İseviyyet mertebesi, Muhammediyyet mertebesine en yakın mertebedir. Îsâ kelimesindeki ayn (ع) sembolü göz, kaynak ve asıl demektir. Sîn (س) sembolüyse insan

⁴⁵⁷ Necdet Ardıç, *Gönülden Esintiler: Hz. İbrahim-Halilullah*, s. 17.

⁴⁵⁸ a.g.e., s. 157.

⁴⁵⁹ Ardıç, Ardıç, *6 Peygamber: Hz. Mûsâ-Kelîmullah*, s. 15.

⁴⁶⁰ El-Bakara, 2/87.

⁴⁶¹ Necdet Ardıç, *Hz. İsa-Ruhullah*, Tekirdağ: y.y., 2013, s. 9.

demektir. Yani “عيسى”, “Ey İsevîyyet mertebesine varmış insan” anlamına gelir. Bu mertebenin özelliği ve yaşantısı, bir insanın (Hz. İsa’nın) ilk defa kendi varlığında Hakk’ın varlığını müşahade etmiş olmasıdır. Bu mertebenin öncüsü ve mucidi Îsâ Mesih’tir, bu bilgi onda zuhur etmiştir. Cenâb-ı Hakk’ın Hz. Îsâ’yı bir kelime ile Kur’ân-ı Kerîm’de ifade etmesi, zâtî zuhuru ilk defa kendi varlığında gören insan olmasındandır. Mûsâ (a.s.) ilk defa Hakk’ın sözünü, sesini Tûr dağında duydu. Îsâ (a.s.), Hakk’ı ilk defa kendi varlığında müşahade etti. Hz. Muhammed’de ise “13 ve hakîkâtleri” her mertebeden tüm debdebesiyle zuhur etti.⁴⁶²

Ardıç, Muhammediyyet mertebesini açıklarken Hz. Rasûlullah’ın isimlerinin (Ahmed-Mahmud-Muhammed) orijini “Hamd” kelimesinden hareket eder. Ona göre, “Ha, mim, dal” simgelerinden teşekkül eden bu muhteşem mânâda ha (ح), Ahad’ın hakîkatini; mim (م), hakîkat-i Muhammediyye’yi; dal (د) ise bütün bunlara delil olan ilâhî delili ifade eder.

Ahad denen ilâhî zât, koynuna bir mim yerleştirdi ve zuhur adına Ahmed dedi. Ahad’ı Ahmed ile sırladı. Ahmed’i Mahmud ile, Mahmud’u hamd ile, hamdı da Muhammed ile sırladı. Aynı şekilde bunları da yine Muhammed ile açığa çıkardı ve bütün bunları “Mustafa” ile seçti. Aslen gerçek seçkinlik ve seçilmişlik de işte budur.

Necdet Efendi, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) diğer seçilmişlik unsurlarından ve vahyin kanallarından hamd ve muhabbet bağlamında bahseder. Ona göre iki ilâhî kelime olan “Hamd” ve “Muhabbet”, Muhammed isminde cem olmuş ve bu âleme gönderilmiştir. Zaten Kur’ân-ı Kerîm’de meâlen: “Biz seni göndermedik; ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁴⁶³ diye ifade edilmiştir.⁴⁶⁴

Ardıç, “Âlem-i şehâdette ism-i a’zam nedir?” sorusunun cevabını “Muhammed” olarak verir. Çünkü o hakîkat-i Muhammedînin en vâsi ve hâtem zuhur mekânıdır. Muhammedî hakîkati ise bir dörtlüğüyle şöyle özetler:

“Ahad’ın sırrı belirdi onda

Ahad “Onüç”tür, bilindi burda

⁴⁶² a.g.e, s. 127.

⁴⁶³ Enbiya, 21/107.

⁴⁶⁴ Ardıç, *Hz. Muhammed- Rasûlullah*, ss. 16-19.

Kalmadı hiçbir perde ortada

Ahad bir mim ile oldu Ahmed-Muhammed (s.a.v.).”⁴⁶⁵

Necdet Efendi için Hz. Muhammed’in (s.a.v.) en çarpıcı özelliği, tevhid-i zat mertebesini, “Zât âlemi” deneyimini ilk defa ortaya koyan kişi olmasıdır. Tenzih ve teşbihi cem edip tevhid eden; oradan da “Vahdet”e eren odur. Hz. Muhammed (s.a.v.), Mûseviyyet ve İseviyyeti cem edip, bu mertebelerin ayrı mecralar olmadığını, bir sistemin parçaları olduğunu anlatan kişidir. Ayrıca getirdiği “Vahdet” gerçekliği ile de insanlığın Allah bilinci ve bilgisinde zirve mertebe diye kabul edilen “Marîfetullah”a ulaşmasını temin eden “Habibullah” tır. Bu kanal, sadece onun ümmetine açıktır.⁴⁶⁶

Hz. Muhammed, tenzih ve teşbihi cem edip gerçek tevhidin beyanı için gelmiştir. İnsanların putlara tapması üzerine Hz. Musa (a.s.) gönderilmiş, “Sizin rabbiniz yukarıdadır” diyerek tenzihi; İsâ (a.s.), insanları putlara tapmaktan kurtarmak amacıyla teşbihi getirmiştir. Onun yolunda gittiğini iddia edenler, ona “Allah’ın oğlu” olmayı yakıştırmış, Cenâb-ı Allah da Hz. Muhammed’i insanlara kurtarıcı ve uyarıcı olarak göndermiştir.

Onun dîni vahdet dinidir ve o insanoğluna ekmel yolu göstermiştir. Fakat bu sefer de insanlar ekseriyetle hayalini “Rab” kabul etti ve gizli şirkte bulunup Allah yolunu yitirdi. Akıllarını kutsayarak ilâh yaptılar. Bundan halâs olmak sadece Hz. Muhammed’in (s.a.v) aklına (Akl-ı küll) intibak etmekle mümkündür.⁴⁶⁷

Âdemliğin doğması, bedensel olarak kendini tanımak, Âdemî mânânın doğması; Havva’nın doğması, duygusallık ve esmâ âleminin doğması; İsâ’nın doğması, sıfat-kuds âleminin doğması; Muhammed’in (s.a.v.) doğması ise zat âleminin doğmasıdır. Ve bununla tam bir kemâlât olmaktadır.⁴⁶⁸

Necdet Efendi, kutsalla bağlantısı koparılmış, gaflet içerisindeki günümüz insanının hayal âleminde ve rüyasından uyanmasının ancak Muhammedî hakîkâtleri idrâk etmesiyle mümkün olabileceğini söyler. Necdet Efendi’ye göre ilk olarak Efendimiz (s.a.v) insanların

⁴⁶⁵ a.g.e, ss. 278.

⁴⁶⁶ a.g.e, s. 162.

⁴⁶⁷ a.g.e., s. 141.

⁴⁶⁸ Ardıç, *Hz. İsa- Ruhullah*, s. 145.

uykuda olduklarını idrâk ederek bu sırrı çözmüş ve âlem rüyasını da gerek hadisler ve gerek Kûr’ân-ı Kerîm ile en güzel şekilde tâbir etmiştir.⁴⁶⁹

Îlâhî niteliklerle, zat âleminde beşeriyet âlemine avdet eden ilk ulu insan, “İnsân-ı kâmil” Hz. Muhammed’dir. Onun konumunda olmak, hiç kimse için söz konusu değildir. Ondandır tevarüs eden bilgileri özümseyen ârifler ise sadece kâmil insanlardır.⁴⁷⁰

Her insanın, özellikle sâliklerin bu gerçekleri bilmesi çok büyük kazanımlar sağlar. Çünkü bunlar, herkesi bağlayan imgesel serüvenlerdir. Bu gerçekler bir bakıma, yolda olanların pusulası ve işaret fişekleridir.⁴⁷¹

III. TERZİ BABA’NIN BAZI SUALLERE CEVAPLARI

Necdet ardıç Efendi ile yaptığımız yüzyüze görüşmelerde ve e-posta yoluyla, tasavvufun dikkat çeken konularına dair sorduğumuz sorulara verdiği cevaplar bu başlık altında toplandı. Bu sorular ve verdiği cevaplar şu şekildedir:

Soru-1. Allah’ı bilme noktasında, İbnü’l-Arabî, Abdulkerîm el-Cîlî gibi önemli sûfîlerin kitaplarını incelemek ve okumak kişiye nasıl ve ne kadar yol aldırır? Kişinin tek başına yani bir şeyhin nefesi ve izni olmadan bu gibi zâtların kitaplarındaki bilgileri okuması kişiye fayda sağlar mı? Çünkü bazı tarikatlarda, dervişin hâli olmadan böyle kitapları okuması, zararlı olur endişesiyle yasaklanmaktadır.

Cevap-1. Allah’ı (c.c.) bilmenin tenzih, teşbih ve tevhid yönünden üç anlayışla idrak edilmesi vardır. Bazı kimseler Allah’ı (c.c.) tenzih yönüyle yani ötelerde olan bir Allah anlayışıyla anlatır ve kitaplarını da bu anlayış üzere yazarlar ki bu da yetersiz bir anlayış ve anlatıştır.

Bazı kimseler de sadece “Teşbih” yani kıyâsî olarak ve mülke bakarak bir Allah anlayışı ile anlatır ve kitaplarını da bu anlayış üzere yazarlar ki bu da kısmen yeterli bir anlayış ve anlatıştır.

Bazı kimseler ise tenzih ve teşbihi birleştirip “Tevhid” eden bir Allah anlayışı ile anlatır ve kitaplarını da bu anlayış üzere yazarlar ki kemalde olan bir anlayış ve anlatıştır.

⁴⁶⁹ Ardıç, Hz. Muhammed- Rasûlullah, s. 140.

⁴⁷⁰ a.g.e., s. 164.

⁴⁷¹ Ardıç, Hz. Âdem ve Sâfiyet, s. 97.

Bu tür sohbet ve kitap okumalarından, her sohbet ve kitabın içeriği kadar fayda sağlanır. Bir kimse bu tür kitapları kendi başına okursa kendi idrak ve anlayışı kadar ve zahiren bilgi sağlar ancak yaşantısına eremez. Bu tür kitapların okunması için biraz alt yapı bilgisine ihtiyaç olduğu açıktır. Çünkü gerçek mânâda tevhid bilgilerinin yaşanması için gerçek bir irfan sahibinden eğitim alınarak bu sistemin içine nüfûz edilmesi lazımdır.

İslâm'ın, yaşanmakta olan üç hali vardır. Birincisi fiilî, fikhî ve fiziki şariat hali İslâm. İkincisi ilâhiler ve zikirler ile birlikte tarikat hali olarak yaşanan duygusal İslâm. Üçüncüsü ise hakikat (kendini tanıma) ve marifet (Allah'ı tanıma ve bilme) mertebelerinde yaşanan, irfânî ve ilâhî İslâmdır.

“Nefsini bilen rabbini bilir” hükmü ile yukarıda bahsi geçen hallerin yaşanabilmesi için ilk iş, kişinin kendi gerçek nefsinin idrak ederek kendine ulaşması lazım gelmektedir. Ancak ondan sonra esmâ mertebesi itibari ile rububiyyet mertebesinde rabbini bilmesi, sonrasında da marifetullah (Allah bilgisi) müşahedeli bir şekilde ulaşabilmesi lazım gelmektedir. Bu saha âriflerin sahasıdır ve ancak gerçek bir irfan ehlinin kontrol ve yönlendirmesi ile tahkikan kazanılacak bir marifetullah ilmi ve sahasıdır. Bunların dışındakilerin ise mevzuları sadece lâfzi tekrarlamalar olduğundan daha ileriye geçemezler.

Gerçek irfânî sohbetin muhatabına hakikati ile ulaşabilmesi için, dört özelliği vardır. Bunların dışında yapılan sohbet ve konuşmalar sadece bir naklî aktarımdan ibaret kalmaktadırlar.

Soru-2. Velayet makamına gelen kişi günah işler mi?

Cevap-2. Gerçek mânâda velâyet makamına gelen kişi kasten günah işlemez. Eğer böyle bir şey yaparsa kendi kendine ters düşmüş olur. Ancak velâyet makamına doğru, yol aldığı süre içerisinde kendisinden “Fenâ fillâh” mertebesinde iken başkalarına zarar vermeyen kendi bünyesinde kalan, bazı küçük günahları görülebilir. Bu da belki o zatın avama gizli kalması için olabilir. Ancak olsa da çok ender kişilerde görülebilir. Kıyas ve âdet hükmünde değildir. Bu durumda olan kişinin kendisi zaten Hak'ta fânî olduğundan onu işleyen de kendi değildir. Bu sebeple de kendinden çıkan o fiilinden de mesul değildir. Ancak çok tehlikeli bir haldir.

Bu halden çıkıp sahve (ayıklığa) döndükten sonra kasten günah işlemez. Eğer günah işlerse, kendi kendine ters düşmüş olur. Gerçek mânâda velâyet hakikatine ulaşmış kimselerin fiili, Hak'ın fiilidir. Hak ise günah ve sevapları ayırıp, hükümlerinin

koyucusudur. Velâyet mertebesinde olan bir kişide, emir ve nehiylerin kendi mertebelerinde tatbikatı yoksa veya tersi yapılıyorsa, Hak kendi kurallarına kendisi uymuyor hali ortaya çıkar ki böyle bir husus da mümkün değildir.

Bir kimse, Hakk'la Hak olduğunu söyleyip de emir ve nehiyleri terk ediyorsa o kendi kendine ters düşüyor demektir ki böyle bir şey de söz konusu değildir. Ya nefesine uymuştur ya da bu hususun hakikatine vâkıf değildir.

Bu konuda bazı kimselerin şöyle fikir yürüttükleri görülmektedir. “Efendim, Hak'la Hak olmuş bir kişi namaz kılsa ikilik olur. Bu yüzden namazını kılmasına gerek yoktur. Eğer kılsa kime ve ne için namaz kılacak? O zaman yaptığı namaz fiili ile şirk işlemiş olacaktır”, mantığını kullanmaktadırlar. Bu veya benzeri düşünceler ise kişinin kendi kendini aldatmasından başka bir şey değildir. Eğer bir kimse gerçek mânâda Hak ile Hak olmuş, namaz başta olmak üzere bütün hükümleri Hak belirlemiş ise kendini Hak olmuş zanneden kişinin, kendi emir ve nehiyelerine evvela kendisinin uyması gerekir. Kişi kendi kuralına kendisi uymazsa başkasının hiç uymayacağı tabiidir.

O halde bu mantık, mantıksız bir mantıktır ve geçerliliği yoktur. Namazı terk etmek, büyük vebal ve günahdır. Ne yazık ki bu sahada böyle veya benzeri kıyaslar yapılmaktadır ve o kişiler bu şekilde kendilerine büyük paye verdiklerini zannetmektedir. Ben, Terzi Baba olarak yaşadığım bu saha içerisinde ne yazık ki bu tür kanaat sahiplerinin azımsanmayacak derecede olduklarına şahit oldum.

Ölçümüz, Hz. Muhammed'dir. Ondan günah diye ifade edilen fiiller zuhur etmediğine ve hep iyiliği tavsiye ettiğine göre, asıl mesele Rasûlullah ahlakı ile ahlaklanmaktır. Ancak tasavvufi sahada, bu konuyla ilgili çok değişik ve de bozuk fikir ve saplantıların varlığı görülmektedir. Bunlardan birisinin kayıtlı hali ise, “Hayal vadisinin çıkmaz sokakları” isimli dosya kitabımızda vardır. Misal olması bakımından ibretlik olarak bakılabilir.

Soru-3. Hangi zikir tefekkürden üstündür? Hangi tefekkür de zikirden üstündür?

Cevap-3. Bilindiği gibi zikrin birçok tarifi vardır. Bunlardan birisi sayısal zikir, bazı esmâları belirli sayılarda çekmektir. Diğer ise, lügat mânâsı itibari ile hatırlamak ve o şeyin hakikatini ve varlığını tespit etmektir ki bu da tefekkürdür.

Zikrin izinli ve izinsiz olarak daha birçok merteye ve tarifleri vardır ancak konumuz bu olmadığından özetle yukarıda bahsedilen iki halin izahını yapmaya çalışalım. Bazı zikirlerde sayı önemlidir yani şu esmâdan şu kadar çekilecek diye sayının tamamlanması hedef olduğundan, burada tefekkür zikirden üstündür. Diğerinde ise zikrin hatırlanması ve hakîkati yönünden baktığımızda, bu zikir hayâlî tefekkürden hayırlıdır.

İşin kemali ise hem zikrin hem de tefekkürün gerçek hali ile yapılmasıdır. Ancak bu tür zikir irfaniyyet kazandırır. Diğer şekli ile ise kişi sadece sevap kazanmış olur. Ancak kendini ve rabbini kazanmış olmaz. Asıl gaye ise kişinin evvela kendini, sonra rabbini ve en nihayetinde Allah'ını tanımasıdır. Çünkü aslî görevi budur.

Soru-4. Kalp gözüyle görmek nedir?

Cevap-4. Tasavvuf kitaplarında böyle bazı tarifler vardır. Görmek iki türlüdür. Birisi hep yaptığımız gibi hadiseleri ve yaşantıları zahiren hayatın içinde sıradan bir bakışla takip etmektir.

Diğeri ise irfânî bir görüştür. Bu görüşe sahip olmak için ise, gerçek bir irfan ehlinin nezaretinde güzel bir irfânî eğitim alarak hadiseler hakikatleri yönünden bakabilmektir. Bu hususta Peygamberimizin “Yarabbi eşyanın hakikatini bana göster!” demesi bize çok geniş ufuk açmaktadır. İrfânî olarak eşyanın hakikatinin Hakk'ın hakîkati olduğunu anladığımızda eşyaya bakışımız değişeceğinden, bu bakışın ismi kalp (gönül) gözünün açılmasıdır.

Ayrıca göz açılması göz aydınlığı da olduğundan bu çok önemli bir noktadır. Peygamber Efendimizin, “Kim ki beni hakikatimle gördü” sözünde geçen idrakle görüşün ismi kalp gözü ile görmektir. Ancak bazı tasavvuf kitaplarında bu husus daha başka şekilde ve duygusallık hali üzere olan bir görüş ile anlatılır. “Bu kişi şunu bunu şöyle veya böyle gördü” diye ifade edilir. Bu hal, ender yaşanan hallerdendir. Pek kıyas yapılmaması lazımdır.

Secde sûresi 9. âyetinde ve benzeri âyetlerde “Kulak, göz ve kalp” ifadesi geçer. Burada bahsedilen, “Göz ve kalb”, kalbin idraken gözünün açılmasıdır. Bunun oluşabilmesi içinde gözün idrak nurunun faaliyete geçirilmesi lazımdır. Böylece kalp gözünün açılması bir irfâniyet meselesi ve eğitimidir.

Soru-5. Namazda mürşid hatırlanıp, mürşide rabıta yapılır mı?

Cevap-5. Namazda veya namaz dışında, mürşide rabita yapmak oldukça tehlikeli bir durumdur. Rabita yapılabilecek mürşidin vasıflarının iyi bilinmesi ve mürşid ismi ile bilinen kimsenin gerçek mürşid olup olmadığı hususunun ortaya çıkarılması lazım gelmektedir.

Mürşid, rüşde ermek yani âkil bâliğ, reşit, er olmaktır. Bunların, beşerî nefislerini tezkiye ederek ilâhî nefse ve kendi varlıklarında kendi hakikatlerine ulaşmış, bu halleri ile bekâ billâh (Hak'ta bâkî) ve “Hakk’la Hak” olması gerekmektedir. Bunlara rabita yapılabilir.

Sadece ismi mürşid olup, hakikatinde bu vasıfları olmayan kimselere hiçbir şekilde ve hiçbir halde rabita yapılmaz. Eğer yapılırsa putperestlikten başka bir şey olmaz. Tehlikeli bir sahadır.

Soru-6. “Türbelere hürmet” sizin için ne ifade ediyor? Ölülere rabita yapılır mı? Mesela siz Nusret Tura Hazretlerine Hakk’a yürümesinden sonra rabita yaptınız mı?

Cevap-6. Hayatta iken “Hakk’la Hak” olmuş, ömrü sonlanınca son zahir mekânı olarak türbesi kabrinin üzerine yapılan bir kişiyi hürmeten ziyaret etmekte bir mahsur yoktur. Ancak ifrata kaçmamak ve ilâhî nezaketi koruyarak ziyaret yapılabilir. Bu tür ziyaretlerin çok faydası olacağı âşikârdır. Neticede ziyaret edenin kendisi de kabrin içine gireceği düşüncesi ile ibret nazarı ile bakarak, kendi akibetinin de aynı olacağını düşünür.

Dünyada insan suretinde yaşamış ve yaşamları sona ermiş olan kişilere ölüler denir. Bunlar ise iki türlüdür. Biri bu dünyada kendi hakikatlerini anlayarak Hak’la Hak olmuş kimselerdir. Diğerleri ise beşer gelip beşer anlayışı ile ahirete intikal eden ölülerimizdir. İkinci sırada olanlar gerçekten dünya-ahiret ölmüş olduklarından, onlara kesinlikle rabita yapılmaz. Onları tanıyanlar zaman zaman kendilerini hatırlasa bile rabita hükmünde değildir.

Birinci sırada olanlar zaten “Ölmeden evvel ölen” ve “Allah yolunda ölenlere ölüler demeyiniz onlar yaşamaktadırlar.”⁴⁷² hükmü ile dünyadan ayrılmış kimselerdir. Bunlara rabita yapılabilir, ancak bu rabita kendileri dünyada yaşadıkları sürede yapılan rabita gibi değildir. Sadece lâtif ve muhabbetli bir rabita, yani akla gelme ve hatırlama olur. Ancak dünyadaki yaşayan halleri ile olan rabita değildir. Dünyada iken beden mülkleri ile

⁴⁷² El-Bakara, 2/154.

rabita yapıldığında beden mülklerinde olan rabıtanın meydana gelen feyzi aktaracak olan vücut varlıkları olduğundan o rabıtanın bedenine aktarma kabiliyeti dolayısıyla ile çok daha fazla feyz alınır. Ölüm hadisesi ile kişinin vücut varlığı olan aracı ortadan kalktığı için maddeden geçen mânevî aktarım yolu ve geçişi kapanmış olduğundan yapılan rabıtanın hayatta olduğu süredeki kadar feyz alınmaz. O kişi hatırlandığı zaman, “Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer” hükmü orada geçerli olur.

“Nusret Tura Hazretlerine Hakk’a yürümesinden sonra rabita yaptınız mı?” sorusuna gelince, bu konu hakkında Nusret Baba’mdan şöyle bir izah duymuştum; “Bir sâlik, şeyhi rahmetlik olduğu vakit eğer kendisine görev verilip gerçek mürşitlik makamına oturmuş ise o kimse rabitasını kendi kendine yapmalıdır” diye ifade etmişlerdi.

Bu hususa devam ederek şöyle ilâve edelim. Bir mürşid rahmetlik olduktan sonra yerine gerçek mânâda bırakabildiği bir halifesi varsa sâliklerin rabitalarını oraya yönlendirmeleri lâzımdır. Eğer bir mürşid hayatından sonra geriye yetiştirdiği bir halifesi yoksa kalan sâlikler kendilerine bir mürşid-i kâmil arayıp bulurlar ve rabitaları oraya olur. Eğer aradıkları bir mürşid-i kâmil bulamazlar ise eski rahmetlik olmuş mürşitlerine rabita yapabilirler. Çünkü onlar ölü değildir ancak rabıtaya cevap verecek varlıkları olmadığından bu rabita sâliki gerçek mânâda dünyada olduğu gibi yönlendirme özelliği kalmadığından dersi nerede kalmışsa orada kalır bu şekilde yaşayan sâlikte bazı tecelliler görülse bile tam kemalde ve geçerli bir husus olmaz.

Bu konuda yeri gelmişken bir şeye daha dikkat çekmekte fayda vardır. Bazı kimselerin “Bana mânâda şu veya bu şekilde görev verildi” diye ifade ederek irşad davasına kalkmaları, çok tehlikeli bir sahaya girmeye çalışmak olacağından çok sakıncalıdır. Bu saha çok tehlikeli bir sahadır çünkü şer kuvvetler buraya da dadanmışlardır. Onları gerçeklerinden ayırmak çok güçtür. Sûretâ Hak’tan gözücü kendi bâtıl olan hükümlerini oraya ilka etmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Ne yazık ki biz Müslümanlar saf kimseler olduğumuzdan sûretâ Hak’tan gözüken ve biraz da farkında olmadan nefsimizi okşayabilecek bazı zuhurlara ve tecellilere hiç araştırma yapmadan hemen inanıp kabul edebiliyoruz. Bu husus ise bizi ileride belki telâfisi mümkün olmayan sıkıntılara sebep olabilecek hallere yönlendirmekte olduğunun farkında bile olamıyoruz.

Netice olarak dinimizde rabıta (rabtetme, bağlanma, ilgilenme) diye bir sistem vardır. O rabıta, bağlanma ile kişi mânevî hayata dahil olmuş olur. Rabıta yapılırken o rabıta yapılan yerin sûret cemâlini mutlaka hatıra göz önüne getirmek gerekmez sadece onu düşünmek bile rabıtaadır. Sâlik tarafından bu tür rabıta kesildiğinde gönül âleminden farkında olmadan yavaş yavaş uzaklaşmaya başlanmış demektir ki sonun başlangıcıdır. Rabıta kişiye değil kişideki Hakk’a olmalıdır.

Gerçek mürşide rabıta etmek oldukça zordur. Çünkü zaten lâtif olduğundan simasını belirli bir şekilde zihinde tutmak zordur ve kendine ait bir varlığı yoktur. Mevlânâ hazretlerinin resminin yapılmaya çalışılmasının hikâyesi bu hususu açık olarak anlatmaktadır. Peygamber Efendimizin resminin yapılmayışı, yapılamayışı bu sebeplere dayanmaktadır.

Bu âlemde rabıtanın en büyüğü, “Bana bakan Hakk’ı görür”⁴⁷³ hükmüdür. O günkü haliyle bakılan Peygamber Efendimiz olduğu halde görülen ise Hak’tır. Ancak ona bakmak dahi mertebeler içinde olmaktadır. Ebû Cehil ona baktı, Abdülmüttalib’in torunu olarak gördü. İman ehli ise Hak olarak gördü yani kendisinde her iki hal de vardı.

Nusret Babam hayatımda, Hakk’tan ve Peygamberimizden sonra gelen en çok sevdiğim kimse idi. Halen dahi ismi ve hatırası söz konusu olunca gözlerim dolar. Hakk’a yürüdükten sonra yeri geldiğinde her zaman hatırlayıp yâdedirim. Zaman zaman da zuhuratlarımda değişik mevzularda gördüğüm olur, bunlar hatıralarımda kayıtlıdır. Ancak genel bir eğitim sistemi içinde bu görüşler olmaz. Kendisi zaman zaman, “Ölmüş aslandan hayatta olan tilki yeğdir.” diye ifade ederdi.

Benim kanaatim, dünyasını değiştirmiş bir kimseden sistemli ve devamlı olan bir eğitim almak mümkün değildir. Bu saha çok tehlikelidir. Başka güçler devreye girerek kişileri yanıltabilirler. Her zaman tedbirli olunması lazımdır.

Soru-7. Evliyâullah’a ait eşyaya hürmet konusunda ne düşünüyorsunuz?

Cevap-7. Evliyâullah’a ait eşyaya hürmet gereklidir. Ancak tapacak ve put edecek derecede mübalağa etmeden onları hürmetle korumak gerekmektedir. Çünkü o eşyalar Allah’ın velileri tarafından elleri ile tutulmuş, onlarla birlikte uzun süreler yaşamış, onlarla hemhal olmuş, âdeta iki kardeş ve arkadaş gibi olmuşlardır. Bu yüzden onlarla birlikte

⁴⁷³ Bu hadis, temel hadis kaynaklarında tespit edilemedi.

yaşamış olan Hak ehli olan evliyâullah hayattan ayrıldıktan sonra, onlar âdetâ öksüz kalmış gibi olur. İşte bu yüzden onlara değeri kadar hürmet göstermek lazımdır. Çünkü âdetâ o eşyalar onları arkada kalanlara, hâl lisanları ile yaşatmakta ve anlatmaktadırlar. Bu eşyalara ibret gözü ile bakmak insanlara çok şeyler kazandırır.

Mesela Topkapı Sarayı'nda, mukaddes emânetler bölümünde saklanan Peygamber Efendimize ait kıyafetler, araç ve gereçler ne kadar değerlidir. Eğer bunlar vakti ile toplanmayıp korunmamış olsalardı, bugün Peygamber Efendimizi onların vasıtası ile tanıdığımız kadar tanıyamazdık. “Mekânın şerefi içinde oturanı iledir” hükmünde olduğu gibi ehlullahtan birinin giydiği bir elbisesi, onun mekânlarından bir mekân olduğundan, mekinin değerine göre değer kazanmaktadır. Diğer eşyaları da buna göre kıyas edilebilir. Bu yüzden onların eşyalarına hürmet gösterilir. Ancak tapınma haline dönüşmemesi, sadece ibret ve muhabbet gözüyle bakılması uygun olan haldir.

Soru-8. İzinsiz zikir olur mu? Çünkü bazı kişiler, belli sayıda belli esmâları çektilererek bazı mânevî ve maddî açılımları vaat ve tavsiye ediyorlar.

Cevap-8. Zikir konusu İslâm'ın zâhir ve bâtın olmak üzere yapılması lazım gelen faaliyet sahalarından biridir. Zâhiren şariat mertebesi itibari ile gerek namazların içinde gerekse namazların dışında çekilen istiğfarlar, salâvatlar, kelime-i tevhidler, ism-i celâller hep bu zikir kapsamındadır. Bu sahada kişinin birey olarak yaptığı bu zikir ve tesbihler için bazı kimselerden özel bir izin alınması söz konusu değildir. Bu zikir ve tesbihler, yapan kişilere sevap kazandırır, güzeldir.

Zikrin gerçek mahiyetinin iyi bilinmesi lâzımdır. Zikir kelimesinin aslî olarak iki mânâsı vardır. Bunlardan birisi sayısal zikir diğeri ise fikirsel zikirdir. Fikirsel zikir lügat mânâsı itibari ile hatırlamak, akla getirmek şuurlanmak demektir. Hatırlanacak olan şey ise kişinin aslî varlığında olan hakikatlerinin hatırlanarak “Ben neyim, ben kimim?” sorularının cevaplarını bulmak için belli sayılarda çekilen zikirlerdir. Bir de şu hususun dikkate alınması lâzımdır ki, bu da tesbihtir. Ne yazık ki zikir ve tesbih birbirine karışmaktadır. Zikir konusu oldukça tehlikeli bir sahadır her şeyde olduğu gibi bunda da itidal üzere olmak daha güvenlidir.

Bir kimsenin zikir çekmek isteyip internetten, medyum denen kişilerden veya iyi niyetle de olsa bazı tanıdıklarından aldığı zikir tavsiyeleri ile fazlaca zikir yapması iç

bünyeye zarar verebilir. Bunlar tanıdıkların birbirlerine yaptıkları ilâç tavsiyeleri gibidir. Kişinin ruh sağlığını zarara sokma ihtimali oldukça yüksektir.

Mâneviyât yolunda ilerlemek isteyen kişinin karşısına yapacağı araştırmalar neticesinde tarikat mertebesi (sahası) çıkacaktır. Her tarikat sisteminin de kendine ait zikir çalışmaları vardır. Bu sahada zikir, sesli ve sessiz olmak üzere ikiye ayrılır. Sessiz zikirler bireyin kendi kendine çektiği, kendisine verilen isimleri verilen sayıda çekmesidir. Sesli zikir ise birey ve cemaat olarak da yapılır, çekilir. Sistemin kendi özellikleri içinde belirli hareket ve seslendirmekle yapılır ve belirli süre sonra bitmiş olur. Bu sahada zikirlerin çokluğu makbuldür ancak çekilen zikrin neyi ifade ettiği pek söz konusu olmaz.

Bu sahada talebeye (sâlike) öğretmeni (şeyhi) tarafından başlangıçta yapılması lazım gelen zikirleri o halin gereği belirli sayılarda çekilmesi tavsiye edilir. Bu hale izinli zikir denir ve sâlik öğretmeni tarafından kontrol edilir. Zaman içerisinde sâlikin gelişimine göre zikirleri arttırılır veya bazen de eksiltir. Bu saha çok mühim bir sahadır ve oldukça da tehlikelidir.

Hakikat mertebesinde ise zikrin mahiyeti değişir. Sayısının çokluğu yerine çekilen zikrin ilmî mânâda kalitesine bakılır. Daha evvel sadece iyi niyet ve muhabbetle çekilen zikirler, bu sahada idrak ve anlayışa dönüşmeye başlar. Kişinin hangi isimleri çekiyorsa o ismin hakikatiyle hakikatlenmiş olması lâzımdır. İşte böyle yapılan zikir faaliyeti hatırlama ve idrak etmek demektir.

Hakikati itibari ile bir insanın bünyesinde bütün esmâ-i ilâhiyyeler fitri olarak “Ve Âdem’e her şeyin ismini öğretti.”⁴⁷⁴ hükmüyle mevcuttur. Gerçek zikir, bunları idrak edip kişinin bâtınından zâhirine çıkarmak ve bu esmâlar ile hayatını sürdürmek üzere yapılan zikir çalışmalarıdır ki gerçek mânâda işlev gören zikir budur. Bu anlayışı belirtmek için, “Zikir ona denir ki fikri açsın” denmiştir. Bu sistem zikir çalışması ancak kâmil bir ârif nezaretinde olabilir. Diğer zikir türü yapılan çalışmalar kişiye sevap kazandırır ancak kendini ve rabbini kazandırmaz. Yapılan güzel haller ile cennet ehli de olunabilir ancak Allah ehli (Ehlullah) olunmaz.

Bütün bu çalışmaların üzerinde bir de marifet mertebesinin zikri vardır ki o da zikirsizlik zikridir. Bu sessiz ve sözsüz zikirdir ki “Zikir-zâkir-mezkûr” bir bütün haline

⁴⁷⁴ El-Bakara, 2/31.

gelip arada gayrı kalmadığından Hak kendi kendini kendi ile kendinde zikretmektedir. Bir bakıma “Çık aradan kalsın yaradan” hükmü ile oluşan haldir. Yaşantısını ehli bilir.

“Ey imân edenler Allah’ı çok zikredin ve sabah akşam tesbih edin.”⁴⁷⁵ hükümleri ile iman ehlinde Allah’ın hem zikir hem de tesbih edilmesi istenmektedir. Ancak gerçek mânâda bunların farkında değiliz. Tesbih kudsiyyet, esmâ ve sıfat mertebesinin zikir yönlü çalışmalarıdır. Zikir ise bütün mertebeleri kapsamına alan bir çalışma sahasıdır.

Soru-9. Sizce müşahede için mücahede şart mı? Eğer bir kişi sadece farzları yapıyorsa ve iyi niyetliyse şeyhinin nazarı ve himmetiyle daha kısa sürede yol alabilir mi?

Cevap-9. Müşahede için mücahede şarttır. Risale-i Gavsiyye’de, “Mücahadesi olmayanın müşahedesi olmaz” denmiştir. Mücahede; ceht etme, gayret etme, cihat etme, mücadele etme gibi anlamlara gelmektedir. Cehd, gayret ve mücadele olmadan dünyalık ve ahiretlik hiçbir şey meydana gelmez. Kişi cehdi ve çalışması kadar yolunda ilerler. Bunun başında gelen ise nefis mücadelesidir ki oldukça uzun süren büyük bir savaştır. Kişinin bu savaşı, kendi içinde kendi iledir. İçindeki “Mudil” esmâsına bağlı sahaların “Hâdî” esmâsı kontrolüne geçmesi için verilen iç bünye savaşıdır.

Başlangıçta ne yazık ki beden mülkümüzü bizim bile farkında olmadığımız bir biçimde nefis-i emmâre ve mudil hayal ve vehmin askerleri vücud mülkümüzü istilâ etmişler ve kendilerine karargâh kurmuşlardır. İşte şer güçler tarafından parsellenmiş olan vücud mülkümüzden bu şer güçleri temizlemek için büyük bir iç çalışmaya, mücahedeye mutlak surette ihtiyaç vardır. Bu da idrâkî zikir ve fikir çalışmalarına bağlıdır.

Beden mülkümüz ve gönül âlemimiz ancak bunlardan temizlendikten sonra o bedende sulh ve huzur oluşmakta, ondan sonra da mi’rac yolculuğuna çıkılabilmektedir. Bir kişi sadece farzları yapıyorsa, bu yeterli olmaz. Belki iyi niyeti neticesinde ahirette cennet ehli olabilir ancak Hak ehli olamaz. Çünkü bu sahada nafilelerle Hak’a yaklaşmak vardır. Sadece kurb-ı ferâiz yeterli olmaz. Kurbiyyet her ikisi ile olur. Sünnetler de kurb-ı nevâfilin en üst makamlarıdır. Bir ârif sünnet ve farzın tanımını şöyle yapmıştır; “Sünnet halktan uzaklaşma, farz ise Hak’la olmaktır.” Bu durumda sünnet ve farz yani nafîle ve farzların birlikte işlenmesi lazım gelmektedir. Bunların ikisinin de kendi mertebelerinde kendi hakikatleri vardır.

⁴⁷⁵ Ahzab, 33/41-42.

Soruda geçen “İyi niyetliyse” kısmını da açıklamak lazımdır. Bir kimse gerçekten iyi niyetli ise zaten bunları ayırmayıp sünnet ve farz hepsini yerine getirir, lafta iyi niyetli olmak yeterli olmaz.

“Şeyhinin nazarı ve himmetiyle daha kısa sürede yol alabilir mi?” sorusuna, evet cevabı verilebilir. Zaten bir yola intisap etmek bu sebeptendir. Ancak şeyhlik makamında olan kişinin gerçek mânâda bu makamın sahibi olması şartı vardır. O makamdaki kişi evvelâ kendine oradan da rabbine ârif değil ise sadece rüsûm ve merasim şeyhi ise bu beklenenler olmaz. Kuru bir muhabbetten ileri gidilmez ve kişiler kendi hallerinde aynı yerlerinde dönüp dururlar.

Soru-10. Rüyada ölmüşlerin bilgilendirme ve öğretmesi, öğüt vermesi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Cevap-10. Rüyada ölmüşlerin bilgilendirme ve öğretmesi, oldukça tehlikeli bir sahadır. Ahirete göçmüş kişinin dünyada yaşadığı halleri ile de ilgilidir. Zuhuratla verilen bilgilere bakılmalıdır. Olduğu gibi aynen tatbik edilmesi için üzerinde tefekkür edilmesi lazım gelir.

Hele mutlak hüküm olarak tatbiki sonradan mahsurlar oluşturabilir. Bazılarının “Bana zuhuratta vekâlet verildi, şeyhlik verildi” gibi iddalarına pek güvenilmemesi gerekmektedir. Bazı kimseler bu tür zuhuratları kendilerine pay çıkarmak için âdetâ beklemektedirler.

Hele bazı zuhuratlar vardır ki mutlak tuzaktır, hiçbir şekilde uyulmaması gerekir. Bu tür zuhuratların, bize bildirilen zuhuratların içinde sayısı oldukça fazladır. Ayrıca başka gruplardan da istişare maksadıyla gelen zuhuratların birçoğunda da tuzaklar olduğunu ne yazık ki üzüntü ile gördüğüm çok olmuştur.

Soru-11. Efendim, gün gelecek belki sizin şiirleriniz ve yazdıklarınız şerh edilecek. Sizin şiirleriniz ve yazdıklarınız şerh edilirken nelere dikkat edilmelidir, nasıl bir yol izlenmelidir?

Cevap-11. Şerh edecek kişinin evvelâ irfaniyyet ve tevhid ilmine âşina olması, daha sonra da mertebeler ilmine vâkıf olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde bir bakış ve anlayış ile bizden geriye kalanları şerh etmek mümkün olabilir. Yazılanlar mertebeler ile yazıldığı için mertebeleri itibari ile de şerh edilmelidir. Eğer zat mertebesinden olan bir

yazının ef'al mertebesinden şerhi yapılmaya çalışılırsa, tabî ki bu hiçbir işe yaramaz ve istenen gerçek fayda oluşmaz.

Soru-12. Arif olan aslında neyi bilir ve anlar, vahdet sırrına kim vâkıf olur Efendim?

Cevap-12. Ârif olan evvelâ kendini bilir. Herhangi bir kişi kendini bilmez ise isterse her şeyi bilsin, neticede hiçbir işe yaramaz. Çünkü bütün bilgisi kendine değil hayaline yüklenmiş olduğundan ahirete bir şeyi kalmaz.

Ârif olan kendini ve rabbini bilir sonra da Allah'ını bilir ve onunla yaşar. Ancak çevresinin bundan haberi olmaz. Ârif daha sonra yoluna devam ettikçe ârifi billâh olur ve marifetullah kendisinde yaşanmaya başlar. Bu saha, "Ene'l-Hakk" sahasıdır. Ancak bu cümle yanlış anlaşılmaktadır. Ene'l-Hakk dendiği zaman, âlemlerin rabbi Allah kastediliyormuş gibi zannedilir. Halbuki bu sözü söyleyen kişi, sadece kendi beden mülkü itibari ile Ene'l-Hakk'tır. Dışına çıkması mümkün değildir ve bu sözünde de iddia sahibi değildir. Bu âleme hakîkati itibari ile bakıldığı zaman, her zerre Ene'l-Hakk neşesini yaşamaktadır.

Vahdet sırrına vâkıf olmak bir eğitim işidir, aslında vahdet sırrı diye âlemde bir şey yoktur. Her şey zaten meydandadır. Ancak bizler zahir hükümleriyle şartlanmış olduğumuzdan, bu âlemin gerçek hali sadece zihinlerimizde gizlenmiştir, aslında gizli hiçbir şey yoktur. Keza ârif bir zata, "Bu âlemde Allah'ı görmek mümkün müdür?" diye sorulduğunda, o da cevaben "Görmemek mümkün müdür?"⁴⁷⁶ diye cevap vermiştir.

Vahdet sırrı; evvelâ kişinin "Vitriyyet" ile kendi hakikatini, daha sonra da kendinden kıyasla bütün âlemin bir bütün olduğunu ve kendini de bu bütünlüğün içinde gördüğünde, "Ferdiyyetini"de idrak etmesidir. Vahdet sırrına ancak bu kimseler vâkıf olurlar. Bu da bir ârif billâhın kontrolünde oluşacak bir eğitim işidir.

Soru-13. Aşkın pek çok tarifi vardır. Size göre aşk nedir Efendim?

Cevap-13. Aşk anlatan, herkesin üzerinde aynı fikirde olacağı bir terim ve tâbir yoktur. Bu hususta söz söyleyen, kalem yürüten kimseler hep kendi yaşantı ve tecrübelerini ifade ederler.

⁴⁷⁶ Anonim.

Aşkın oluşması için üç mertebeye ihtiyaç vardır. Bunlar da aşk, âşık ve mâşukluk mertebeleridir. Aşk, bu hareketin sahasıdır; âşık bu sahada fail olan taliptir. Mâşuk ise talep edilendir. Aşkın kemâli ise bu üç mertebenin birleşmesidir.

Bilindiği gibi irfan ehli aşkı üçe bölmüşlerdir. Bunlar sırası ile aşk-ı hayvânî, aşk-ı mecâzî ve aşk-ı ilâhîdir. Aşk-ı hayvânî bedensel, süflî olan ve menfaate dayanan geçici bir duygu sarmalıdır. Aşk-ı mecâzî ise bir şey beklemeden karşılıksız muhabbettir. Bunlar beşerî kaynaklı geçici aşk zannedilen hayâlî, nefsî isteklerdir.

Aşk-ı ilâhî ise beşeriyet kokusu olmayan, ilâhî bir gönül hareketlenmesidir. Bu hususun da kendi içinde evreleri vardır. Kemâli ise aşkın üç makamını birleştirmektir. Hz. Mevlânâ, “Görülen her şey mâşuktur. Aşıklık ise perdedir ve hastalıktır. Mâşuk zindedir” diye ifade etmiştir.

Aşk kelimesi, Arapça “عَشَقَ” dan gelir. Aşeka; bir ağacı saran, besinini ağaçtan alan ve zaman içinde ağacı kurutarak öldüren sarmaşığa denir. İnsanı saran ilâhî aşk, insanın beşeriyetini kurutarak öldürür, kendisinden bir emâre bırakmaz. O zaman kişinin kendisi aşk ile yanıp bittiğinde hakîkatî itibarıyla sadece Hak yönü kalmış olur ki bu yönü ise maşukiyetidir. Evvela seven olmakla birlikte sonra da sevilen olur. Çünkü Hak’ın hubbiyyeti yönü ile zuhur mahalli olmuştur.

Ebced hesabı ile ayn (ع) harfi 70, şın (ش) harfi 300, kaf (ق) harfi ise 100 sayı değerindedir. Sıfırları çıkararak toplarsak $7+3+1=11$ sayı değeridir ki Hazreti Muhammed makamıdır, habibliğin kemâlidir. Diğer taraftan aşk kelimesini (عشق) üç harf beş nokta olarak toplarsak $3+5=8$ eder ki sekiz cenneti ifade eder. Çıkan sayıları tekrar toplarsak $11+8=19$ eder ki kâmil insanın sayı değeridir.

Diğer yönden yine bu kelimeye baktığımız zaman, ayn (ع) göz, şın (ش) müşahede, kaf (ق) ise aşkın kudretini simgelemektedir. Hal böyle olunca, “Bütün âlemde müşahedeli bir kudretle görülen Hak olmuş olur.”

Aşkın kısaca tarifine gelince; aşk genel olarak, ezeli ve ebedi hayatın kaynağıdır. Aşk kişiyi hayatında en çok etkileyen duygu sarmalıdır. Aşk, aşkın hem başı hem de sonudur. Aşkın en güzel mekânı ârif kulun gönlüdür. Aşk bir yönüyle halk, bir yönüyle de

Hak olmaktır. Halk yönüyle aşık, Hak yönüyle mâşuktur ki “Aşk, aşık ve mâşukiyyet mertebelerini bünyesinde cem etmiştir. Bu da kâmil insandır.

Soru-14. Size göre en kâmil ibadet nedir Efendim?

Cevap-14. İbadetin en kemallisi bütün ibadetleri, birlikte hiçbirini ayırmadan yapmaktır. Ancak bir ibadet ne kadar bilinçli yapılırsa o kadar kemâlde olur. Bunun içinde irfan sohbetlerine ihtiyaç vardır. Bu yüzden “İrfan ehli ile bir saatlik birlikte olmak yüz yıllık nafile ibadete bedeldir”, denmiştir. Ancak bu sohbetin sadece menkıbeler veya fikhî bilgiler içeren bir sohbet olmayıp, Allah’ın zatından bahseden zâtî sohbet olması lazımdır.

Bazı kimseler sohbeti, namaz ve diğer ibadetlere göre üstün görüp o ibadetleri terk etmektedir. Bu çok yanlış bir değerlendirmedir. Hakîkatıyla kılınan bir rek’at namazın pahası dünya kıymetleri ile değerlendilemeyecek kadar yüksektir. Bu ve diğer ibadetlerin yapıldığı sürece hepsi değerlidir. Aralarından biri ihmal edilirse, diğerleri de tehlikeye girer. Çünkü ibadetlerin tamamı bir bütün teşkil eder. Birinin eksikliği bütünün bozulmasına sebep olur ki büyük kayıptır. Sadece sohbet yapıp, bu sohbetlerin tahakkuk hali olan fiziki ibadetlerimizi yapmaz isek, yaptığımız sohbet ne kadar yüksek olursa olsun, felsefe anlayışının üstüne çıkıp gerçek tasavvuf sohbeti haline dönüşemez. Fiilî ve bedenî ibadetler İslâm binasının karkas kuruluşları, tevhid sohbetleri ise o ilâhî binanın iç ve dış tezyinatıdır. Bütün ibadetler asılları itibari ile kemâldedir. Ancak ilâhî sohbet mevzuları, bu ibadetlerin hakikatlerinin izahları olduğundan bu anlayışlarla yapılan ibadetler daha kâmil ve verimli olur.

Soru-15. “Arzıma ve göğüme sığamadım ama mü’min kululumun kalbine sığdım”⁴⁷⁷ kutsî hadisini nasıl açıklarsınız?

Cevap-15. Bu hadîs-i kudsî hakkında birçok söz söylenmiştir. Bunlardan biri de tarafımızdan zamanımızda okunma ve anlaşılma kolaylığı olsun diye Osmanlıca’dan yeni lâtîn alfebesine göre hazırladığım Lübbü’l-lübb (Özün özü) adlı çevirimizden küçük bir bölümü aktarmakta yarar olacaktır. Daha geniş mâlumatı aynı kitabın “İnsân-ı kâmil” bölümünden okuyabilirler oldukça faydalı ve güzel bilgiler vardır.

Ancak kısaca şöyle açıklayabilirim:

⁴⁷⁷ Aclûnî, “Keşfu’l-hafâ”, 195.

“Arzıma ve göğüme sığmadım ama mü’min kulumun kalbine sığdım” diye ifade edilen husus bence kulun kendi idrakinde oluşturduğu rabb-i hassıdır. Kendi gönlüne ancak o sığabilir. Yoksa sadece bu ef’al âleminde yaşayan bir kul ne kadar irfan ehli olursa olsun daha henüz görmediği âlemleri nasıl bilip gönlüne sığdıracaktır.

Burada bahsedilen ahadiyyet mertebesinin kopyası olan vahidiyyet mertebesidir. Ahadiyyet mertebesinin gönlüne böyle birçok mertebe daha konsa onda hiçbir değişiklik ve daralma olmaz, belki kastedilen bu mertebedir. Bu mertebelerin de nokta zuhur mahalli hubbiyyet makamının sahibi gerçek insân-ı kâmil olan Hazreti Muhammed’dir (s.a.v.).

Soru-16. Hırka, kemer, tâc-ı şerif giymede usul ve erkân nedir? Nusret Tura hazretleri size nasıl giydirdi? Bu eşyalar nelerdir?

Cevap-16. Hırka, kemer, tac-ı şerif giymede usul ve erkan nedir?

Bu hususların buraya alınması oldukça uzun olur. Osmanlıca’dan yeni lâtin alfebesine göre hazırladığım “Tuhfetü’l-Uşşâkıyye” adlı kitabımızda anlatılmıştır oradan bakılabilir.

Nusret Tura hazretleri size nasıl giydirdi?

Rahmetli Nusret Babam ahirete intikalinden bir sene kadar önce Tekirdağ’dan özel olarak bir pazar günü beni İstanbul’a çağırıp giydirmişti. Tekirdağ’dan benimle beraber beş kişi gitmiştik, orada olanlar da vardı. Rahmiye annem ve ev halkı da vardı, onların da şahitliği ile bu tören yapılmış idi.

Kısaca belirtecek olur isek; halife olacak kişi hilâfet verecek olandan dört adım geriye çıkar. Herkes ayakta olur, halife olacak kişi ileriye bir adım atar ve “Esselâmu aleyküm ya ehl-i şeriat” der, cemaatte “Ve aleyküm selâm” diye cevap verir. Halife olacak kişi ileriye bir adım daha atar ve “Esselâmu aleyküm ya ehli tarikat” der, cemaatte “Ve aleyküm selâm” diye cevap verirler. Bunun üzerine halife olacak kişi ileriye bir adım daha atar ve “Esselâmu aleyküm ya ehli hakikat” der. Bunun üzerine cemaatte “Ve aleyküm selâm” diye cevap verir. Halife olacak kişi ileriye bir adım daha atar ve “Esselâmu aleyküm ya ehli marifet” der, cemaatte “Ve aleyküm selâm” diye cevap verirler ve halife olacak kişi orada durur zaten mürşidinin tam karşısına gelmiştir.

Tekbir ve salâvatlarla kıyafet bohçası açılır. Mürşid olan kişi evvela tâc-ı şerifi alır, üç defa öper alnına koyar, aynı hareketi kendi eliyle halife olacak zata öptürür ve her

öptürüşte yine alnına koyar ve sonra başına koyar. Bu arada cemaat tekbir ve salâvatlara devam eder. Daha sonra mürşid, cübbe-i şerîfi alır yine üç defa öpüp alnına götürür ve aynı uygulamayı halife olacak kişiye yaptırarak cübbeyi giydirir. Cemaat tekbir ve salâvatlara devam etmektedir.

Sonrasında mürşid kemeri eline alır, onu da aynı şekilde üç defa öpüp alnına götürür ve aynı uygulamayı halife olacak kişiyede yaptırır. Daha sonra kemerini de beline takar. Cemaat tekbir ve salâvatlara devam eder.

Eğer başka ilave edilecek kıyafetler varsa diğerleri de aynen devam eder, bazı yerlerde asâ da verilir. Bunlar yapıldıktan sonra mürşid dua eder, cemaatte bulunanlar da “Âmin” der. Mürşid Fatiha der, Fatiha okunduktan sonra halife olacak kişide Fatiha der, halife olacak kişi bir daha mürşidinin yanında böyle sesli olarak Fatiha diyemez. Eğer cemaatin içinde daha evvel halifelik vasfını alanlar varsa onlar da birer Fatiha çekerler. Fatihalar bittikten sonra herkes halife olan zâtı tebrik eder. Daha sonra da halife olan kişi cemaate yemek verir.

Merasim, bu şekilde bitmiş olur. Ancak bu kişi daha henüz mutlak halife değil, rehber (yardımcı) halifedir. İşte bu husus çok mühimdir. Kendisine halifelik veren zat dünyada iken bu tür halife olanlar müstakil halife değildir, her şeyini bağlı olduğu yere sorarak yapması lazımdır. Bu saha çok tehlikelidir, kendilerini müstakil halife yerine koyup mürted olup, yoldan kayanlar çok olmuştur. Allah muhafaza eylesin. Nusret Babam işte böyle bir uygulama ile kıyafetleri giydirmiş idi.

Bu eşyalar nelerdir?

Bu eşya/kıyafetler.

1. Tâc-ı şerîf.
2. Yeşil cübbe.
3. Kemer.
4. Sistemimiz ile ilgili bazı bilgiler, şecere ve el yazma bazı kitapları idi.

5. Nusret Babamın vefatından sonra da Rahmiye annem tarafından verilen Yâsin yazılı halı idi. Bunların hepsi tarafımızdan korunmaktadır. Yâsin yazılı halı ise yaptırdığımız özel çerçeve camekânı içinde dergâhın duvarında asılı durmaktadır. Vesile

olanlardan Cenâb-ı Hak razı olsun, mekânları da cennet olsun inşaallah. Onlara olan minnet borcumuzu ödememiz mümkün değildir İnşaallah kendilerine layık oluruz.

Soru-17. Uykunun vakti ve uyku adabı nasıl olmalıdır? Uykudan önce şeyhe rabita yapılır mı? Bu gibi konularda Tuhfetü'l-Uşşâkiyye'ye tam riayet etmeli mi?

Cevap-17. Uykunun vakti ve uyku adabı şeriat kitaplarında belirtilmiştir. Ancak kişinin kendi sosyal ve iş yaşantısına göre kendi değerlendirmesini ve ayarlamasını kendine göre yapar. Tasavvufun daha başlarında olan bir ölçü vardır. Bunlar, “Killet-i kelâm, killeti menâm, killeti tâam” dır. Yani az konuşmak az uyumak, az yemektir. Aslında bunlardan kasıt, itidal üzere olmaktır.

Gece ibadeti için en uygun vakit “selâsi âhir” denilen gecenin son üçte biridir. Uykudan önce şeyhe rabita yapılır, mümkün olursa sağ tarafa ve kible istikametine doğru yatılması uygun olur. Ancak yatılan odada bu şekilde yatış mümkün olamıyorsa nasıl uygun olursa öyle yatılır.

Bu gibi konularda Tuhfetü'l-Uşşâkiyye'ye tam riayet mi etmeli? Sorusuna gelince; olabildiği kadar riayet edilmeli ancak günün şartlarına göre gereken ayarlamalar yapılmalıdır. Kaskatı kurallara uyarak kişiler hayatlarını zora sokmamalıdır.

Soru-18. Salikin bir başka şeyhi veya tekkeyi ziyareti konusunda neler söylersiniz? Çünkü bazı tarikatlarda bu durum yasaklanmıştır.

Cevap-18. Bu ziyaretler hakkında ben hiç sınır koymam. Daha ziyade başka gruplara gidilmesini tavsiye ederim. Çünkü her gurubun kendine göre bazı özellikleri vardır. Bunların bilinmesi sâlikin hayat görüşünü çeşitlendirir ve elindeki ile kıyas yaptığında sahayı daha iyi tanımış olur. Ayrıca diğer yerleri ziyaret etmelerini ben tavsiye ederim ve gittiğiniz yerlerde değerli bir şeyler varsa haber verin, oranın ziyaretine beraber de gidelim derim.

Bazı tarikatlarda diğer gruplara yapılmak istenen ziyaretler ne yazık ki, çoğunlukla yasaklanır. Ya giderler korkusuyladır veya sistem değişikliği olabilir, akılları karışır endişesiyle yasaklamış olabilirler. Her yerin kendine göre bir sistemi ve tatbikatı vardır, hürmet edilir.

Soru-19. Tarikat münkirleri ile oturmak hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Cevap-19. Tarikat münkirleri ile oturmak, tarikat düzeyinde yaşayan kimseler için mahsurlu olabilir. Çünkü onların dünyalık fikir ve düşüncelerinden olumsuz yönde etkilenebilirler. Ancak hakikat ve marifet ehli için böyle bir tehlike ve sakınca yoktur. Çünkü hakikat ve marifet ehli her yerde Hakk'ı oradaki ismi istikametinde müşahade ettiğinden orada oluşabilecek halden etkilenmez. Ayrıca onlar için bir rahmet olurlar.

Soru-20. Büyük günahlar tarafınızca şariat açısından mâlumdur Efendim. Ancak mertebeler açısından büyük günahlar nelerdir? Size göre en büyük günah nedir?

Cevap-20. Şariat, tarikat, hakikat, marifet mertebelerinin hepsinde, bahsi geçen büyük küçük günahların hepsi geçerlidir. Bir kişinin bu mertebelerin herhangi birisinde olması günahlardan muaf tutulmasını gerektirir, diye bir şey söz konusu değildir.

Şariat mertebesinden sonra içeriye ve ileriye doğru seyir başladığı zaman iç bünyede de ilâhî bir hukuk oluşmaktadır. Dışımızın zâhirî hukuka, içimizin ise bâtınî bir hukuka bağlanması lazım gelmektedir.

Tarikat mertebesinde nefsi, bedenî dahi olsa, muhabbet eksikliğimiz bizler için günah hükmündedir. Hakikat mertebesinde ise “Senin beşerî varlığın sana günah olarak yeter de artar bile” denmiştir. O halde buranın idrak ve yaşam anlayışı, kişinin kendini bilmesi olacaktır. Kişinin kendini bilmeyip sûretine “Ben” diyerek, Hak'ın varlığına sahip çıkması oranın büyük günahıdır. Bu gûnahtan kurtulması için “Nefsini bilen” hükmüne ulaşmış olması lazımdır.

Marifet mertebesinde ise, “Rabbini bilir” hükmü ile oradan da Allah'ı bilme yolu açılmış olur. İşte bu mertebede En'âm sûresi 91. âyetinde mealen: “Allah de geç”, hükmünü yaşamayıp Hakk'ı unutup gaflete dalmak büyük gûnahtır. Bu hususta Hz. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled gençliğinde girdiği bir erbaîn halvetinden çıktıktan sonra babası “Oğlum söyle bakalım içeride neler oldu, anlatta biz de neşelenelim” deyince, o da anlatmaya başlar: “Otuz gece hiçbir şey olmadı, son on gecede her gece bir değişik renkli nur gördüm, oda içinden geçmeye başladı, en son gece de ise şöyle bir ses duydum. Gaflette olup Hakk'ı unuttuğun zamanlarının dışında kalan bütün günahların affoldu deniyordu”, şeklinde hâlini ifade eder. Görüldüğü gibi marifet ehli için Hakk'ı unutup gaflete ve beşeriyetine dalmak, büyük gûnahtır.

Soru-21. Ülü'l-emre itaat meselesinde görüşleriniz nelerdir? Nisa sûresi, 59. âyetinde “Ey iman edenler, Allah’a, resûlüne ve içinizden olan ülü'l-emre itaat edin.” Bahsi geçen ülü'l-emr kimdir?

Cevap-21. Genelde bilindiği gibi ülü'l-emr, emir sahipleri yani makam sahipleri idareciler olarak bilinir ve zahiren de doğrudur. Ancak diğer yönden bakıldığı zaman ülü'l-emr iş sahipleri yani işi yapanlar demektir. Yani hizmet ehli olanlardır, hizmet alanlar değildir.

Şeriat mertebesinde ülü'l-emr, başta olan idarecilerdir. Zahiren bütün bâtinî mertebelerde olanların hepsi, genel uyum ile bunlara uyması lazımdır. Ancak bunlar da o topluluğun içinden çıkan ülü'l-emr olmalıdır.

Tarikat mertebesinde ülü'l-emr, o sahanın başında olanlardır, şeriat mertebesine uyduğu süre içinde tâbi olunur, ancak şeriat mertebesi tatbikatları yoksa uyulmaz.

Hakikat mertebesinin ülü'l-emri âriflerdir. Bunlar kendilerini bulan ve bilen kimselerdir. Şeriat mertebesinden ayrılmamışlar ise kendilerine uyulur, aksi halde uyulmaz. Diğer taraftan hakikat mertebesinde kişinin “Rabb-i hâssı” hangi esmâ-i ilâhiye ise onun ülü'l-emri o ism-i hâssıdır.

Marifet mertebesinde ise ülü'l-emr, ârif billâhlardır. Kendilerini ve Hakk’ı bilen ve bulan kimselerdir. Hallerini değiştirmeyip şeriat-ı Muhammediyyeyi takib ettikleri sürece kendilerine uyulur, aksi halde uyulması gerekmez.

Ayrıca gerçek mânâda ülü'l-emr, Kur’ân’dır. Sonra da Peygamber Efendimizdir, daha sonra da kâmil insanlardır. Diğer yönü ile ise ülü'l-emr kişinin kendi varlığında olan, “Şah damarından daha yakınız.”⁴⁷⁸ hükmüdür. Bu hakikati idrak eden kişinin kendinde bulunan bütün isim ve sıfatlarının “Allah” ism-i câmisine uyarak hareket etmesi ile onun ülü'l-emri, Allah’tır ki uyulacak en üst ülü'l-emr bu mertebedir ve bunlar aynı zamanda “Allah” ismi câmisine ulaştıracak olan “Ülül-elbâb” tır (kapı sahipleri). İsimler kapılarının sahipleridir ve sâlikleri kendilerine uygun isim kapılarından zâtın gönül sarayına doğru yönlendirirler. Bu işlerin sahipleri yani çalışanlarıdır.

Soru-22. Halvetin manası nedir? Sizin halvet kavramına yüklediğiniz farklı bir anlam var mı? Mesela Kuşadalı İbrahim Halvetî Hazretleri tekkesi yanınca veya yanmaya

⁴⁷⁸ Kaf, 50/16.

başlayınca: “Artık bütün dünya halvethâne ve tekkedir” veya “Haydi çıkalım, elhamdülillâh merasimden kurtulduk” dediği nakledilmektedir.

Cevap-22. Halvet, yalnızlık, tek başına kalmak, tenhaya çekilme, gizlilik gibi anlamlara gelir. Bâtınî yönden manası ise, halktan uzaklaşıp Hakk’a yönelmektir. Ancak her aklına esenin bu tatbikatı yalnız başına yapmaya karar vermesi, bir yere kapanıp orada belirli süreler içinde yaşamayı denemesi, oldukça tehlikelidir.

Sâlik, yolunda oldukça ilerledikten sonra kendini daha iyi kontrol etmek ve nefsinin dış bağlantılardan kurtarabilmek için uygun bir yerde, uygun bir zamanda bağlı olduğu yerin izni ile girmesi neticesinde fayda sağlanacağı umulur. Ancak oldukça zor ve tehlikeli bir uygulamadır. Sûretâ Hak’tan gözüken bazı tecelliler olur. Onları oluşturan süflî varlıklardır, kişiyi aldatırlar ve kendisini çok yüksek makamlara ulaşmış gibi gösterirler. Halvette olan kişinin bunları ayıracak idrak ve irfanîyeti yoksa ve ayrıca duygusallığı da fazla ise aldanması çok kolay olur. Bu yönü ile halvet tehlikelidir.

Ancak daha baştan beri sâlikin almış olduğu gerçek irfânî bilgi, eğitim ve kıyaslarla ve de kendini bilip tanıyarak halvete girilirse oradan büyük feyizlerle çıkılması mümkündür. Bu bilgi ve yaşantıya sahip olanlara süflî güçler bir şey yapamazlar. Bu halvete “vahdette vahdet halveti” denebilir.

Ehlûllahtan bir kimse, sünnet ve farzı tarif ederken şöyle ifade etmiştir: “Sünnet halktan uzaklaşma, farz ise Allah’la olmaktır.” Genel mânâda sünnet halktan uzaklaşma, “Rasûlullah ile halvette” olmaktır. Farz ise Allah’la olmaktır, bu ise “Halvetullâhtır”.

Halvetullah’ın iki yönü vardır. Biri bir mekân içinde halktan uzak olarak yalnız başına belirli bir süre yaşamaktır. Aslı kırk gündür, ancak kişinin vakti ne kadar güne izin verebiliyor ise o kadar kalması kendisi için hayırlıdır. Daha ilerideki yaşam sürelerinde, vakti daha uygun olduğu zamanlarda kırk gün veya birçok kırk gün üst üste yapabilir.

Diğer yönü ise halk arasında Hakk’la olmaktır, sûreti ile halkın arasında hakîkatinde ise Hak iledir. Bu da “Kesrette vahdet halvetidir”, hepsinden üstün olan da budur. Mekâna da ihtiyaç yoktur. Çünkü bu kimseler halkta, Hakk’ı müşahade etmiş olduklarından onların özlerinde olan Hak ile ünsiyet ettiklerinden, zaten bütün ömürleri boyunca halk diye bir şey görmediklerinden ve Hak ile olduklarından kesintisiz bir halvet halindedirler.

Bir gün Hak ehlinden birine yalnız başına, hânesinde oturduğu sırada bir misafir gelir. Misafiri içeri alıp oturmaya başladıklarında gelen misafir, neden böyle yalnız başına oturduğunu sorunca, cevaben “Ben yalnız değildim, sen geldin yalnız kaldım.” demiştir. Görüldüğü gibi bu anlayış ve yaşam, “Vahdette vahdet halveti” anlayışıdır. Daha henüz halkı halk görmekten kurtulamamıştır. Yani misafir gelince kesrete düşmüştür.

Başka bir ölçüyü ise Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin yaşanmış halinden bir misalle vermeye çalışalım. İfade edildiğine göre, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin, “Otuz yıl var ki ben halk ile ünsiyet etmekteyim, halk beni kendileri ile ünsiyet ettiğimi zannederler. Halbuki ben Hak ile ünsiyet etmekteyim.” buyurur. İşte bu yaşantı da “Kesrette vahdet halveti”dir. Halkı görmeyip, her mekân ve her zuhurda ve her yerde Hakk’ı müşahade etmektir. Bu yaşam ise kesretsiz vahdettir. Bu makamda halk tamamen ortadan kalkmıştır.

Bununla birlikte diğer bir halvet daha vardır ki o da hem halkı Hak hem de Hakk’ı Hak olarak görmektir. Ancak halk, halk mevkiinde görüldüğü zaman, halkın hakîkati itibari ile Hakk’ın zuhurları ve sûretlerinden ibaret olduğunun bilincine ulaşılması gerekmektedir. Halk ve Hak kendi aslî mertebelerinde, kendi haklarını almış olarak görüldüğünde, bu halvetin ismine de her mertebede “Şuhûdî halvet” diyebiliriz. Her mertebe vahdetteki hakkını almış, iç dış diye bir husus kalmamış olmaktadır.

Bahsi geçen halvet anlayışları âfâkî mânâda olan halvet anlayışlarıdır. Diğer bir halvet anlayışı ise “Enfüsî halvet”tir. Yani kişinin kendi varlığında, beden mülkünün halvetidir. Bu da iki özelliklidir.

Birincisi kişinin vitriyyeti ile kendi beden mülkünde, tek varlık ve tek can olarak, Hakk’ın varlığında Hakk’la Hak olarak kalmasıdır. Kendinde, kendine ait bir şeyin olmadığını anladığında, kendi kendinde, “Vitriyyet gönül halveti”ndedir.

İkincisi ise, ferdiyyeti ile kendi beden mülkünde bütün âlemler bütünlüğünde, tek ruh, tek can ve tek nur olarak bu hali idrak edip yaşamaktır. Âlemde kendinden başkasını görememektir. Ancak bu yaşantı sadece kişiye ve iç bünyesine göre olan bir yaşantı anlayışıdır, dışarıdan herhangi bir kişinin bu hali kabullenmesi mümkün değildir. Çünkü herkesin bu âlemde yaşam hakkı vardır. Bu husus kişinin sadece kendi enfüsünde olan bir yaşam ve anlayış halidir. Bu halin yaşantısı olan Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin sözleri bu halin delillerindendir.

“Cübbemin içinde Allah’dan gayri yok!”, “İki âlemde de gayrım var mı ki?” gibi benzer ârif ifadelerinde, bütün varlık tek olarak müşahede edilir. Başka bir varlık söz konusu olmadığından, tek olma hali de halvet olduğundan, bu tür idrak ve anlayışta olan kişilerdeki hâl, “Ferdîyet gönül halveti”dir, diyebiliriz. Bu tür anlayışlara başlangıçta tekke, dergâh gibi mekânlar lazım ise de daha sonra, “Dergâhlar kapansa ne gam, cihan dergâhtır” hükmü ile mekâna gerek kalmaz. Çünkü o kişi kendi varlığında zaten mekânların mekânı olmuştur.

Bu arada küçük bir kelime değerlendirmesi de yapalım. Halvet, “Hakîkatî üzere hallet ve kendine bütün bunları hâl et.” diye de açıklanabilir.

Soru-23. Size göre tasavvuf nedir? Çok farklı tasavvuf tarifleri var, size göre tasavvufun öne çıkan en önemli özelliği nedir? Felsefe ile farkını gözeterek cevaplar mısınız?

Cevap-23. Tasavvuf, gerçekten de birçok kişi tarafından gayet güzel ifadelerle izah edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan hatırımda kalan ancak kimin tarafından söylenmiş olduğunu hatırlayamadığım, birkaç cümleyi belirteyim. Mesela, tasavvuf; davayı terk, mânâyı gizlemektir diye ifade edilmiştir. Bir diğeri ise tasavvuf, ateş-i aşkla suzan olmaya derler. Tasavvuf, gönül tahtına sultan olmaya derler. Tasavvuf, Hakk’ın esrarına hayran olmaya derler. Tasavvuf, cümle âlem cisminde can olmaya derler. Daha birçok şekilde çok güzel olarak tarifler ifade edilmiştir.

Bence bu sahanın iki bölümü vardır. Biri duygusal, muhabbetli ve aşk konuları ile ilgili olan kısmıdır. Diğeri ise irfânî, ilmî ve ilâhî olan yönüdür. Tasavvufun öne çıkan en önemli özelliği, ilâhî hakikatleri Allah’ımızın kendi lisanı ile kendinin hakikatlerini gerek âyet-i kerîmeler gerek hadîs-i kudsîleri ile bizlere beşer aklının karışmadığı kendi safiyeti içinde kendisinin bildirmesidir.

Tasavvuf, Allah ile kulunun mertebelerini açık olarak bildiren ilâhî ilmin ismidir. Tasavvuf, kulu ile rabbi arasında olan birlikteliği bildiren ilâhî bir anlatış ve kulu tarafından anlayıştır. Tasavvuf, kul (abd) hakikatinin ne olduğunu gerçeği ile anlatan bir ilâhî bilgi sistemidir. Tasavvuf, “Ente (sen)” nin, “Ene (ben)” olduğunu anlatan ilâhî bir benlik eğitimidir. Tasavvuf, kişiye kişilik hakikatini tanıtan sahanın adıdır. Tasavvuf, bütün ilimlerin ana kaynağıdır. Bendenize ait olan bunlar gibi daha birçok tarifler yapılabilir bunlarla yetinmiş olalım.

Üzerinde “Tasavvuf” yazan kitapların büyük bir çoğunluğunun tasavvufu hiçbir ilgisi yoktur. İçinde birkaç dinî hikâye ve fikhî bilgiler olan kitaplar tasavvuf kitabı değil, ilmihal kitaplarıdır. Ancak bu sahada kelime taklitçiliği olabildiğinden belki iyi niyet ile üzerlerine tasavvuf kelimesi de yazılmaktadır.

Gerçek tasavvuf kitapları, ancak Hak’ın zâtından ve zâtî bilgilerden oluşan mevzuların yer aldığı kitaplardır. Bunun dışındaki kitaplar ise nasihat, iyi ahlâk ve menkıbe kitaplarıdır.

Bazı kitaplarda tasavvuf felsefesi, Mevlânâ’nın felsefesi veya İbnü’l-Arabî felsefesi gibi bazı ifadeler görülmektedir ki bu ifadeler tümünden yanlıştır. Çünkü tasavvuf ve felsefe arasında kıyas kabul edilmeyecek ayrılıklar vardır. Çünkü tasavvuf ilâhî, felsefe ise beşerî kaynaklıdır. Tasavvufun kaynağı “Akl-ı küll”, felsefenin kaynağı ise beşerî olan “Akl-ı cüz”dür. İkisinin arasında kıyas kabul edilemeyecek kadar büyük fark vardır.

Tasavvuf, biz Müslümanların Allah (c.c.) tarafından, zâtından zâtını bildiren bilgi ve yaşam sistemleridir. Felsefe ise batı kaynaklı nefsi, akl-ı cüzün ürettiği hayal ve vehmin düzenlemeye çalıştığı, Hak indinde geçerli olmayan bir sistemdir. Ancak içinden bazı konuları hakkında, ahlâki mânada istifade edilebilir. Ama Hakk’ın indinde geçerli bir yönü yoktur.

Felsefe, Yunanca’da “Bilgelik sevgisi, hikmet arayışı ve bir düşünce faaliyeti” olarak belirtiliyor. Bu ifadelerden de kolayca anlaşılabileceği üzere kendi varlığında kendine ait bir sisteminin olmadığı ve bir beşerî araştırma ve tavsiye sistemi olduğu açık olarak görülmektedir. Tasavvuf ise Allah’ın (c.c.) kendi varlığı ve kendi ilâhî sistemi içinde kendini, âlemi ve insanı tanıtan hazır oluşturulmuş bir bilgi bütünlüğüdür. Felsefe beşerî kaynaklı arayış yolunda olan ve kendine ait mutlak bir sistemi olmayan düşünce tarzıdır. Tasavvuf ise oluşturulmuş ilâhî bilgilere talip olanlara dağıtma yeri ve kaynağıdır.

Soru-24. İlimler tasnifi yapsanız, hangi ilimleri, nasıl sıraya koyardınız? Gazali, “Bir şehre bir kalamcı yeter” diyor. İbnü’l-Arabî Hazretleri de onu destekler. Bu sözü de değerlendirir misiniz?

Cevap-24. İlim tasnifinde ben tasavvufu birinci sıraya alırdım. Çünkü tasavvuf bütün ilimlerin kaynağıdır ve mevzuu insandır. Mevzuu insan olan her şeyin bir önceliği olmalıdır. Daha sonra da Arapça ve tefsir derslerini sıraya alırdım. Çünkü tasavvufun daha iyi anlaşılması için Arapçaya oradan da “Rabça” ya çok ihtiyaç vardır. Gerçek tasavvuf

insana, insanı ve insandaki ilâhî tecelliyi öğretir. Bu sahanın üstünde insan için dünya ve ahiret yaşantısında daha ileri bir ilim düşünülemez. Diğer bilimleri de sırası ile yerlerine ilave ederdim.

Soru-25. İbnü'l-Arabî Hazretleri ve Abdülkerîm el-Cîlî Hazretleri ilim, irade, kudret, yaratma gibi bazı konularda farklı görüşler serdediyor. Bu nasıl oluyor? Yani aynı kaynaktan bilgi aldığını söyleyen iki sûfî, nasıl oluyor da keşfe dayandıklarını söyledikleri halde farklı görüş belirtiyorlar?

Cevap-25. Bu husus bahsi geçen her iki zât-ı muhterem hakkında da çok uzun bir araştırma gerektiren konudur. Evvela hangi farkların olduğunu tespit edip ondan sonra onların üzerinde bir fikir yürütmek mümkün olur. Benim de haklarında bu derece derin araştırmam olmadığı için bu yüzden haklarında fazla bir şey diyemeyeceğim. Aslında aralarında bir mesele hakkında herhangi bir fikir ayrılığı gibi husus varsa, ikisi de aynı kaynaktan bu kanaatlerini aldıklarını söylüyorlarsa, kendileri tarafından mutlaka bunların bir izahları vardır.

Belki kendi anladıkları sahayı kendileri yönünden ve bulundukları mertebeleri itibari ile o bakış açısından baktıkları için kendilerine göre kendi doğrularını ifade etmiş olurlar. Bunları okuyanlar da kendi bakış açılarına göre değerlendirme yaptıklarından, belki kendilerine ihtilâf olarak görülebilir. Aslında belki ihtilâf konusu yoktur, okuyanların ve dinleyenlerin ön yargı ve anlayışlarına göre ihtilâflı konularmış gibi zannedilebilir.

Yaratma konusuna dikkat çekmeye çalışayım. Bu kelimeyi, “Şeriat ve zahirî tarikat” mertebelerinde olanların ön yargı ve şartlanılmış anlayışları ile kullanmalarında sorun yoktur. Çünkü bu sahanın Hak’a bakış mertebesi tenzîhî bir bakıştır ve ötelede olan bir Allah anlayışı vardır. Ötelede, tenzihte olan bir Allah bu âlemleri yoktan var edip yaratmıştır, bu durumda ve anlayışta zaten sorun yoktur. Ancak hayata ve âlemlere “Hakikat” mertebesinden bakmaya başlandığı zaman yaratma ve yoktan ver etme anlayışının yavaş yavaş değişmesi lazım gelir. Çünkü aslında gerçekten de bu âlemde yaratma diye bir şeyin olması mümkün değildir. Şeriat ve tarikat mertebesinde kullanılan “yaratma” sözcüğü ile ifade edilmeye çalışan halin aslı hakikat ve marifet mertebesi anlayışı ile zuhur ve tecellidir.

Ârifler kâmûs-ı aşk (Aşk kitabı sözlüğünden) yaratma kelimesi ve anlamını kaldırıp yerine “Zuhur ve tecelli” anlayış ifadesini ve kelimelerini koymuşlardır. Arada ne

fark vardır diye sorulursa çok büyük fark olduğu açıktır. Yaratmanın izahında yoktan var etme tâbiri kullanılır. Böyle bir şeyin düşüncesi ise Allah’a hâşâ noksanlık isnadı gibi bir hüküm olur, böyle birşey de mümkün değildir. Allah’a (c.c.) noksanlık izâfe edilemez.

Yaratma, yoktan var etme anlamındaki kelimenin mânâsının tatbikatı mümkün değildir. Yoktan var etmenin oluşması için en az iki üç Allah’a ihtiyaç olduğu kolayca anlaşılır. Yok zaten yoktur, yoktan bir varlık ortaya çıkmaz. O halde yoktan var etme diye birşey de söz konusu olamaz.

Farz-ı muhâl, olmayacak bir şeydir ama bizim Allah’ımızın dışında bazı Allah’lar olsa ve o Allah’larda, bizim Allah’ımızda olmayan bir saha ve malzeme olsa, bizim Allah’ımız kendinde olmayan o malzeme ile bir şeyler üretilip kendi kullarına sunsa, işte ancak böyle bir tatbikat yoktan var etme olabilir ki böyle birşey de söz konusu değildir. O halde yoktan var etme, yaratma kelime ve anlayışını hakikat ve marifet mertebelerinde kullanmak mümkün değildir. Yerine zuhur ve tecelli kelimelerini ve anlayışını mutlak mânâda getirmek lazım gelmektedir.

Bir kimse kendi anlayışının hakikat ve marifet mertebesinden olduğunu söylediği halde yine de yaratma kelimesini sözlerinde veya yazılarında kullanıyor ise bu sahadan haberinin olmadığı anlaşılmış olur. Bu bilinçte olup, dinleyenlerinin veya okuyanların indinde tepki çekmemek anlayışı ile yaratma kelimesini kullanması mâzur sayılabilir.

Bu âlemde iki türlü yokluk tarifi vardır. Biri “İzâfî yokluk”, diğeri ise “Mutlak yokluk”tur. Ancak mutlak yokluk diye bir saha ve anlayış yoktur. Böyle bir şeyin veya sahanın olması için o sahanın başka bir varlığa veya Allah’a ait olması lazım gelmektedir ki böyle bir şey söz konusu değildir. O halde mutlak yokluk sadece bir tarif ve anlatımdır.

İzâfî yokluk ise aslında mutlak varlıktır. Ancak daha henüz zuhura çıkma vakti gelmediğinden ademde, izâfî yokluktadır. Vakti gelince tecelli ve zuhur edecek, görünen varlık hükmünde olacaktır. Bir çekirdeğin içindeki, o çekirdeğin hakikati olan meyvesinin veya diğer bitkisinin olması gibi. Herhangi bir çekirdeğe veya fidana baktığımız zaman o fidanın veya çekirdeğin içindeki varlıkları o anda görmemiz mümkün değildir. Ancak onları uygun bir toprağa diktiğimiz zaman üzerinden belirli bir müddet geçmeye başladığında ve zamanı da gelmeye başladığında çekirdeğin özünde olan kabiliyeti istikametinde, o çekirdek veya fide yavaş yavaş canlanmaya, harekete geçmeye ve büyümeye başlar. Sonra kendi kemâline kadar ulaşır. İşte bu süreç mutlak yokluktan değil

izâfî yokluktan meydana gelir, bunun ismine de yaratma denmez. O varlığın kendi hakîkati üzere olan izâfî yokluktan, görünür varlığa çıkmasıdır. Bu ise yaratma değil zuhur ve tecellidir.

Bu âlemde zuhurda olan ne varsa, hepsi bu sistem içinde izâfî yokluktan görünüp, yine izâfî varlığa dönüşmüştür. Bu varlıkların ortaya çıkmaları da mutlak bir ortaya çıkış ve görünüş değildir. Çünkü belirli bir müddet sonra bu âlemde ne varsa hepsinin bir eceli, sonu vardır. Çünkü belirli bir süre de başlangıcı vardır. Bu sebeple âlemin varlığında Allah'ın varlığından başka da hiçbir şey yoktur. Bu âlemin her zerresi izâfî varlıklarla donatılmıştır. Asılları ise Hak'ın varlığından başka bir şey değildir. Bu yönüyle dahi bakıldığında bu âlemde yokluk veya yoktan var etme diye bir şey söz konusu değildir. “Lâ ilâhe illâllah” hükmünün gerçek mânâsı da budur. Âlemde Allah'tan başka bir şey yoktur.

Soru-26. Vahdet-i şuhûd görüşünü benimseyen İmâm-ı Rabbânî Hazretleri size göre hangi konularda yanıldı veya yanıldı kelimesi nezaketsizlik olduysa hangi konularda İbnü'l-Arabî Hazretlerini anlamadı?

Cevap-26. Bu soru hakkında fazla bir değerlendirme yapmak istemem. Çünkü bahsi geçen mübarek kimselerin tefekkür sahasında etkilerinin oldukça çok olduğu bilinen bir gerçektir.

Yine de soruyu kısmen de olsa, cevapsız bırakmamak için haddimi de aşmamak üzere kendi değerlendirmelerim içinde birkaç kelâm ile ifade etmek isterim. İmâm-ı Rabbânî'nin bir zamanlar “Mektûbât-ı Rabbâniyye” isimli kitabını okumaya başlamış idim. Epey okuduktan sonra içimde şöyle bir kanaat oluşmaya başladı: Kaynağını hatırlayamadığım bir yerde, İmâm-ı Rabbânî'nin, İbnü'l-Arabî'den daha yüksek bir mevkie olduğu ve İbnü'l-Arabî'nin esmâ âleminden geri dönüp seyrini bu kısa sahada yaptığını, İmâm-ı Rabbânî'nin ise bütün mertebeleri kat edip ondan daha yukarılara çıktığı, dolayısıyla İmâm-ı Rabbani'nin kendisinden daha yüksek bir mertebeye sahip olduğu anlayışı ile ifade edilmekteydi.

Ben daha sonraları Fusûsu-l-hikem'i de okudum ve üzerinde oldukça ciddi çalışmalarım da oldu. O zaman şuhûden, hakîkatin yukarıda bahsedildiğinin tam tersi olduğunu gördüm. Bu durumu kendi idrak ve anlayışım içinde müşahade etmiş oldum, o da şu idi: Ancak bunlar benim kendi indi kanaatlerimdir. Genel bir kanı ve anlayış değildir ve sorulduğu için özetle bahsetmeye çalışıyorum, bu husus ilmî kanaat gerektiren genel bir

yargı değildir. Aslında ben bu tür karşılaştırmalara da girmek istemem, bu hususlar bir muhabbet ve meşreb meselesidir. Pek kıyas yapma sahası da değildir.

Mektûbât-ı Rabbâniyye'yi kısmen okuduktan sonra onun üzerinde bende oluşan kanaat, yukarıda kendisi hakkında belirtilen halin tam tersi üzere olduğu hasıl olmuştu. Bahsi geçen kitabın içindeki genel kanı ve ifadelere göre Mektûbâtın içinde esmâ âleminde yaşanan bir seyirden bahsedildiği açık olarak gözükiyordu, yani sıfat ve zat mertebesi itibari ile konular yok idi ve daha ziyade beşerî kulluk mertebesinin daha öne çıktığı mevzulardan bahsediliyor idi.

Fusûsu-l-hikem'de ise ilâhiyât mertebesinden başka birşey yoktur. Sadece marifetullahtan bahsedilir. Bu sahalardan yola çıkarak, ismi de üzerinde olan, "İmâm-ı Rabbânî" ki rubûbiyyet mertebesini ifade eder, imamlığı bu sahaya kadardır. Buradan dönüş yapmıştır ve bu sahanın âlimi, önderidir, diyebilirim.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî ise eserlerinden açıkça anlaşıldığı üzere, "İmâm-ı İlâhî" dir ve her türlü zâtî hakikatleri müşahade edip tâliplilerine açık olarak bildirmiştir. Zâtî bir seyr yapıp beka billâh hakikatiyle hayatını ârif billâh olarak sürdürmüştür.

"Vahdet-i şuhûd ve Vahdet-i vücûd" tâbirleri bunları anlamaya çalışanlar için her ne kadar değişik konular ise de birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Birbirlerinden ayırmak doğru değildir. "Vahdet-i vücûd" isminden de açık olarak anlaşıldığı gibi "Âlemler vücûdunun birliği", "Vahdet-i şuhûd" ise âlemler vücûdunun içinde, bünyesinde ne varsa şeksiz şüphesiz her şeyin Hak ve Hakk'a ait olduğunun gerçek ve müşahedeli bir idrak ve anlayış olarak görülüp bilinmesi ve yaşanmasıdır. Bu tâbirler ve diğer benzeri tarifler nazarî bir anlayışla müşahade edilecek konular değildir. Ancak ehlinden alınacak gerçekten çok güzel irfânî bir eğitim ile değerlendirilebilecek konulardır.

Bahsi geçen kimselerin hakkında hangisi üstündü konusundan ziyade hepsi kendi sahalarında kendi hakikatleri itibari ile kendi kemallerinde olan zevat-ı âlîler olarak düşünür ve böyle değerlendirmeler yaparsak herhalde daha iyi olur. Bunların hepsinin kendi sahalarında İslâmiyete ve insanlığa çok büyük faydaları olmuştur. Arkalarında bıraktıkları eserlerinden dolayı, her ikisinden de ve benzeri olan herkesten de Cenâb-ı Hak razı olsun.

Soru-27. Müzik aletleri hakkındaki görüşünüz nedir? Çünkü bazı tarikatlarda def dışında bütün müzik aletleri yasaklanmıştır.

Cevap-27. Bahsi geçen müzik konusu, oldukça nazik bir konudur. Bazı gruplar için müzik aletleri tamamen mahsurludur. Bazı gruplar içinse belli hususlar gözönünde bulundurularak bazı müzik âletlerinin kullanılabilceği yönünde görüş mevcuttur.

Bazı müzik aletlerinin kullanılması veya üflenmesi hakkında bunları kullanan grupların dayandıkları mesnetleri vardır. Bu hususta olur veya olmaz diye kesin bir hükme varmak, pek doğru olmasa gerektir. Hiçbir müzik aletinin kullanılmaması hakkında da o grupların kendilerine ait mesnetleri vardır. Bunlara saygı duymak gerekir.

Bu tür uygulamalar için kimsenin birbirini suçlamasına gerek yoktur. Hayata değişik yönlerden bakan değişik grupların, kendi anlayışları hakkında yapmış oldukları uygulamaları için, onları yanlış ve hakir görmekten çekinmeliyiz. Her türlü fikre, karşıya zarar vermediği sürece hürmet etmek insanın tabii hali olması gerekir.

Nusret Babam'dan dinlediğim bir hatırasını, mevzuu ile ilgili olmasından dolayı nakletmek isterim. Bilindiği gibi Nusret Babam gemiciydi ve eski yolcu gemilerinde geminin iâşe âmiri idi. Bir yaz gününün gecesi, gemide yolculuk esnasında yolcu olan bir saz heyeti de varmış. Bir ara bunlar meşk etmeye başlamışlar. Meşk devam ederken yolcuların içinden bir yolcu Nusret Babam'a, "Baş Efendi doğu mûsikisi mi daha güzeldir batı mûsikisi mi?" diye sorunca Nusret Babam, "Efendim gönülden gelen herşey güzeldir" diye cevap verdiğini bize bildirmişti.

Hız. Mevlânâ'ya bir gün "Namazda ağlamak namazı bozar mı?" diye sorulduğunda, o da "Ağlayana bağlıdır" demiştir. Yani dünyalık, nefsî bir şey için ağlamışsan, namazın bozulmuştur, yenilenmesi lazımdır. Eğer Hak aşkı ve muhabbeti ile ağlamışsan işte o namazın güzel namazlar hanesine yazılmıştır. Demekki bazı hususlar, tatbikatlar ve tahkikatlar vardır ve bunlar görecelidir. Mûsiki aletlerinden bazılarının kullanılması da görecelidir.

Genel olarak söylenen "Müzik ruhun gıdasıdır" sözü nefsî mânâda kullanılmaktadır. Aslında bu söz ilâhî mânâda doğrudur. Mûsikinin mertebeler arası geçişte tesiri vardır.

Şeriat mertebesinde durgunluk ve kuruluk olduğundan, nefsâniyete kayma olasılığı olduğundan, bu merteye itibari ile musiki aletlerini kullanmak mahsurludur. Çünkü nefsî benliği arttırır.

Şeriat mertebesinde tarikat mertebesine geçebilmek için, o sahada duygulara ihtiyaç vardır ki sâlike bir itiş ve gayret gelsin. İşte bu sahada zikirlerle ve eşliğinde bazı ritim ve mûsiki aletlerine ihtiyaç duyulabilir.

Tarikat mertebesinde hakikat mertebesine geçerken bu duygusallıktan geçilmesi lazım gelmektedir. Çünkü bu duygusallık beşer kaynaklıdır ve geçicidir. İlâhî duygusallık ise daha başka bir yapıda, nefsâniyyetsiz irfaniyyet ve ilmî duygusallıktır.

Marifet mertebesinde ise tamamen ilâhî ilim sahasına girilmiş olduğundan bunların hiçbirisi söz konusu olmaz.

Soru-28. Fusûsu'l-hikem'de Âdem fassında geçen, "İnsanı Allah'a, Allah'ı da insana ayna görmüş oldum." ifadesini nasıl anlamalıyız?

Cevap-28. "Ben gizli bir hazine idim"⁴⁷⁹ kutsî hadîsinde bahsedilen hususlar ile "Cenâb-ı Hak bilinmekliğini istedi" ifadesindeki bilinmeklik, görmek ve görülmek ile mümkündür. Görmek bir şuur ve müşahede halidir. Bu da bir şeyi tespit etmektir. Mahbub-ı ezeli, evvela kendi güzelliğini görecektir ve gösterecek bir mahalli meydana getirmek ve onun yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan sahayı, bu âlemleri halketti. Bu âlemler kemâle erince, sıra içine yerleştireceği habîbini halketmeye geldi. Bu aynı zamanda halife Âdem idi ve Bakara sûresi 31. âyetinde geçtiği gibi ona bütün isimlerini öğretti. Böylece bu mahal, isimlerinin seyir mekânı oldu. Âlemler ise fiillerinin seyir mekânı oldu.

Zaman ilerledi, İbrahimiyyet-hullet-dostluk makamı oluştu. Bu makam ise dostluğun seyir makamı oldu. Daha sonra Müseviyyet tenzih, İseviyyet teşbih, seyir makamı oldu. Daha sonra da Muhammediyyet yani habiblik makamı oluştu. Ve bu makama "Ahadiyyet" mertebesinde bağrına bir "Mim" ilâve ederek "Ahmed" ismini aldı, mi'rac ehli oldu ve huzuruna çıktı. Kur'ân'da yedi "Hâ Mîm" oldu daha sonra, "Bana bakan Hakk'ı görür" dedi ve nasıl muhteşem bir ayna olduğunu açık olarak gösterdi.

Ezelî var edici, âlemlerde fiillerini seyretmeye başladı. Âdem'de isimlerini seyretmeye başladı. "Müseviyyet ve İseviyyet" de tenzih ve teşbih hakikatlerini seyretti, "Ahmet Muhammed" de ise zatını seyretmeye başladı. Böylece, "Zâtî ilme Mustafa, esmâya Âdem'dir emin, mir'ât-ı Muhammed'den Hak görünür dâim." denmiştir.

⁴⁷⁹ Aclûnî, "Keşfü'l-hafâ", 132.

Kemâle ermiş olan “Muhammediyyet” mertebesi, ilk olarak Hakk’ın zâtının aynası olmuştur. Hakk’ın zâtı da onun aynası olmuştur ki birbirlerini, birbirlerinde seyir ederler. Bazen Hak zahir Mertebe-i Muhammediyyet bâtın olur, bazen de Muhammediyyet zâhir Hak bâtın olur. Bu âlemlerde onlardan başkasını görmek zaten mümkün değildir. “Onlardan” demekle onların iki olduğunu zannetmemek lazımdır. Bu husus, bir görünme ve görme sanatıdır. Bu makamlar aslında “Bir”in iki görünümünün tecelli ve yansımalarıdır. Kişinin bile kendisini görebilmesi için bir aynaya ihtiyacı vardır. Hâl ehlinden bir kişi bu makamda şöyle demiştir:

Yegâne vasıta ru’yet iken

Göremez kendini dîde bile.

Mahbûb-ı ezelî kendi güzelliğini seyretmeyi diledi. Kendisine Muhammediyyet makamını ayna yaptı, o makamda bu hakîkati açıklayarak, “Bana bakan Hakk’ı görür” buyurdu. Böylece Muhammed aynasında Hakk’ı görmeyen kişi, ya gaflet ehlidir veya elindeki değerın kıymetini bilmemektedir. Bu sahada söylenecek çok tarifler vardır, bir fikir vermesi bakımından bu kadarını yeterli görelim.

Soru-29. Kâlû Belâ’da ruhlarımızın belâ deyişini ve oradaki ilâhî mîsâkı nasıl açıklayabiliriz?

Cevap-29. Bu sorunun cevabını A’râf sûresinin 172. âyeti “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir.” merkezinde ve “Â’râf Sûresi” kitabımızın 203-205 sayfalarından bazı aktarmalarla açıklamaya çalışalım.

Tefsirlerde üzerinde ittifak olmamakla beraber genelinde bu hâdisenin ruhlar âleminde olduğu yazılıdır. Bazı tefsirlerde de bu âyetin dünyada tahakkuk ettiği yazılıdır.

“ذٰی” zaman ifâdesidir yâni kişiye hitaben senin hayatında öyle bir an gelecek ki o anı yakala ve tut, idrâk ederek onu yaşamına geçir, mânâsınadır. O insanda belirli gelişimler olacak ergenliğe ermiş olacak, “Hâlik” ismi onda tecelli edecek ki bu aşamalardan sonra bu âyetin hükümlerine tâbi olmaya başlasın.

Âyette, “Kendi nefisleri üzerine şâhit oldular” denilmektedir. Şehadet âlemi ise bu âlemdir. Ve insan ancak kendini tanımak sûretiyle nefesine şâhit olabilir. Seyrû sülûk yolundaki bütün çalışmaların yapılması lazımdır ki bizler bu âyeti dünyada idrâk edelim. Aksi halde lafını eder, üzerinde tartışır fakat yaşantısına kesinlikle ulaşamayız. Bunun için de ilk önce şuurlu birer varlık olarak âdemoğlu olduğumuzu idrâk etmeliyiz. Bu eğitim alınmadan da kişilerin kendi nefislerine şâhit olmaları mümkün değildir. Çünkü bu eğitim alınmadan kişi hayâlde yaşamaktadır ve kendi varlığını henüz ortaya getirmiş değildir.

Zürriyetlerini alması ki mânâ âleminde ortaya çıkmış bir zürriyet yoktur ancak şehâdet âleminde. Ancak bunun karşılığı bâtın olarak vardır, o ayrı. Mâkul olarak düşünüldüğünde şu anki bilincimiz ile bu sözden haberimiz yoktur ve bilinç ile verilmeyen bir sözden kim neden sorumlu tutulsun. İşte bu kadar açık olarak bu âyetin müşâhede yeri bu dünyadır. Hem Rabbimizi hem kendimizi hem de müşâhede bakımından burada şaheser bir ifâde vardır. Şu anda, bu âlemde, bu âyet yaşanmaktadır. Yoksa geçmiş veya gelecekte değil. Dünyadaki bu hakikatleri irfaniyyet ile idrâk edenler bu âyetin hakikatini yaşamış olurlar, diğerleri ise hayâlen bunları yaşıyorlar, yoksa bilinç ile değil.

Bu mertebe, vitriyyet mertebesinin hakikatidir. Kişi kendi nefsi üzerine şâhit olacak ve kendi varlığını hissedecek, daha sonra kendi varlığında Hakk’ın varlığından başka varlığın olmadığını idrâk edecek. İşte o anda hitap hemen geliyor, “Sen kendi nefsin üzerine şâhit oldun” ve o şâhit olduğun şey de “Senin Rabbin değil mi?”. Yâni sende, sen diye bir şey yok, aslında o sen zannettiğin şey de Rabbin olan “Ben”im, demektir. Bunun üzerine “Belâ” yani “Evet” dediler ve “Varlığımızdaki Hakk’ın varlığıdır” diyerek tasdik ettiler. Kul ve Rabb varlığının ne olduğu çok açık bir şekilde bu âyette belirtilmiştir. Bizim bundan haberimiz yoktu demememiz için, Cenâb-ı Hak “Bu dünya âleminde bu sırrı size açtık” diyor.

Bütün bu âlemde ne kadar varlık varsa beşeriyet yönünden bakıldığında eksiler ve artılar olarak şeriat hükmüne göre bir hukuk meydana getiriyor. Hakikat hükmüne göre ise Cenâb-ı Hak halkettiği her bir varlığa kendi rabb-i hâssları itibariyle “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” dedi. İşte bu rabb-i hâsslarının yâni kendilerinin idarecisi olan isimlerin tecellilerinin ihtiva ettiği mânâlar hangi yönde ise onlar da o yönde “Evet, Sen bizim rabbimizsin” dediler ve hepsi doğruyu söylemiş oldu. Şeriata göre biraz ters gibi gözükse

de bu durum aslında ters değildir, basamaklar teker teker çıkıldıkça bu hakikat anlaşılır, inkâr eden de cehâletinden inkâr eder.

Şehâdet âleminde zâhiren oluşan her şeyin bâtinen bir programı vardır. İşte az önceki cümle bu durumun bâtın hâlidir. Çünkü hiçbir varlığın kendi iradesiyle kendisini var edene isyan etmesi mümkün değildir. Göreceli olarak her bir kişinin rabb-i hâssları farklı olduğu için birine göre ötekinde sanki isyan varmış gibi gözükür. Fakat hiçbir varlık kendi rabb-i hâssına isyan edemez, çünkü salâhiyeti yoktur. Bu âlemleri ayakta tutan bu isimlerin zıtlığıdır, isimler tek yönlü faaliyet gösterirse bu âlemin sistemi çalışmaz. Örneğin “Mudil” isminin ihtiva ettiği mânâlar bu ismin hidâyetidir. Bu nedenle irfan ehli, kimse ile kavga etmez. Çünkü hepsinin zuhurunun ne olduğunu bilir ama kendisine bir saldırı geldiğinde kendini müdafaa eder. Çünkü kendisine saldıran esmâ-i ilâhîyyeye karşılık kendisindeki esmâ-i ilâhîyyeyi ortaya çıkarması gerekir. “Herşey kendi kemâlatı üzeredir” ve “Yayın eğriliği doğruluğundandır”. Çünkü yay eğer eğri olmaz, düz olur ise görevini gereği gibi yapamaz.

Soru-30. Resim, sinema ve Türk sanatlarına bakışınız nasıldır. Ayrıca hakkınızda bir sinema filmi çekilse nasıl bir şey olmasını istersiniz? Çekimde hangi kitap veya kitaplarınız merkeze alınmalı?

Cevap-30. Bahsedilen saha musavvir ve hayal isminin tecellisinde olan bir sahadır. Daha ziyade nefsaniyyete yatkın bir sahadır. Eğer Hak istikametinde, milli ve dini duyguları güçlendirilecek kurgular yapılırsa tabii ki çok etkili olacağı bellidir. Bu sahaya genelde hâkim olanların, kendi düşünce ve fikirlerini tanıtmaya ve yayma bakımından kitleler üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir.

Benim hakkımda böyle şey söz konusu olsa, her kitabımın başka bir hikâyesi vardır. Genelde birçoğundan film yapılabilir. Ancak ben, “İbretlik değmez dosyaları” ndan ibretlik yapımlar olabileceğini düşünüyorum. Çünkü bu seride, tasavvuf sahasının nasıl oldukça tehlikeli bir saha olduğu ve bu tehlikelerden nasıl korunmanın mümkün olacağı mesnetleri ile ifade edilmektedir.

Bilhassa “Bana şöyle bir bilgi geldi, şöyle bir tecelli oldu, bana zuhuratta şu emredildi ben de onu yaptım”, gibi hususlar gerçekten üzerinde çok durulması lazım gelen konulardır. Ne yazık ki hayal, vehim ve üç harfli varlıkların hiç kendilerini fark ettirmeden bu sahanın çok içine girmiş olduğu açık olarak anlaşılmaktadır. Saf ve temiz bazı insanların

bu hususta tecrübe ve ayırma ölçüleri yeterli olmadığı için, ne yazık ki bu tür hayâlî yönlendirmelere kapılıp, araştırıp, eleştirmeden, arkalarından gitmekte ve bunları takip ve tatbik etmektedirler. Neticede belki de bütün ahiret hayatlarını tehlikeye atmaktadırlar. Allah (c.c.) muhafaza buyursun.

Soru-31. Size göre velâyet, “Zuhur halini kadim haline dönüştürmektir”.⁴⁸⁰ Bu sözü açıklar mısınız Efendim?

Cevap-31. Hakîkati itibari ile insan varlığının “Kadîm ve hâdis” olması iki gerçek özelliğidir. Kadîm” hali ezeli olması, hâdis hali ise zuhuru itibari ile başlangıcı ve sonu olmasıdır. Kadîm halimiz a’yân-ı sâbitelerimiz yönündendir. A’yân-ı sâbitelerimiz ceal edilmemiş, sonradan yapılmış olmadığından ezelîdir. Bu a’yân-ı sâbitelerimizin zuhura çıkması için kişinin hakkında belirlenen sürede batin âlemi mertebelerinden geçerek dünya sahnesinde anne ve baba kanalıyla ortaya çıkması, zuhur halinin başlamasıdır. Neticede bu çıkışın bir sonu da olacaktır.

Bir kimse bu başlangıç ile sonuç arasında yaşadığı sürede kendi aslı olan kadîm haline ulaşamaz ise gurbette garip kalır. Ebedî olarak aslına ulaşamayacak olan bir gariplik içinde dünyasını terk eder ve berzah (kabir) denen bir mahalde yeniden dirilecek zamana kadar bekler. Daha sonra dünyadaki amelleri karşılığı olan cennet veya cehennemine gider.

Eğer bu dünya çarşısında aslını aramak için ehinden eğitim alıp daha bu dünyada iken aslına doğru gönül yolculuğuna çıkarsa, yavaş yavaş geldiği yollardan tekrar ileriye ve yukarıya doğru sefer yapmaya başlar. Kesildiği kamışlığa ulaşır, sıla-i rahimi de yapmış olur ve ezelden gelen kendi hakîkatine ulaşmış olur. Özetle belirtilen bu yoldan kişi tekrar beşeriyet perdelerinden arınmış olarak aslına “Rabbine dön”⁴⁸¹ hükmü ile Rabbine dönmüş olur. Böylece aslı olan kadîm haline daha bu dünyada iken ulaşmış olur. Aslında ulaştığı yer kendi hakîkatidir. Bu ise aynı zamanda Hakk’ın hakîkatidir. Bu haldeki kişide, aslında kendi diye bir varlık yoktur, hiç de olmamıştır. Kişi kendi zannı ile kendini var zannetmiştir.

Kişi kendine baktığı zaman yine de ortada bir varlık vardır. İşte o varlık, o kişinin ismi ile o kişinin hakîkati olan Hakk’tan başkası değildir. Bu hususu anlayıp idrak eden kişi, zuhur halini kadîm haline ulaştırmış olur ki arada hayâlî kişi kalmamış olduğundan

⁴⁸⁰ Necdet Ardıç Efendi ile 7 Nisan 2017 tarihinde Bursa’da yapılan mülakat.

⁴⁸¹ Fecr, 89/28.

sadece Hakk'ın varlığı ortada olduğundan, bu mahal aynı zamanda velâyet üzere hazırda ve zuhurda olan Hakk'ın “Veli” sûretlerinden bir sûrettir.

Evliyaullah bu hususu anlatırken bazı tarifler kullanmıştır: “Kadîm gelince hâdis (zuhur) hali gider, hâdis/zuhur hali beşeriyet gelince de kadîm hali gider” denmiştir. Aslında her iki halin de birlikte yaşanması mümkündür. Halkla ünsiyet ederken hâdis hali ile mukabelede bulunmak, Hak ile ünsiyet ederken de aslî hal olan kadîm hali ile muamelede bulunmak kemâl halidir.

Soru-32. Tekkelerin kapatılması konusunda görüşünüz nedir?

Cevap-32. Tekkelerin kapatılması zamanın şartlarında düşünülmüş ve uygulanmış bir karardır. Ancak bu karar çok ağır bir karardır. Islah edilme yoluna gidilebilirdi. Çünkü tekkeler çok önemli toplumsal faydaları olan kurumlardı. Zamanımızda ise açılması kesin gerekli değil belki ama açılabilir, zira açılırsa faydası da olabilir. Şu an var olan pek çok toplumsal sorun, tekkeler açık olsaydı, baştan engellenebilirdi. Mesela alevî-sünnî, Türk-Kürt sorunu gibi mezhepsel ve ırksal tartışmalar tekkeler açık olsa ülkemizde hiç yaşanmayabilirdi. Bilhassa gençlerin ahlâkî eğitimi bu kurumlarda gerçekleşebilirdi. Ayrıca tekkeler açık olsa, ehil olmayan şeyh kisvesi altındaki insanların gizli ve saklı olarak, tasavvuf adı altında yaptıkları yanlış işler, bir kontrol mekanizması ile engellenebilirdi. Eğer açılacaksa da tabii ki bu işin sahtelerinin ayrılması ve devlet imkanları dahilinde çok sıkı takip edilmeleri gerekmektedir. Tekkede şeyh olacak kişilerin kurulacak bir kurul tarafından imtihana tâbi tutularak seçilmesi, hatta belli bir eğitimden geçirilmesi gerekir. Her önüne gelen bir tekkenin başında bulunmamalıdır. Kurulacak olan bu kurulun da işin hakikatini ve marifetini bilen, ehil kişilerden oluşması gerekir.

Eğer tekkeler tekrar açılacaksa ilk önce Bektâşî tekkelerinden işe başlanmalıdır. Çünkü önce onlar kapatıldı, o yüzden önce işe ordan başlanmalıdır. Yalnız tekkelerde irfanî eğitim verilmeyip, tekkeler bir irfan ocağından çok kontrolsüzce dinî duyguların sömürüldüğü mekanlar olarak var olacaklarsa, bu işin kılık-kıyafet, saç-sakal gibi zâhirî boyutu öne çıkacaksa, hiç açılmasın daha iyidir.⁴⁸²

Soru-33. Sizce sigara içmenin hükmü nedir?

⁴⁸² Necdet Ardiç Efendi ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Cevap-33. Bir gece beni bir yere sohbete davet etmişlerdi. Burası davet eden kimselerin kendilerine ait olan kendi müntesiplerinin devam ettiği kahve idi. Sohbet esnasında dinleyenlerden birisi “Efendim sigara içmek haram mıdır helâl midir?” diye aynı soruyu sordu.

Ben de cevap olarak, “İçene bağlı” demiştim ve ilave etmiştim. Eğer kişi çoluk çocuğuna harcaması lazım gelen parayı sigaraya harcıyorsa, ona bu yüzden haramdır. Çünkü çoluk çocuğunun rızkını nefsi için çalmış olmaktadır. Hırsızlık ise haramdır. Eğer bir kimse çoluk çocuğunun rızkını hakkıyla ayırıyor ve ondan sonra kalanını sigaraya veriyor ise bu durumda vücuduna zarar verdiği için mekruhtur yani kötü bir kullanımdır.

Ben sigarayı haram mevkiinde kabul ederim. Bu sadece kendim için, kendim hakkında bir değerlendirmedir, kimseyi bağlamaz. Haramdır çünkü bedene ve dolayısı ile ruha verdiği ve yaptığı tahribat çok büyüktür. Beyne giden kılcal damarları tıkadığından kişinin aklî ve fikrî gelişimini önlemiş olur. Ayrıca konuşma, nefes alma ve bazı bağlantılı yerlerde, çok büyük tahribat yaptığı bilinen hususlardır. Sigara içen kişilerin ileri yaşlarında ne büyük sıkıntılarla boğuştuğu hepimizin yakınlarında gördüğü manzaradır.

Bir başka vahim neticesi, sigara içerek hasta olan bir kimsenin bütün sorumluluğu kendine aittir. Aslında hastalığının bütün giderleri kendine ödetilmesi lazımdır. Her birimizin verdiği vergilerden meydana gelen birikimi devletin, ülkeyi geliştirecek sahalara yatırması ve bunların mükelleflerine hizmet olarak geri dönmesi lazımdır. Bir kimsenin kendi nefsi keyfi için içtiği sigaradan hasta olduğunda o mükellefin parası, niçin o kişiye bakım ücreti olarak gitsin. İşte bu büyük bir haksızlıktır. Tabii ki normal bir şekilde kendini muhafaza eden, ancak takdir-i ilâhî neticesinde, kişinin elinde olmadan hastalanmasının tedavi ücretlerini mükellefler karşılar. Çünkü aynı husus hepsinde de olabilir. Hatta bu sosyal yardımlaşmadır, bunların tedavisi herkese helaldir. Ancak içki ve sigarayı, keyfi için kullanan kimsenin, tedavi giderleri bile haramdır. Çünkü onların üzerinde bütün mükelleflerin hakkı vardır.

“Bütün müskirler haramdır” hükmü ile zaten haram hükmündedir ancak bu bir anlayış meselesidir. Te’vil yolları vardır, kişinin vicdanına kalmış bir değerlendirmedir. Ne yazık ki bazı yanlış te’villerle nefis-i emmâre kendini temize çıkarmaya çalışıp, vicdanın sesini susturmaya çalışmaktadır.

Bir gece Manisa Kula'ya gitmek üzere, otobüse binip yola çıkmıştım. Yanımda da bir yolcu vardı. O zamanlar otobüslerde sigara içmek yasak değildi. Epey yol aldıktan sonra yanımdaki kişi cebinden bir sigara paketi çıkarıp, içinden bir tane alıp çakmağını da çakıp, yanan sigarayı, içine de çekerek içmeye başladıktan sonra, “Dervişin bir imanı bir de dumanı vardır” dedi. Nefsî bir zevk ile sigarası bitinceye kadar onu içmeye devam etti. Ben kendisiyle muhatap olup, bir şey demedim. Sadece sigarası bitinceye kadar, onun dumanından ben de azda olsa zehirlendim.

Böylece o kişinin sözlerinden bir derviş olduğu da anlaşılıyordu. Aradan birçok seneler geçmesine rağmen, bu hadiseyi unutmadım. Güya espriyle karışık kendini savunduğunu zannettiği sözlerinin, nasıl bir zavallılık olduğunun farkında bile değildi. Çünkü iki bölümden meydana gelen, “Dervişin bir imanı bir de dumanı vardır” cümlesi çelişkili bir cümledir. Gerçek mânada imanı olanın dumanı olmaz. Çünkü ikisi bir arada olmaz, olur diyenler olabilir ama benim kendi beden mülkümde olmaz. Derviş bir taraftan içini gönlünü temizleyecek, sonra da temizlediği yeri zehirle kirletecek. Varlığının içine işleyen o zehir yavaş yavaş onu da tamamen kirletip, hükmü altına almış olacaktır. Böylece ömrüne yazık olmuş olacaktır. Herkes kendinden sorumludur ve kim neyi, nasıl değerlendirir ise neticesine de kendi katlanacaktır.

“Dervişin bir imanı bir de aşk ateşinin dumanı vardır.” dersek daha doğru olur. Duman, aşk ateşinin dumanı olmalıdır. Hak'tan hayırlısı.⁴⁸³

⁴⁸³ Necdet Ardıç Efendi ile 14 Şubat 2017 tarihinde Tekirdağ'da ve 7 Nisan 2017'de Bursa'da yapılan mülakat; Necdet Ardıç tarafından terzibaba13@gmail.com adlı internet adresinden 17 Nisan 2017 tarihinde gönderilen e-posta.

SONUÇ

Sahih bir geleneğe tâbi olup bu geleneğin taşıyıcısı konumunda olan Terzi Baba lakabı ile meşhur Necdet Ardıç Efendi, İslam düşünce geleneğinin önemli bir şubesi olan tasavvuf kültürünün günümüz temsilcilerindendir. Tezimizde Necdet Ardıç Efendi'nin hayatı, eserleri ve tasavvufî anlayışı tanıtılmaya çalışılmıştır.

Tezin yazımı sürecinde, Ardıç'ın sayısı yüz yirmiyi bulan eserleri ve kırk yılı aşkın bir süredir yapmakta olduğu kayıtlı sohbetleri, kendi arşivinde bulunan belgeleri incelenmiş ve gerek kendisiyle gerek takipçileri ile mülakatlar yapılmış, Uşşâkî yolunun başlıca şahısları ve onların eserleri ile tasavvuf literatürüne ait diğer eserler dikkate alınmıştır. Tüm bu kaynaklardan elde edilen bilgilerden hareketle Necdet Ardıç'ın Uşşâkî kültürü içindeki konumu ve günümüz tasavvuf hareketleri ile kıyası yapıldığında renkli ve zengin bir kişiliği olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca halen hayatta olan bir şahsın tez konusu yapılması ülkemizde pek alışlagelen bir durum değildir. Birkaç örneği olmakla birlikte tezimiz bu hususta öncü bir örnek olabilir.

Necdet Ardıç, 1938 yılında çiftçi bir ailenin ortanca çocuğu olarak Tekirdağ'da dünyaya geldi. İlk öğrenimini Tekirdağ'da tamamladı ve ailesinin maddi durumu nedeniyle eğitimine devam edemedi. Genç yaşta terzi çıracı olarak çalışmaya başladı ve en iyi şekilde öğrenip yapmaya çalıştığı bayan terziliğinden elli beş yıl rızkını temin etti.

1953 yılı Necdet Ardıç'ın hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Mesleğini daha iyi öğrenmek için geldiği İstanbul'da, o yıl boyunca halası Rahmiye Hanım'ın evinde kaldı. Sonradan müridi olacak olan Hazmi Tura'nın müridi Nusret Tura, halasının eşi idi. Osmanlı'nın son dönem ders-i âmlarından Hazmi Tura'ya Nusret Tura vesilesiyle biat ederek tasavvufla tanışan Necdet Ardıç, mesnevi şârihi bu muhterem zatın vefatından sonra halifesi Nusret Tura ile mânevî yolculuğuna devam etti. Eserlerinden coşkun, ateşli ve aşık bir sûfî olduğu anlaşılan Nusret Tura, 1972 yılında Necdet Efendi'ye vekâleten halifelik görevini verdi. 1979 yılında dünyasını değiştirdi de Necdet Ardıç, bu yolu o zamandan itibaren asâleten halife olarak devam ettirmeye çalışmaktadır. Osmanlı'nın son döneminin sosyokültürel ortamını tecrübe etmiş olan Halvetî-Uşşâkî yolunun temsilcileri Hazmi Tura ve Nusret Tura'nın rehberliğinde Cumhuriyet sonrası Türkiye'sinde yetişen Necdet Efendi, bir mesnevihân ve Füsûs şârihi olarak şeriata bağlı bir vahdet-i vücud

takipçisi olarak tanımlanabilir. Necdet Ardıç, Nusret Tura'nın coşkulu aşkını ve Hazmi Tura'nın marifetini şahsında mezcetmiş biridir. Ancak onda aşkın coşkunluğu sükûnete erer. Bu yönüyle Ahmet Avni Konuk'u andırır. Tasavvuf dünyası içerisinde yeni bir düşünce sistemi ortaya koymaz. Ancak İbnü'l-Arabî-Mevlânâ veya Hazmi Tura-Nusret Tura senteziyle inşa ettiği gönül dünyasından taşanları “Gönülden esintiler” adını verdiği eserlerine ve sohbetlerine yansıtmaktadır.

Mağaradan çıkmak ve sarp yokuşu tırmanıp pek çok engeli aşarak sırlara vakıf olmak isteyen tâliplere kendince yol göstermektedir. Bir önder ve rehber olarak kırk yılı aşkın hizmet vermenin de ötesinde kafası karışık ve dünyevî dertlerinin altında ezilip bir çıkış yolu arayan modern insana, tasavvuf geleneğinin ruhunu üflemeye çalışan biridir. Tespitlerimize göre 1950 cumhuriyet sonrası Türkiye'si'nde, gayretli ve azimli çalışmaları neticesinde tasavvuf alanında yazdığı yüz yirmi kitap ile en velûd sûfilerden biridir. Ayrıca belli periyotlarla yaptığı sohbetleri internet üzerinden canlı yayınlayarak, bağlı bulunduğu geleneğin tüm dünyaya yayılmasına vesile olmaktadır. İlkokul mezunu bir terzinin irfânî düzeyi yüksek ürünler ortaya koyması, mensubu olduğu geleneğin ne kadar üretken ve bereketli bir yapıya hâiz olduğunun göstergesidir.

Bir kültürel yapıda, o kültürün taşıyıcılarından olan bazı şahıslar yaptıkları, yazdıkları ve söyledikleriyle ön plana çıkarlar. Necdet Ardıç Efendi, tasavvuf dünyası bünyesinde yepyeni ve de çok farklı bir görüş veya sistem ortaya koymaz. Ancak zengin müktesebatı, yazdıkları ve sohbetleri ile renkli bir kişilik olarak bağlı bulunduğu Uşşâkî kültürüne ve dolayısıyla tasavvuf kültürüne katkılar sunarak bir geleneği yaşatmaya çalışmaktadır. Orta Asya'dan neşet edip Anadolu'yu ve geniş bir coğrafyayı aydınlatan Uşşakıyye yolunda önemli bir şahıs olan Abdullah Salâhaddin-i Uşşâkî'nin günümüzdeki tezahürü gibidir. “Osmanlı'nın İbn-i Arabisi” denilen bu şahıs yolun diğer büyüklerinden farklı olarak canlı kitap yetiştirmekle beraber, yazdıkları ile de bu lakabı hak etmiş velûd bir sûfidir.

Necdet Efendi'nin yazılarında ve sohbetlerinde kullandığı dil, sâde ve akıcı olup, metin ve sohbet arasında âyet ve hadisleri serpiştirmesi, onun Kur'ân ve Sünnet çizgisinde olmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamak istediğini gösterir. Yazılarında ve sohbetlerinde, âyet ve hadisleri işârî yönden yorumlayarak birtakım tasavvufî ve irfânî sonuçlara varmaktadır. Yalnız onun manzum ve nesir türündeki yazıları dil hususunda

farklılık gösterir. Manzum şeklindeki yazıları gâyet sâde, akıcı ve herkesin anlayabileceği şekilde iken; nesir şeklindekiler belli bir irfânî düzeye ulaşmış, vahdet-i vücûd anlayışının bilgi alanına âşına olanların idrak edeceği bir dil özelliğine sahiptir. Tüm eserlerinde merkez konu ise “Vahdet-i vücûd” düşüncesidir. Yazmış olduğu eserlerin toplam sayısı 80 yıllık ömrüyle kıyaslanırsa, tasavvuf çevrelerince önemsenmesi gereken kişilerden birisidir.

Necdet Efendi’nin şâirlik yönü dikkate değerdir. İşlediği konular dikey bir anlam derinliğine sâhip olmasına rağmen, bu konuları şiirsel bir anlatımla ve basit bir şekilde yazması, takdire şayandır. Ayrıca daha çok mânevî ve irfânî meseleleri konu edinen tasavvufun, halk tarafından bazen tam olarak anlaşılamama durumunu tespit eden Necdet Efendi’nin, tasavvufî konuları öyküleme yoluyla da anlatmayı tercih etmiş olduğu görülür. Bir hikâye birçok yorum serisi kitapları buna örnek verilebilir.

Kur’ân’da yolculuk, ülü’l-azm peygamberler, ibretlik dosyalar serisi, seyahat ve şiir kitapları, sesli ve görüntülü olarak yıllarca kayda alınmış sohbetleri, tasavvuf kültürüne dair değişik eşya ve belgeleri içeren bireysel arşivi gibi yılların emeği pek çok ürünle bağlı olduğu kültürün ve geleneğin mirasına sahip çıkmak gibi bir misyonu yerine getirmektedir. Bilhassa tasavvuf yolunun tehlikelerini anlattığı “İbretlik dosyalar serisi” kitapları, Necdet Efendi’nin zamanımızın en çok suiistimal edilen konulardan birini işlemektedir. Dînî duyguları sömürülen ve “Allah ile aldatılan” insanların nelere dikkat etmesi gerektiği ve “Ben de bir zuhurat gördüm, bana da görev verildi” diyerek meydana çıkanların hangi konularda aldandıkları ve nasıl bir vebal altına girdikleri bu kitaplarda etraflıca anlatılır. Bu konuda söyledikleri, zamanımızın şartları gereği önemli denebilecek görüşleridir.

Her dervişinin yol almasında birebir ilgi gösterip, zuhurat yorumlamaları ve sorduğu sorularla bağlılarının idrak düzeylerini tespit ederek, mânevî gelişimlerini yakından takip eden Necdet Efendi, niceliğiyle övünen bazı tasavvufî oluşumlara karşıt olarak niteliğe önem veren biridir. Sorumluluk sahibi bir ârif ve aydın olarak, mânevî eğitimde yorulma ve gayretin, disiplinli ve ciddi bir çalışmanın gerekliliğini benimser. Günde en az on iki saat çalışarak, kendi gayret ve çalışması ile sevenlerine örnek teşkil eder.

Necdet Efendi, ele aldığı dînî ve tasavvufî bütün konularda tavizsiz bir ehl-i sünnet mensubudur. Her konuyu mutlaka bir âyet ve hadis ışığında işlemeye çalışır. Kur’ân ve sünnet çizgisinde, şeriatın zahirini ihmal etmeyen bir sûfî olması, günümüzün azımsanmayacak sayıdaki şer’î hükümlere laubali yaklaşan sözüm ona “Vahdet-i vücûd”çu bazı sûfî gruplarına karşı önemli bir örnek teşkil eder.

Allah’ın zâtı, esması, sıfatları, varlık mertebeleri, vahdet-i vücûd vb. konularda sadık bir İbnü’l-Arabî takipçisidir. Yine tasavvuf düşüncesinin önemli şahsiyetlerinden Hz. Mevlânâ, Abdülkerîm-i el-Cîlî, Abdülkadir-i Geylânî, Mahmud Şebüsterî gibi büyüklere eserlerinde ve sohbetlerinde sık sık göndermede bulunması onun düşünce zenginliğini gösterir.

Necdet Ardıç Efendi, irfânî derinliği yüksek pek çok tasavvuf eserini şerh etmekte ve ilgilileri ile ders olarak işlemektedir. Bunlar arasında İbnü’l-Arabî’nin Füsûsü’l-hikem, Hz. Mevlânâ’nın Mesnevî-i Şerîf, Abdülkerîm el-Cîlî’nin İnsân-ı Kâmil, Mahmud Şebüsterî’nin Gülşen-i Râz, Abdülkadir Geylânî’nin Gavsîye Risâlesi, Fahrüddîn Irâkî’nin Lemaât, Fahrüddîn Ali bin Hüseyin’in Reşahat adlı eserleri bulunmaktadır. Tespitlerimize göre şu an ülkemizde belli bir tasavvufî ekolü temsil edip, bu eserleri günümüzde okutan ve anlaşılması için bu kadar gayret gösteren başka bir sûfî şahsiyet yoktur. Çağımızda bunlar gibi anlaşılması ve açıklanması zor eserlerin, örgün eğitimde çok ilerleyememiş ve yıllarca terzilik yapmış biri tarafından ders konusu yapılması dikkat çekicidir. Dersi dinleyenlerin anlayabileceği şekilde anlatabilme kabiliyeti ise ayrı bir meziyet olsa gerektir.

Günümüz müslümanlarının İslam ve Allah anlayışının tenzîhî bir düzeyde olduğunu belirten Necdet Efendi, tasavvuf gruplarının çoğunun da bu düzeyde olduğunu üzümlere belirtir. Yıllar boyunca gerçek vahdet ehli insanlar aradığını, ancak çok nadir olarak karşılaştığını özellikle vurgular. Gerçek Muhammedî olmak için, veled-i kalbin doğumundan sonra gönül sahasında ciddi bir temizlik yapıp, ilim çocuklarını ve manevî askerleri çoğaltıp hakikat-i Muhammediye kaptanlığında, şeriat gemisiyle vahdet denizinde yol almak gerektiğini belirtir. Gerçek ümmet ve kul olmanın, yeni doğumlarla yeni tecellilere mazhar olup “Ana” gibi doğurgan ve muhabbetle hakikat-i Muhammedî üreticisi olmakla mümkün olacağını belirtir. Vahdet deryasının derinliklerinden inci-

mercan çıkartmak ve hakikatler kitabını okumak isteyenlere her daim elini uzatan birinin bulunacağını, ümitsizliğe gerek olmadığını savunur.

Âdemiyet hakikatlerini anlamadan, yapılmaya çalışılan mânevî yolculuğun sonuca ulaşamayacağını belirten Ardıç'a göre, insanın yeryüzünde zuhurundan tek maksat mârifeti elde etmesidir. Fakat ne yazık ki insanlardan pek çoğu bu gerçeği gözden kaçırmışlar.

Altı peygamber serisi kitaplarında belirttiği gibi, kişi hangi peygamberin hakikatini tecrübe edip yaşıyorsa, o peygamberin ümmetidir. Yani aslında kendini Muhammedî sanan Müslümanların çoğu gerçek anlamda tevhid-i zât hakikatlerini idrak edemedikleri için asıl anlamda Muhammedî değillerdir. Ayrıca ona göre gerçek bir Muhammedî, ülü'l-azm denilen bazı peygamberlerin idrak düzeylerinden çok daha yüksek bir noktada olur. Mesela tevhid-i zât hakikatlerini idrak eden bir Muhammedî, tevhid-i ef'âl mertebesinde bulunan Hz. İbrahim'den irfânî bilgi açısından daha geniş bir sahaya sahiptir. Çünkü seyir halinde olan hakikat-i Muhammediye, Muhammed ismiyle zuhur etmiş ve onun ümmeti de zâtî hakikatlere muhatap olmuştur. Diğer peygamberler ve kavimlerine ise, bu nasip olmamıştır.

Ona göre fikri açan zikir, aklın nurlanmasına ve ilâhî mârifete ulaşmaya aracılık eder. Her kim bu ilim ile diri olursa o kimse ölümsüzdür. Her şeyi kendi aklıyla kıyaslayan ve aklına yatmayanı reddeden kimseleri eleştiren Ardıç, bu noktada filozofların meşgul olduğu ilmi de faydasız görür. Onun düşüncesine göre bu ilimler, ölüm sonrası hayatında insana bir fayda sağlamaz. Zîra hepsi ilm-i kâldır, ilm-i hâl değildir.

Cehâletin giderilmesinin amacı, hakikatleri idrâk olmalıdır. Bunu sağlamayan ilim ise faydasızdır. Zira kişi, hangi idrak mertebesinde ölürse cennete gitse bile ona göre muamele görecektir. Cennette meyvelerle meşgul olmaktansa, zâtî hakikatleri daha bu dünyada iken idrak edip, zat cennetine girip, orada zâtî hakikatleri öğrenmeye devam etmelidir. Ardıç'ın tasavvufî eserleri şerh edip, sohbet konusu yapma faaliyetinde gözettiği amacı da budur.

Kişinin, düşüncelerini sürekli kontrol altında tutarak gafletten kaçınması gerektiğini savunan Ardıç, gerçek rabitanın sürekli Hak'la ilgili meselelerle meşgul olmak olduğunu, bunun da aslında Kur'ân ve hadislerin özünün açıklandığı tasavvuf

ehlinin eserlerinin okunup anlaşılmasından geçtiğini vurgular. Buna kendisi de riayet edip, bu eserleri okumakla kalmayarak, başka insanların faydasına sunulması için de aracılık etmektedir.

Necdet Efendi, “Şeriatta duygular vardır bilinmez. Tarıkatta duygular vardır bilinir ancak hâkim olunmaz. Hakîkatte duygular vardır, bilinir ve hâkim olunur. Mârifette ise duygular imha ve ihya edilir.” sözüyle de tasavvufun sadece beşerî duygusallık içinde kalmayıp, ilâhî duyguların ve mârifetin merkeze alınması gereken bir yapı olduğunu savunur. Sadece dînî musiki ve yapılan zikirlerle, duygusal birtakım haller yaşatan, ilim ve ırfandan uzak tasavvuf okullarının bir sonraki nesle pek bir şey bırakmadığı ve zamanla bu tip yolların kesildiği gerçeğini vurgular.

Eklemek gerekirse, hayatı boyunca insanlara faydalı olmak için yanında eşi Nüket Hanım’la beraber yaklaşık bir milyon kilometre yol giden ve on araba eskiten Necdet Ardıç Efendi, hiçbir maddî menfaat gözetmemiştir. Günümüzde yardımlaşma derneği yapılanması düzeyinde kalıp bunun ötesine geçemeyen, patronaja dayalı tasavvufî grup hegemonyasının ve bağlılarından aldığı maddi destekle otorite ve güç devşiren rusûm ehli şeyh tipolojisinin aksine, ırfâniyet ve tefekkürü önceleyen böyle birinin varlığı kıymetli bir durumdur.

Kısaca çerçevesini çizdiğimiz bu görüşler etrafında edindiğimiz kanaate göre Ardıç, şariat dairesinde kalmaya özen göstermiş, tevhid ehli bir şahsiyettir. Tabii ki sınırları belli olan yüksek lisans tezinde, ömrünü tasavvufî çalışmalara adanmış bir insanı tüm yönleriyle ve kâmil anlamda tanıtmak konusunda yetersiz kalınmış olunabilir. Ancak yine de bu tezin, ileride yapılacak araştırmalara katkı sağlayacak bir basamak olarak değerlendirilmesi en büyük dileğimizdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ACLÛNÎ, *Keşfü'l-Hafâ*, Kahire, Mektebetü'l-Kudsî, 1351.

AKİL Muhammed, *Felsefî Tasavvuf*, çev. Mustafa Kılıçlı, İstanbul: Birey Yayıncılık, 1998.

ARDIÇ Necdet, *Necdet Divanı-1*, Tekirdağ: y.y., 1988.

-----, *Hacc Divanı*, Tekirdağ: y.y., 1990.

-----, *Salat*, Tekirdağ: y.y., 1995.

-----, *Yehova Şahitleri ile Mülâkat*, Tekirdağ: y.y., 1997.

-----, *Âşıklar Yolunun Âdâbı*, Tekirdağ: y.y., 1998.

-----, *Kelime-i Tevhid*, Tekirdağ: y.y., 2001.

-----, *13 ve Hakikat-i İlâhiyye*, Tekirdağ: y.y., 2007.

-----, *Divan-3: Hazmi Tura, Nusret Tura, Necdet Ardiç: Terzi Baba Divanı*, Tekirdağ: y.y., 2007.

-----, *Kevkeb-Yıldız Kevakib- Yıldızlar-Kayan Yıldızlar*, Tekirdağ: y.y., 2008.

-----, *Hiz. Peygamber Efendimizi Rüüyada Görmek*, Tekirdağ: y.y., 2008.

-----, *İbretlik "Değmez" Dosyası*, Tekirdağ: y.y., 2009.

-----, *Hiz. Nuh-Neciyullah*, Tekirdağ: y.y., 2009.

-----, *Hiz. İbrahim-Halilullah*, Tekirdağ: y.y., 2010.

-----, *Bir Hikâye Birçok Yorum- Genç ve Kıymetli Elmas*, Tekirdağ: y.y., 2010.

-----, *Bir Zuhuratın Düşündürdükleri*, Tekirdağ: y.y., 2010.

-----, *Bir Hikâye Birçok Yorum: Bakara Dosyası- Bakara İnek Hikâyesi*, Tekirdağ: y.y., 2011.

-----, *Hayal Vadisinin Çıkmaz Sokakları*, Tekirdağ: y.y., 2011.

-----, *Bir Hikâye Birçok Yorum: Bir Ressam Hikâyesi*, Tekirdağ: y.y., 2012.

-----, *Ölüm Hakkında- Kıyam Et*, Tekirdağ: y.y., 2012.

-----, *Hiz. Musa Kelimullah*, Tekirdağ: y.y., 2013.

-----, *Hiz. İsa-Ruhullah*, Tekirdağ: y.y., 2013.

-----, *Yolun Tehlikeleri-İbretlik Bir Hikâye Daha: Mescid-i Dırar-Kubbetü'l Kara*, Tekirdağ: y.y., 2013.

-----, *Terzi Baba-7: Bi-ismi Has-Selam*, Tekirdağ: y.y., 2014.

- , *Bir Hikâye Birçok Yorum: Herşey Merkezinde'mi Hikâyesi*, Tekirdağ: y.y., 2014.
- , *Hız. Âdem ve Safiyet*, İstanbul: H Yayınları, 2015.
- , *Solan Bahçe'nin Kuruyan Gülleri*, Tekirdağ: y.y., 2015.
- , *Celâl, Cemâl, Celâl*, Tekirdağ: y.y., 2015.
- , *İnsân-ı Kâmil Abdüllkerîm el-Cîlî-Cilt (1)-Kitap (1)-Giriş-Terzi Baba Şerhi*, y.y., 2015.
- , *A'yân-ı Sâbite-Kaza ve Kader*, y.y., y.y., 2015.
- , *Terzi Baba-Necdî Ardiç (8): (19-53)*, haz. Murat Çağaloğlu, Tekirdağ: y.y., 2016.
- , *Gece ve Kandil*, İstanbul: H Yayınları, 2016.
- , *İman ve İkan*, Tekirdağ: y.y., 2016.
- , *İman ve İkan*, Tekirdağ: y.y., 2016.
- , *Cemo ve Farko*, Tekirdağ: y.y., 2016.
- , *Kudüs Seyahati Dosyası*, Tekirdağ: y.y., 2017.
- , *İrfan Sofrası- Er-Rahman*, Tekirdağ: y.y., t.y.
- , *Kur'ân-ı Kerîm'de Yolculuk: Yusuf Sûresi*, Tekirdağ: y.y., t.y.
- , *Terzi Baba İstişare Dosyası-3*, Tekirdağ: y.y., t.y.
- , *Terzi Baba İlahiler-Derleme*, Tekirdağ: y.y., t.y.
- AŞKAR Mustafa, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- ATÂÎ, Zeyl-i Şekâik, nşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- ATTAS S. Muhammed Nakib, *İslam Metafiziğine Prolegomena*, çev. İlker Kömbe, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.
- AYDIN Hüseyin, *Muhasibî'nin Tasavvuf Felsefesi*, Ankara: y.y., 1979.
- AYNÎ Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, çev. Hüseyin Rahmi Yananlı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1992.
- AYTEN Ali, Sevede Düzgüner, *Tasavvuf Psikolojisine Giriş: Bireysel Arınma ve Güzel Ahlak*, İstanbul: Sufi Kitap, 2017.
- AYVERDİ İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C. II, 4.b., İstanbul: Kubbealtı Yayınevi, 2011.
- BARKAN, Ömer Lütfi, "Kolonizatör Türk Dervişleri", *Tasavvuf Kitabı*, haz. Cemil Çiftçi, 2.b., İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- BAŞ Mehmet Şamil, *Aydınlı Bir Uşşaki Şeyhi: Ömer Hulusi ve Divan'ı*, İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2014.
- BUHÂRÎ, *Sahih*, 5. b., Beyrut-Dimaşk, Dâru İbni Kesîr, 1994.
- , *Edebü'l-Müfred*, 3. b., Beyrut, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1989.

- BURCKHARDT Titus, *Doğu'da-Batı'da Kutsal Sanat: Sanatın İlkeleri Ve Yöntemleri*, çev. Tahir Uluç, İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- BURSEVÎ İsmail Hakkı, *Kâbe ve İnsan*, haz. Veysel Akkaya, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- , *Hayâtü'l-Bâl*, haz. İrfan Poyraz, Bursa: Sır Yayıncılık, 2016.
- , *Kitâbu'l Envar Tasavvufî Meseleler*, çev. Naim Avan, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- CERRÂHÎ Safer el-Muhibbi, *İstılâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye*, 2. b., İstanbul, Kırk Kandil Yayınları, 2013.
- CEYHAN Semih, "Halvetiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- CÎLÎ Abdülkerîm, *İnsân-ı Kâmil*, çev. Abdülaziz Mecdi Tolun, 2. b., İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- CÜRCANÎ Seyyid Şerif, *Tarifat*, çev. A. Mecdi Tolun, yay. haz. Abdulrahman Acer, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- ÇAKMAKLIOĞLU M. Mustafa, *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevî Yorumları*, 3.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- ÇELEBÎ Hüsamettin (Şerif Kır), *Terzi Baba (1): Necdet Ardiç ve Necm Süresi*, Tekirdağ: y.y., 2004.
- , *Terzi Baba-Necdet Ardiç-2*, Tekirdağ: y.y., 2015.
- ÇİFT Salih, *Hakîm Tirmizi ve Tasavvuf Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 31. b., Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2015.
- ERAYDIN Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 7. b., İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2004.
- ERBİLÎ Muhammed Emin, *Kalblerin Nur'u Tasavvuf*, çev. Abdülcelil Candan, Konya: İhya Kitabevi, t.y.
- ERTUĞRUL İsmail Fenni, *Vahdet-i Vücûd ve İbn-i Arabî*, haz. Mustafa Kara, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- FEVZÎ Mustafa, *Vahdet-i Vücûd Meselesi*, çev. Mahmut Kanık-Fatma Z. Kavukçu, Ankara: Hece Yayınları, 2003.
- FÜREK İbn, *El-İbâne An Turuki'l-Kâsîdîn: Tasavvuf İstılahları*, çev. Ahmet Yıldırım-Abdülgaflar Aslan, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- GALİTEKİN Ahmed Nezih, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul: Câmî, Tekke, Medrese, Mekteb, Türbe, Hamam, Kütüphâne, Matbaa, Mahalle ve Selatîn İmâretleri*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2003.
- GÖLPINARLI Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2004.

- GÜMÜŞHANEVÎ Ahmed Ziyauddin, *Râmûz el-Hâdis-Hadisler Deryası*, çev. Abdülaziz Bekkine, İstanbul: Gonca Yayınevi, 2007.
- GÜMÜŞHANEVÎ Ömer Ziyâuddîn, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, çev. İrfan Gündüz-Yakup Çiçek, Bursa: Sır Yayıncılık, 2008.
- GÜNGÖR Erol, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, 10. b., İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.
- GÜRER Dilaver, *Fusûsul-Hikem ve Mesnevî’de Peygamberlerin Öyküleri*, 4.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- HAKÎM Suad, *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- HEREVÎ Hâce Abdullah el-Ensârî, *Menâzilü’s-Sâirîn: Tasavvufta Yüz Basamak*, çev. Abdürezzak Tek, 2.b., Bursa: Emin Yayınları, 2017.
- HULVÎ Mahmud Cemaleddin, *Lemezât-ı Hulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, haz. Mehmet Serhan Tayşî, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1993.
- HÜCVİRÎ, *Hakikat Bilgisi: Keşfu’l-Mahcûb*, haz. Süleyman Uludağ, 4.b., İstanbul: Dergâh yayınları, 2014.
- İŞİTAN İbrahim, *Sûfî Psikolojisi ve Sülemî’ye Göre Sûfî Benlik Dönüşümü*, Ankara: Divan Kitap, 2014.
- İBN ARABÎ, *Ahadiyyet Risâlesi*, çev. Hüseyin Şemsi Ergüneş, haz. Ercan Alkan, İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2012.
- , *Fütûhât-ı Mekkiyye: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015.
- , *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, C.I, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015.
- İBNÜ’L-ARÎF, *Gönül Meclisleri*, haz. Necmettin Bardakçı, Bursa: Sır Yayıncılık, 2005.
- İBN KAYYIM EL-CEVZİYYE, *Medâricu’s-Sâlikîn Kur’ânî Tasavvufun Esasları I-II-III*, çev. Ali Ataç vd., 3.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.
- İBN MANZUR, *Lisânu’l-Arab*, haz. Yûsuf Hayyat-Nedim Mar’aşlı, C.I (Dâru Sadr) Beyrut: 1970.
- İDİZ Ferzende, *İmam Süyûtî ve Tasavvuf: Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı ve Eserleri*, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.
- İNANÇER Ömer Tuğrul, “Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: Kaynaklar-doktrin-ayin ve erkan-tarikatlar-edebiyat-mimari-ikonografi-modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005.
- KAM Ferit, *Vahdet-i Vücûd*, çev. Ethem Cebecioğlu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.
- KARA Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2. b., İstanbul: Sır Yayınları, 2008.
- , *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 11. b., İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

- , *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, 4. b., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.
- KARTAL Abdullah, *Tasavvufun Oluşumu Şeriat-Hakikat İlişkisi*, Bursa: Emin Yayınları 2015.
- KÂŞÂNÎ Abdürezzak, *Letâifu'l-a'lâm Fî İşarâtı Ehli'i-ilham: Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- , *Istilâhâtü's-Sûfiyye*, çev. Abdürrezzak Tek, Bursa Akademi Yayınevi, 2014.
- KILIÇ Mahmud Erol, *İbn Arabî Düşüncesine Giriş: Şeyh-i Ekber*, 5.b., İstanbul: Sufi Kitap, 2015.
- , *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar -II-: Halvetî Uşşâkîler*, İstanbul, Sufi Kitap, 2016.
- Kur'an-ı Kerîm Meâli*, 11.b., Ankara: Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- KÖPRÜLÜ Mehmet Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 2.b., İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
- KUŞEYRÎ, *Tasavvuf İlmine Dair: Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, 3.b., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.
- KÜÇÜK Hasan, *Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müspet Etkileri*, İstanbul: Türdav Basın Dağıtım, 1976.
- MUHÂSİBÎ, *Akıl ve Kur'an-ı Anlamak*, çev. Veysel Akdoğan, 3.b., İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- MUSLU Ramazan, *Tasavvuf El Kitabı*, ed. Kadri Özköse, 3. b., Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler: Kaynaklar-doktrin-ayin ve erkan-tarikatlar-edebiyat-mimari-ikonografi-modernizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005.
- ÖGKE Ahmet, *Ahmet Şemseddîn-i Marmaravî-Yiğitbaşı Veli-Hayatı Eserleri Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- ÖNGÖREN Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, 3. b., İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- ÖZDAMAR Mustafa, *Hüsâmeddin Uşşâkî ve Uşşâkîler*, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2001.
- ÖZTÜRK Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1979.
- SAMÎ Şemseddin, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul, 1317 H.
- SAYIN Esmâ, *Tasavvuf Terapisi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2014.
- SCHİMMEL Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, 3.b., İstanbul: Kabbacı Yayınevi, 2012.
- SECCÂDÎ Seyyid Cafer, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

- SERİN Rahmi, *İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, İstanbul: Petek Yayınları, 1984.
- SPIEGELMAN J. Marvin, Pir Vilayet İnyet Han, Tasnım Fernandez, *Jung Psikolojisi ve Tasavvuf*, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- ŞİRVANÎ Seyyid Yahya, *Şifai'ül Esrar Sufî Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, İstanbul: Sufi Kitap, 2011.
- TATÇI Mustafa, *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- TEK Abdurrezzak, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa: Bursa Akademi Yayınevi, 2016.
- , *Tasavvufî Mertebeler, Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî Örneği*, Bursa: Emin Yayınları, 2008.
- TİRMİZÎ Hakim, *Kalbin Anlamı: Allah'ın Nuruna Kavuşmak İçin Kalbimizin İç Güçlerini Nasıl Kullanmalıyız?*, çev. Ekrem Demirli, 4. b., İstanbul: Hayy Kitap, 2017.
- TURA M. Nusret, *Karagün Dostuyum-I*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1963.
- , *Karagün Dostuyum II -Tasavvufta Gönül ve Aşk*, İstanbul: Doğruluk Matbaası, 1965.
- , *Gönül ve Aşk*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- , *Mektuplar*, haz. Mahmut Erol Kılıç, 2. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- , *Aşk Yolu*, haz. Mahmut Erol Kılıç, 4. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- , *O'nun Güzel İsimleri*, haz. Mahmut Erol Kılıç, 4. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- , *Mektuplarda Yolculuk*, haz. Necdet Ardiç, Tekirdağ: y.y., 2013.
- , *Erler Demine*, haz. Necdet Ardiç, İstanbul: H Yayınları, 2017.
- TÜRER Osman, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetilik Örneği- Mustafa Nazmî Efendi'nin Hediyeetü'l-İhvân'ı*, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- ULUDAĞ Süleyman, *İnsan Ve Tasavvuf*, İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2001.
- , *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. b., İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- ULUÇ Tahir, *İbn Arabî'de Sembolizm*, 4.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- UŞŞÂKÎ Ahmed Câhîdî, *Nasihât-nâme*, haz. Hamit Er, İstanbul: H Yayınları, 2017.
- VASSÂF Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, C. IV, 3. b., İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.
- VELİOĞLU Tarık, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları*, 2. b., İstanbul: Hayy Kitap, 2009.
- VİCDÂNÎ Sâdık, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye)*, yay. haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.
- YILMAZ Hasan Kâmil, *Tasavvuf Mes'eleleri*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1997.

-----, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 16. b., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

YILMAZ Ömer, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.

Makaleler

ARUÇI Muhammed, “Ülû'l-azm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, C.42, ss. 294-295.

AVCI Casim, “Hilâfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C. 17, s. 539.

AYDIN Mehmet S., “İnsân-ı Kâmil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2000, C. 22, s.330.

KILIÇ Mahmut Erol, “Uşşakıyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012, C. 42, ss. 232-233.

-----, “Cemâleddin Uşşâkî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993, C. 7. s. 315.

TANMAN M. Baha, “Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C. 18, s. 517.

ULUDAĞ Süleyman, “Halife”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C. 15, s. 300.

-----, “Halvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C. 15, ss. 393-395.

-----, “Mücâhede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2006, C. 31, s. 440.

YAVUZ Salih Sabri, “Mi'rac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2005, C. 30, s. 133.

Diğer Kaynaklar

ŞENGÜL Fatma, *Uşşâkîlerde Etvâr-ı Seb'a*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

YÖNLÜER Fatma Sena, *Mehmet Hazmi Tura*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Necdet Ardıç Efendi tarafından 25 Ağustos 2017, 30 Ekim 2017 ve 11 Mart 2018 tarihlerinde, terzibaba13@gmail.com adlı internet adresinden gönderilen e-posta. Nur Nihan Hanım (Necdet Ardıç'ın dervişi) tarafından serkandenkci@gmail.com internet adresine 25.03.2016 tarihli gönderilen e-posta.

Zerrin Hanım (Necdet Ardıç'ın dervişi) tarafından serkandenkci@gmail.com internet adresine 21.03.2016 tarihli gönderilen e-posta.

Enver Bey (Necdet Ardıç'ın dervişi) tarafından serkandenkci@gmail.com internet adresine 24.03.2016 tarihli gönderilen e-posta.

Necdet Ardıç Efendi (Terzi Baba), “*Namaz Bina Etmek Kısa Kısa*”, 10/12/2014, https://www.youtube.com/results?search_query=terzi+baba+namaz+kısa+kısa (27/01/2017).

www.kuranmeali.org

www.islamvetasavvuf.org

www.siyerinebi.com

www.terzibaba13.com

www.tdk.gov.tr

23-26-27-28 Haziran 2016 tarihli “TvNet” ulusal televizyon kanalında gösterilen, Necdet Ardıç'ın görüntülü sohbetlerini içeren “Hikmetin İzinde” adlı sahur programı.

Necdet Ardıç Efendi'nin 11 Kasım 2016 tarihinde Bursa'da Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrencilerle yaptığı söyleşi.

Necdet Ardıç Efendi ile 13-14-15 Şubat 2016, 15-16 Temmuz 2017 tarihlerinde Tekirdağ'da; 6 Eylül 2015, 28 Kasım 2015, 10 Kasım 2016, 23 Eylül 2017, 6-7-8 Nisan 2017 tarihlerinde Bursa'da yapılan mülakatlar.

Necdet Ardıç Efendi ile 27 Eylül 2017 tarihinde yapılan telefon görüşmesi.

Şerif Kır (Necdet Ardıç'ın dervişi) ile 14 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan mülakat.

Murat Cağaloğlu (Necdet Ardıç Efendi'nin dervişi) ile 19 Şubat 2016 tarihinde İstanbul'da yapılan mülakat.

Halit Bey (Necdet Ardıç'ın dervişi) ile 15 Eylül 2017 tarihinde Bursa'da yapılan mülakat.

EKLER

Ek-1

En soldan sırasıyla gençlik hali ile Necdet Ardıç, Nusret Tûra Uşşâkî Hazretleri,
merhum derviş Güner Kombak.

1965 /Adana.

Ek-2

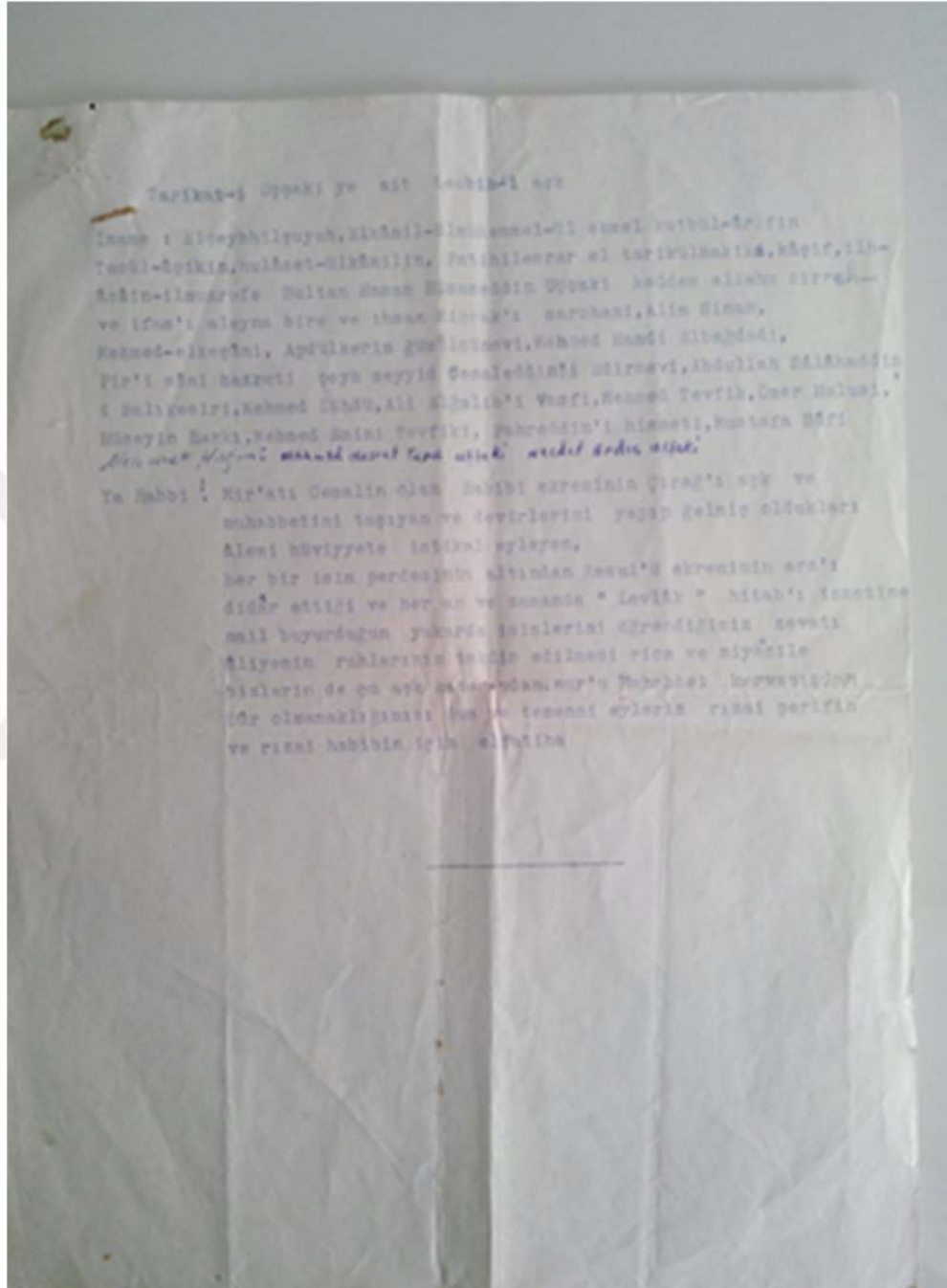
Necdet Efendi'ye Nusret Tura'dan, ona Hazmi Tura'dan, ona da Mustafa Hilmi Sâfi'den intikal eden fotoğraflar. Soldan başlayarak birinci fotoğrafta Hüseyin Vassaf ve Mustafa Hilmi Sâfi Efendi, ikinci fotoğrafta Mustafa Hilmi Sâfi Efendi, üçüncü fotoğrafta Hazmi Tura, dördüncü fotoğrafta Nusret Tura ve son fotoğrafta Necdet Ardıç yer almaktadır.

Ek-3

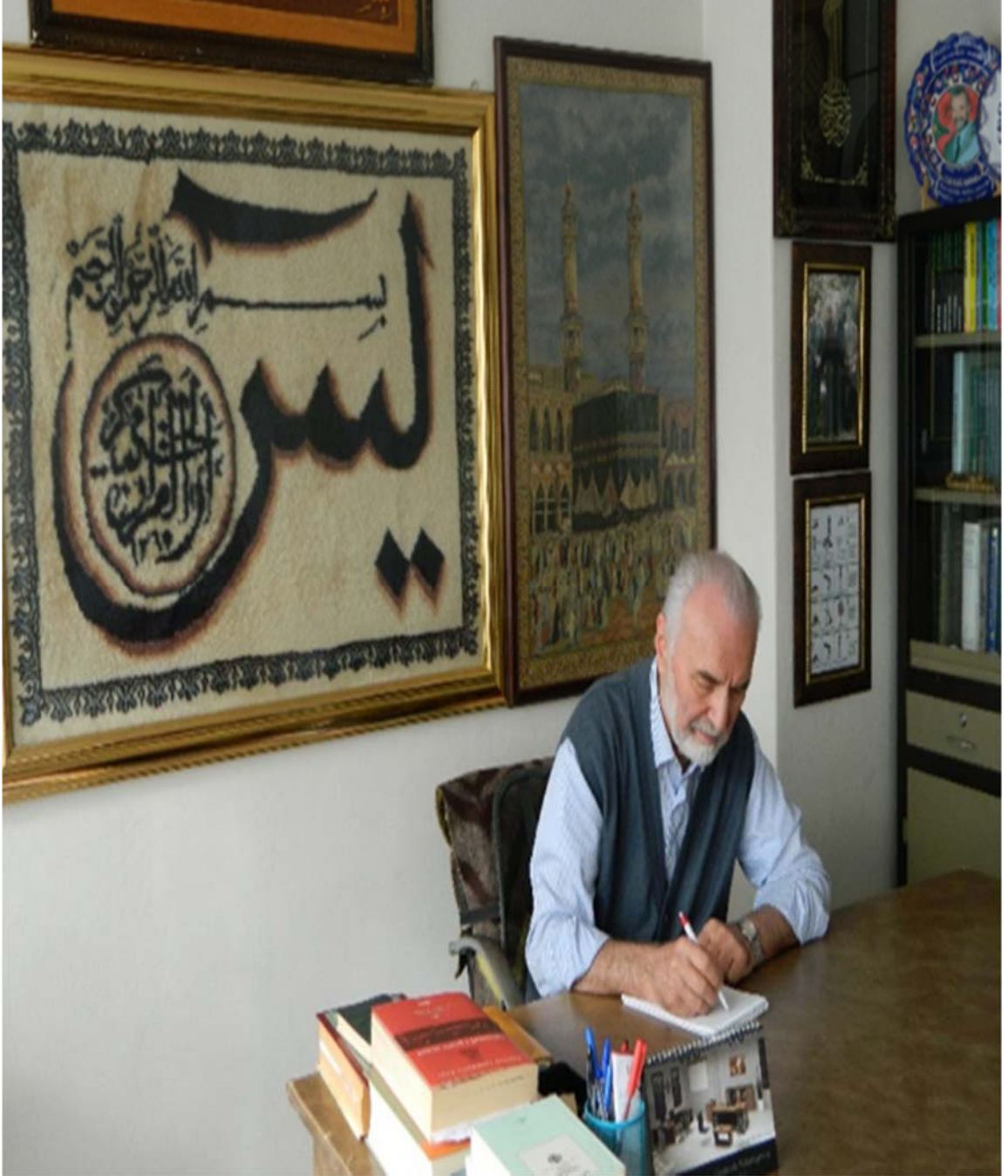
Necdet Ardıç ve eşi Nüket Hanım, Nusret Tura'nın kabri başında.

Pendik/İstanbul

Nusret Tura'dan, Necdet ardıç'a intikâl eden Uşşâkî tarikatı silsilesini içeren icâzet belgesi.

Ek-5

Necdet Ardic, dergâhtaki çalışma masasında.

Tekirdağ.

Ek-6

Necdet Ardıç'ın yıllarca mesleğini icra ettiği masa

Dergâh'ın kütüphanesi ve küçük müzesi.

Tekirdağ.

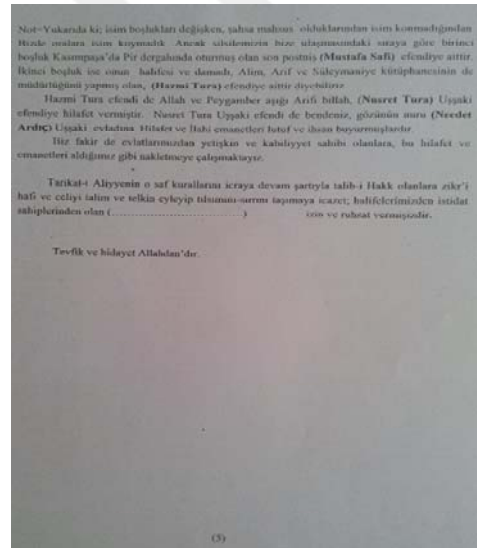
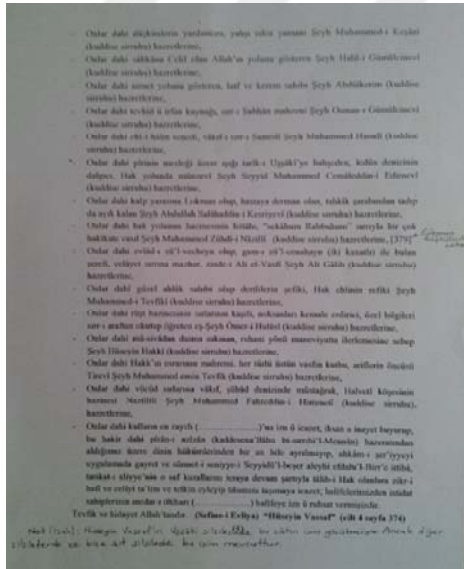
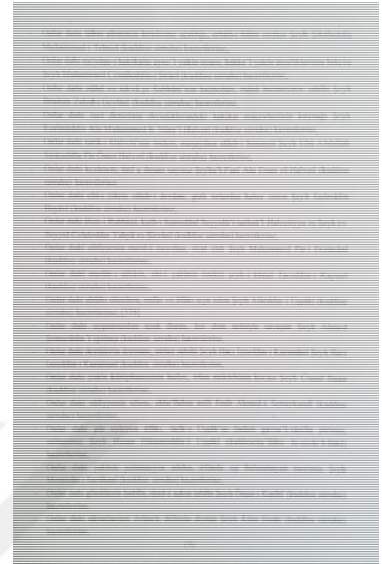
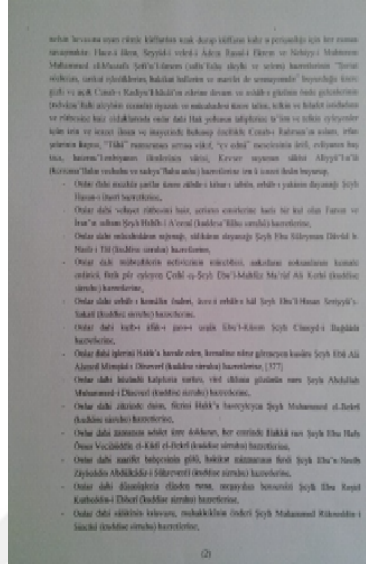
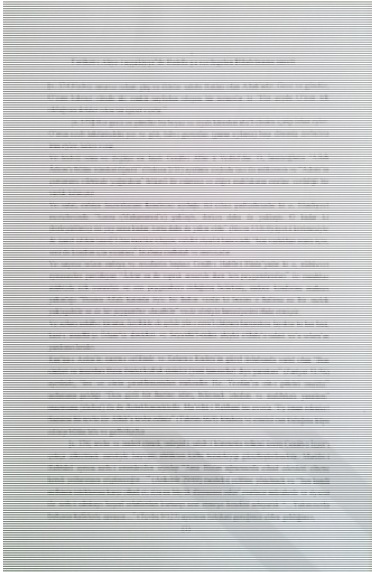
Ek-7

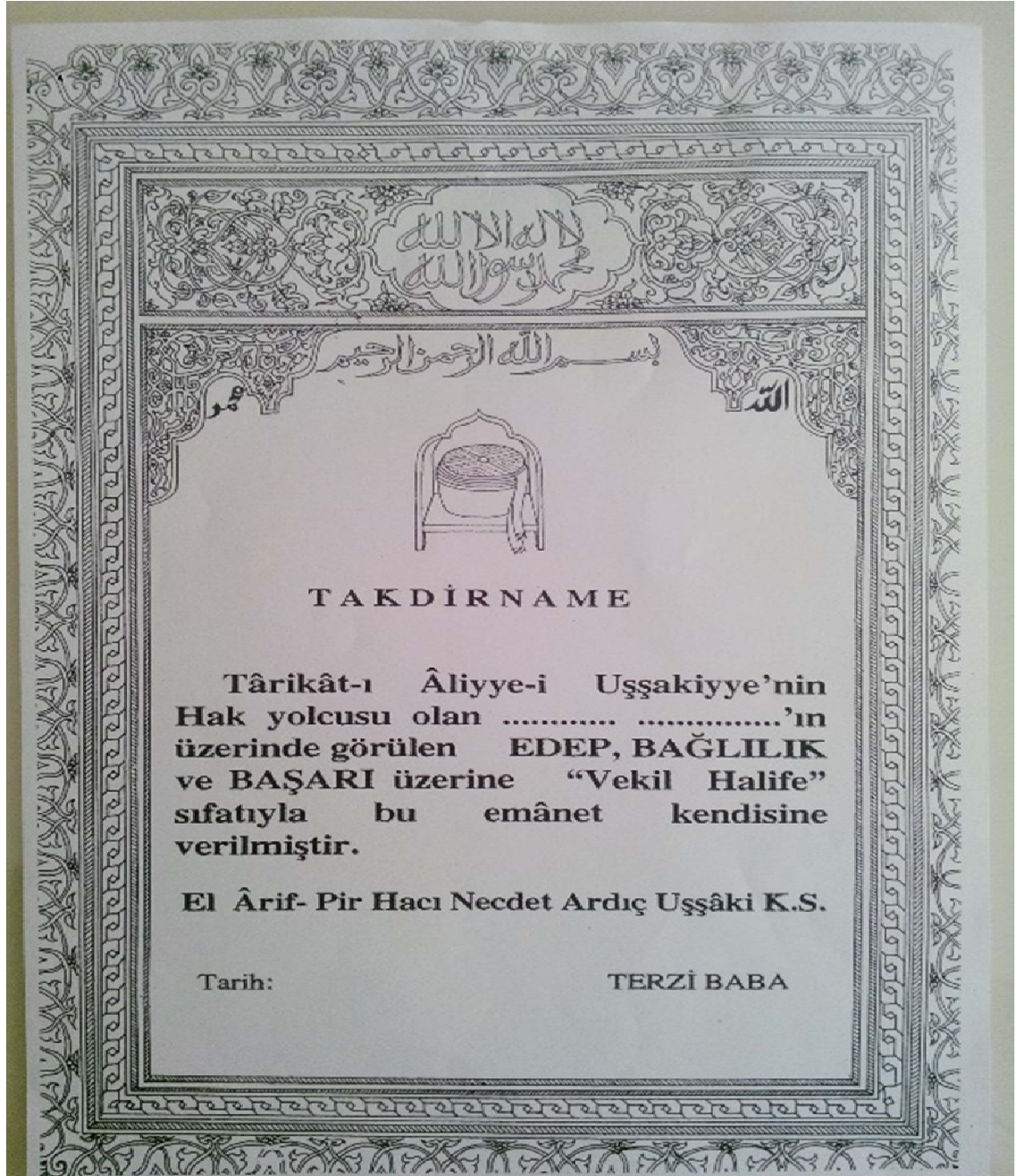
Necdet Ardiç tarafından 1958 yılından itibaren arşivlenen sohbet kasetlerinin yer aldığı dergâhtaki camekanlı bölme.

Tekirdağ.

Ek-8

Necdet Ardıç'ın halifelerine verdiği Uşşâkî silsilesini de içeren beş sayfalık hilâfetnâme sûreti.

Necdet Ardıç'ın "Vekil halife" lerine verdiği belge.

Ek-10

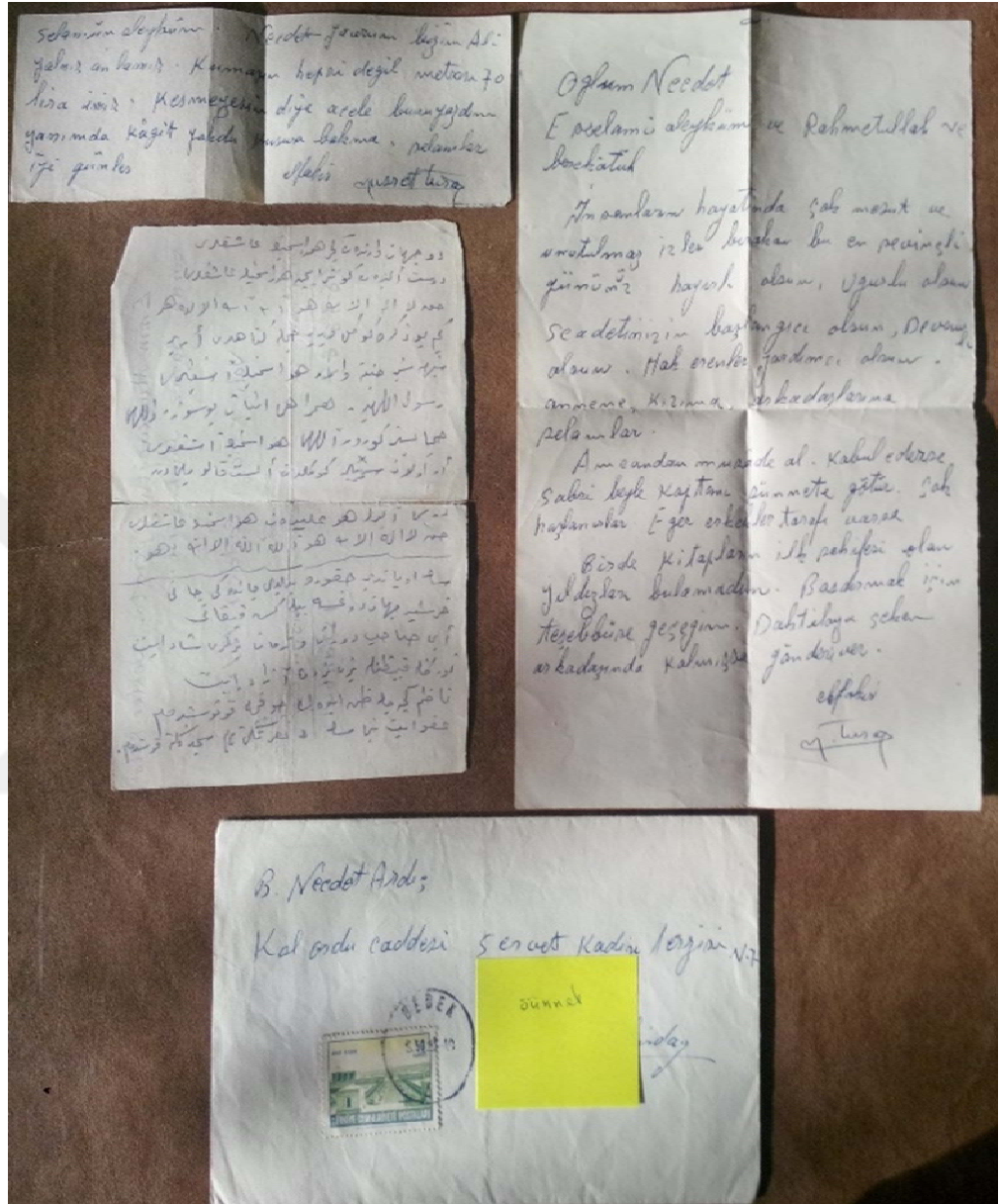
Hazmi Tura'dan Nusret Tura'ya ondan da Necdet Ardiç'a intikal eden ve kendisinde bulunan yolun emanetleri. (Tâc-ı şerîf, cüppe, kemer ve gömlek).

Ek-11

Hazmi Tura'dan Nusret Tura'ya ondan da Necdet Ardiç'a intikal eden ve kendisinde bulunan Uşşâkî tâc-ı şerîfi.

Ek-12

Nusret Tura tarafından Necdet Ardıç'a gönderilen mektup.

Ek-13

Son zamanlarda medyada, Fatih Nurullah ismi çokça geçtiğinden, şahsım tarafından bir açıklama yapma gereği hâsıl olmuştur. Fatih Nurullah isimli şahsa bir vesile ile 06.12.2012 tarihinde tarafımdan "Rehberlik icâzeti" emâneten verilmişti. Verilen icâzet görevini yerine getirirken uyulması gereken şartlar düzenlenen icâzet belgesinde de belirtilmişti. Bu şartlardan en önemlisi Tarikat-ı Âliye'nin o saf kurallarını icrâya devam şartı idi. Kendisine bu icâzet, tâlib-i Hak olanlara tarikat âdabını anlatma ve yaşatma niyetiyle verilmişti. Zamanla Tarikat-ı Âliye'nin saf kurallarından uzaklaşıldığı ve Pîran hazretlerimizden öğrendiğimiz ve yaşatmaya gayret ettiğimiz tarikat âdabına da riâyet edilmediği tarafımızdan müşâhede edilmiştir. Ayrıca sosyal medya üzerinden girdikleri bir tartışmada "Kamuoyuna Duyuru" başlığı adı altında yayınladıkları bir videoda rahatsız edici bir üslup kullanarak kendi iddialarını ispatlamak kastıyla tarafı olmadığımız bu tartışmada adımızı zikretmeleri bizim için kabul edilebilir bir durum değildir.

Böylelikle görülen lüzum üzerine ismi geçen şahsa icâzetin elinden alındığı bildirilmiş ve kendisinde bulunan icâzet belgesi uygun bir lisanla istenmiştir. Ancak tarikat adabına uymayan bir şekilde talebimize şöyle bir şart öne sürerek karşılık vermiştir. Kendisinden istenilen icâzeti: "Pîran hazretlerinden silsile yoluyla bize (Terzi Baba) intikal etmiş olan emânetleri kendisine vermemiz şartıyla iâde edeceğini" belirtmiştir. Yolumuzun usul ve erkânına uymayan bu edep dışı davranış neticesinde mezkur şahsa 2012 yılında emâneten verilen rehberlik icâzeti yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı geri alınmıştır. Bilinmelidir ki yukarıda ismi geçen şahsı bundan sonra ne zâhir ne de bâtın hiçbir ilgim kalmamıştır. Kamuoyuna duyurulur.

14.03.2018

Necdet ARDIÇ UŞŞAKÎ (Terzi Baba)

Necdet Ardiç Efendi'nin, bir vesileyle emaneten "Rehberlik icazeti" verdiği "Fatih Nurullah" adlı şahıstan görülen lüzum üzerine bu emaneti geri aldığına dair belge.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Serkan Denkçi
Tez Adı	Uşşâkî Kültürünün Günümüze Yansıması “Necdet Ardıç” Örneği
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	Tasavvuf
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Kara
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl ☐ ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 02 /04/2018

İmza:

